

दैलेख जिल्लाको
गाँउपालिका तथा नगरपालिकाहरूको तथ्याङ्कीय अवस्था
२०७४



नेपाल सरकार

राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय
केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग
तथ्याङ्क कार्यालय, सुर्खेत



भूतीको पञ्च देवल



शिरस्थानको ज्वाला

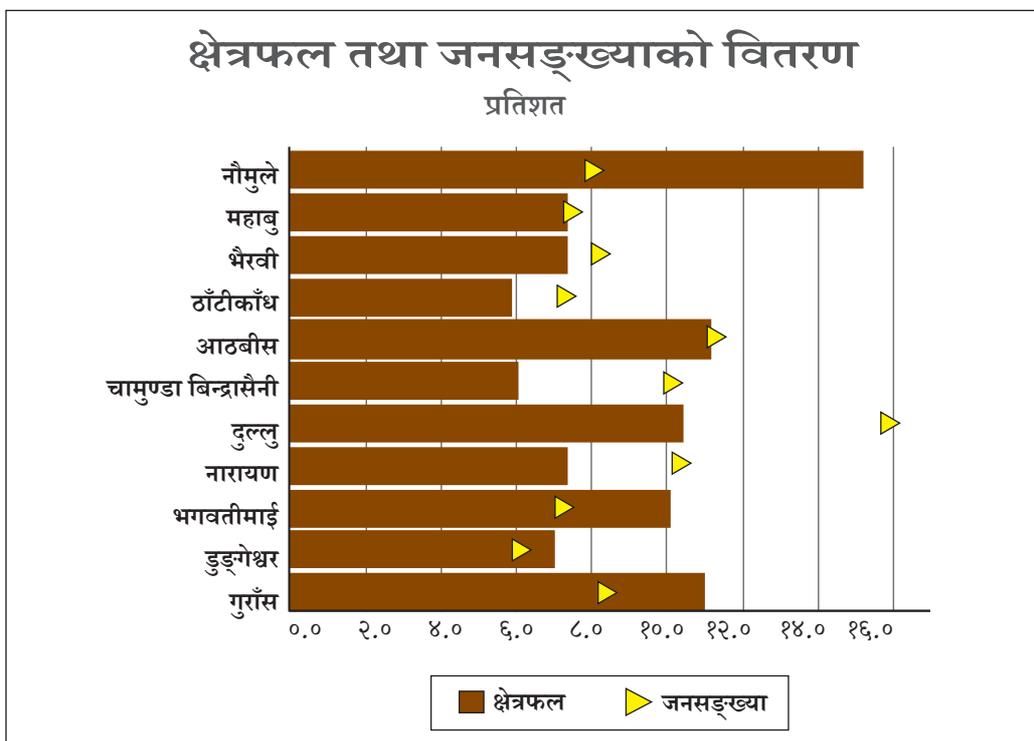


पादुका



दलेख बजारको कोतगढी

दैलेख जिल्लाको
गाँउपालिका तथा नगरपालिकाहरूको तथ्याङ्कीय अवस्था
२०७४



नेपाल सरकार
राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय
केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग
तथ्याङ्क कार्यालय सुर्खेत
असार, २०७५

प्रकाशक	तथ्याङ्क कार्यालय, सुर्खेत फोन तथा फ्याक्स +९७७ ०८३ ५२०२०४ इमेल statsurkhet@gmail.com वेब साइट www.cbs.gov.np
प्रकाशन वर्ष	आषाढ, २०७५
प्रकाशन परिमाण	२०० प्रति
मुद्रक	प्रिन्म डिजाइन एण्ड प्रिन्ट सोलुसन प्रा.लि. नेपालगञ्ज, बाँके, +९७७ ०८१ ५२८०२२

* यस प्रकाशनमा अन्य स्रोतबाट साभार गरिएका तथ्याङ्कहरू केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग तथा तथ्याङ्क कार्यालय सुर्खेतबाट अनुमोदन भएको मानिने छैनन् ।

** यस प्रकाशनमा प्रकाशित तालिकाहरू तथ्याङ्क कार्यालय, सुर्खेतको स्रोत खुलाएर मात्र साभार गर्न सकिने छ ।

(सर्वाधिकार: तथ्याङ्क कार्यालय सुर्खेतमा निहित ।)



नेपाली सरकार
राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय
केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग



फोन नं. : ९७७-१-४२४५९४६
९७७-१-४२४५९४७
९७७-१-४२४५९४८
९७७-१-४२२९४०६
फ्याक्स : ९७७-१-४२२७७२०

प.सं.: २०७४/०७५

रामशाह पथ

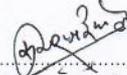
धापाथली, काठमाण्डौ

च.नं.:

मन्तव्य

स्थानीय नीति निर्माता, योजनाकार, अनुसन्धानकर्ता, अध्येता र सञ्चारकर्मीहरूका लागि खण्डीकृत तथ्याङ्कको माग दिनानुदिन बढ्दै गईरहेको अनुभव हामीले गरेका छौं । खण्डीकृत तथ्याङ्कको यस्तो मागलाई राष्ट्रिय जनगणना, कृषिगणना र नमुना सर्वेक्षणमा आधारित विभिन्न सर्वेक्षणहरूले मात्र परिपूर्ति गर्न नसक्ने सन्दर्भमा गणना तथा सर्वेक्षणहरूबाट प्राप्त स्थानीय तहका तथ्याङ्क र स्थानीयस्तरका विभिन्न निकायहरूमा व्यवस्थापन गरिएका अभिलेखहरूमा छरिएर रहेका उपयोगी आँकडाहरूलाई तथ्याङ्क कार्यालयहरूले विगतका वर्षहरूमा पनि जिल्ला तहका वस्तुगत विवरणहरू तयार गरेका र तिनको अधिकतम माग तथा प्रयोग भएको अनुभव हामीले गरेका छौं । यसै सन्दर्भमा, देशको परिवर्तित स्थानीय तह अनुसारको तथ्याङ्क एकत्रित गरी आम प्रयोगकर्ताहरूको उपयोगको लागि उपलब्ध गराउने प्रयासस्वरूप केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग अन्तर्गतका तथ्याङ्क कार्यालयहरूले चालू आर्थिक वर्षमा गाउँपालिका/नगरपालिका प्रोफाइल तयार गरेका हुन् । यसको तयारीबाट स्थानीय तहको तथ्याङ्क भण्डार समृद्ध हुनुका साथै प्रयोगकर्ताहरूको माग निकै हदसम्म सम्बोधन भई योजनाविद्, अनुसन्धानकर्ता, विद्यार्थी, तथा सरोकारवाला हरूको निम्ति निकै सहयोगी हुने विश्वास मैले लिएको छु ।

स्थानीय तहहरूका बडास्तरसम्मका तथ्याङ्कहरू संग्रहित यस्तो महत्वपूर्ण गाउँपालिका/नगरपालिका प्रोफाइल तयार गरी प्रकाशनमा ल्याउन लागेकोमा म यस कार्यको प्रशंसा गर्दछु र यसको तयारीमा संलग्न सम्पूर्ण कर्मचारी वर्गमा धन्यवाद दिन चाहन्छु । आगामी वर्षमा तथ्याङ्क कार्यालयहरूले यस प्रकाशनको अद्यावधिक नवीन संस्करणलाई पनि प्राथमिकता दिनेछन् भन्ने विश्वास मैले लिएको छु ।


सुमनराज अर्याल
(महानिर्देशक)



नेपाल सरकार
राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय
केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग

फोन /फ्याक्स : ०८३ ५२०२०४
वीरन्द्रनगर-७, सुर्खेत

तथ्याङ्क कार्यालय, सुर्खेत (सुर्खेत, बैलखुवा र कालिकोट)

पत्र सङ्ख्या :- २०७३/०७४

चलानी नं. :-

हाम्रो भनाई

सङ्ख्यात्मक तथ्यहरूको संकलन, प्रशोधन, विश्लेषण एवं प्रस्तुतिकरण नै तथ्याङ्क हो। तर, आधुनिक व्यवस्थापनमा सङ्ख्यात्मक र संरचनात्मक सबै किसिमका जानकारीहरूलाई तथ्याङ्कको परिभाषा भित्र समेटिएको छ। तथ्याङ्कको अस्तित्व तथ्यहरूको समूहको (Aggregate of Facts) रूपमा हुन्छ। कुनै पनि विकास सम्बन्धि कार्यक्रमको प्रस्थान बिन्दु तथ्याङ्क हो। विकासका नीति एवं योजनाहरूको निर्माण, कार्यान्वयन, अनुगमन एवं मूल्याङ्कन कार्यलाई सजिवता प्रदान गर्ने मुख्य आधार नै तथ्याङ्क हो, तसर्थ तथ्याङ्कलाई राज्यको ऐनाको रूपमा लिन सकिन्छ।

राज्यको पुनर्संरचना पश्चात परिवर्तित राज्य व्यवस्था अनुरूप स्थानीय तहहरूका अधिकारहरूको समूचित प्रयोग र प्रभावकारी कार्यसम्पादनका लागि स्थानीय तहमा रहेका एकाईहरू (जिल्ला, नगर, गाँउ) सँग सम्बन्धित खण्डित (Disaggregated) तथ्याङ्कहरू अपरिहार्य रहेको कुरालाई मनन गरि तथ्याङ्क कार्यालय सुर्खेतले केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागका विभिन्न प्रकाशनहरूमा छरिएर रहेका जिल्ला तथा नगरपालिका र गाँउविकास समिति स्तरिय तथ्याङ्कहरू र जिल्ला स्थित विभिन्न सरकारी तथा गैह्र सरकारी निकायहरू बाट प्राप्त आँकडाहरूलाई एकत्रित गरि तथ्याङ्क कार्यालय सुर्खेतको कार्यक्षेत्र अन्तर्गतका जिल्लाहरूको प्रोफाइल बनाउने क्रममा यो प्रकाशन यहाँहरू समक्ष पस्कने जमर्को गरेका छौं। सम्पूर्ण क्षेत्रहरूलाई विस्तृत रूपमा समेट्न नसकिए पनि यो प्रकाशनले स्थानीय तह स्तरिय योजनाकार, नीति निर्माता, अनुसन्धानकर्ता, विद्यार्थी तथा अन्य प्रयोगकर्ताहरूलाई सहयोग पुग्ने विश्वास गरिएको छ। यस कार्यालयबाट हुने विभिन्न खाले तथ्याङ्कहरू संकलन, प्रशोधन एवं प्रकाशन गर्ने क्रममा हुनसक्ने त्रुटि न्यूनिकरण का साथै आगामी वर्षहरूका प्रकाशनहरूलाई अझ बढि प्रभावकारी, तथ्यपरक एवं प्रयोगकर्तामैत्री बनाउन यस प्रकाशनमा भएका त्रुटिहरू औँल्याई उपर्युक्त सुझाव सहितको सहयोगको अपेक्षा राखेका छौं।

यो पुस्तक तयार पार्नको लागि प्रेणादायी भूमिका निर्वाह गर्ने केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, समन्वय तथा स्तर निर्धारण शाखाप्रति कार्यालय आभारी छ। त्यसै गरि आवश्यक तथ्याङ्क एवं जानकारी उपलब्ध गराई अमूल्य सहयोग गरिदिने जिल्ला समन्वय समितिको कार्यालय दैलेख, जिल्ला स्थित स्थानीय तहहरू, जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, जिल्ला शिक्षा कार्यालय, जिल्ला वन कार्यालय लगायत अन्य सरकारी एवं गैह्र सरकारी कार्यालय संघसंस्था तथा व्यक्तिगत महानुभावहरू प्रति तथ्याङ्क कार्यालय सुर्खेत हार्दिक आभार प्रकट गर्दछ।

सिमित स्रोतका र समयवाधिका वावजुत सुर्खेत जिल्लाको यो प्रकाशन तयार गर्ने क्रममा तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रशोधन, कम्प्युटर टाईपिङ, प्रकाशन आदि कार्यमा अहोरात्र खटिनुहुने यस कार्यालयका सहकर्मी सम्पूर्ण कर्मचारीहरू धन्यवादका पात्र हुनुहुन्छ।

लक्ष्मण कडेल

(तथ्याङ्क अधिकृत)

एवम्

तथ्याङ्क कार्यालय, सुर्खेत परिवार

दैलेख जिल्लाको गाँउपालिका तथा नगरपालिकाहरूको तथ्याङ्कीय अवस्था २०७४

विषय-सूची

खण्ड एक : जिल्ला परिचय	१ - ७६
१.१ दैलेख जिल्लाको संक्षिप्त परिचय	१
१.२ दैलेख जिल्लाको नामकरण सम्बन्धी जनसृतीहरू	१
१.३ दैलेख जिल्लाको ऐतिहासिक पृष्ठभूमी	२
१.४ जिल्लाको भौगोलिक अवस्थिती	२
१.५ जिल्लाको भू-आकृति (Topography) तथा भू-उपयोग (Land Use)	३
१.६ जिल्लाको हावापानी	४
१.७ प्रमुख प्राकृतिक सम्पदाहरू	६
१.८ पुरातात्विक तथा पर्यटकीय महत्त्वका क्षेत्र	१०
१.९ जिल्लाको प्रशासनिक तथा राजनैतिक विभाजन	१३
१.१० जिल्लाको जनसाङ्ख्यिक अवस्था	१६
१.११ जिल्लाको सामाजिक स्वरूप	१९
१.१२ आर्थिक अवस्था	२९
१.१३ शिक्षा क्षेत्र	३९
१.१४ स्वास्थ्य क्षेत्र	४५
१.१५ खानेपानी तथा सरसफाई	४८
१.१६ मानव विकास सूचकाङ्क तथा गरिबी	४९
१.१७ भौतिक पूर्वाधार	५२
१.१८ कृषि तथा पशुपंक्षी	६१
१.१९ महिला तथा बालबालिका	७०
१.२० जिल्लाको जनसङ्ख्या प्रक्षेपण	७५
१.२१ निर्वाचन तथा राजनीतिक प्रतिनिधित्व	७५
खण्ड दुई : जिल्ला अन्तर्गतका स्थानीय तहहरूको वडा विभाजन	७७ - ८६
खण्ड तीन : स्थानीय तह अनुसार तथ्याङ्क तालिकाहरू	८७ - १२०
खण्ड चार : स्थानीय तहहरूको नक्शा	१२१ - १३३
अनुसूचीहरू	
अनुसूची १ : कर्णाली प्रदेशको संक्षिप्त तथ्याङ्कीय झलक	१३४
अनुसूची २ : राष्ट्रिय जनगणना २०६८ परिचय	१३५
अनुसूची ३ : कृषि गणना २०६९ परिचय	१३८
अनुसूची ४ : अवधारणा तथा परिभाषा	१४०

तालिका-सूची

खण्ड एक : जिल्ला परिचय

१ - ७६

तालिका नं. १.१	जिल्लाको भौगोलिक अवस्थिती	२
तालिका नं. १.२	जिल्लाको धरातलिय स्वरूप विभाजन	३
तालिका नं. १.३	भौगोलिक मोहडा (Aspect) अनुसार जिल्लाको धरातलिय वर्गिकरण	३
तालिका नं. १.४	जिल्लाको भू-उपयोगको अवस्था	४
तालिका नं. १.५	जिल्लाको हावापानीको प्रकार	४
तालिका नं. १.६	दैलेख जिल्लाको मौसमी विवरण	५
तालिका नं. १.७	दैलेख जिल्लाको वनको किसिम	६
तालिका नं. १.८	जिल्लाको वनमा रहेका काष्ठ, गैरकाष्ठ तथा पशुपंक्षीका प्रजातीहरू	७
तालिका नं. १.९	दैलेख जिल्लाको उपजलाधार क्षेत्रहरू	९
तालिका नं. १.१०	दैलेख जिल्लाका महत्त्वपूर्ण धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलहरू	११
तालिका नं. १.११	दैलेख जिल्लाका स्थानीय तहहरूको विभाजन २०७३	१३
तालिका नं. १.१२	दैलेख जिल्लाको प्रतिनिधि तथा प्रदेश सभा निर्वाचन क्षेत्र निर्धारण	१५
तालिका नं. १.१३	दैलेख जिल्लाको आधारभूत जनसाङ्ख्यिक विवरण	१६
तालिका नं. १.१४	विभिन्न जनगणना वर्षहरूमा दैलेख जिल्लाको जनसङ्ख्या र प्रवृत्ति	१७
तालिका नं. १.१५	विभिन्न वर्षहरूमा ग्रामिण तथा शहरी क्षेत्रमा बसोबास गर्ने जनसङ्ख्याको विवरण	१८
तालिका नं. १.१६	५/५ वर्षे उमेर समूह अनुसार दैलेख जिल्लाको जनसङ्ख्या	१८
तालिका नं. १.१७	दैलेख जिल्लाको जनसङ्ख्याको जातीगत अवस्था	२०
तालिका नं. १.१८	विगत ३ जनगणना वर्षहरूमा दैलेख जिल्लाको जनसङ्ख्याको जातीगत अवस्था	२१
तालिका नं. १.१९	दैलेख जिल्लाका विभिन्न धर्मालम्बीहरूको अवस्था	२२
तालिका नं. १.२०	विगत दुई जनगणनामा दैलेख जिल्लाका विभिन्न धर्मालम्बीहरूको अवस्था	२२
तालिका नं. १.२१	जनगणना २०४८, २०५८ र २०६८ अनुसार दैलेख जिल्लाका विभिन्न मातृभाषीहरूको अवस्था	२३
तालिका नं. १.२२	दैलेख जिल्लामा दोस्रो भाषा प्रयोगको अवस्था	२४
तालिका नं. १.२३	१० वर्ष वा सो भन्दा बढि उमेरको जनसङ्ख्याको वैवाहिक अवस्था	२४
तालिका नं. १.२४	विवाहित जनसङ्ख्याको विवाह गर्दाको उमेर	२५
तालिका नं. १.२५	अपाङ्गता भएका जनसङ्ख्या र अपाङ्गताको प्रकार	२७
तालिका नं. १.२६	जन्म स्थान अनुसार दैलेख जिल्लाको जनसङ्ख्या विवरण (प्रतिशतमा)	२८
तालिका नं. १.२७	दैलेख भन्दा अन्य जिल्लामा जन्मेका व्यक्ति दैलेख जिल्लामा बसाई सरी-आएर बसेको अवधि अनुसार जनसङ्ख्या विवरण (प्रतिशत)	२८
तालिका नं. १.२८	स्वदेशमा जन्मेका व्यक्ति दैलेख जिल्लामा बसाई सरी आउनुको मुख्य कारण	२८
तालिका नं. १.२९	दैलेख जिल्लाका आर्थिक सक्रियता तथा निर्भरता सम्बन्धी प्रमूख सूचकहरू	२९
तालिका नं. १.३०	उमेर समूह अनुसार आर्थिक सक्रियता दर	३०
तालिका नं. १.३१	१० वर्ष वा सो भन्दा माथिको उमेरको जनसङ्ख्याले १ वर्षको अवधि मा अक्सर रूपमा गरेको आर्थिक क्रियाकलाप	३१

तालिका नं. १.३२ आर्थिक क्रियाकलापमा सँलग्न जनसङ्ख्याको रोजगारीको स्थिति	३१
तालिका नं. १.३३ अक्सर आर्थिक सक्रिय जनसङ्ख्याको रोजगारीको क्षेत्र	३१
तालिका नं. १.३४ रोजगारीका सँलग्न जनसङ्ख्याको मुख्य पेशा वा काम	३२
तालिका नं. १.३५ आर्थिक रूपले सक्रिय उमेरका जनसङ्ख्या आर्थिक रूपमा निष्कृत हुनुका कारणहरू	३३
तालिका नं. १.३६ औद्योगिक वर्गिकरण अनुसार दैलेख जिल्लाको आय सम्बन्धी विवरण	३४
तालिका नं. १.३७ घरेलु तथा साना उद्योग विकास समितिको कार्यालय दर्ता भएका उद्योग तथा व्यवसायहरू	३५
तालिका नं. १.३८ दैलेख उद्योग वाणिज्य संघ अन्तर्गत दर्ता भएका व्यापार व्यवसायहरू	३७
तालिका नं. १.३९ जिल्लामा सेवा प्रवाह गरिरहेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको विवरण	३८
तालिका नं. १.४० जिल्लामा सञ्चालनमा रहेका सहकारीहरूको विवरण	३९
तालिका नं. १.४१ विद्यालयको तह अनुसार दैलेख जिल्लाका आधारभूत शैक्षिक सूचकहरू	४०
तालिका नं. १.४२ जिल्लामा रहेका विद्यालयहरूको तहगत विवरण	४१
तालिका नं. १.४३ विद्यार्थी सङ्ख्या विवरण (संस्थागत विद्यालय सहित)	४१
तालिका नं. १.४४ सामुदायिक विद्यालयहरूमा तहगत दरबन्दी तथा शिक्षक सङ्ख्या विवरण	४२
तालिका नं. १.४५ विद्यालय, शिक्षक र विद्यार्थी सम्बन्धी अनुपातहरू	४२
तालिका नं. १.४६ दैलेख जिल्लामा सञ्चालित क्याम्पसहरूको विवरण	४२
तालिका नं. १.४७ दैलेख जिल्लाको साक्षरता तथा विद्यालयमा उपस्थिति	४३
तालिका नं. १.४८ उमेर समूह अनुसार दैलेख जिल्लाको साक्षरता दर	४३
तालिका नं. १.४९ शैक्षिक स्तर प्राप्ति वा उत्तिण गरेको तह	४४
तालिका नं. १.५० एस.एल.सि. भन्दा माथिको अध्ययनको मुख्य क्षेत्र	४४
तालिका नं. १.५१ दैलेख जिल्लाका स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी प्रमुख सूचकहरू	४५
तालिका नं. १.५२ आ.व. २०७३/७४ मा दैलेख जिल्लाका शिर्ष स्वास्थ्य समस्याहरू	४६
तालिका नं. १.५३ आ.व. २०७३/७४ मा दैलेख जिल्लाको स्वास्थ्यकर्मी तथा जनसङ्ख्याको अनुपात	४७
तालिका नं. १.५४ जिल्लाका स्वास्थ्य संस्थाहरूको विवरण	४७
तालिका नं. १.५५ घरपरिवारले प्रयोग गर्ने पिउने पानीको मुख्य स्रोत	४८
तालिका नं. १.५६ मानव विकास सूचकाङ्क र सम्बन्धीत अन्य सूचकहरू	४९
तालिका नं. १.५७ मानव गरिबी सूचकाङ्क र सम्बन्धीत सूचकहरू	५१
तालिका नं. १.५८ दैलेख जिल्लाको गरिबीको दर सम्बन्धी सूचकहरू	५२
तालिका नं. १.५९ दैलेख जिल्लाको सडक पूर्वाधार सम्बन्धी सूचकाङ्कहरू	५३
तालिका नं. १.६० दैलेख जिल्लाका सडकहरूको विवरण	५३
तालिका नं. १.६१ जिल्लामा सञ्चारका साधनहरूको वितरणको अवस्था	५४
तालिका नं. १.६२ दैलेख जिल्लामा सञ्चारका सुविधा प्रयोग गर्ने परिवारहरू	५५
तालिका नं. १.६३ जिल्लामा हुलाक कार्यालयहरूको वितरण	५५
तालिका नं. १.६४ दैलेख जिल्लामा प्रकाशन अनुमति लिएका पत्रपत्रिकाहरू	५६
तालिका नं. १.६५ दैलेख जिल्लामा प्रशारण अनुमति लिएका रेडियोहरू	५७
तालिका नं. १.६६ दैलेख जिल्लामा नेपाल विद्युत प्राधिकरण शाखाबाट वितरण भएका ग्राहक सङ्ख्या	५७
तालिका नं. १.६७ घरपरिवारले बत्ति वाल्न प्रयोग गर्ने उर्जाको मुख्य स्रोत	५८

तालिका नं. १.६८	परिवारले प्रयोग गर्ने घरको स्वामित्व	५८
तालिका नं. १.६९	परिवारले प्रयोग गरेको घरको जगको वनावट	५९
तालिका नं. १.७०	परिवारले प्रयोग गरेको घरको बाहिरी गारोको वनावट	५९
तालिका नं. १.७१	परिवारले प्रयोग गरेको घरको छानोको वनावट	५९
तालिका नं. १.७२	परिवारले प्रयोग गरेको घरको तला अनुसार परिवार सङ्ख्या	६०
तालिका नं. १.७३	परिवारले प्रयोग गरेको घर निर्माण भएको अवधी	६०
तालिका नं. १.७४	परिवारले खाना पकाउन अक्सर प्रयोग गर्ने ईन्धन	६०
तालिका नं. १.७५	परिवारले प्रयोग गरेको सुविधा सम्बन्धी विवरण	६१
तालिका नं. १.७६	कृषि पकेट क्षेत्रको विवरण	६२
तालिका नं. १.७७	जिल्लामा फलफूल उत्पादन हुन सक्ने सम्भावित क्षेत्रहरू	६२
तालिका नं. १.७८	दैलेख जिल्लाको खाद्य वासलात	६२
तालिका नं. १.७९	कृषक परिवार र कृषि उत्पादनको प्रयाप्तता सम्बन्धी विवरण	६३
तालिका नं. १.८०	कृषि उत्पादनको अप्रयाप्तताको अवधी र पूर्तिको माध्यम	६३
तालिका नं. १.८१	कृषक परिवारको सङ्ख्या र चलन गरेको क्षेत्रफल	६३
तालिका नं. १.८२	कृषि चलन अन्तर्गत क्षेत्रफल र कित्ता सङ्ख्या सम्बन्धी विवरण	६४
तालिका नं. १.८३	जग्गाको क्षेत्रफल अनुसार कृषिचलन सङ्ख्या, क्षेत्रफल तथा कित्ता सम्बन्धी विवरण	६४
तालिका नं. १.८४	भू-उपयोगको स्थिति	६४
तालिका नं. १.८५	जग्गाको स्वामित्व अनुसार कृषक परिवार (कृषि चलन) विवरण	६५
तालिका नं. १.८६	कृषि चलनमा सिंचाईको स्थिती र सिंचित क्षेत्रफल	६५
तालिका नं. १.८७	सिंचाईको स्रोत	६५
तालिका नं. १.८८	अस्थायी वाली लगाएका कृषक परिवार तथा वाली लगाएको क्षेत्रफल	६६
तालिका नं. १.८९	स्थायी वाली लगाएका कृषक परिवारको सङ्ख्या तथा वाली लागेको क्षेत्रफल	६७
तालिका नं. १.९०	उन्नत विउ र विषादीको प्रयोगको अवस्था	६७
तालिका नं. १.९१	वाली अनुसार रसायनिक मलको प्रयोग, क्षेत्रफल र परिमाण	६७
तालिका नं. १.९२	कृषि ऋण सम्बन्धी	६८
तालिका नं. १.९३	कृषक परिवारमूलीको शैक्षिक अवस्था	६८
तालिका नं. १.९४	कृषि बजार सम्मको पहुँच	६९
तालिका नं. १.९५	जिल्लामा पशुपालनका पकेट क्षेत्रहरू	६९
तालिका नं. १.९६	पशुसेवा कार्यालयबाट गठन भएका पशुपालन कृषक समूहहरूको विवरण	६९
तालिका नं. १.९७	पशुपंक्षी पालन गर्ने कृषक र पशुपंक्षीको सङ्ख्या	७०
तालिका नं. १.९८	जिल्लामा पालन गरिएका पशुपंक्षीहरूको जात अनुसारको सङ्ख्या	७०
तालिका नं. १.९९	घरजग्गामा महिलाको स्वामित्व	७१
तालिका नं. १.१००	परिवारको परिवारमूलीमा लैङ्गिक अवस्था	७१
तालिका नं. १.१०१	महिलाहरूको वैवाहिक स्थिती तथा पहिलो विवाह गर्दाको उमेर	७२
तालिका नं. १.१०२	जन्माएका वच्चाको आधारमा विवाहित महिलाहरूको विवरण	७३

तालिका नं. १.१०३	आमाको उमेर अनुसार जन्माएका वच्चा, हालसम्म जिवित तथा मृत्यु भएका वच्चाको विवरण	७३
तालिका नं. १.१०४	एक वर्षको अवधिमा वच्चा जन्माउने विवाहित महिलाहरूको विवरण	७३
तालिका नं. १.१०५	एक वर्षको अवधिमा जिवित जन्मेका शिशुहरूको विवरण	७४
तालिका नं. १.१०६	१६ वर्ष भन्दा कम उमेरका वालवालिकाहरूको बसोबासको स्थिती	७४
तालिका नं. १.१०७	दैलेख जिल्लाको वि.स. २०६९ सालदेखि २०७७ सालसम्मको जनसङ्ख्या प्रक्षेपण	७५
तालिका नं. १.१०८	प्रतिनिधि तथा प्रदेश सभा निर्वाचन २०७४ मा निर्वाचन क्षेत्र अनुसार मतदाता सङ्ख्या	७५
तालिका नं. १.१०९	प्रतिनिधि तथा प्रदेश सभा निर्वाचन २०७४ को दैलेख जिल्लाको मत परिणाम (प्रत्यक्ष निर्वाचन प्रणाली)	७६

खण्ड दुई : जिल्ला अन्तर्गतका स्थानीय तहहरूको वडा विभाजन

७७ - ८६

तालिका नं. २.१	दैलेख जिल्लाका स्थानीय तहहरूको वडा विभाजन	७७
तालिका नं. २.२	वडा अनुसार तथ्याङ्क तालिका	८०
तालिका नं. २.३	प्रतिनिधि तथा प्रदेश सभा निर्वाचन २०७४ मा वडा अनुसार मतदाता सङ्ख्या	८४

खण्ड तीन : स्थानीय तह अनुसार तथ्याङ्क तालिकाहरू

८७ - १२०

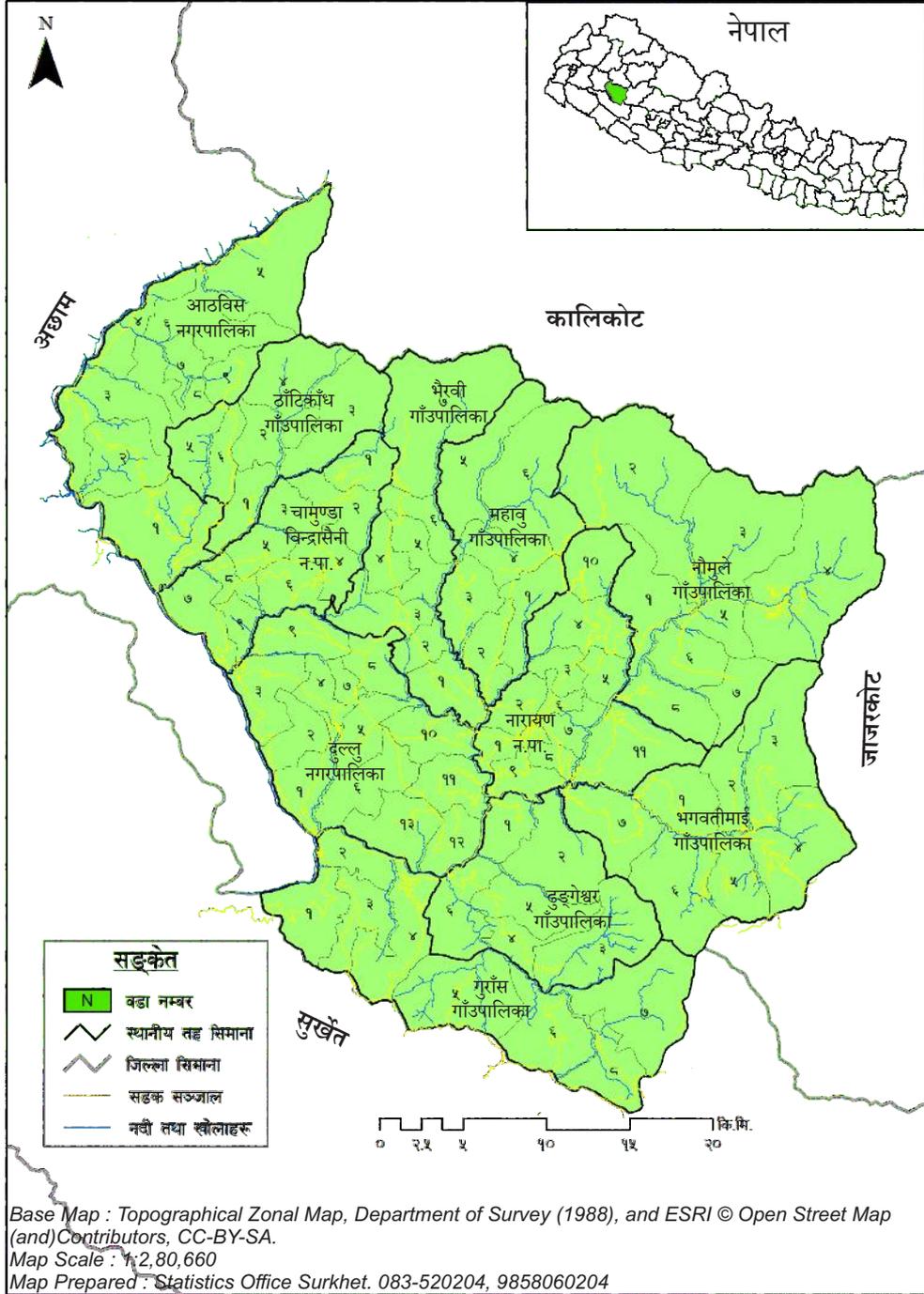
तालिका नं. ३.१	स्थानीय तहहरूको भौगोलिक अवस्थिति	८७
तालिका नं. ३.२	स्थानीय तहहरूको जनसङ्ख्या विवरण	८९
तालिका नं. ३.३	उमेर समूह अनुसार जनसङ्ख्या विवरण	९०
तालिका नं. ३.४	जातजातीगत अवस्था	९२
तालिका नं. ३.५	धर्म अनुसार जनसङ्ख्या	९७
तालिका नं. ३.६	जनसङ्ख्याको अपाङ्गताको स्थिति	९९
तालिका नं. ३.७	५ वर्ष भन्दा माथिको साक्षरता अवस्था	१०१
तालिका नं. ३.८	साक्षर जनसङ्ख्याले उत्तिर्ण गरेको शैक्षिक तह	१०२
तालिका नं. ३.९	५ देखि २५ वर्ष भित्रका जनसङ्ख्याको विद्यालयमा उपस्थिति	१०४
तालिका नं. ३.१०	परिवारले प्रयोग गरिरहेको घरको स्वामित्व	१०४
तालिका नं. ३.११	परिवारले प्रयोग गरिरहेको घरको वनावट	१०५
तालिका नं. ३.१२	परिवारले प्रयोग गरिरहेको घरको बाहिरी गारोको वनावट	१०६
तालिका नं. ३.१३	परिवारले प्रयोग गरिरहेको घरको छानोको वनावट	१०७
तालिका नं. ३.१४	परिवारले प्रयोग गर्ने पिउने पानीको मुख्य स्रोत	१०८
तालिका नं. ३.१५	परिवारले खाना पकाउनकालागि प्रयोग गर्ने मुख्य इन्धन	१०९
तालिका नं. ३.१६	परिवारले वत्ती वाल्न प्रयोग गर्ने मुख्य इन्धन	११०
तालिका नं. ३.१७	घरपरिवारमा शौचालय प्रयोगको अवस्था	१११
तालिका नं. ३.१८	परिवारले प्रयोग गरेका सुविधाका साधनहरू	११२

तालिका नं. ३.१९	अनुपस्थित विदेश गएका जनसङ्ख्या सम्बन्धी विवरण	११३
तालिका नं. ३.२०	वित्तीय संस्था तथा व्यापारिक प्रतिष्ठानहरूको सङ्ख्या	११३
तालिका नं. ३.२१	स्थानीय तह अनुसार मतदाता सङ्ख्या	११४
तालिका नं. ३.२२	स्थानीय तहमा निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूको अवस्था	११४
अनुसूची १:	कर्णाली प्रदेशको संक्षिप्त तथ्याङ्कीय झलक	१३४

चित्र-सूची

चित्र नं. १	दैलेख जिल्ला (नक्शा)	vii
चित्र नं. २	दैलेख जिल्लाका स्थानीय तहहरू (नक्शा)	१४
चित्र नं. ३	प्रदेश तथा प्रतिनिधि सभा निर्वाचन क्षेत्र अनुसारको दैलेख जिल्लाको नक्शा	१५
चित्र नं. ४	विभिन्न जनगणना वर्षहरूमा दैलेख जिल्लाको जनसङ्ख्या (रेखाचित्र)	१६
चित्र नं. ५	विभिन्न जनगणना वर्षहरूमा दैलेख जिल्लाको जनसङ्ख्या बृद्धिदर (रेखाचित्र)	१६
चित्र नं. ६	दैलेख जिल्लाको जनसङ्ख्या पिरामिड	१९
चित्र नं. ७	विभिन्न जनगणना वर्षहरूमा दैलेख जिल्लाका प्रमुख ५ जातीहरू (स्तम्भ चित्र)	२१
चित्र नं. ८	१० वर्ष भन्दा माथिको जनसङ्ख्याको वैवाहिक स्थिति (पाई चित्र)	२५
चित्र नं. ९	विवाह गर्दाको उमेर (रेखाचित्र)	२६
चित्र नं. १०	अपाङ्ग जनसङ्ख्याको अवस्था (पाई चित्र)	२७
चित्र नं. ११	उमेर समूह अनुसार आर्थिक सक्रियता दर (स्तम्भ चित्र)	३०
चित्र नं. १२	उमेर समूह अनुसार साक्षरता दर (पिरामिड)	४३
चित्र नं. १३	आ.व. २०७३/७४ मा दैलेख जिल्लाका शिर्ष स्वास्थ्य समस्याहरू (स्तम्भ चित्र)	४७
चित्र नं. १४	घरपरिवारले प्रयोग गर्ने पिउने पानीको मुख्य स्रोत (पाई चित्र)	४८
चित्र नं. १५	मानव विकास सूचकहरूको अवस्था (स्तम्भ चित्र)	५०
चित्र नं. १६	मानव गरिबी सम्बन्धी सूचकहरूको अवस्था (स्तम्भ चित्र)	५१
चित्र नं. १७	जनसङ्ख्या र मतदाता सङ्ख्याको अवस्था (स्तम्भ चित्र)	७६
चित्र नं. १८	नौमुले गाँउपालिका	१२३
चित्र नं. १९	महावु गाँउपालिका	१२४
चित्र नं. २०	भैरवी गाँउपालिका	१२५
चित्र नं. २१	ठाँटिकाँध गाँउपालिका	१२६
चित्र नं. २२	आठविस नगरपालिका	१२७
चित्र नं. २३	चामुण्डा विन्द्रासैनी नगरपालिका	१२८
चित्र नं. २४	दुल्लु नगरपालिका	१२९
चित्र नं. २५	नारायण नगरपालिका	१३०
चित्र नं. २६	भगवतीमाई गाँउपालिका	१३१
चित्र नं. २७	डुङ्गेश्वर गाँउपालिका	१३२
चित्र नं. २८	गुराँस गाँउपालिका	१३३

दैलेख जिल्ला



जिल्ला परिचय

१.१ दैलेख जिल्लाको संक्षिप्त परिचय

दैलेख जिल्ला नेपालका सात प्रदेश मध्ये कर्णाली प्रदेशको दश वटा जिल्लाहरू मध्येको एक जिल्ला हो । ऐतिहासिक धरोहरका रूपमा रहेको यस पहाडी जिल्लाको उत्तर सिरमा मनमोहक महावुलेक दक्षिण र पश्चिममा कर्णाली नदी र जिल्ला भित्र लोहोरे, छामघाट खोला शिरस्थान, नाभिस्थान, पादुका, कोटीला धुलेश्वर जस्ता पानीमाथि दीप ज्वाला बल्ने पाँचकोशी तीर्थस्थलका नामले प्रसिद्ध क्षेत्रहरू रहेका छन् । समून्द्र सतहबाट न्यूनतम ५४४ मिटरमा रहेको तल्लो दुङ्गेश्वर देखि ४,१६८ मिटरको उचाईमा रहेको महावु लेकसम्म फैलिएको दैलेख जिल्ला समून्द्र सतहदेखि सरदर १,४४८ मिटरको उचाईमा रहेको छ । दुई महाभारत लेकका बीचमा अवस्थित यो दैलेख जिल्ला साविकको भेरी अञ्चल अन्तर्गतका पाँच जिल्लाहरूमा क्षेत्रफलका हिसावले सबैभन्दा सानो जिल्ला हो ।

प्राचिन कालदेखि नै पवित्र भूमीको रूपमा परिचित दैलेख जिल्लाको पूर्वमा जाजरकोट, पश्चिममा प्रदेश नं. ७ को अछाम, उत्तरमा कालिकोट र दक्षिणमा कर्णाली प्रदेशको राजधानी सुर्खेत जिल्लाहरू रहेका छन् । जिल्लाको सदरमुकाम दैलेख बजार काठमाडौँबाट करिब ६५० किलोमिटर पश्चिम, कोहलपुरबाट १५० किलोमिटर र सुर्खेत उपत्यकाबाट ६५ किलोमिटर उत्तरमा रहेको छ । प्राकृतिक र ऐतिहासिक दृष्टिकोणले महत्वपूर्ण रहेको यो जिल्ला धार्मिक र प्राकृतिक तथा जल सम्पदामा पनि धनि रहेको छ । विभिन्न मठ, मन्दिर, पर्यटकीय तिर्थस्थल तथा विभिन्न नदीहरूका साथमा रहेका प्राकृतिक मनोरम दृश्यहरू तथा प्राकृतिक स्रोतको व्यापक उपलब्धता यस जिल्लाका पर्यटकीय सम्भावनाका आधारहरू हुन् । यस जिल्लामा तिब्रतर रूपमा सडक, पुल-पुलेसा, मठ, मन्दिर, देवल, होटल, लज र ब्यापारिक केन्द्रहरू निर्माणमा रहेका छन् । जिल्लाको लकान्द्रा गा.वि.स.को जौ चौरको पहिरोमा तामा र फलामको खानीहरू पुरिएको छ भन्ने भनाइ रहेको छ । त्यस्तै कालिकोट र दैलेखको सिमानामा पर्ने भुवानथानको लेकमा स्थानीय भाषामा झिलझिले दुङ्गा भनिने कार्बोनेटिक दुङ्गाको खनन तथा प्रसोधन भैरहेको छ । यसै गरी दैलेखमा चुन दुङ्गा र अभ्रखका खानीहरू छन् भन्ने वैज्ञानिकहरूको भनाइ रहेको छ । जिल्लाको विभिन्न स्थानमा पाइने सिलेट घरको छानो बनाउने प्रयोगका लागि बाह्य जिल्लामा समेत निर्यात गरिन्छ ।

१.२ दैलेख जिल्लाको नामकरण सम्बन्धी जनसृतीहरू

यो जिल्लाको नाम “दैलेख” कसरी रहन गयो भन्ने सम्बन्धमा विभिन्न किम्वदन्तीहरू प्रचलित छन् ।

- पौराणिक कालमा दधिचि नामक महर्षिले तपस्या गरी बसेको स्थान हुनाले उनको नामबाट “दधिलेक” नाम रहन गएको र पछि अपभ्रंस हुदै दधिलेकबाट दैलेख नाम रहन गएको।
- यो क्षेत्र देवताहरूको निवासस्थान भएकोले यसलाई देवलोकबाट अपभ्रंस हुदै दैलेख नामाकरण हुन गएको।
- यहाँ प्रशस्त मात्रामा दहि-दुध पाइने भएकाले “दहिलेक” भनिदै जाँदा पछि दैलेख नाम रहन गएको।

१.३ दैलेख जिल्लाको ऐतिहासिक पृष्ठभूमी

दैलेख जिल्ला बाइसे चौबिसे राज्यकालमा खस राज्यको शीतकालीन राजधानीको रूपमा परिचित दुल्लु र बेलासपुर राज्यमा विभाजित थियो। प्राचीन र मध्यकालमा दुई राज्यमा विभाजित यस जिल्लालाई शाहकालीन नेपालको पुनः एकीकरण अभियानमा बहादुर शाहले सन् १७८९ तिर नेपालमा गाभेको तथ्य ऐतिहासिक वर्णनहरूमा पाइन्छ। जिल्लाका विभिन्न ठाँउमा रहेका मन्दिर, देवल, शिलालेख आदिले यस जिल्लाको ऐतिहासिक परिचय दिइरहेका छन्। सदरमुकाम स्थित पुरानो बजारमा रहेको प्रसिद्ध कोतगढी पुरानो युद्धकिल्लाको रूपमा थियो भन्ने विश्वास गरिन्छ। वि.सं. २००९ साल अघि अछाम, सुर्खेत र जाजरकोट जिल्लाका केही क्षेत्रहरू यसमा गाभिएका थिए। राजा रजौटा उन्मुलन ऐन २०१६ पछि आधुनिक नेपालको प्रशासनिक ढाँचा बमोजिम गौडा र २०१८ सालपछि पूर्वमा भैरीलेक र कट्टीभञ्ज्याङ्ग, उत्तरमा महाबुलेक, पश्चिममा कर्णाली नदी, दक्षिणमा तीनचुला भित्रको भूभागलाई दैलेख जिल्लाको सिमाङ्कन गरिएको थियो। दैलेख जिल्लाको दुल्लु क्षेत्रलाई राणा कालका पहिला प्रधानमन्त्री जंग बहादुर राणाको बाल्यकाल बितेको ठाउँ भनेर पनि चिनिन्छ। दैलेख जिल्लाले २००७ सालको क्रान्तीमा पश्चिम नेपालको लागि अग्रिम स्थान हासिल गरेको थियो। वि.स. २०१८ साल अघि हालको सुर्खेत जिल्ला यहि दैलेख जिल्ला अन्तर्गत रहेको थियो।

१.४ जिल्लाको भौगोलिक अवस्थिति

दैलेख जिल्लाको भौगोलिक अवस्थिति यस प्रकार रहेको छ।

तालिका नं. १.१ : जिल्लाको भौगोलिक अवस्थिति

क्र.सं.	विवरण	मान
१.	अक्षांश	२८° ३५' उत्तर देखी २९° ०८' उत्तरसम्म
२.	देशान्तर	८१° २५' पूर्व देखी ८१° ५३' पूर्वसम्म
३.	सिमाना	पूर्व: जाजरकोट जिल्ला पश्चिम: अछाम जिल्ला उत्तर: कालिकोट जिल्ला दक्षिण: सुर्खेत जिल्ला
४.	क्षेत्रफल	१,५०२ वर्ग कि.मी. (१,५०,२०० हेक्टर)
५.	समुन्द्र सतहदेखि उचाई	न्युनतम ५४४ मिटर (तल्लो डुङ्गेश्वर-कर्णाली नदि कीनार)
६.		अधिकतम ४,१६८ मिटर (महाबु लेख उत्तरी सीमाना) सदरमुकाम १,४४८ मिटर(देवकोटा चौक नारायणनगरपालिका)

क्रमसः

क्र.सं.	विवरण	मान
६.	धरातल	पहाडि क्षेत्र ८० प्रतिशत उच्च पहाडी क्षेत्र २० प्रतिशत
७.	तापक्रम	न्यूनतम ५.० डिग्री सेन्टिग्रेड अधिकतम ३४.० डिग्री सेन्टिग्रेड
८.	औषत वर्षा (वार्षिक)	१,७०० मिलिमिटर

स्रोत: जिल्ला वस्तुगत विवरण दैलेख २०७१, तथ्याङ्क कार्यालय सुर्खेत ।

१.५ जिल्लाको भू-आकृति (Topography) तथा भू-उपयोग (Land Use)

दक्षिण तिर साँघुरो र उत्तर तिर फैलिदै गएको यो दैलेख जिल्ला नदी तटदेखी हिमालयसम्म फैलिएका यहाँका धरातलीय स्वरूपलाई मुख्यगरी तीन समूहमा विभाजन गर्न सकिन्छ ।

तालिका नं. १. २ : जिल्लाको धरातलिय स्वरूप विभाजन

क्र.सं.	धरातलिय स्वरूप	उचाई समून्द्र सतहदेखी	ओगटेको भू-भाग
१.	नदी निर्मित तट	५४४ – १,००० मिटर सम्म	१० प्रतिशत
२.	मध्य पहाडी क्षेत्र	१,००० – २,१०० मिटर सम्म	३७ प्रतिशत
३.	महाभारत श्रृंखला एवं पर्वतीय भू-भाग	२,१०० मिटर भन्दा माथि	५३ प्रतिशत

स्रोत: जिल्ला वस्तुगत विवरण दैलेख २०७१, तथ्याङ्क कार्यालय सुर्खेत ।

मध्य पहाडी क्षेत्र आवादीका दृष्टिले बढी उपयुक्त मानिने हुँदा जिल्लाका ८५ प्रतिशत भन्दा बढी जनसङ्ख्या एवं बस्ती यो क्षेत्रमा केन्द्रित रहेका छ ।

जमिनको सतह कता फर्किएको छ भन्ने कुराले पनि त्यहाँको जनजीवन र आर्थिक क्रियाकलापमा प्रभाव पार्दछ । नेपाल पृथ्वीको उत्तरी गोलार्धको २३.५ डिग्रिको कर्कट रेखा भन्दा पनि उत्तरमा पर्दछ । सामान्यतया: यो क्षेत्रमा सूर्य दक्षिण पूर्वबाट दक्षिण पश्चिम तिरको दिशामा यात्रा गर्ने हुदा पूर्व र दक्षिण फर्किएको क्षेत्र बढि सुख्खा र पश्चिम र उत्तर फर्किएको क्षेत्र सेपिलो हुने गर्दछ । ओसिलो क्षेत्र फलफूल तथा तरकारी खेतीको लागि उत्तम मानिन्छ । सुख्खा क्षेत्र मौसमी खेतीको लागि उपयुक्त हुन्छ ।

तालिका नं. १. ३ : भौगोलिक मोहडा (Aspect) अनुसार जिल्लाको धरातलिय वर्गिकरण

क्र.सं.	धरातलिय मोहडा	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	प्रतिशत
१.	उत्तर	१९७.६६	१३.२
२.	उत्तर-पूर्व	१४५.५६	९.७
३.	पूर्व	१४६.५६	९.८
४.	दक्षिण-पूर्व	१७५.९७	११.७
५.	दक्षिण	१८८.५७	१२.६

क्रमसं:

क्र.सं.	धरातलिय मोहडा	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	प्रतिशत
६.	दक्षिण-पश्चिम	२२२.८४	१४.८
७.	पश्चिम	२११.२३	१४.१
८.	उत्तर-पश्चिम	२१३.४२	१४.२
	जम्मा	१,५०२.००	१००.०

स्रोत: जिल्ला वस्तुस्थिति/पार्श्वचित्र विश्लेषण २०७२/७३, जिल्ला विकास समितिको कार्यालय, दैलेख ।

कुल क्षेत्रफल १,५०२ वर्ग कि.मि. रहेको यस दैलेख जिल्लामा हिउ पर्ने उच्च पहाडी भागदेखि नदी किनारका बेसीजस्ता भौगोलिक विविधता रहेका छन् । जिल्लाको अधिकांश भू-भाग वनजङ्गल, भिर र चट्टान, घाँसे मैदान तथा चरण क्षेत्रको रूपमा रहेको छ । जिल्लाको भू-उपयोगको स्थिती तलको तालिकामा देखाईएको छ ।

तालिका नं. १. ४ : जिल्लाको भू-उपयोगको अवस्था

क्र.सं.	भू-उपयोगको किसिम	क्षेत्रफल (हेक्टर)	प्रतिशत
१.	वनजङ्गल क्षेत्र (झाडी, बुट्यान समेत)	७८,०२६	५१.९५
२.	चरन क्षेत्र	३,६९८	२.४६
३.	कृषि क्षेत्र	४३,१२१	२८.७१
४.	अन्य (चट्टान, हिउ, नदी, खोला आदि)	२५,३५५	१६.८८
	कुल जम्मा	१,५०,२००	१००.००

स्रोत: जिल्ला वस्तुस्थिति/पार्श्वचित्र विश्लेषण २०७२/७३, जिल्ला विकास समितिको कार्यालय, दैलेख ।

१.६ जिल्लाको हावापानी

दैलेख विविध भौगोलिक वनावटसँगै हावापानीमा पनि विविधता बोकेको जिल्ला हो । यस जिल्लामा उष्ण, उपोष्ण, समशितोष्ण र शितोष्ण गरी चार प्रकारको जलवायू पाईन्छ । खासगरी समशितोष्ण जलवायूको प्रधानता बढि रहेको पाईन्छ । पहाडी जिल्ला भएकाले हिउँद याममा लेकमा हिउ पर्ने र ठण्डा हावाको प्रभावले गर्दा मौषम चिसो रहने गर्दछ । त्यस्तै गृष्म ऋतुमा केहि गर्मी भएको अनुभव हुन्छ । यस जिल्लाको औषत तापक्रम न्यूनतम ५ देखी अधिकतम ३४ डिग्रि सेल्सियस सम्म र वार्षिक औषत वर्षा १,७०० मिलिमिटर हुने गर्दछ । ई.स. १९६० देखि हालसम्मको अवस्थामा दैलेख जिल्लामा सबैभन्दा बढि उच्चतम तापक्रम सन् २००५ जुलाई १७ मा ३९.६ डिग्रि सेल्सियस र सबैभन्दा कम न्यूनतम तापक्रम सन् २००७ जनवरी ३१ मा ०.१ डिग्रि सेल्सियस मापन गरिएको थियो ।

तालिका नं. १. ५ : जिल्लाको हावापानीको प्रकार

क्र.सं.	हावापानी	समून्द्र सतहदेखीको उचाई
१.	उपोष्ण	५४४ मिटर देखि १,२०० मिटर सम्म
२.	समशितोष्ण	१,२०० मिटर देखि १,८०० मिटर सम्म
३.	शितोष्ण	१,८०० मिटर देखि २,३०० मिटर सम्म
४.	ठण्डा लेकाली	२,३०० मिटर भन्दा माथिको भू-भाग

स्रोत: जिल्ला वस्तुस्थिति/पार्श्वचित्र विश्लेषण २०७२/७३, जिल्ला विकास समितिको कार्यालय, दैलेख ।

तालिका १.६ : दैलेख जिल्लाको मौसमी विवरण

क्र. सं.	मौसम सम्बन्धी विवरण	जनवरी	फेब्रुअरी	मार्च	अप्रिल	मे	जुन	प्रतिशत जुलाई	अगष्ट	सेप्टेबर	अक्टुबर	नोभेम्बर	डिसेम्बर
१.	औषत अधिकतम तापक्रम (डि.से.)	१५.६	१८.२	२३.५	२८.३	३०.२	३०.०	२७.८	२७.६	२६.८	२४.३	२०.९	१७.०
२.	सबैभन्दा उच्च अधिकतम तापक्रम (डि.से.), ई.स. वर्ष (दिन)	२७.४ २००९ (२४)	२६.८ २००९ (२५)	३४.२ २०१० (३१)	३५.८ २००८ (२६)	३८.२ २००३ (२७)	३९.६ २००५ (१७)	३४.८ १९९७ (२८)	३५.६ २०११ (१४)	३५.२ २०११ (२४)	३६.२ २०१२ (०१)	२९.६ २००८ (०१)	२७.६ २०११ (०८)
३.	औषत न्यूनतम तापक्रम (डि.से.)	६.६	८.६	११.०	१३.६	१७.५	१९.५	१९.६	१९.६	१८.७	१५.०	१०.८	७.५
४.	सबैभन्दा न्यून न्यूनतम तापक्रम (डि.से.), ई.स. वर्ष (दिन)	०.१ २००७ (३१)	१.० १९८९ (१९)	२.५ १९७९ (१०)	७.४ १९३३ (११)	९.२ १९८७ (०४)	८.६ १९९४ (२१)	५.६ २०११ (२१)	९.८ १९९३ (२०)	७.६ १९९४ (२८)	५.५ १९९४ (२३)	३.६ १९९४ (२८)	१.८ १९९२ (२९)
५.	औषत मासिक वर्षादर (मिलिमिटर)	३८.५	४१.६	२९.३	३१.१	७६.६	२६२.५	५१६.०	४६९.२	२३३.४	४९.६	५.५	१६.२
६.	सबैभन्दा उच्चतम वर्षा (मि.मि.), ई.स. वर्ष (दिन)	५५.० १९८४ (१७)	५६.२ १९९४ (०९)	६९.० २०१५ (०३)	७२.४ १९६२ (२८)	१२२.९ १९७९ (१६)	११७.२ १९७७ (२२)	१२२.६ १९७० (२१)	१५०.८ १९९६ (१५)	२२७.० १९७१ (१०)	१६८.६ २००४ (०४)	५०.० १९९२ (२७)	५०.० १९५७ (१२)

स्रोत: मध्य तथा सुदुर क्षेत्रीय हावापानी कार्यालय, सुर्खेत।

१.७ प्रमुख प्राकृतिक सम्पदाहरू

दैलेख जिल्ला आफैमा प्राकृतिक सम्पदाको धनी जिल्ला हो । विविध भू-बनावट र हावापनीका कारण विभिन्न जातका बनस्पति तथा जडिबुटिहरू, पशुपंक्षी, झरना-नदिनाला, तालतलैया, गुफा, खनिज पदार्थ आदि यहाँका मुख्य प्राकृतिक सम्पदाहरू हुन् । यस जिल्लाले आफ्नो गर्भमा अनेकौं खनिज पदार्थहरूलाई बोक्ने सौभाग्य पाएको छ । भू-गर्भविदहरूका अनुसार यस जिल्लाको साविकका पादुका, बडलम्जी र गमौडी गाविसहरू (पादुकास्थान, श्रीस्थान र नाभिस्थान) मा मट्टितेल, पेट्रोल र प्राकृतिक ग्यासको भण्डार रहेको अनुमान गरिएको छ । यसैगरी यहाँका २३ गाविसहरूमा पाइने घरको छाना छाउने स्लेट ढुंगा यस क्षेत्रमै प्रख्यात छ भने तामा, फलाम, अभ्रख, काइनाइट, गोमेद, माइका, गन्धक, खरीढुंगा, चुनढुंगा, आदि यस जिल्लामा पाइने प्रशस्त सम्भावना भएका तर हाल सम्म उपयोगमा ल्याइनसकिएका खनिज पदार्थहरू हुन् ।

जडिबुटिको हकमा पदमचाल, झ्याउ, बाक्रो, सुनकाउली, कुटकुव, सतुवा, मुडरिलो, घोडा, भारतो, बाबिरो, बासक, रायेरोइनी (सिंदुरे) लाह, लालगोडी, रिट्टा, भकिम्लो, बोझो, टिमुर, दालचिनी, लोकता, चिराइतो, सुगन्धकोकिला (मलायागिरी), जटामसी, समायो, आदि यहाँका जंगलमा पाइन्छन् ।

क. वनजङ्गल

सन् १९९० मा भएको वनस्रोत सर्वेक्षण अनुसार दैलेख जिल्लाको वनको क्षेत्रफल ७८,०२६ हेक्टर र चरन क्षेत्र ३,६९८ रहेको छ । तर हाल भू-उपयोगिता परिवर्तन भई वनक्षेत्र यो भन्दा कम भईसकेको अनुमान जिल्ला वन कार्यालय दैलेखको रहेको छ । तैपनी दैलेख जिल्लाको नयाँ वनस्रोत सर्वेक्षण नहुदा सम्म यहि तथ्याङ्कले आधिकारिकता पाईरहेको छ । दैलेख जिल्लामा रहेको वनको प्रकार तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १. ७ : दैलेख जिल्लाको वनको किसिम

जलवायु तथा भौगोलिक विषमताको आधारमा

क्र. सं.	वनको किसिम	समुन्द्र सतह देखीको उचाई	अनुमानित क्षेत्रफल (हेक्टर)	वन क्षेत्र	पाईने बोट विरूवा
१.	Sub-Tropical deciduous broad-leaved hard-wood forest	समुन्द्र सतहबाट १,००० मि. सम्म	१८,६५४	तल्लो ढुङ्गेश्वर देखी कालीकोट सिमाना सम्म कर्णाली राजमार्गको दाँया बाँयाको क्षेत्र सातला, सिंगौडी, तिलेपाटा, टुनीबगर, राकम आदी	साल, अस्ना, सिसौ, खयर, सिरिस, कर्मा, हल्दु आदि ।
२.	Lower-temperate Mixed deciduous and coniferous hard-wood forest	१,००० मि. देखि २,००० मिटर सम्म	३७,५९७	दुल्लु, लालीकाँडा, अवलपराजुल, नौमुले, सल्लेरी आदि	साल र खोटे सल्ला
३..	Upper-temperate Mixed deciduous and coniferous hard wood forest	२,००० मि. देखि ३,००० मिटर सम्म	९,२६९	-	लालीगुराँस, बाँझ, काफल, सल्ला, खसु आदि ।

क्रमसः

क्र. सं.	वनको किसिम	समुन्द्र सतह देखीको उचाई	अनुमानित क्षेत्रफल (हेक्टर)	वन क्षेत्र	पाईने बोट विरूवा
४.	High altitude coniferous forest	२,५०० मि. देखि ३,५०० मिटर सम्म	१,०१९	-	विभिन्न प्रजातीका उच्च लेकाली जडिबुटीहरू झ्याउ, सुगन्धवाल, पाखनवेद आदि
५.	Shrubs	कम उचाई देखि उच्च पर्वत सम्म	कम उचाईमा २,१२३ हे. र उच्च पर्वतमा ३९५ हेक्टर	-	झाडिदार अडिबुटीहरू

व्यवस्थापनको आधारमा

क्र.सं.	वनको किसिम	सङ्ख्या	क्षेत्रफल (हेक्टर)
१.	सरकारद्वारा व्यवस्थित वन	-	४८,७८४.३३
२.	सामुदायिक वन	३७३	२८,८२६.८०
३.	कबुलियति वन	६६	३९६.६८
४.	संरक्षित वन	-	-
५.	धार्मिक वन	-	-

भू-स्वामित्वको आधारमा

क्र.सं.	वनको किसिम	सङ्ख्या	क्षेत्रफल (हेक्टर)
१.	राष्ट्रिय वन	-	७८,०२६
२.	निजी वन	७	६.५

भू-स्वामित्वको आधारमा

• पहाडी वन • खोटे सल्लाको वन • गुराँसको वन • झाडी बुट्यान र घाँसे मैदान • अन्य प्रजातीको वन
 स्रोत: वार्षिक प्रगती पुस्तीका २०७३/७४, जिल्ला वन कार्यालय, दैलेख ।

जिल्लाको वनजङ्गलमा रहेको विविधतासँगै यहाँ जङ्गलमा पाईने पशुपक्षि, काष्ठ प्रजातीहरू तथा गैर काष्ठ प्रजातीहरूमा पनि विविधता रहेको छ । मुख्य रूपमा दैलेख जिल्लाको वनमा रहेका काष्ठ, गैरकाष्ठ, तथा पशुपक्षिका प्रजातीहरू यस प्रकार रहेका छन् ।

तालिका नं. १. ८ : जिल्लाको वनमा रहेका काष्ठ, गैरकाष्ठ, तथा पशुपक्षिका प्रजातीहरू

क्र.सं.	मुख्य काष्ठ प्रजाती	मुख्य गैर काष्ठ प्रजाती	स्तनधारी वन्यजन्तु	पक्षि प्रजाती	सरिसृप र अन्य प्रजातीहरू
१.	साल	काउलो	स्याल	कालोचिल	धामन
२.	असना	जटामरी	लोखर्के	सेतो गिद्	हरेप
३.	कउमा	टिमुर	बाँदर	कालोतित्रा	छेपारो
४.	खोटेसल्ला	कुट्की	खरायो	न्याउली	भ्यागुतो
५.	लालीगुराँस	चिउरी	फ्याउरो	थोप्लेढुकुर	भिरमौरी
६.	उत्तीस	केतुकी	चितुवा	कुथुर्के	सेतो पुतली
७.	जामुन	तितेपाती	मलसाप्रो	काग	अरिङ्गाल
८.	पैयू	पाखणवेद	दुम्सी	जुल्फेजुरली	माउसुली

क्रमसः

क्र.सं.	मूख्य काष्ठ प्रजाती	मूख्य गैर काष्ठ प्रजाती	स्तनधारी वन्यजन्तु	पंक्षि प्रजाती	सरिसृप र अन्य प्रजातीहरू
९.	चिलाउने	जीवन्ती/सुनगाभा	न्याउरी मुसा	फिष्टो	संखेकिरा
१०.	भलायो	घोडताप्रे, सजिवन	घोरल	रानीचरी	फटेङ्ग्रा
११.	बाँझ	ऐसेलु, अग्रिसो	रतुवा	च्याखुरा	बारूलो
१२.	खसु	सुगन्धवाल, हरो	बँदेल	चिचिलकोटे	साङ्ला
१३.	फलाँट	अमला, तेजपात	कस्तुरी	डाँफे	
१४.	तिजु	वाँस, चिराइतो		कोइली	
१५.	चाँप	वोझो, लप्सी, पिपला		दुकुर	
१६.	मौवा	सर्पगन्धा, भोर्ला			
१७.	वोटधाइरो	वेल, अल्लो, खयर			
१८.	कुटमिरो	रिठा, नागवेली			
१९.	खिरो, गोत्रेसल्लो	गुर्जो, वरो, निगालो			
२०.	सिसौ, खयर	चुत्रो, कुरुरडाइनो			
२१.	सिरिस, फिरफिरे	काफल, झ्याउ			
२२.	पिपरी	कोइरालो, कुरिलो			
२३.	कटुस, आदि	सतुवा			

स्रोत: वार्षिक प्रगती पुस्तिका २०७३/७४, जिल्ला वन कार्यालय, दैलेख ।

ख. जलस्रोत

दैलेख जिल्लामा साना ठुला गरी प्रशस्त नदी तथा खोलाहरू छन् । नेपालको दोस्रो ठुलो नदीको रूपमा चिनिने कर्णाली यहाँको मुख्य नदी हो । यसले जिल्लाको पश्चिमी क्षेत्रमा अछाम जिल्ला तथा ७ नं. प्रदेशसँग सिमानाको काम गरेको छ । त्यसै गरी रामाघाट, छामघाट, कट्टी, लोहोरे यहाँका मुख्य खोलाहरू हुन् । साना खोलाहरूमा तारागाड, तामे, द्वारी, पराजुल, नाभिस्थान, पादुका, कानेगाड, चिनेगाड, रतु, लमैतडा, नौमुले, सालतडा, बेस्ताडा, मटेला आदि खोलाहरू पर्दछन् । यि सबै नदी तथा खोलाहरू कर्णालीमा मिसिन्छन् । यहाँका नदी/खोलाहरूबाट जिल्लाका केहि सिंचाई तथा खानेपानी सुविधा उपलब्ध भैरहेको छ । भने जलविद्युत विकासको सम्भावना नस प्रसस्त रहेको पाईन्छ । जिल्लाका प्रमुख ताल/कुण्डहरूमा भैरवी कुण्ड, कुईया ताल, घोडा ताल पर्दछन् । झरनाहरूमा भैरवी र द्वारी प्रमुख रहेका छन् । दैलेख जिल्लामा ३ वटा ठुला जलाधार क्षेत्रहरू रहेका छन् लोहोरे खोलाको जलाधार क्षेत्र सवैभन्दा ठुलो छ जसले कुल क्षेत्रफलको ७०.३ प्रतिशत भू-भाग ओगटेको छ, बाँकी ११ वटा जलाधार क्षेत्रले १२ प्रतिशत भू-भाग ओगटेको छ ।

दैलेख जिल्लामा ३ वटा ठूला जलाधार क्षेत्रहरू रहेका छन् । लोहोरे खोलाको जलाधार क्षेत्र सवै भन्दा ठुलो छ जसले कुल जलाधार क्षेत्रफलको करिब ७० प्रतिशत भू-भाग ओगटेको छ । बाँकी ११ वटा साना जलाधार क्षेत्रले करिब १२ प्रतिशत भू-भाग ओगटेको छ । दैलेख जिल्लाका उपजलाधार क्षेत्रहरू तलको तालिकामा देखाईएको छ ।

तालिका नं. १.९ : दैलेख जिल्लाका उपजलाधार क्षेत्रहरू

क्र.सं.	उपजलाधारको नाम	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	प्राथमिकता क्रम	समेतिने गाविसहरू
१.	कर्णाली नदी १	५६.५०	२९	पिपलकोट, राकमकणाली र सिंगासैनी
२.	काने गाड	३२.७०	६	राकमकणाली र सिंगासैनी, सिगौडि र तिलेपाट
३.	कर्णाली नदी २	६१.९९	३०	राकमकणाली, सिगौडि, सात्तला, तिलेपाटा र तोलिजैसी
४.	चिने खोला	३७.०५	२१	सात्तला, तोलिजैसी
५.	बुड गाड	३८.११	२३	विसल्ला, लाकान्द्रा
६.	माथिल्लो रामगाड	४६.५०	२०	विसल्ला, चामुण्डा, कुसापानी
७.	तल्लो रामगाड	४४.३५	५	चामुण्डा, लाकान्द्रा, सात्तला, जबमुकाँध, लयाटिविन्द्रासैनी
८.	कर्णाली नदी ३	९.४५	४	लयाटिविन्द्रासैनी
९.	पादुका खोला	६६.५०	३	बडलम्जि, भैरीकालीकाथुम, चामुण्डा, जम्बुकाँध, कुसापानी, लयाटिविन्द्रासैनी, पादुकास्थान
१०.	नेपा गाड	२४.२७	७	दुल्लु, नेपा, पादुकास्थान
११.	कर्णाली नदी ४	२३.८५	१७	नाउलेकटुवाल, नेपा
१२.	सोते खोला	२८.१५	१२	छिउँडिपुसाकोट, गमौडि, नाउलेकटुवाल, मालिका
१३.	सानो खोला	४८.५८	२६	काँसीकाँध, कुसापानी, रानीवन
१४.	गोर्ती खोला	२३.९४	१८	कासीकाँध, रानीवन
१५.	भाब्रसैनी खोला	५०.४१	१६	बालुवाटार, कासीकाँध, रानीवन
१६.	छामगाड १	६६.१६	११	बडाखोला, बडालम्जी, रुम, भैरकालिकाथुम, रानीवन, रावतकोट, मेहलतोली
१७.	ताराघाट खोला	४२.५१	९	बडाखोला, खरिगैरा, नारायण नपा
१८.	नाभिस्थान	३०.५०	२	बडालम्जी, दुल्लु, गमौडी, पादुकास्थान, रावतकोट
१९.	छामगाड २	२९.८९	१	छिउँडिपुसाकोट, गमौडि, गौरी, कालभैरव, ना.न.पा.
२०.	लोहोरे खोला १	५९.८४	३२	बालुवाटार, द्वारी
२१.	द्वारी खोला	२२.९६	२४	द्वारी
२२.	पदम खोला	६५.१५	३१	द्वारी, कालीका, नौमुले
२३.	लोहोरे खोला २	२१.६२	२७	बालुवाटार, नौमुले, सल्लेरी, तोली
२४.	चौराठा खोला	२८.८३	२५	चौराठा, सल्लेरी, तोली
२५.	विनि खोला	३८.५२	१०	भवानी, ना.न.पा, तोली
२६.	लोहोरे खोला ३	३७.३७	२२	विध्यावासीनी, चौराठा, ना.न.पा
२७.	रुम खोला	३८.९९	१९	मेहेलतोली, रुम
२८.	उत्तिसयानी खोला	२२.६५	१३	जगन्नाथ, मेहलतोली
२९.	गाउथी मालुका खोला	४१.७०	३८	जगन्नाथ, कट्टी

क्रमसः

क्र.सं.	उपजलाधारको नाम	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	प्राथमिकता क्रम	समेटिने गाविसहरू
३०.	कट्टी खोला	५४.५०	३४	बडाभैरव, कट्टी, पगनाथ र रुम
३१.	लोहोरे खोला ४	३३.४०	१५	बडाभैरव, वेलपाटा, लाँकुरी, ना.न.पा.
३२.	मथेली खोला	३०.३१	२८	बेलपाटा, डाँडापराजुल, लाँकुरी
३३.	हनेटा खोला	२७.१०	३७	अवल पराजुल, पिलाडि
३४.	पिलाडी खोला	५८.५५	४०	अवलपराजुल, डाँडापराजुल, पिलाडि
३५.	माथिल्लो पराजुल खोला	२४.०४	३९	अवलपराजुल, गोगनपानी, पिलाडी
३६.	चोर खोला	२६.७४	३६	गोगनपानी
३७.	तल्लो पराजुल खोला	२६.५१	३३	अवलपराजुल, वराह, डाँडापराजुल
३८.	लोहोरे खोला ५	१५.९०	८	गौरी कालभैरव, मालीका
३९.	राति खोला	२७.४३	३५	वराह, सेरी
४०.	लोहोरे खोला ६	२०.५०	१४	वराह, मालीका
४१.	कर्णाली ५	२७.७८	४१	खड्कवाडा, सेरी

स्रोत: जिल्ला वस्तुस्थिति/पार्श्वचित्र विश्लेषण २०७२/७३, जिल्ला विकास समितिको कार्यालय, दैलेख ।

ग. खनिज स्रोत

खनिज सम्पदामा पनि यो जिल्ला महत्वपूर्ण रहेको छ । निरन्तर ज्वालाको रूपमा प्रज्वलित शिरस्थान, नाभिस्थान र पादुकास्थानमा पेट्रोलियम पदार्थ रहेको अनुमान छ । त्यसैगरी जम्बुकाँधमा फलाम खानी, काशिकाँधमा चुन खानी, बालुवाटार र द्वारीमा अभ्रख, मेहेलतोली, जगनाथ, लाकुरी, बिसल्ला गा.वि.स. लगायत धेरै गाविसमा स्लेट खानी पाईन्छ । साथै खड्कवाडा, सेरी र नारायण नपाहरूमा तामा खानी, लालीकाँडा, लकान्द्रा र रानीवन गाविसहरूमा गहनायुक्त ढुङ्गा (गोमेद, टुरमालिन, काइनाइट) आदि पाईन्छन् । यस्ता प्राकृतिक सम्पदाको सोधखोज तथा अनुसन्धान गरी सदुपयोग गर्न सके जिल्लाको आन्तरिक आम्दानीमा उल्लेख्य परिवर्त ल्याउन सकिन्छ ।

१.८ पुरातात्विक तथा पर्यटकीय महत्त्वका क्षेत्र

दैलेख जिल्ला पुरातात्विक तथा पर्यटकिय क्षेत्रको निकै सम्भावना रहेको जिल्ला हो । धार्मिक रूपमा निकै महत्वपूर्ण मानिएको पञ्चकोशी क्षेत्रको आ-आफ्नै पहिचान र ऐतिहासिकता रहेको पाईन्छ । पञ्चकोशी क्षेत्रको रूपमा रहेको शिरस्थान, नाभिस्थान, पादिका, धुलेश्वर, कोटीला, तल्लोढुङ्गेश्वर लगाएतका निकै महत्त्वका मठमन्दिर यस जिल्लामा रहेका छन् । पञ्चकोशी क्षेत्र मात्र नभै यहाँ रहेको कोतगढी पनि पर्यटनको मुख्य आकर्षणको केन्द्र रहेको छ । जिल्लामा विभिन्न स्थानमा स्थानीय वासिन्दाले पुजापाठ गर्दै आएका तर त्यति प्रचारमा नआएका निकै महत्त्व बोकेका अन्य मठमन्दिर पनि रहेका छन् । जसअनुसार महाबुलेकमा रहेका महाबुगाथ, विलासपुर मन्दिर, नारायण मन्दिर, गणेश मन्दिर, भुतेश्वर महादेव, भुर्ती महाबुधा, भैरवी स्थान, स्वामी कार्तिक, बडिमालिका, मालिकादेवी, महावै स्थान, दुधे मष्ट, दाहे मष्ट, कोप्ची मालिका मन्दिर, मालिका माई सती पिपल, हाडेचौर लगायतका निकै महत्त्व बोकेका मन्दिर जिल्लाका विभिन्न ठाँउमा रहेका छन् । यहाँ रहेका सबै मठ मन्दिरमा विभिन्न अवसर पारेर ठुलो

पुजापाठ गर्ने गरिन्छ । र आफुले सोचेको इच्छा हुने जनविश्वास अहिले पनि कायमै रहेको छ । यस जिल्लामा रहेका महत्त्वपूर्ण केहि धार्मिक स्थलको विवरण तलको तालिकामा देखाईएको छ ।

तालिका नं. १.१० : दैलेख जिल्लाका महत्त्वपूर्ण धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलहरू

क्र.सं.	स्थान	मुख्य विशेषता
१.	कोतगढी	नारायण नगरपालिका वार्ड नं. १ स्थित कोतगढी नेपाल एकिकरणको कालमा शत्रुबाट बच्न र युद्ध जित्नका लागि निर्मित ऐतिहासिक स्थल हो । १५ फीट अग्लो किल्ला कलात्मक रूपमा कुदिएका ठुलाठुला ढुङ्गाहरूबाट बनाईएको छ । यसमा १३ वटा नाल रहेका छन् । यहिबाट राणाकालमा गौडा प्रशासन सञ्चालन हुने गर्थ्यो । यो किल्ला ऐतिहासिक सामाजिक महत्त्वको रूपमा रहेको छ ।
२.	वेलासपुर मन्दिर	नारायण नगरपालिका वार्ड नं. ६ मा अवस्थित यो वेलासपुर मन्दिर वेलासपुर देवताको नामले चिनिन्छ । बाइसे चौविसे शासनकालमा वेलासपुर राज्य शक्तिशाली मानिन्थ्यो । यसै राज्यको अवशेषको रूपमा रहेको प्राचिन वेलासपुर दरबार भित्र रहेको वेलासपुर मन्दिर क्षेत्र एक धार्मिक, ऐतिहासिक र पर्यटकिय सम्पदाको रूपमा रहेको छ । मन्दिरको वरिपरी जंगलले घेरिएको छ । तत्कालिन सिंजाका राजा मल्ल वंशका सन्तान रथोवम, सग्राम शाही देखि कर्ण शाही सम्म एघार पुस्ता रास्कोटीहरूले राज्य गरेको भन्ने भनाई छ । वि.स. १८४१ मा अमरसिंह थापाको फौजले भिषण आक्रमण गरे पछि विशाल नेपालमा समाहित भएको उक्त स्थानमा दरवारको ध्वस्त भग्नावेश रहेको छ । मन्दिरमा वटुक भैरव देवता रहको र मागेको इच्छा मनकामना पुरा हुने विश्वास लिइन्छ । त्यसैले यो मन्दिरमा वडादशैको अष्टमी, नवमी, रामनवमी र प्रत्येक मंगलवार र शनिवारका दिन पुजा गर्ने श्रदालुहरूको भिड लाग्ने गर्दछ । वेलासपुर मन्दिरको डाँडाबाट अतियोग्य दैलेख जिल्लाको दृष्यावलोकन गर्न सकिन्छ । मन्दिरमा जानको लागि सिढीको व्यवस्था मात्र भएको छ । यस क्षेत्रमा भ्यू टावरको निर्माणका लागि पहल भैरहेको छ ।
३.	पञ्चदेवल	ई.स. १३३१ बैशाख (६८३ वर्ष अगाडी) स्थापित पञ्चदेवल नारायण नगरपालिका ३ भूतिमा रहेको छ । यो देवल पाण्डवहरू वनबासको गुप्तवास रहेको अवस्थामा निर्मित भएको भन्ने भनाई छ । यहाँका देवलहरू अत्यन्तै कलात्मक र आकर्षक देखिन्छन । देवलको भित्री भागको माथिपट्टी वदमको आकृति कुदिएको छ भने मुलढोकामा कमलको पूलको आकृति कुदिएकोछ । उक्त देवलमा बौद्ध र हिन्दु धर्म संग सम्बन्धित मूर्ति रहेका छन् । विश्व सम्पदा सूचिमा सूचिकृतका लागि युनेस्कोले सुचिकृत समेत गरेका यी देवलहरू हाल सम्मको अनुपम नमूना मानिएको छ ।
४.	नारायण मन्दिर	नारायण नगरपालिका वडा नं. १ पुरानो बजार स्थित नारायण मन्दिर पुरानो धार्मिक स्थल हो । यसै मन्दिरका नामबाट नारायण गा.वि.स. हुँदै २०५३ मा नारायण नगरपालिकाको समेत नामकरण गरिएको हो । यस मन्दिरमा नियमित पुजा पाठ हुने गर्दछ ।

क्रमसः

क्र.सं.	स्थान	मुख्य विशेषता
५.	तिर्थस्थल	<p>पञ्चकोशी तिर्थ स्थल मध्येका श्रीस्थान, नाभिस्थान, कोटिला, धुलेश्वर र पादुका दैलेख जिल्लामा पर्दछन् । जिल्ला स्थित पाँचै तिर्थस्थलहरूको विशेषता यस प्रकार रहेको छ ।</p> <p>शिरस्थान</p> <ul style="list-style-type: none"> हिन्दु धर्म अनुसार श्रीस्वस्थानीमा उल्लेख भए बमोजिम सत्य यूगमा भगवान महादेवले आफ्नो पत्नी सत्यदेवीको सव काँधमा बोकेर घुम्ने क्रममा यस ठाँउमा शिर खसेकोले शिरस्थान रहन गएको किम्बदन्ती रहेको । निरन्तर रूपमा पानीमाथी ज्वाला बलिरहने । यस क्षेत्रमा पेट्रोलियम पदार्थ भएको समेत पुष्टी भैसकेको । शिरस्थान मन्दिर र मन्दिर भित्र अहोरात्र बल्ने ज्वाला साथै मन्दिर नजिकै खोलाको पानीमा पनि आगो बल्ने । मृत्यू भएका मानिसको ज्वालाजीको आगोबाट दाहसंस्कार गरे स्वर्ग पुगिन्छ भन्ने कथन अनुसार मानिसहरूको मृत्यू भएपछि टाढा टाढाबाट दाहसंस्कार गर्न शिरस्थानमा ल्याउने गरेको । <p>नाभिस्थान</p> <ul style="list-style-type: none"> हिन्दु धर्म अनुसार श्रीस्वस्थानीमा उल्लेख भए बमोजिम सत्य यूगमा भगवान महादेवले आफ्नो पत्नी सत्यदेवीको सव काँधमा बोकेर घुम्ने क्रममा यस ठाँउमा नाभी पतन भएकोले नाभिस्थान नाम रहन गएको किम्बदन्ती रहेको । नाभीस्थान मन्दिरमा शताब्दीयौ देखि प्रज्वलित इन्द्र ज्वाला र वडी ज्वाला निरन्तर बलिरहेको छ । यस मन्दिर नजिकै रहेको ३ सय वर्ष पुरानो बडेमानको समिको वृक्ष समेत रहेको छ यसले समेत पर्यटकलाई निकै आकर्षण गर्ने गर्दछ । यो धार्मिक एवं पुरातात्विक महत्त्वको स्थल ६४,११६ वर्ग मिटरको क्षेत्रफलमा फैलिएको छ । मन्दिरको ढोकामाथी राखिने दाँयाबाँया गड्गा जमुनाका काष्ठकला विषेश अवलोकनीय छन् । मन्दिरको तल्लो तलामा राखिएको पश्चिममाभिमुख एउटा ढोका बाहेक यसमा अरु कुनै ढोका राखिएका छैनन् । <p>पादुकास्थान</p> <ul style="list-style-type: none"> हिन्दु धर्म अनुसार श्रीस्वस्थानीमा उल्लेख भए बमोजिम सत्य यूगमा भगवान महादेवले आफ्नो पत्नी सत्यदेवीको सव काँधमा बोकेर घुम्ने क्रममा यस ठाँउमा सत्यदेवीको पाउ पतन भएकोले पादुकास्थान नाम रहन गएको किम्बदन्ती रहेको । पादुका स्थान पञ्चकोशी धाम मध्येको एउटा निकै महत्वपूर्ण धार्मिक स्थानको रूपमा रहेको । <p>कोटिला</p> <ul style="list-style-type: none"> पञ्चकोशी तिर्थ गर्दा सवैभन्दा पहिला कोटिलामा दर्शन गर्ने प्रचलन रहेको छ । यो एतिहासिक धार्मिक स्थल हो । श्री स्वस्थानी वर्तकथामा सत्यदेवीको मृतक शरिर महादेवले काँधमा वोकि हिडेको अवस्थामा कोठी खसेको स्थान भनी शक्तिपिठका रूपमा पुजा आज गरीन्छ । कोटिला क्षेत्र अत्यन्तै रमणिय स्थल हो कोटीहोम यज्ञ, महायज्ञ, सप्ताह पुराणहरू लगाईन्छ भने महाशिवरात्री र माघे सक्रान्तिका दिन तुलो मेला लाग्ने गर्दछ । <p>धुलेश्वर</p> <ul style="list-style-type: none"> सत्य यूगमा भगवान महादेवले आफ्नो पत्नी सत्यदेवीको सव काँधमा बोकेर घुम्ने क्रममा यस ठाँउमा धुलो खसेकाले यस ठाउको नाम ठाँउको नाम धुलेश्वर रहन गएको । धुलेश्वर मन्दिरलाई मृत ज्वालमूखीको एकमात्र अवशेषको रूपमा लिईन्छ । यहाँको अग्नीकुण्डबाट तातोमाटो र खरानी निरन्तर निस्कन्छ ।

क्रमसः

क्र.सं.	स्थान	मूख्य विशेषता
६.	तल्लो दुङ्गेश्वर	लोहोरे खोला र कर्णाली नदीको दोभानमा अवस्थित यो मन्दिर क्षेत्र धार्मिक तथा पर्यटनका साथै च्यापिटङ् र फिसिङका लागि निकै सम्भावना रहेको स्थान हो । कर्णाली राजमार्गसँग जोडिएको यस स्थानमा रहेको शिवको मन्दिरमा हालसम्म पनि पुरानो प्रचलन अनुसार १८ वर्ष पुरा नभएका वालकलाई देउ केटाको रूपमा पुज्ने र देउ केटाले नै विहान वेलुका पुजारीको रूपमा मन्दिरमा पूजाआजा गर्ने प्रचलन रहेको छ ।
७.	वालेश्वर मन्दिर	साविकको वडालम्जी गा.वि.स. वार्ड नं. ९ मा अवस्थित यो मन्दिर पनि विशेष महत्त्वको मानिन्छ । तात्कालिन श्री ३ जङ्ग वहादुरका पिता वालनरसिंह कुवरको देहावसान पछि उनको शव गाडेर स्मृतीमा निर्माण भएकोले यसको नाम वालेश्वर नामकरण गरिएको हो भन्ने जनसूती रहेको छ ।

स्रोत: जिल्ला वस्तुस्थिति/पार्श्वचित्र विश्लेषण २०७२/७३, जिल्ला विकास समितिको कार्यालय, दैलेख ।

१.९ जिल्लाको प्रशासनिक तथा राजनैतिक विभाजन

दैलेख जिल्ला पुरातात्विक तथा पर्यटकिय क्षेत्रको निकै सम्भावना रहेको जिल्ला हो । धार्मिक रूपमा निकै महत्त्वपूर्ण मानिएको पञ्चकोशी क्षेत्रको आ-आफ्नै पहिचान र ऐतिहासिकता रहेको पाईन्छ । पञ्चकोशी क्षेत्रको रूपमा रहेको शिरस्थान, नाभिस्थान, पादिका, धुलेश्वर, कोटीला, तल्लोदुङ्गेश्वर लगाएतका निकै महत्त्वका मठमन्दिर यस जिल्लामा रहेका छन् । पञ्चकोशी क्षेत्र मात्र नभै यहाँ रहेको कोतगढी पनि पर्यटनको मूख्य आकर्षणको केन्द्र रहेको दुई नगरपालिका र ४९ वटा गाविस सहित २ वटा निर्वाचन क्षेत्र र ११ वटा ईलाकामा विभाजित रहेको दैलेख जिल्लालाई नेपालमा वि.स. २०७२ सालमा नयाँ संविधान लागु भए सँगै गठित गाउँपालिका, नगरपालिका तथा विशेष, संरक्षित वा स्वायत्त क्षेत्रको सङ्ख्या तथा सीमाना निर्धारण आयोगको प्रतिवेदन अनुरूप नेपाल सरकारको मिति २०७३ फाल्गुण ९ गतेको निर्णय अनुसार ४ नगरपालिकाहरू र ७ गाँउपालिकाहरू गरि कुल ११ वटा स्थानीय तहहरू तथा ९० वटा वडाहरूमा विभाजन गरिएको छ । जिल्लाको स्थानीय तह विभाजन यस प्रकार रहेको छ ।

तालिका नं. १.११ : दैलेख जिल्लाका स्थानीय तहहरूको विभाजन २०७३

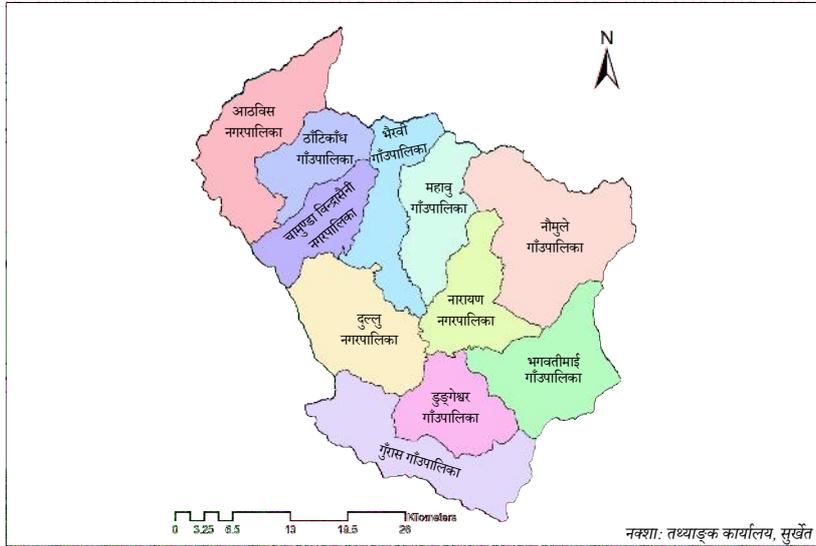
क्र.सं.	स्थानीय तहको नाम	कुल वडा सङ्ख्या	समावेश भएका साविकका गा.वि.स./न.पा.हरू
१.	नारायण नगरपालिका	११	नारायण न.पा., भवानी, विन्ध्यावासिनी र खरिगैरा गा.वि.स. (वार्ड नं. ८ र ९)
२.	दुल्लु नगरपालिका	१३	दुल्लु न.पा. (वार्ड नं. १- ९), मालिका, गौरी, कालभैरव र गमौडी गा.वि.स.
३.	चामुण्डा विन्द्रासैनी नगरपालिका	९	लयाटी विन्द्रासैनी, चामुण्डा र जम्बुकाँध गा.वि.स.
	आठबिस नगरपालिका	९	सात्तला, सिंगौडी, राकम कर्णाली, पिपलबोट, सिंहासैन र तिलेपाटा गा.वि.स.

क्रमसः

क्र.सं.	स्थानीय तहको नाम	कुल वडा सङ्ख्या	समावेश भएका साविकका गा.वि.स./न.पा.हरू
४.	आठबिस नगरपालिका	९	सात्तला, सिंगौडी, राकम कर्णाली, पिपलबोट, सिंहासैन र तिलेपाटा गा.वि.स.
५.	भगवतीमाई गाँउपालिका	७	पगनाथ, रूम, मेहेलतोली, जगनाथ, कट्टी र वडाभैरव गा.वि.स.
६.	गुराँस गाँउपालिका	८	खड्कावाडा, बराह, सेरी, गोगनपानी, पिलाडी र लालिकाँडा गा.वि.स.
७.	डुङ्गेश्वर गाँउपालिका	६	बेल्पाटा, लाँकुरी, अवलपराजुल र डाँडापराजुल गा.वि.स.
८.	नौमुले गाँउपालिका	८	तोली, वालुवाटार, द्वारी, कालिका, नौमुले, सल्लेरी र चौराठा गा.वि.स.
९.	महाबु गाँउपालिका	६	खरिगैरा (१-७), बडाखोला, बासी, रानीबन र काँशिकाध गा.वि.स. (१-७,९)
१०.	भैरवी गाँउपालिका	७	दुल्लु नगरपालिका (वार्ड नं.१०), भैरीकालिकाथुम, कुशापानी, रावतकोट र काशिकाँध गा.वि.स.(वार्ड नं.८)
११.	ठाँटिकाँध गाँउपालिका	६	लकान्द्र, बिशाला र तोलिजैशी गा.वि.स.

स्रोत: गाउँपालिका, नगरपालिका तथा विशेष, संरक्षित वा स्वायत्त क्षेत्रको सङ्ख्या तथा सीमाना निर्धारण आयोगको प्रतिवेदन २०७३ ।

चित्र नं. २ : दैलेख जिल्लाका स्थानीय तहहरू



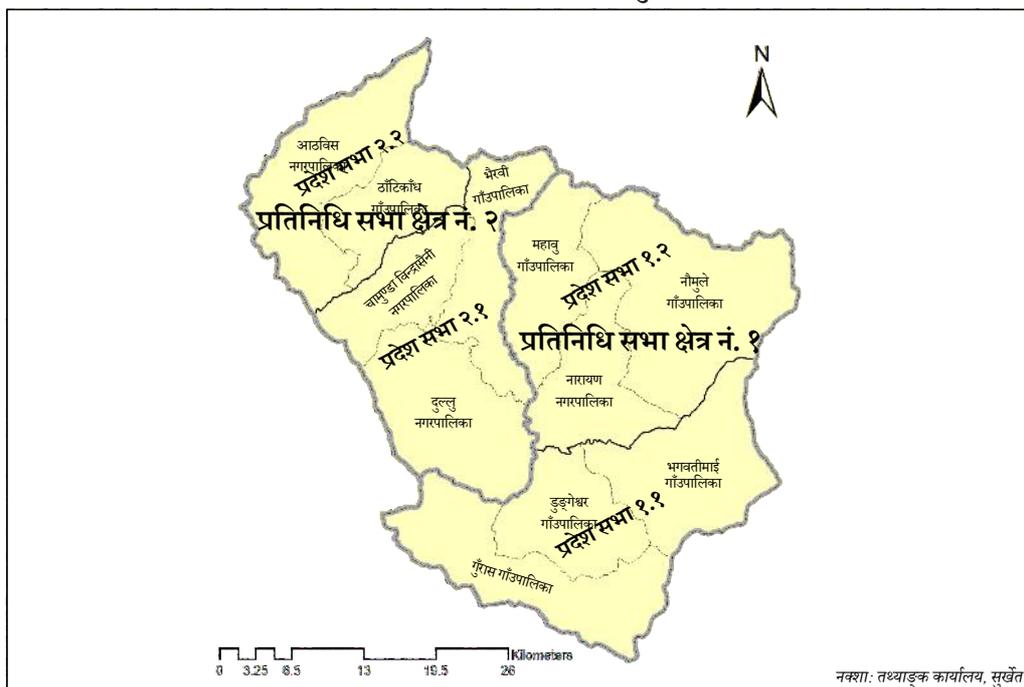
कुल ११ स्थानीय तह रहेको दैलेख जिल्लामा प्रतिनिधी सभा निर्वाचनका लागि २ निर्वाचन क्षेत्र र प्रदेश सभा निर्वाचनका लागि ४ निर्वाचन क्षेत्र कायम गरिएको छ ।

तालिका नं. १.१२ : दैलेख जिल्लाको प्रतिनिधि तथा प्रदेश सभा निर्वाचन क्षेत्र निर्धारण

प्रतिनिधि सभा निर्वाचन क्षेत्र		प्रदेश सभा निर्वाचन क्षेत्र	
क्षेत्र नं.	अन्तर्गतका स्थानीय तहहरू	क्षेत्र नं.	अन्तर्गतका स्थानीय तहहरू
१	क. गुँरास गाँउपालिका ख. डुङ्गेश्वर गाँउपालिका ग. भगवतीमाई गाँउपालिका	१	क. गुँरास गाँउपालिका ख. डुङ्गेश्वर गाँउपालिका ग. भगवतीमाई गाँउपालिका
	घ. नारायण नगरपालिका ङ. नौमुले गाँउपालिका च. महावै गाँउपालिका	२	क. नारायण नगरपालिका ख. नौमुले गाँउपालिका ग. महावु गाँउपालिका
२	क. दुल्लु नगरपालिका ख. भैरवी गाँउपालिका ग. चामुण्डा विन्द्रासैनी नगरपालिका	१	क. दुल्लु नगरपालिका ख. भैरवी गाँउपालिका ग. चामुण्डा विन्द्रासैनी नगरपालिका
	घ. ठाँटीकाँध गाँउपालिका ङ. आठबिस नगरपालिका	२	क. ठाँटीकाँध गाँउपालिका ख. आठबिस नगरपालिका

स्रोत: प्रदेश तथा प्रतिनिधि सभा निर्वाचन क्षेत्र निर्धारण आयोग २०७३ को प्रतिवेदन।

चित्र नं. ३ : प्रदेश तथा प्रतिनिधि सभा निर्वाचन क्षेत्र अनुसारको दैलेख जिल्लाको नक्शा



१.१० जिल्लाको जनसाङ्ख्यिक अवस्था

राष्ट्रिय जनगणना वि.स. २०५८ र २०६८ बाट प्राप्त आँकडाहरूका आधारमा दैलेख जिल्लाका केहि प्रमुख जनसाङ्ख्यिक विवरणहरू तुलनात्मक रूपमा तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. १.१३ : दैलेख जिल्लाको आधारभूत जनसाङ्ख्यिक विवरणहरू

क्र.सं.	विवरण	जनगणना २०५८ अनुसार	जनगणना २०६८ अनुसार
१.	जम्मा परिवार सङ्ख्या	४१,१४०	४८,९१९
२.	जनसङ्ख्या		
	जम्मा	२,२५,२०१	२,६१,७७०
	पुरुष	१,१०,१२५	१,२६,९९०
	महिला	१,१५,०७६	१,३४,७८०
३.	जनसङ्ख्या बृद्धिदर प्रतिशत	१.८४	१.५
४.	जनसङ्ख्या दोब्बर हुन लाग्ने अनुमानित अवधी वर्ष	३७.५	४७
५.	लैङ्गिक अनुपात	९५.७	९४.२
६.	अनुपस्थित जनसङ्ख्या (विदेश गएकाहरूको जनसङ्ख्या)		
	जम्मा	९,८०९	११,२२१
	पुरुष	८,९०८	९,६९७
	महिला	९०१	१,५२४
७.	अपाङ्ग जनसङ्ख्या		
	जम्मा	८३१	७,६०७
	पुरुष	३५७	४,१७९
	महिला	४७४	३,४२८
८.	संस्थागत जनसङ्ख्या		
	जम्मा	१२	९१५
	पुरुष	१२	८८९
	महिला	०	२६
९.	परिवारको औषत आकार	५.४७	५.३५
१०.	जनघनत्व (प्रति वर्ग कि.मि.)	१५०	१७४
११.	परिवार घनत्व (परिवार प्रतिवर्ग कि.मि.)	२७.४	३२.५७
१२.	५ बर्ष मूनीको जनसङ्ख्या		
	जम्मा	३५,२९६	३५,३०४
	पुरुष	१७,७८५	१८,०१७
	महिला	१७,५११	१७,२८७
१३.	७५ वर्ष र सो भन्दा माथिको जनसङ्ख्या		
	जम्मा	१,४२५	२,५९३
	पुरुष	७६२	१,३४७
	महिला	६६३	१,२४६
१४.	आश्रित अनुपात	९९.४७	९७.६९
१५.	बाल आश्रित अनुपात	८९.७४	८४.६४
१६.	बृद्ध आश्रित अनुपात	९.७२	१३.०५

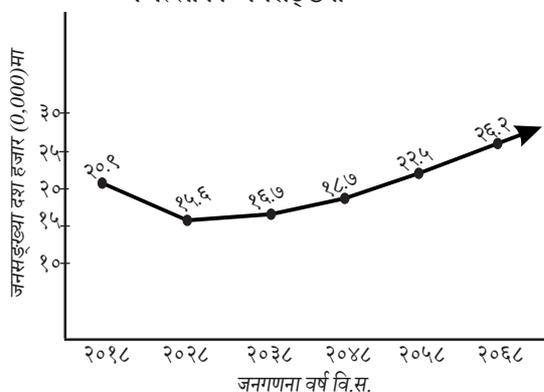
नेपालमा जनगणना वि.स. १९६८ (सन् १९११) सालबाट सुरु भएता पनि राणाकालिन समयमा जिल्ला अनुसारका जनसाङ्ख्यिक विवरणहरू उत्पादन गरिएको थिएन। राणाशासनको अन्त पछाडीमात्र बैज्ञानिक तवरबाट गणना गर्न थालिएको हो। वि.स. २०३८ सालभन्दा अगाडि दैलेख जिल्लाको क्षेत्रफलमा परिवर्तन भैरहेको हुदा वि.स. २०३८ साल भन्दा अगाडिका जनगणनाका तथ्याङ्कहरू सो भन्दा पछिका जनगणनाहरूसँग तुलनायोग्य नभएतापनि यहाँ वि.स. २०१८ सालको जनगणना देखि हालसम्मको दैलेख जिल्लाको जनसङ्ख्या र प्रवृत्ति तलको तालिकामा देखाइएको छ।

तालिका नं. १.१४ : विभिन्न जनगणना वर्षहरूमा दैलेख जिल्लाको जनसङ्ख्या र प्रवृत्ति

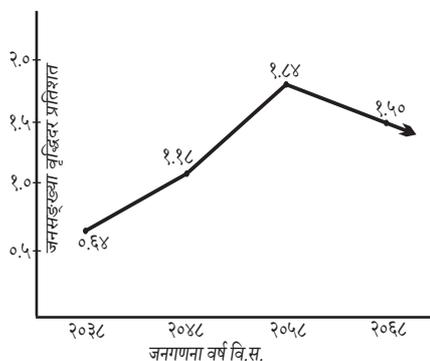
जनगणना वर्ष (वि.स.)	जनसङ्ख्या			सर्दर वार्षिक जनसङ्ख्या बृद्धिदर	जनघनत्व (प्रति वर्ग कि.मि.)
	जम्मा	पुरुष	महिला		
२०१८	२,०८,७४५	१,०९,२४०	१,०७,५०५	-	४४८
२०२८	१,५६,०७२	७७,७०२	७८,३७०	-	११३
२०३८	१,६६,५२७	४३,४५०	८३,०७७	०.६४	१११
२०४८	१,८७,४००	९३,५७७	९३,८२३	१.१८	१२५
२०५८	२,२५,२०१	१,१०,१२५	१,१५,०७६	१.८४	१५०
२०६८	२,६१,७७०	१,२६,९९०	१,३४,७८०	१.५०	१७४

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०२८ देखि २०६८ सम्मका प्रतिवेदनहरू, के.त.वि.।

चित्र नं. ४ विभिन्न जनगणना वर्षहरूमा दैलेख जिल्लाको जनसङ्ख्या



चित्र नं. ५ विभिन्न जनगणना वर्षहरूमा दैलेख जिल्लाको जनसङ्ख्या वृद्धिदर



वि.स. २०५८ र २०६८ सालको जनसङ्ख्यालाइ तुलनात्मक रूपमा विश्लेषण गर्ने हा भने १० वर्षको अवधिमा दैलेख जिल्लाको जनसङ्ख्यामा ३६,५६९ जनाले बृद्धि भएको देखिन्छ। वि.स. २०५८ सालमा सहरी र ग्रामीण क्षेत्रमा बसोवास गर्ने जनसङ्ख्याको प्रतिशत क्रमशः ८.६३% र ९१.३७% रहेको थियो भने २०६८ सालमा आएर सहरी क्षेत्रमा बसोवास गर्ने जनसङ्ख्यामा १९.७% र ग्रामीण क्षेत्रमा बसोवास गर्ने जनसङ्ख्याको प्रतिशत ८०.३% मा पुगेको थियो। वि.स. २०७३ सालका जिल्लाको स्थानीय तह पुनर्संरचना गरी ४ नगरपालिका र ७ गाँउपालिका बने पश्चात जिल्लामा नगरपालिकामा बसोबास गर्ने जनसङ्ख्याको प्रतिशत ४७.४ प्रतिशत पुगेको छ।

तालिका नं. १.१५ : विभिन्न वर्षहरूमा ग्रामीण तथा शहरी क्षेत्रमा बसोवास गर्ने जनसङ्ख्याको विवरण

जनसाङ्ख्यिक विवरण	जनगणना २०५८ अनुसार		जनगणना २०६८ अनुसार		पुनर्संरचना २०७३ पश्चात	
	ग्रामिण	शहरी	ग्रामिण	शहरी	गाँउपालिका	नगरपालिका
जनसङ्ख्या	२,०५,७५५	१९,४४६	२,१०,२०३	५१,५६७	१,३६,९०२	१,२३,९५३
जनसङ्ख्या प्रतिशत	९१.३७%	८.६३%	८०.३%	१९.५%	५२.३%	४७.४%
पुरुष	१,००,७५२	९,३७३	१,०२,३०५	२४,६८५	६६,०३१	६०,०७०
महिला	१,०५,००३	१०,०७३	१,०७,८९८	२६,८८२	७०,८७१	६३,८८३
परिवार सङ्ख्या	३७,२८६	३,८५४	३८,३८०	१०,५३९	२५,०६३	२३,८५२
औषत परिवार सङ्ख्या	५.५२	५.०५	५.५	४.९	५.४६	५.२०
लैङ्गिक अनुपात	९५.९५	९३.०५	९४.८	९१.८	९३.१७	९४.०३
क्षेत्रफल (प्रतिशत)	९५.५	४.५	९५.५	४.५	६४.५९	३५.४१
जनघनत्व (प्रति वर्ग कि.मि.)	१४३	२९०	१४६.५	७६९.५	१४२.७	२३५.७

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०५८ र २०६८ का प्रतिवेदनहरू, तथ्याङ्क कार्यालय, सुर्खेत।

वि.स. २०६८ सालको जनगणना अनुसार सुर्खेत जिल्लाको जनसङ्ख्याको उमेरगत संरचना तलको तालिकामा देखाइएको छ।

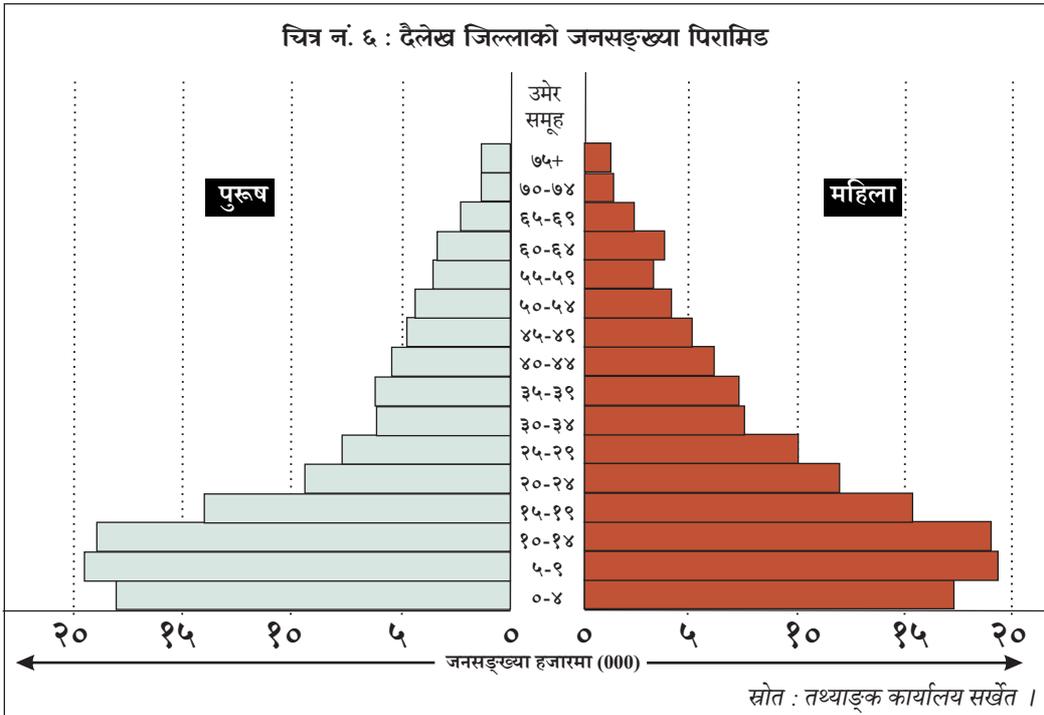
तालिका नं. १.१६ : ५/५ वर्षे उमेर समूह अनुसार दैलेख जिल्लाको जनसङ्ख्या

उमेर समूह	जम्मा जनसङ्ख्या		पुरुष		महिला	
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
सवै उमेर समूह	२,६१,७७०	१००.००	१,२६,९९०	१००.००	१,३४,७८०	१००.००
००-०४	३५,३०४	१३.४९	१८,०१७	१४.१९	१७,२८७	१२.८३
०५-०९	३८,८३५	१४.८४	१९,४७०	१५.३३	१९,३६५	१४.३७
०९-१४	३७,९३२	१४.४९	१८,९३०	१४.९१	१९,००२	१४.१०
१५-१९	२९,३९३	११.२३	१४,०५६	११.०७	१५,३३७	११.३८
२०-२४	२१,३९५	८.१७	९,४५९	७.४५	११,९३६	८.८६
२५-२९	१७,७४६	६.७८	७,७७९	६.१३	९,९६७	७.४०
३०-३४	१३,६६६	५.२२	६,१८०	४.८७	७,४८६	५.५५
३५-३९	१३,४७९	५.१५	६,२५२	४.९२	७,२२७	५.३६
४०-४४	११,५४२	४.४१	५,४६८	४.३१	६,०७४	४.५१
४५-४९	९,८७२	३.७७	४,८२६	३.८०	५,०४६	३.७४
५०-५४	८,४७५	३.२४	४,४१७	३.४८	४,०५८	३.०१
५५-५९	६,८४७	२.६२	३,५९९	२.८३	३,२४८	२.४१
६०-६४	७,२२१	२.७६	३,४४०	२.७१	३,७८१	२.८१
६५-६९	४,६६३	१.७८	२,३३१	१.८४	२,३३२	१.७३
७०-७४	२,८०७	१.०७	१,४१९	१.१२	१,३८८	१.०३

क्रमसं:

उमेर समूह	जम्मा जनसङ्ख्या		पुरुष		महिला	
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
७५-७९	१,४९९	०.५७	८१७	०.६४	६८२	०.५१
८०-८४	७३३	०.२८	३४०	०.२७	३९३	०.२९
८५-८९	२४७	०.०९	१४६	०.१२	१०१	०.०७
९०-९४	६९	०.०३	३३	०.०३	३६	०.०३
९५ +	४५	०.०२	१९	०.०१	२६	०.०२

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.।



१.११ जिल्लाको सामाजिक स्वरूप

जिल्लाको सामाजिक स्वरूपको विश्लेषणको लागि दैलेख जिल्लामा बसोबास गर्ने जनसङ्ख्याको जातजातीगत अवस्था, धर्म, मातृभाषा तथा जिल्लामा बोलिने दोस्रो भाषा, जिल्लाको जनसङ्ख्याको वैवाहिक अवस्था र अपाङ्गता समन्धी तथ्याङ्कहरू छुट्टाछुट्टै उपशिर्षक अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ।

क. जातजाती

नेपालको राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार नेपालमा १२६ जातजातीको बसोबास रहेको देखिन्छ। यस मध्ये दैलेख जिल्लामा २७ भन्दा बढि प्रकारका जातजाती बसोबास गर्दै आएको देखिन्छ।

तालिका नं. १.१७ : दैलेख जिल्लाको जनसङ्ख्याको जातीगत अवस्था

क्र.स.	जातजाती	जम्मा		पुरुष		महिला	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१.	क्षेत्री	९१,२८०	३४.८७	४४,२२२	३४.८२	४७,०५८	३४.९१
२.	कामी	४८,४५१	१८.५१	२३,५९०	१८.५८	२४,८६१	१८.४५
३.	ठकुरी	३६,८१६	१४.०६	१७,७७८	१४.००	१९,०३८	१४.१३
४.	ब्राह्मण(पहाडी)	२८,४८७	१०.८८	१३,८९५	१०.९४	१४,५९२	१०.८३
५.	मगर	२४,२१३	९.२५	११,८१६	९.३०	१२,३९७	९.२०
६.	दमाई/ढोली	१२,९८०	४.९६	६,२९७	४.९६	६,६८३	४.९६
७.	सार्की	८,१७७	३.१२	३,७७७	२.९७	४,४००	३.२६
८.	दशनामी/सन्यासी	४,०३५	१.५४	१,९४१	१.५३	२,०९४	१.५५
९.	गुरूड	३,३५४	१.२८	१,६२१	१.२८	१,७३३	१.२९
१०.	नेवार	८१६	०.३१	४२३	०.३३	३९३	०.२९
११.	बादी	७९८	०.३०	३९२	०.३१	४०६	०.३०
१२.	मुसलमान	४५९	०.१८	२२९	०.१८	२३०	०.१७
१३.	तामाङ	३८५	०.१५	२१३	०.१७	१७२	०.१३
१४.	कुमाल	३००	०.११	१५१	०.१२	१४९	०.११
१५.	थारू	१३८	०.०५	१०१	०.०८	३७	०.०३
१६.	माझी	८३	०.०३	४४	०.०३	३९	०.०३
१७.	राई	५४	०.०२	३३	०.०३	२१	०.०२
१८.	लोहार	४४	०.०२	२८	०.०२	१६	०.०१
१९.	गाईने	४१	०.०२	२३	०.०२	१८	०.०१
२०.	तेली	२९	०.०१	१६	०.०१	१३	०.०१
२१.	बराई	२९	०.०१	१६	०.०१	१३	०.०१
२२.	यादव	२५	०.०१	१६	०.०१	९	०.०१
२३.	सुनुवार	१९	०.०१	९	०.०१	१०	०.०१
२४.	घर्ती/भुजेल	१६	०.०१	५	०.००	११	०.०१
२५.	हजाम/ठाकुर	१६	०.०१	११	०.०१	५	०.००
२६.	लिम्बू	१२	०.००	६	०.००	६	०.००
२७.	मारवाडी	११	०.००	३	०.००	८	०.०१
२८.	अन्य दलित	४७७	०.१८	२३१	०.१८	२४६	०.१८
२९.	अन्य तराई जाती	१००	०.०४	४९	०.०४	५१	०.०४
३०.	थाहा नभएको अन्य	१२५	०.०५	५४	०.०४	७१	०.०५
	कुल जम्मा	२,६१,७७०	१००.००	१,२६,९९०	१००.००	१,३४,७८०	१००.००

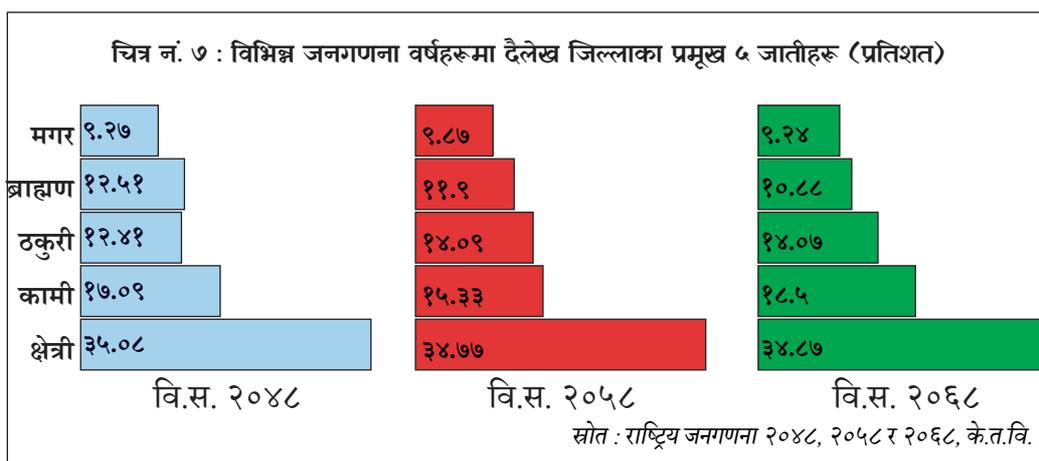
स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.।

दैलेख जिल्लामा क्षेत्री जातिका वाहुल्यता रहेका छ जसका कूल जनसङ्ख्या वि.स. २०४८, २०५८ र २०६८ सालका जनगणनामा क्रमशः ६५,७५१ (३५.०८%), ७८,३०६ (३४.७७%) र ९१,१२८० (३४.८७%) रहेका देखिन्छ। दोस्रो ठूलो संख्यामा कामी जाति देखिन्छ। बिगत तीन जनगणनाका वर्षहरूमा यिनिहरूको कूल जनसङ्ख्या क्रमशः ३२०३४ (१७.०९%), ३४,५३४ (१५.३३%) र ४८,४५१ (१८.५०%) रहेको छ। दैलेख जिल्ला नेपालमा सबैभन्दा बढि ठकुरीको जनसङ्ख्या भएको जिल्लाको रूपमा रहेको छ, जनसङ्ख्याको हिसावले ठकुरी जाति तेस्रो क्रममा पर्दछ र उनीहरूको जनसङ्ख्या क्रमशः २३,२७३ (१२.४१%), ३१,७४६ (१४.०९%) र ३६,८१६ (१४.०७%) रहेको छ। यसपछि क्रमशः ब्राह्मण, मगर, दमाई/ढोली, सार्की, सन्यासी, गुरूड जातिहरूका रोलक्रम रहेको देखिन्छ। यस वाहेक २०६८ को जनगणना अनुसार अन्य जातजातीहरूमा नेवार, वादी, मुसलमान, तामाङ, कुमाइ, थारु, माझी, राई, लोहार, गाईन आदि जातजातीहरूको वसोवास रहेका देखिन्छ। विगत तीनवटा जनगणना अनुसार दैलेख जिल्लामा बसोबास गर्ने प्रमुख ५ जातजातीहरूको जनसङ्ख्या यस प्रकार रहेको छ।

तालिका नं. १.१८ : विगत ३ जनगणना वर्षहरूमा दैलेख जिल्लाको जनसङ्ख्याको जातीय अवस्था

क्र.स.	जातजाति	जनगणना २०४८		जनगणना २०५८		जनगणना २०६८	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१.	क्षेत्री	६५,७५१	३५.०८	७८,३०६	३४.७७	९१,१२८०	३४.८७
२.	कामी	३२,०४४	१७.०९	३४,५३४	१५.३३	४८,४५१	१८.५०
३.	ठकुरी	२३,२७३	१२.४१	३१,७४६	१४.०९	३६,८१६	१४.०७
४.	ब्राह्मण	२३,४६०	१२.५१	२६,८००	११.९०	२८,४८७	१०.८८
५.	मगर	१७,३७९	९.२७	२२,२३०	९.८७	२४,२१३	९.२४

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०४८, २०५८ र २०६८, के.त.वि.।



ख. धर्म

दैलेख जिल्लामा विभिन्न किसिमका धर्मालम्बीहरूको बसोबास रहेको छ । मुख्य गरि हिन्दु, बौद्ध, ईसाइ, इस्लाम आदि धर्मालम्बीहरूको बसोबास रहेको यस जिल्लामा हरेक धर्मालम्बीहरूको आफ्नै संस्कार, संस्कृति र रितिरीवाजहरू पाईन्छन् ।

तालिका नं. १.१९ : दैलेख जिल्लाका विधिन्न धर्मालम्बीहरूको अवस्था

क्र.स.	जातजाति	कुल जनसङ्ख्या		पुरुष		महिला	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१.	हिन्दु	२,५४,९७१	९७.४०	१,२३,६७५	९७.३९	१,३१,२९६	९७.४२
२.	बौद्ध	५,१००	१.९५	२,४९५	१.९६	२,६०५	१.९३
३.	ईस्लाम	४५९	०.१८	२२९	०.१८	२३०	०.१७
४.	क्रिष्चियन	१,२०१	०.४६	५७३	०.४५	६२८	०.४७
५.	प्रकृती	८	०.००	४	०.००	४	०.००
६.	नखुलेको	३१	०.०१	१४	०.०१	१७	०.०१
	कुल जम्मा	२,६१,७७०	१००.००	१,२६,९९०	१००.००	१,३४,७८०	१००.००

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि. ।

वि.स. २०५८ सालको जनगणना अनुसार दैलेख जिल्लाको कुल जनसङ्ख्यामध्ये ९८.३२ प्रतिशतले हिन्दु धर्म अवलम्बन गरेका थिय भने २०६८ सालको जनगणनामा कुल जनसङ्ख्यामध्ये ९७.४ प्रतिशत रहन गएको देखिन्छ । २०५८ सालको जनगणना अनुसार बौद्ध धर्मालम्बीहरू कुल जिल्लाको कुल जनसङ्ख्याको १.४५ प्रतिशत रहन गएकोमा २०६८ सालमा यो प्रतिशत १.९५ प्रतिशत पुगेको देखिन्छ । जनगणना २०५८ र २०६८ अनुसार तुलनात्मक रूपमा धर्मालम्बीहरूको अवस्था तलको तालिकामा देखाईएको छ ।

तालिका नं. १.२० : विगत दुई जनगणनामा दैलेख जिल्लाका विधिन्न धर्मालम्बीहरूको अवस्था

क्र.स.	धर्म	जनगणना २०५८		जनगणना २०६८		बृद्धि प्रतिशत
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१.	हिन्दु	२,२१,४२२	९८.३	२,५४,९७१	९७.४	१५.२
२.	बौद्ध	३,२८३	१.५	५,१००	२.०	५५.३
३.	ईस्लाम	३९३	०.२	४५९	०.२	१६.८
४.	क्रिष्चियन	७६	०.०	१,२०१	०.५	१४८०.३
५.	अन्य	२७	०.०	३९	०.०	४४.४
६.	कुल जम्मा	२,२५,२०१	१००.०	२,६१,७७०	१००.०	१६.२

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०४८, २०५८ र २०६८, के.त.वि. ।

माथिको तालिका अनुसार वि.स. २०५८ देखि २०६८ सम्म आइपुग्दा दैलेख जिल्लाको कुल जनसङ्ख्यामा

१६.२ प्रतिशतले वृद्धि हुदा हिन्दु धर्मालम्बीहरूको जनसङ्ख्यामा १५.२ प्रतिशतले वृद्धि भएको, त्यसैगरी बौद्ध र ईस्लाम धर्मालम्बीहरूको वृद्धि क्रमसः ५५.३ र १६.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको देखिन्छ। यि दुई जनगणनाको १० वर्षको अन्तरालमा सबै उच्च अङ्कमा क्रिश्चियन धर्मालम्बीहरूको प्रतिशतमा (१४८०.३ प्रतिशत) वृद्धि भएको छ।

ग. मातृभाषा

दैलेख जिल्लामा विभिन्न जातजाती तथा धर्मालम्बीहरूको वसोबास सँगै विभिन्न किसिमका मातृभाषिहरूको पनि उल्लेख्य उपस्थिति रहेको पाईन्छ। मुख्यतया दैलेख जिल्लामा नेपाली मातृभाषिहरूको नै बाहुल्यता रहे पनि थारू, मगर, गुरुङ, नेवारी, मैथली तथा हिन्दी मातृभाषिहरूको पनि सघन उपस्थिति रहेको छ। वि.स. २०४८ सालको जनगणना अनुसार दैलेख जिल्लामा बसोबास गर्ने जनसङ्ख्याहरूले १५ प्रकारका मातृभाषा बोल्ने गरेको तथ्याङ्कले देखाएको थियो भने २०५८ सालको राष्ट्रिय जनगणनामा पनि दैलेख जिल्लामा बसोबास गर्ने जनसङ्ख्याहरूले १५ प्रकारका मातृभाषा बोल्ने गरेको तथ्याङ्कले देखाएको छ। त्यसैगरी २०६८ सालको जनगणनाले दैलेख जिल्लामा बसोबास गर्ने जनसङ्ख्याहरूले १२ प्रकारका मातृभाषा बोल्ने गरेका तथ्याङ्कले देखाएका छ। तीन वटा जनगणनाका मातृभाषा बोल्नेहरूको सङ्ख्या र तिनिहरूको प्रतिशत तलको तालिकामा देखाईएको छ।

तालिका नं. १.२१ : जनगणना २०४८, २०५८ र २०६८ अनुसार दैलेख जिल्लाका विभिन्न मातृभाषीहरूको अवस्था

क्र.स.	मातृभाषा	जनगणना २०४८		जनगणना २०५८		जनगणना २०६८	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१.	नेपाली	१,८५,५०१	९८.९९	२,१९,३२५	९७.३९	२,५६,२६९	९७.९०
२.	मगर	८९६	०.४८	४,२०२	१.८७	४,०१८	१.५३
३.	तामाङ	१२५	०.०७	११४	०.०५	२५२	०.१०
४.	खाम		०.००		०.००	२०४	०.०८
५.	मैथली	५४	०.०३	६६	०.०३	९७	०.०४
६.	उर्दु	२	०.००	४	०.००	६२	०.०२
७.	हिन्दी	०	०.००	०	०.००	२९	०.०१
८.	थारू	९	०.००	८	०.००	२७	०.०१
९.	भोजपुरी	१०	०.०१	५	०.००	२४	०.०१
१०.	नेवारी	११	०.०१	१०	०.००	१२	०.००
११.	गुरुङ	१६	०.०१	३२	०.०१	६४१	०.२४
१२.	सांकेतिक		०.००	१२	०.०१	२०	०.०१
१३.	अन्य/नखुलेका	७७६	०.४१	१,४२३	०.६३	११५	०.०४
	जम्मा	१,८७,४००	१००.००	२,२५,२०१	१००.००	२,६१,७७०	१००.००

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०४८, २०५८ र २०६८, के.त.वि.।

घ. दोस्रो भाषा

दैलेख जिल्लामा दोस्रो भाषाको रूपमा नेपाली भाषालाई प्रयोग गर्ने जनसङ्ख्या करिब २ प्रतिशतको हाराहारीमा रहेको छ। त्यसैगरी मगर, हिन्दी, गुरुङ, तामाङ आदि भाषाहरू दोस्रो भाषाको रूपमा प्रयोग गर्ने जनसङ्ख्या पनि रहेको देखिन्छ तर यिनिहरूको प्रतिशत न्यून रहेको छ। जिल्लामा ९७.७५ प्रतिशत जनसङ्ख्याले कुनै पनि किसिमको दोस्रो भाषा प्रयोग नगरेको देखिन्छ।

तालिका नं. १.२२ : दैलेख जिल्लामा दोस्रो भाषा प्रयोगको अवस्था

क्र.स.	दोस्रो भाषा	कुल जनसङ्ख्या		पुरुष		महिला	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१.	नेपाली	५,०४४	१.९३	२,४३८	१.९२	२,६०६	१.९३
२.	मगर	५५०	०.२१	२८०	०.२२	२७०	०.२०
३.	हिन्दी	१६८	०.०६	१५२	०.१२	१६	०.०१
४.	गुरुङ	५३	०.०२	२६	०.०२	२७	०.०२
५.	मैथली	२८	०.०१	२०	०.०२	८	०.०१
६.	तामाङ	१८	०.०१	११	०.०१	७	०.०१
७.	अन्य	२६	०.०१	१३	०.०१	१३	०.०१
८.	दोस्रो भाषा प्रयोग नगर्ने	२,५५,८८३	९७.७५	१,२४,०५०	९७.६८	१,३१,८३३	९७.८१
	कुल जम्मा	२,६१,७७०	१००.०	१,२६,९९०	१००.०	१,३४,७८०	१००.०

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.।

ड. वैवाहिक अवस्था

जिल्लाको सामाजिक अवस्थाको अध्ययन अन्तर्गत जिल्लामा रहेका जनसङ्ख्याको वैवाहिक अवस्थाको विश्लेषण पनि महत्त्वपूर्ण हुन्छ। राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार जिल्लाको १० वर्ष वा सो भन्दा माथिको उमेरको जनसङ्ख्यामा अविवाहित (विवाह नगरेका) व्यक्तिहरूको प्रतिशत ३५.९ प्रतिशत रहेको छ, जसमध्ये पुरुष ४० र महिला ३२.२ प्रतिशत रहेको छ। जिल्लामा पुनर्विवाह गर्ने व्यक्तिहरूको जनसङ्ख्या पनि उल्लेख्य रहेको छ, १० वर्ष र सो भन्दा माथिको दैलेख जिल्लाको जनसङ्ख्यामा ७.२ प्रतिशत जनसङ्ख्याले पुनर्विवाह गरेको देखिन्छ। पुनर्विवाह गर्ने पुरुषहरू ८ प्रतिशत रहेका छन् भने महिलाहरूमा यो प्रतिशत ६.४ रहेको देखिन्छ।

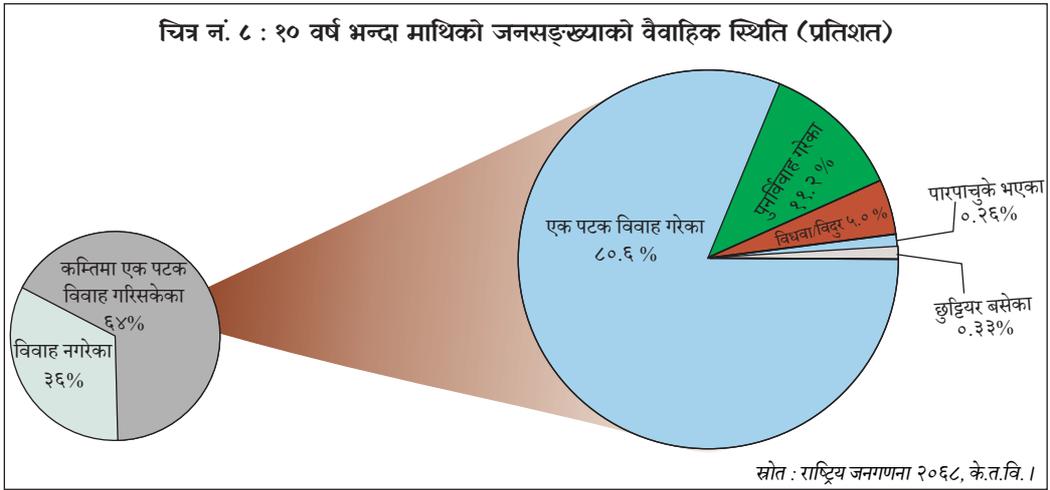
तालिका नं. १.२३ : दैलेख जिल्लाको १० वर्ष वा सो भन्दा बढि उमेरको जनसङ्ख्याको वैवाहिक अवस्था

क्र.स.	वैवाहिक अवस्था	कुल जनसङ्ख्या		पुरुष		महिला	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१.	अविवाहित	६७,३७४	३५.९	३५,८००	४०.०	३१,५७४	३२.२
२.	एक पटक विवाह गरेका	९६,९५७	५१.७	४२,४२१	४७.४	५४,५३६	५५.६
३.	बहुविवाह	३,०८८	१.६	२,३१९	२.६	७६९	०.८

क्रमसः

क्र.स.	वैवाहिक अवस्था	कुल जनसङ्ख्या		पुरुष		महिला	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
४.	पुनर्विवाह	१३,४५७	७.२	७,१८६	८.०	६,२७१	६.४
५.	विधवा/विदुर	६,०५०	३.२	१,५२६	१.७	४,५२४	४.६
६.	पारपाचुके भएका	३१३	०.२	१५८	०.२	१५५	०.२
७.	छुट्टियर बसेका	३९२	०.२	९३	०.१	२९९	०.३
	जम्मा	१,८७,६३१	१००.०	८९,५०३	१००.०	९८,१२८	१००.०

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.।



माथिको तालिका अनुसार दैलेख जिल्लाको १० वर्ष भन्दा माथिको जनसङ्ख्याको ५१.७ प्रतिशत जनसङ्ख्याले कम्तिमा एकपटक विवाह गरिसकेको अवस्था देखिन्छ। विवाहित व्यक्तिहरू मध्ये ५८.३५ प्रतिशत जनसङ्ख्याले १५ देखी १९ वर्षको उमेरमा विवाह गरेका छन्। विवाहित जनसङ्ख्याले पहिलो पटक विवाह गर्दाको उमेर तलको तालिकामा देखाईएको छ।

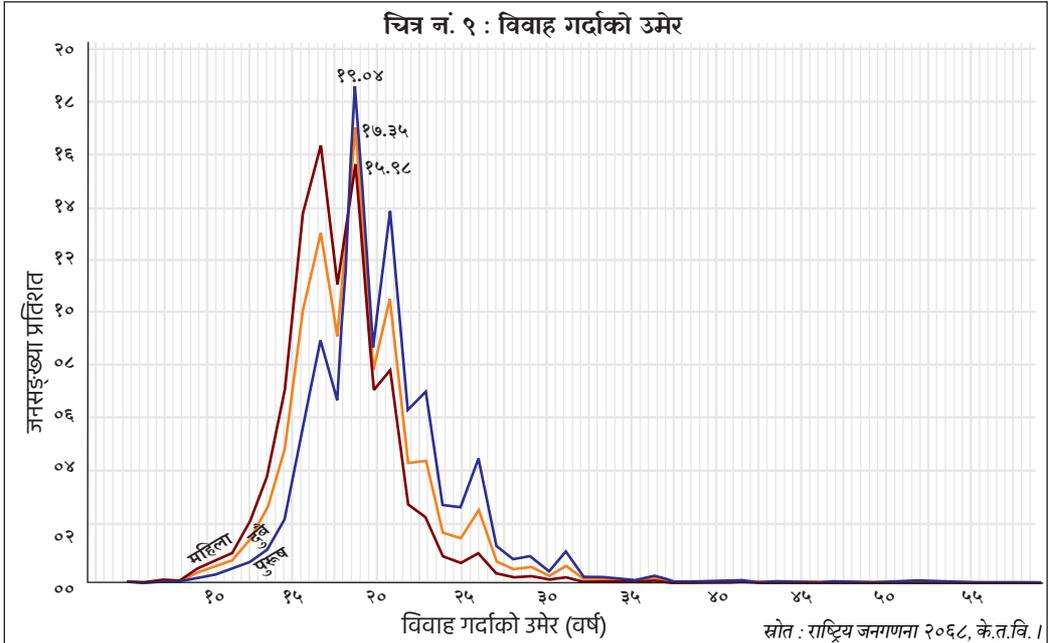
तालिका नं. १.२४ : विवाहित जनसङ्ख्याको विवाह गर्दाको उमेर

क्र.स.	विवाह गर्दाको उमेर	कुल जनसङ्ख्या		पुरुष		महिला	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
४.	१० वर्ष भन्दा कम	८९४	०.७४	१६३	०.३०	७३१	१.१०
५.	१० – १४ वर्ष	१३,३६४	११.११	२,८११	५.२३	१०,५५३	१५.८६
६.	१५ – १९ वर्ष	७०,१६६	५८.३५	२६,७६०	४९.८३	४३,४०६	६५.२२
७.	२० – २४ वर्ष	२८,३०७	२३.५४	१८,११९	३३.७४	१०,१८८	१५.३१
	२५ – २९ वर्ष	५,८६७	४.८८	४,५५१	८.४७	१,३१६	१.९८
	३० – ३४ वर्ष	१,२०६	१.००	९५६	१.७८	२५०	०.३८

क्रमसः

क्र.स.	विवाह गर्दाको उमेर	कुल जनसङ्ख्या		पुरुष		महिला	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
४.	३५-३९ वर्ष	२९३	०.२४	२२०	०.४१	७३	०.११
५.	४०-४४ वर्ष	९९	०.०८	७५	०.१४	२४	०.०४
६.	४५-४९	३१	०.०३	२१	०.०४	१०	०.०२
७.	५० वर्ष माथी	३०	०.०२	२७	०.०५	३	०.००

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.।



माथिको रेखाचित्र अनुसार १८ वर्षको उमेरमा विवाह गर्ने जनसङ्ख्याको प्रतिशत सबैभन्दा बढि (१९.०४ प्रतिशत) रहेको देखिन्छ। लैङ्गिक रूपमा हेर्दा पुरुषहरूको भन्दा महिलाको विवाह गर्ने उमेर कम छ। कुल विवाहित पुरुषहरू मध्ये सबैभन्दा बढि प्रतिशत (१५.२९) पुरुषहरूले १८ वर्षको उमेरमा विवाह गरेका छन् भने कुल विवाहित महिलाहरू मध्ये १६.६५ प्रतिशत महिलाहरूले १६ वर्षको उमेरमा विवाह गर्ने गरेको देखिन्छ।

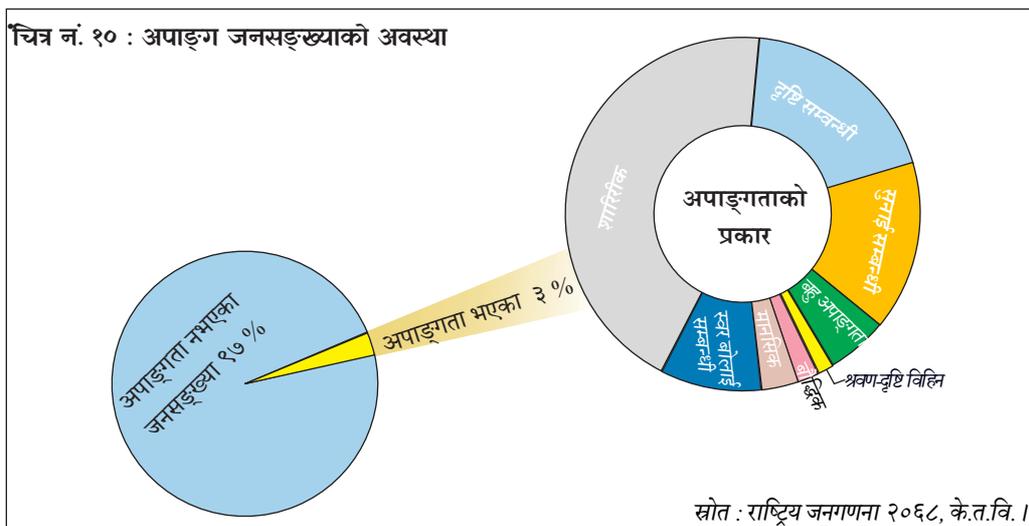
च. अपाङ्गता

दैलेख जिल्लामा रहेका कुल २ लाख ६१ हजार ७ सय ७० जनसङ्ख्या मध्ये कुनै पनि किसिमको अपाङ्गता नभएका व्यक्तिहरूको प्रतिशत ९७.१ रहेको छ। अर्थात यस जिल्लामा रहेका कुल जनसङ्ख्या मध्ये करिब ३ प्रतिशतमा कुनै न कुनै प्रकारको अपाङ्गता रहेको देखिन्छ। लैङ्गिक दृष्टिकोणले हेर्दा महिला भन्दा पुरुषहरूमा अपाङ्गता बढि रहेको राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को आँकडाहरूले देखाउदछ। जनगणना २०६८ को नतिजा अनुसार दैलेख जिल्लामा रहेका अपाङ्ग जनसङ्ख्या र अपाङ्गताको प्रकार तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. १.२५ : अपाङ्गता भएका जनसङ्ख्या र अपाङ्गताको प्रकार

क्र.स.	अपाङ्गताको अवस्था	कुल जनसङ्ख्या		पुरुष		महिला	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१.	अपाङ्गता नभएका	२,५४,१६३	९७.१	१,२२,८११	९६.७	१,३१,३५२	९७.५
२.	अपाङ्गता भएका	७,६०७	२.९	४,१७९	३.३	३,४२८	२.५
	शारीरिक	३,३४८	४४.०	१,९१८	४५.९	१,४३०	४१.७
	दृष्टि सम्बन्धी	१,४४१	१८.९	७१६	१७.१	७२५	२१.१
	सुनाई सम्बन्धी	१,१८९	१५.६	६२४	१४.९	५६५	१६.५
	श्रवण-दृष्टि विहिन	११३	१.५	६०	१.४	५३	१.५
	स्वर बोलाई सम्बन्धी	६९५	९.१	४०८	९.८	२८७	८.४
	मानसिक	२४८	३.३	१३५	३.२	११३	३.३
	बौद्धिक	१४०	१.८	८१	१.९	५९	१.७
	बहु अपाङ्गता	४३३	५.७	२३७	५.७	१९६	५.७

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.।



छ. बसाई सराईको स्थिती

मानिसहरूले प्रायः बसोबास गर्दै आएको स्थान स्थायी वा अस्थायीरूपले परिवर्तन गरी एक प्रशासनिक वा भौगोलिक क्षेत्रबाट अर्को प्रशासनिक वा भौगोलिक क्षेत्रमा सर्नुलाई बसाई-सराई भनिन्छ। प्रशासनिक वा भौगोलिक सिमाका हिसाबले बसाई-सराइलाई आन्तरिक र अन्तर्राष्ट्रिय गरी दुई भागमा बाँडिन्छ। केही छोटो अवधिको लागि विशेष उद्देश्यले बसोबास परिवर्तन गर्नुलाई बसाई-सराइ भनिदैन।

जनसङ्ख्या परिवर्तनका तीनवटा तत्त्व (Components) हरूमा जन्म मृत्यु र बसाई-सराई पर्दछन्। त्यसैले बसाई-

-सराई जनसाङ्ख्यिक विश्लेषणको एक महत्त्वपूर्ण भाग हो । बसाई-सराइलाई मानिसहरूले एक स्थानबाट अर्को स्थानमा हुने परिभ्रमण (Movement) को रूपमा परिभाषित गरिन्छ । Shyock र Siegel (1975 A.D.) ले बसाई-सराइलाई भौगोलिक र क्षेत्रिय वासस्थानको परिवर्तन हुने गरी गरिने भ्रमण भनेर परिभाषित गरेका छन् । कुनै पनि देशको जनसङ्ख्याको ढाँचा, बनोट र बृद्धिमा बसाई-सराइको गहिरो प्रभाव पर्ने भएकोले यसलाई जनसाङ्ख्यिक अध्ययनको एउटा महत्त्वपूर्ण क्षेत्र मानिन्छ ।

बसाई-सराई, जन्म तथा मृत्यु जस्ता तत्त्वहरू जैविक चर (Biological Variable) नभै केही अपवादबाहेक व्यक्ति अथवा परिवारको चाहनामा भरपर्ने कुरा हो । जुन स्वेच्छिक तथा वाध्यात्मक हुनसक्छ । यसकारण बसाई-सराई सामाजिक, आर्थिक, राजनैतिक, धार्मिक, सांस्कृतिक, जनसाङ्ख्यिक, वातावरणीय तथा भौगोलिक अवस्थाको मिश्रण हो ।

तालिका नं. १.२६ : जन्मस्थान अनुसार दैलेख जिल्लाको जनसङ्ख्या विवरण (प्रतिशतमा)

लिङ्ग	जम्मा जनसङ्ख्या	जन्मस्थान			जन्मस्थान उल्लेख नभएको
		दैलेख जिल्ला	दैलेख बाहेक अन्य जिल्ला	विदेश	
जम्मा	२,६१,७७०	९७.३६	१.७२	०.१०	०.४७
पुरुष	१,२६,९९०	९७.९८	०.७९	०.०७	०.४६
महिला	१,३४,७८०	९६.७८	२.५९	०.१३	०.४९

स्रोत: राज.ग. २०६८, National Report 2011- II, के.त.वि. ।

तालिका नं. १.२७ : दैलेख भन्दा अन्य जिल्लामा जन्मेका व्यक्ति दैलेख जिल्लामा बसाई सरी आएर बसेको अवधि अनुसार जनसङ्ख्या विवरण (प्रतिशतमा)

लिङ्ग	जम्मा जनसङ्ख्या*	दैलेख जिल्लामा बसाई सरी आएको अवधि				अवधि उल्लेख नखुलेका
		१ वर्ष भन्दा कम	१-५ वर्ष	६-१० वर्ष	१० वर्ष भन्दा बढि	
जम्मा	४,४९५	७.६	२५.६	१५.९	३८.९	१२.०
पुरुष	१,००७	१६.६	३२.२	२०.३	२४.४	६.६
महिला	३,४८९	५.०	२३.७	१४.७	४३.१	१३.५

स्रोत: राज.ग. २०६८, National Report 2011- II, के.त.वि. ।

तालिका नं. १.२८ : स्वदेशमा जन्मेका व्यक्ति दैलेख जिल्लामा बसाई सरी आउनुको मुख्य कारण (प्रतिशतमा)

क्र.स.	बसाईका कारणहरू	बसाईका कारणहरू			कैफियत
		जम्मा	पुरुष	महिला	
१.	कृषि	३.५	८.६	२.०	यस तालिकामा देखाईएका प्रतिशतका अङ्कहरू दैलेख जिल्ला भन्दा अन्यत्र जन्म भएका तर हाल दैलेख जिल्लामा बसोबास गर्ने जम्मा जनसङ्ख्या बाट निकालिएका हुन ।
२.	व्यापार	६.०	१८.०	२.६	
३.	सेवा	६.९	२७.६	०.९	
४.	अध्ययन	१.६	२.७	१.३	
५.	विवाह	५७.९	२.०	७४.१	

क्रमसः

क्र.स.	बसाईका कारणहरू	बसाईका कारणहरू			अवधी उल्लेख नखुलेका
		जम्मा	पुरुष	महिला	
६	निर्भरता	७.९	१३.१	६.४	
७	द्वन्द	०.२	१.०	०.०	
८	अन्य	५.२	१७.०	१.७	
९	कारण नखुलेको	१०.८	९.९	११.०	

स्रोत: रा.ज.ग. २०६८, National Report 2011-II, के.त.वि.।

१.१२ आर्थिक अवस्था

नेपालका सन्दर्भमा १० वर्ष भन्दा माथि उमेर पुगेका महिला तथा पुरुषहरूलाई काम गर्न सक्षम उमेरका जनशक्तिका रूपमा परिभाषित गरिए अनुसार वि.स. २०५८ र २०६८ सालका राष्ट्रिय जनगणना अनुसार दैलेख जिल्लाको कूल जनसङ्ख्या मध्य काम गर्न सक्षम अर्थात १० वर्ष भन्दा माथि उमेर समूहमा क्रमशः १,५५,२९० र १,८७,६३१ जनसङ्ख्या रहेको देखिन्छ। जिल्लामा भएका कूल जनसङ्ख्या मध्ये उनीहरूको प्रतिशत क्रमशः २०५८ सालमा ६८.९५ प्रतिशत र २०६८ सालमा ७१ प्रतिशत हो। आर्थिक रूपमा काम गर्न सक्षम पुरुष जनशक्ति २०५८ सालमा ७४,८६४ जना (६७.९८%) र २०६८ सालमा ८९,५०३ जना (७०.४८%) रहेकोमा महिला जनशक्ति २०५८ सालमा ८०,४२३ जना (६९.८८%) र २०६८ सालमा ९८,१२८ जना (७२.८०%) रहेका देखिन्छ। राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार दैलेख जिल्लामा कुल जनसङ्ख्या मध्ये ७४,१३९ (२९%) आर्थिक रूपले निष्क्रिय जनसङ्ख्या रहेका देखिन्छ। आर्थिक रूपमा असक्षम जनसङ्ख्या छुट्यादा १-९ वर्ष उमेरका शिशु तथा बालबालिका र ६५ वर्ष भन्दा माथिका बृद्ध बृद्धाहरूलाई मात्र समावेश गरिएको देखिन्छ। यस जिल्लामा आर्थिक रूपमा सक्रिय उमेरमा पर्ने जनसङ्ख्याको प्रतिशत उच्च देखिएता पनि सो उमेर समूह भित्र आर्थिक रूपमा सक्रिय र निष्क्रिय जनसङ्ख्या छुट्याउन हो भने सक्रिय जनसङ्ख्याको प्रतिशत भने केवल ६७.८४ प्रतिशत मात्र देखिन आदछ। आर्थिक रूपमा सक्रिय जनशक्ति भित्र अटाएता पनि कतिपय १०-१४ उमेर वर्षका बालबालिका लगायत ६५ वर्ष भन्दा माथि उमेर ढल्केका बृद्ध/बृद्धाहरु शारीरिक रूपमा कुनै पनि रोजगारीका कामहरूमा सक्रिय हुन नसक्ने र नहुने हुँदा जिल्लामा रहेका ३२.१६% मानिसहरु आर्थिक रूपले निष्क्रिय वा असक्षम रहेका देखिन्छ।

क. आर्थिक सक्रियता तथा आर्थिक निर्भरता दर सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. १.२९ : दैलेख जिल्लाको आर्थिक सक्रियता तथा निर्भरता सम्बन्धी केहि प्रमुख सूचकहरू

क्र.सं.	विवरण	सङ्ख्या	प्रतिशत	कैफियत
१.	१० वर्ष वा सो भन्दा माथिको जनसङ्ख्या	१,८६,७३१	७१.३३	कुल जनसङ्ख्याको प्रतिशत
२.	आर्थिक रूपले सक्रिय जनसङ्ख्या	१,१४,५४०	६१.३४	१० वर्ष वा सो भन्दा माथिको जनसङ्ख्याको प्रतिशत
३.	अक्सर आर्थिक रूपमा सक्रिय जनसङ्ख्या	९६,६३२	५१.७५	"
४.	कहिले काहि आर्थिक रूपमा सक्रिय जनसङ्ख्या	१७,९०८	९.५९	"

क्रमसः

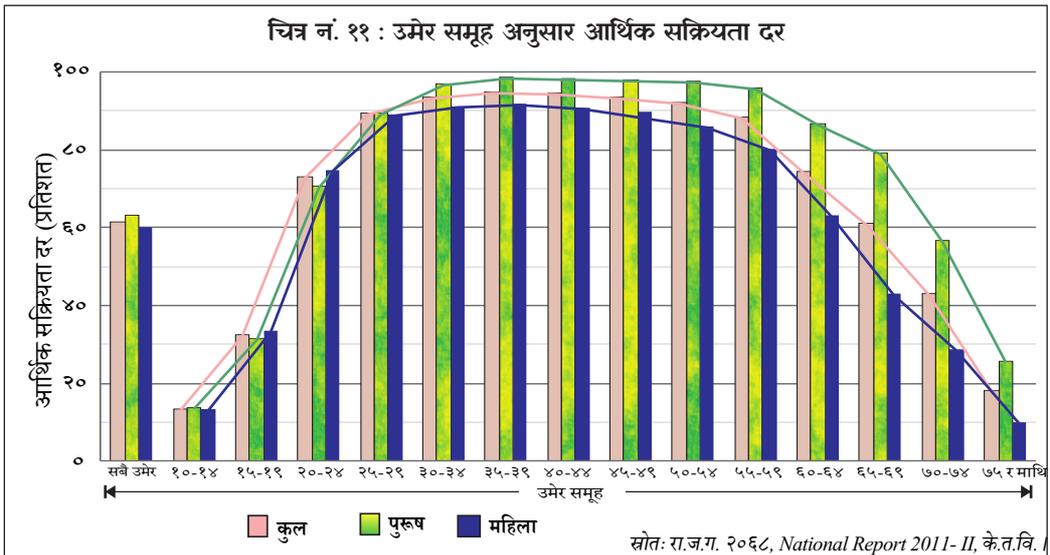
क्र.सं.	विवरण	सङ्ख्या	प्रतिशत	कैफियत
५.	आर्थिक रूपले निष्कृय रहेको जनसङ्ख्या	७०,८७७	३७.९६	१० वर्ष वा सो भन्दा माथिको जनसङ्ख्याको प्रतिशत
६.	रोजगारदाता (Employer)	१,०६७	०.५७	"
७.	तलब ज्यालामा काम गर्ने/जागिरे/कामदार (Employee)	१४,६१०	७.८२	"
८.	स्व-रोजगार (Self-Employee)	७६,२६०	४०.८४	"
९.	बेतलबी पारीवारीक सहयोगी (Unpaid Family Workers)	१,५४७	०.८३	"
१०.	वाल आश्रित अनुपात	-	८४.६४	
११.	बृद्ध आश्रित अनुपात	-	१३.०५	
१२.	कुल आश्रित अनुपात	-	९७.६९	

स्रोत: रा.ज.ग. २०६८, National Report 2011-II, के.त.वि. 1

तालिका नं. १.३० : उमेर समूह अनुसार आर्थिक सक्रियता दर (१० वर्ष वा सो भन्दा माथिको जनसङ्ख्यामा)

उमेर समूह	आर्थिक सक्रियता दर (प्रतिशत)			उमेर समूह	आर्थिक सक्रियता दर (प्रतिशत)		
	पुरुष	महिला	दुबै		पुरुष	महिला	दुबै
१०-१४ वर्ष	६२.८	६०.०	६१.३	४५-४९ वर्ष	९८.२	९०.७	९४.३
१५-१९ वर्ष	१३.५	१३.२	१३.४	५०-५४ वर्ष	९७.७	८९.५	९३.५
२०-२४ वर्ष	३१.२	३३.४	३२.४	५५-५९ वर्ष	९७.५	८५.९	९२.०
२५-२९ वर्ष	७०.५	७४.५	७२.७	६०-६४ वर्ष	९५.७	८०.०	८८.३
३०-३४ वर्ष	८९.३	८८.९	८९.१	६५-६९ वर्ष	८६.५	६३.१	७४.२
३५-३९ वर्ष	९६.६	९१.०	९३.५	७०-७४ वर्ष	७९.०	४३.०	६१.०
४०-४४ वर्ष	९८.३	९१.७	९४.७	७५+ वर्ष	५६.६	२८.७	४२.८

स्रोत: रा.ज.ग. २०६८, National Report 2011-II, के.त.वि. 1



तालिका नं. १.३१ : वर्ष वा सो भन्दा माथिको जनसङ्ख्याले १ वर्ष (जनगणना भन्दा अगाडीको) मा अक्सर रूपमा गरेको आर्थिक क्रियाकलाप

क्र.स.	आर्थिक क्रियाकलाप	कुल जनसङ्ख्या		पुरुष		महिला	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१.	कृषि/आफ्नै खेतीपाती	९३,७४९	५०.२	४२,०६२	४७.५	५१,६८७	५२.७
२.	तलब/ज्याला	२४,७९८	१३.३	१९,८३६	२२.४	४,९६१	५.१
३.	आफ्नै गैहृकृषी व्यावसाय	२२,४१६	१२.०	१२,२८३	१३.९	१०,१३३	१०.३
४.	विस्तारित आर्थिक काम	३३,२२४	१७.८	१४,११४	१५.९	१९,११०	१९.५
५.	कामको खोजी	१०,९५७	५.९	८,६६३	९.८	२,२९४	२.३
६.	घरधन्दा	७५,४०३	४०.४	२०,३६१	२३.०	५५,०४१	५६.१
७.	अध्ययन	६८,१६५	३६.५	३४,६०५	३९.०	३३,५५९	३४.२
८.	कुनै काम नगरेको	२२,४४५	१२.०	११,६७१	१३.२	१०,७७५	११.०
९.	क्रियाकलाप नखुलेको	१,३१३	०.७	६०४	०.७	७०९	०.७
	जम्मा	१,८६,७३१	१००.०	८८,६२१	१००.०	९८,११०	१००.०

स्रोत: रा.ज.ग. २०६८, National Report 2011- II, के.त.वि.।

ख. अक्सर आर्थिक सक्रिय जनसङ्ख्याको रोजगारी गर्दाको स्थिति

तालिका नं. १.३२ : आर्थिक क्रियाकलापमा सँगसँगै जनसङ्ख्याको रोजगारीको स्थिति (Status of Employment)

क्र.स.	रोजगारीको स्थिति	कुल जनसङ्ख्या		पुरुष	महिला
		सङ्ख्या	प्रतिशत	प्रतिशत	प्रतिशत
१.	रोजगारदाता (Employer)	१,०६७	१.१	१.२	१.१
२.	तलब ज्यालामा काम गर्ने/जागिरे/कामदार (Employee)	१४,६१०	१५.२	२४.८	५.४
३.	स्व/रोजगार (Self-Employee)	७६,२६०	७९.२	७०.७	८७.८
४.	बेतलबी पारीवारिक सहयोगी (Unpaid Family Workers)	१,५४७	१.६	०.६	२.६
५.	रोजगारीको स्थिति नखुलेको	२,८३०	२.९	२.७	३.२
	जम्मा	९६,३१४	१००.०	१००.०	१००.०

स्रोत: रा.ज.ग. २०६८, National Report 2011- II, के.त.वि.।

ग. रोजगारीको क्षेत्र

तालिका नं. १.३३ : अक्सर आर्थिक सक्रिय जनसङ्ख्याको रोजगारीको क्षेत्र (Major Industry)

क्र.स.	आर्थिक क्षेत्र	कुल जनसङ्ख्या		पुरुष	महिला
		सङ्ख्या	प्रतिशत	प्रतिशत	प्रतिशत
१.	कृषि वन तथा माछापालन	७५,०७४	७७.९	६७.७	८८.३
२.	खानी तथा खनिज	१४५	०.२	०.२	०.१

क्रमसः

क्र.स.	आर्थिक क्षेत्र	कुल जनसङ्ख्या		पुरुष प्रतिशत	महिला प्रतिशत
		सङ्ख्या	प्रतिशत		
३.	औद्योगिक उत्पादन	२,७६७	२.९	४.७	१.०
४.	विद्युत तथा ग्यास	३	०.०	०.०	०.०
५.	पानी तथा फोहर ब्यवस्थापन	१०१	०.१	०.२	०.०
६.	निर्माण	२,५९१	२.७	५.०	०.४
७.	थोक तथा खुद्रा ब्यापार	३,५७१	३.७	४.८	२.६
८.	यातायात, तथा भण्डारण	६८६	०.७	१.३	०.१
९.	होटल तथा रेष्टुरेन्ट	१,५८६	१.६	२.४	०.९
१०.	सूचना तथा सञ्चार	६८	०.१	०.१	०.०
११.	वित्तीय ब्यवस्थापन	७०	०.१	०.१	०.०
१२.	घरजग्गा, भाडा र ब्यापार	१९	०.०	०.०	०.०
१३.	प्राध्यापक, वैज्ञानिक तथा प्राविधिक क्रियाकलापहरू	७७	०.१	०.१	०.०
१४.	प्रशासनिक तथा सेवा सम्बन्धी क्रियाकलापहरू	१५५	०.२	०.३	०.०
१५.	सार्वजनिक प्रशासन र सामाजिक सुरक्षा	८४१	०.९	१.५	०.२
१६.	शिक्षा	३,३७६	३.५	५.१	१.८
१७.	स्वास्थ्य तथा सामाजिक सेवा सम्बन्धी क्रियाकलाप	४३६	०.५	०.६	०.३
१८.	कला, मनोरञ्जन तथा रचना सम्बन्धी क्रियाकलाप	३०	०.०	०.१	०.०
१९.	अन्य सामुदायिक, सामाजिक तथा व्यक्तिगत सेवा	८९३	०.९	१.३	०.५
२०.	निजी घरपरिवारमा रोजगारी	२,३६२	२.५	१.७	३.२
२१.	अन्तर्राष्ट्रिय संघसंस्था	४४	०.०	०.०	०.१
२२.	नखुलेको	१,४१९	१.५	२.४	०.५
	कुल जम्मा	९६,३१४	१००.०	१००.०	१००.०

स्रोत: रा.ज.ग. २०६८, National Report 2011- II, के.त.वि.।

घ. पेशा सम्बन्धि विवरण

तालिका नं. १.३४ : रोजगारीमा सँलग्न जनसङ्ख्याको मुख्य पेशा वा काम (Major Occupation)

क्र.स.	पेशा (Occupation)	कुल जनसङ्ख्या		पुरुष प्रतिशत	महिला प्रतिशत
		सङ्ख्या	प्रतिशत		
१.	सशस्त्र शैनिक	९७	०.१	०.२	०.०२
२.	व्यवस्थापक	१,०२१	१.१	१.४	०.७
३.	पेशाविद्	३,२६४	३.४	४.९	१.९
४.	प्राविधिक तथा सहायक विज्ञहरू	८९३	०.९	१.४	०.४
५.	कार्यालय सहायक	८०९	०.८	१.४	०.३

क्रमसः

क्र.स.	पेशा (Occupation)	कुल जनसङ्ख्या		पुरुष	महिला
		सङ्ख्या	प्रतिशत	प्रतिशत	प्रतिशत
६.	सेवा तथा विक्रि कामदार	४,०४५	४.२	५.८	२.६
७.	कृषि, मत्तुय तथा वन सम्बन्धी दक्ष कामदार	७४,०७९	७६.९	६६.२	८७.८
८.	औजार र सम्बन्धीत सामानका विक्रि कामदार	४,१४०	४.३	७.६	०.९
९.	यन्त्र र मेशिन सञ्चालन तथा एसेम्बलर्स	५४१	०.६	०.९	०.२
१०.	प्राथमिक पेशाकर्मी	६,४२९	६.७	८.६	४.७
११.	नखुलेको	९९७	१.०	१.५	०.५
	कुल जम्मा	९६,३१४	१००.०	१००.०	१००.०

स्रोत: रा.ज.ग. २०६८, National Report 2011- II, के.त.वि.।

ड. आर्थिक निष्कृयताका कारणहरू

तालिका नं. १.३५ : आर्थिक रूपले सक्रिय उमेरका जनसङ्ख्या आर्थिक रूपमा निष्कृय हुनुका कारणहरू

क्र.स.	आर्थिक क्रियाकलापमा निष्कृय हुनुका कारणहरू	कुल जनसङ्ख्या		पुरुष		महिला	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१.	अध्ययन	६६,७५२	७५.१८	३३,७४२	८६.०७	३३,०१०	६६.५८
२.	घरधन्दा	१२,५३१	१४.११	१,३६१	३.४७	११,१७०	२२.५३
३.	बृद्धावस्था	५,७३३	६.४६	२,२४३	५.७२	३,४९०	७.०४
४.	पेन्सन/आयस्था	४०२	०.४५	२७२	०.६९	१३०	०.२६
५.	अपाङ्गता	८८५	१.००	५३०	१.३५	३५५	०.७२
६.	दिर्घरोगी	७६२	०.८६	२९०	०.७४	४७२	०.९५
७.	अन्य	५६८	०.६४	३७५	०.९६	१९३	०.३९
८.	नखुलेको	१,१५२	१.३०	३८९	०.९९	७६३	१.५४
९.	जम्मा	८८,७८५	१००.०	३९,२०२	१००.०	४९,५८३	१००.०

स्रोत: रा.ज.ग. २०६८, National Report 2011- II, के.त.वि.।

च. जिल्लाको कुल गार्हस्थ उत्पादन तथा आय

दैलेख जिल्लाको प्रमुख आर्थिक स्रोतको आधार नै हो कृषि हो। तथापि जिल्लामा व्यावसायिक कृषि खेती प्रणालीको विकास भैसकेको छैन। यातायात विकाससँगै कृषि उत्पादनले बजारसम्मको पहुँच बढाउन सक्ने भएको हुँदा कृषि क्षेत्रलाई व्यवसायिक र आधुनिकीकरण बनाउदै समग्र जिल्लाको आर्थिक अवस्थालाई आत्मनिर्भर बनाउन सकिने सम्भावना रहेको छ। यहाँ व्यापार व्यवसाय घरेलु तथा स्थानीय, साना तथा मझौला उद्योग पनि सञ्चालनमा रहेका छन्। कृषि पेशाको अलवा निजामती सेवा, शिक्षण पेशा, व्यापार र वैदेशिक रोजगार जिल्लाको

दैअर्थतन्त्रमा महत्वपूर्ण भूमिका खेल्ने क्षेत्रहरू हुन् । जिल्लाको आर्थिक अवस्थालाई प्रतिविम्बित जिल्लाको राष्ट्रिय लेखा अनुमानका सूचकहरू तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १.३६ : औद्योगिक वर्गिकरण अनुसार दैलेख जिल्लाको आय सम्बन्धी विवरण

क्र. स.	औद्योगिक वर्गिकरण अनुसारको क्षेत्र	एकाई	आय रकम	
			नेपाल	दैलेख
१.	कृषि तथा वन	रु दशलाखमा	४,७३,२७०	४,२२३
२.	मत्स्यपालन	रु दशलाखमा	४,८७९	०
३.	खानी तथा उत्खनन्	रु दशलाखमा	६,९५६	३८
४.	उद्योग	रु दशलाखमा	८०,५३१	१३०
५.	विद्युत, ग्याँस तथा पानी	रु दशलाखमा	१६,००१	१०
६.	निर्माण	रु दशलाखमा	८९,३५६	५३१
७.	थोक तथा खुद्रा व्यापार	रु दशलाखमा	१,७९,३०६	९९०
८.	होटल तथा रेष्टुरा	रु दशलाखमा	२१,०५७	९३
९.	यातायात, भण्डारण तथा सञ्चार	रु दशलाखमा	१,०५,८३४	३५८
१०.	वित्तीय सेवा सम्बन्धि कार्य	रु दशलाखमा	५०,१११	१७
११.	घरभाडा, भाडा तथा व्यापारि सेवा कारोवार	रु दशलाखमा	१,०६,२३६	४३१
१२.	सार्वजनिक प्रशासन तथा रक्षा	रु दशलाखमा	२४,८३०	१७०
१३.	शिक्षा	रु दशलाखमा	६७,७३९	२८८
१४.	स्वास्थ्य तथा सामाजिक कार्यहरू	रु दशलाखमा	१६,९९२	१३९
१५.	अन्य सामुदायिक सेवामुलक तथा व्यक्तिगत सेवा क्रियाकलाप	रु दशलाखमा	४६,९४७	९४
१६.	कूल गार्हस्थ उत्पादन (Total economy at basic price)	रु दशलाखमा	१२,४८,४८२	७,२६७
१७.	कूल गार्हस्थ उत्पादन बजार मुल्यमा (GDP at market price)	रु दशलाखमा	१३,६६,९५३	७,९५६
१८.	लागत आय (Factor income)	रु दशलाखमा	७,५४९	५६
१९.	कुल राष्ट्रिय आय (Gross National Income)	रु दशलाखमा	१३,७४,५०३	८,०१२
२०.	जनसङ्ख्या	जना	२,६४,९४,५०४	२,६१,७७०
२१.	प्रतिव्यक्ति आय रु (बजार मुल्यमा)	नेपाली रु.	५१,८७९	३०,६०९
२२.	प्रतिव्यक्ति आय (US \$)	अमेरिकी डलरमा	७१८	४२४
२३.	प्रतिव्यक्ति आय (PPP\$)	अमेरिकी डलरमा	१,१६०	६८४

स्रोत: Nepal Human Development Report 2014, UNDP.

छ. साना तथा घरेलु उद्योग सम्बन्धि विवरण

जिल्लाको अर्थतन्त्र ठूलो हदसम्म ग्रामीण प्रकृतिको र जीविकामुखी रहेको छ । ठूला तथा मझौला उद्योगहरूको विकास हुन नसकेका कारण जिल्लामा ठूलो सङ्ख्यामा रहेका युवा शक्तिलाई जिल्ला भित्र पर्याप्त रोजगारीको

जिल्लाको अर्थतन्त्र ठूलो हदसम्म ग्रामीण प्रकृतिको र जीविकामुखी रहेको छ । ठूला तथा मझौला उद्योगहरूको विकास हुन नसकेका कारण जिल्लामा ठूलो सङ्ख्यामा रहेका युवा शक्तिलाई जिल्ला भित्र पर्याप्त रोजगारीको अवसर सिर्जना हुन सकेको छैन । साथै जिल्लामा आयात प्रतिस्थापन गर्नसक्ने उद्योगहरूको विकास नगरिकन स्वाबलम्बी अर्थतन्त्रको निर्माण गर्न सकिदैन । सम्पूर्ण जिल्लाको आवादी ग्रामीण क्षेत्रमा रहेको र ग्रामीण अर्थतन्त्र मूलतः निर्वाहमूखी रहेको छ । यस अवस्थामा जिल्लाभित्र बजार तथा राजमार्गका व्यापारिक केन्द्रहरूमा स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगहरूको विकासको स्थलगत सम्भाव्यता अध्ययन गरी तदनुरूप लगानी केन्द्रीत गरेर ग्रामीण औद्योगिकरण (Rural Industrialization) लाई गति दिन सकिएमा यी स्थलहरूमा जनसङ्ख्या केन्द्रित हुने, उद्योग धन्धाको विकास तीव्र हुने र सोको प्रभाव बिस्तारै छेउछाउको गाउँमा क्रमशः पर्दैजाने हुन्छ । साना तथा घरेलु उद्योगहरू श्रममुखी (labor-intensive) हुनुका साथै स्थानीय मागलाई पूरा गर्ने तथा स्थानीय सुशुप्त पूँजी (Dormant Capital) लाई परिचालन गर्दछ ।

तालिका नं. १.३७ : घरेलु तथा साना उद्योग विकास समितिको कार्यालयमा दर्ता भएका उद्योग तथा व्यवसायहरू

क्र.सं.	दर्ता भएका उद्योग तथा व्यवसायको प्रकार	सङ्ख्या	प्रतिशत
१.	सवै प्रकारका होटल व्यावसाय	४९२	३२.०३
२.	कुटानी, पिसानी तथा पेलानी मिल	१९०	१२.३७
३.	निर्माण सम्बन्धी ठेक्का पट्टा गर्ने	१३८	८.९८
४.	पशुपंक्षि पालन	१११	७.२३
५.	फर्निचर सामान उत्पादन गर्ने	६९	४.४९
६.	कपडा सिलाई कटाई गर्ने (टेलर्स)	६१	३.९७
७.	फलफूल, तरकारी तथा नगदे वाली उत्पादन	५२	३.३९
८.	सुनचाँदीका गरगहना बनाउने	२६	१.६९
९.	माल सामान ढुवानी गर्ने	२३	१.५०
१०.	अल्लो बाट कपडा उत्पादन गर्ने उद्योग	२१	१.३७
११.	फोटो स्टुडियो, फोटोकपी, प्रिन्ट आदि कार्य गर्ने	२१	१.३७
१२.	कम्प्यूटर इन्चिट्यूट	२०	१.३०
१३.	ग्रिल उद्योग	१९	१.२४
१४.	विरुवा उत्पादन गर्ने नर्सरी	१९	१.२४
१५.	नेपाली कागज उत्पादन गर्ने उद्योग	१६	१.०४
१६.	मोबाइल मर्मत कार्य गर्ने	१५	०.९८
१७.	मेडिकल	१५	०.९८
१८.	गाडी तथा मोटर साइकल मर्मत गर्ने	१४	०.९१
१९.	छालाका जुता चप्पल बनाउने	१४	०.९१
२०.	फलफूल प्रशोधन गर्ने र जुस उत्पादन गर्ने	१३	०.८५
२१.	खाजा नास्ता पसल	१२	०.७८

क्रमसः

क्र.सं.	दर्ता भएका उद्योग तथा व्यवसायको प्रकार	सङ्ख्या	प्रतिशत
२२.	झोला, गलैचा तथा राडीपाखी उत्पादन गर्ने	१२	०.७८
२३.	चक बनाउने उद्योग	१०	०.६५
२४.	मौरीपालन तथा मह उत्पादन व्यवसाय गर्ने	९	०.५९
२५.	छपाई कार्य गर्ने छापाखाना	९	०.५९
२६.	इन्जिनियरिङ सम्बन्धी परामर्श	८	०.५२
२७.	अगरवत्ति तथा मैनवत्ति उत्पादन गर्ने	७	०.४६
२८.	साइन बोर्ड तथा व्यानर लेख्ने	७	०.४६
२९.	बास निगालाका सामान बनाउने	६	०.३९
३०.	कपडा उत्पादन	६	०.३९
३१.	घडी रेडियो मर्मत गर्ने	६	०.३९
४०.	पाउरोटी उत्पादन गर्ने	६	०.३९
४१.	स्टिल ग्रिल उत्पादन गर्ने	५	०.३३
४२.	चाउमिन उत्पादन गर्ने	५	०.३३
४३.	टायल मार्बल उत्पादन गर्ने	४	०.२६
४४.	सीपमुलक तालिम सञ्चालन गर्ने	४	०.२६
४५.	सिमिण्टका टायल तथा ब्लक बनाउने	४	०.२६
४६.	व्यूटी पार्लर तथा कपाल काट्ने सैलुन	४	०.२६
४७.	ट्यूसन तथा भाषा सिकाई	४	०.२६
४८.	अन्य विविध प्रकारका उद्योग तथा व्यवसायहरू	५९	३.८४
	कुल जम्मा	१,५३६	१००.००

क्र.सं.	उद्योग व्यवसायको प्रकार (स्वामित्व)	सङ्ख्या
१.	व्यक्तिगत (प्राइभेट फर्म)	१,४७०
२.	साझेदारी फर्म	६२
३.	प्राइभेट लिमिटेड (प्रा.लि.)	४
	कुल जम्मा	१,५३६

स्रोत : घरेलु तथा साना उद्योग विकास समितिको कार्यालय दैलेख, २०७४।

ज. जिल्लाको व्यापार तथा व्यवसाय

दैलेख जिल्ला यातायात र बजारीकरणमा अगाडि बढिरहेको जिल्ला हो। यहाँ ४ वटा नगरपालिकाहरू र ७ वटा गाँउपालिकाहरू रहेका छन्। यहाँका प्रमुख व्यापारिक बजार केन्द्रहरूमा चुप्रा, नौमुले, तल्लो दुङ्गेश्वर, माथिल्लो दुङ्गेश्वर, बेस्तडा, सेर्माकोट, लोहरे, तालपोखरी, डाँडिमाडी, दुल्लु, भिरखेत, टुनिबगर, टुनिबगर, राकम, जम्मुकाँध,

लकान्द्र, रामाघाट, हाडाकोट, छान्ना, अवलपराजुल, धरमपोखरा, गुराँसे, वैक, मालिका, खम्बागाडे, नारायण नगरपालिका बजार, दुल्लु बजार आदि पर्दछन्। दैलेख उद्योग वाणिज्य संघ अन्तर्गत दर्ता भएका जिल्लाका व्यापार तथा व्यवसायहरूको सङ्ख्या तलको तालिकामा दिइएको छ।

तालिका नं. १.३८ : दैलेख उद्योग वाणिज्य संघ अन्तर्गत दर्ता भएका व्यापार व्यावसायहरू

क्र.सं.	दर्ता भएका उद्योग तथा व्यवसायको प्रकार	सङ्ख्या	प्रतिशत
१.	खाद्य तथा खुदा	९५६	३८.१
२.	होटल	४३७	१७.४
३.	लघु उद्यमी	२३५	९.४
४.	फेन्सी तथा काँचो कपडा	१८२	७.३
५.	इलेक्ट्रोनिक्स तथा मोवाईल पसल	१०७	४.३
६.	भाडा वर्तन तथा प्लाष्टिक पसल	६४	२.५
७.	स्टेशनरी	६२	२.५
८.	सुनचादी व्यवसायी	५२	२.१
९.	कस्मेटिक	४७	१.९
१०.	कृषि उपज उत्पादन तथा प्रशोधन	३०	१.२
११.	एग्रोभेट	२९	१.२
१२.	औषधी व्यवसायी	२५	१.०
१३.	मिल उद्योग	२५	१.०
१४.	पोल्ट्री फर्म	२३	०.९
१५.	निर्माण व्यवसायी	२२	०.९
१६.	फर्निचर	१९	०.८
१७.	तरकारी तथा फलफुल	१७	०.७
१८.	हार्डवेयर	१७	०.७
१९.	जडिवुटी	१५	०.६
२०.	अटो पार्टस	१३	०.५
२१.	फोटो स्टुडियो	१३	०.५
२२.	घरेलु उद्योग	१२	०.५
२३.	सिलाई कटाई	१२	०.५
२४.	छाला जुत्ता उद्योग	१०	०.४
२५.	कम्प्युटर पसल	९	०.४
२६.	स्वास्थ्य संस्था	९	०.४
२७.	घडि रेडियो	८	०.३

क्रमसः

क्र.सं.	दर्ता भएका उद्योग तथा व्यवसायको प्रकार	सङ्ख्या	प्रतिशत
२८.	कोल्ड सेन्टर	७	०.३
२९.	ग्रिल उद्योग	७	०.३
३०.	उर्जा तथा तथा विजुली पसल	५	०.२
३१.	लेखापढि व्यवसाय	५	०.२
४०.	छापाखाना	४	०.२
४१.	पेट्रोल पम्प	४	०.२
४२.	व्युटि पार्लर	४	०.२
४३.	संचार सेवा	४	०.२
४४.	ग्यांस पसल	३	०.१
४५.	मनि ट्रान्सफर	३	०.१
४६.	अन्य विविध	१४	०.६
	कुल जम्मा	२,५१०	१००.०

स्रोत: दैलेख उद्योग वाणिज्य संघ, २०७४।

झ. बैंक तथा वित्तीय सेवा

उद्योग, वाणिज्य, व्यापार, व्यवसाय सञ्चालन गर्न बैंकिङ सेवाको आवश्यकता पर्दछ। जिल्लामा ९ वटा “क” वर्गका वाणिज्य बैंक र ७ वटा “घ” वर्गका लघुवित्त गरी १६ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू रहेका छन्, जुन निम्नअनुसार छन्।

तालिका नं. १.३९ : जिल्लामा सेवा प्रवाह गरिरहेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको वितरण

क्र.सं.	बैंक/वित्तीय संस्थाको नाम	अवस्थिति	बैंक/वित्तीयसंस्थाकोनाम	अवस्थिति
“क” वर्गका			“घ” वर्गका	
१.	राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक	नारायण न.पा. र दुल्लु न.पा.	निर्धन उत्थान बैंक	नारायण न.पा. र दुल्लु न.पा.
२.	बैंक अफ काठमाण्डौ	नारायण न.पा.	नेपाल ग्रामिण बैंक	नारायण न.पा.
३.	कृषि विकास बैंक	नारायण न.पा.	छिमेकी बैंक	नारायण न.पा.
४.	शिद्धार्थ बैंक	नारायण न.पा.	स्वदेशी लघुवित्त वित्तीय संस्था	आठविस न.पा.
५.	NMB बैंक	नारायण न.पा.	किशान लघुवित्त वित्तीय संस्था	आठविस न.पा.
६.	प्रभु बैंक	नारायण न.पा.	डीप्रोक्स (Deprosc) लघुवित्त-	डुङ्गेश्वर गा.पा.
७.	मेघा बैंक	नारायण न.पा.	वित्तीय संस्था	
८.	NCC बैंक	नारायण न.पा.		

स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक क्षेत्रिय कार्यालय बाँके, २०७४।

जिल्लामा बैंकिङ सेवाको वितरण हेर्दा जिल्लाका कूल ११ वटा स्थानीय तहहरू मध्ये हालसम्म मूख्यगरी नारायण नगरपालिका र दुल्लु नगरपालिकामा मात्र बैंकिङ सेवा विस्तार भएको देखिन्छ। जिल्लाका बाँकी

सम्पूर्ण स्थानीय तहका बासिन्दाहरूले यसप्रकारको सेवा पाएका छैनन्। अन्य स्थानीय तहका नागरिकले बैंकिङ सेवा प्राप्त गर्न जिल्लाको सदमुकाम रहेको नारायण नगरपालिकामै धाउनु पर्ने अवस्था रहेको छ। बरू स्थानीयस्तरमा खुलेका बचत तथा ऋण सहकारीहरूले सम्बन्धित क्षेत्रका बासिन्दाहरूलाई पुँजी परिचालनमा सहयोग पुऱ्याएको देखिन्छ।

ज. सहकारी

ग्रामीण क्षेत्रमा शुलभ वित्तीय सेवा उपलब्ध गराउन सहकारीको भूमिका महत्वपूर्ण रहन्छ। जिल्लामा सहकारी संघ संस्थाहरूको कूल सङ्ख्या २९६ रहेको छ, जसमध्ये १ करोड भन्दा बढि चालु पुँजी रहेका ७ वटा सहकारीहरू रहेका छन् साथै सहकारीहरूको जिल्ला संघ १ वटा रहेको छ। जिल्लामा वर्गीकरण भए अनुसार सहकारीहरूको सङ्ख्या देहाय बमोजिम रहेको छ।

तालिका नं. १.४० : जिल्लामा सञ्चालनमा रहेका सहकारीहरूको विवरण

क्र.सं.	सहकारी संस्थाको प्रकार	सङ्ख्या	प्रतिशत
१.	बचत तथा ऋण	९१	३०.७
२.	बहुउदेशीय	३६	१२.२
३.	कृषि	१२५	४२.२
४.	दुग्ध	१	०.३
५.	साना किसान	१३	४.४
६.	स्वास्थ्य	१	०.३
७.	उपभोक्ता	१५	५.१
८.	जडिवुटी	७	२.४
९	विद्युत	१	०.३
१०.	मौरी पालन	२	०.७
११.	संचार	२	०.७
१२.	बचत संघ	१	०.३
१३.	जिल्ला सहकारी संघ	१	०.३
	कुल जम्मा	२९६	१००.०

स्रोत: डिभिजन सहकारी कार्यालय सुर्खेत, २०७४।

१.१३ शिक्षा क्षेत्र

शिक्षा विकासको मूल आधार हो। जबसम्म शिक्षाको विकास हुदैन तबसम्म देशको चौतर्फी विकास हुन सक्दैन। ज्ञान, सिप तथा समसामयिक सूचनाको अधिकतम उपयोग गरी सक्षम, उत्पादनशिल, अनुशासित तथा सामाजिक दायित्व प्रति जिम्मेवार नागरिक बनाउने तत्व नै शिक्षा हो। शिक्षा क्षेत्रसँग सम्बन्धित सबै सूचनाहरूको सङ्कलन, विश्लेषण

तथा प्रकाशन नै शैक्षिक तथ्याङ्क हो । शैक्षिक तथ्याङ्कले सम्बन्धित भौगोलिक क्षेत्रको वर्तमान शैक्षिक अवस्थाको वारेमा तथ्याङ्क प्रयोगकर्ताहरूलाई सूचना प्रवाह गर्दछ । अतः देशमा आवश्यक जनशक्ती विकास गरी सकारात्मक सामाजिक परिवर्तन बाट द्रुततर विकास गर्न शैक्षिक तथ्याङ्क एक अपरिहार्य आधार हो । विशेषतः साक्षरता दर (Literacy Rate), खुद भर्नादर (Net Enrollment Ratio), कूल भर्नादर (Gross Enrollment Rate), विद्यालय परित्याग दर (Drop out Rao), शिक्षक-विद्यार्थी अनुपात (Teacher-Student Ratio), औषत विद्यालय वर्ष (Means Years of Schooling) आदि शैक्षिक क्षेत्रसँग सम्बन्धित सूचकहरू शैक्षिक तथ्याङ्कका विषयबस्तु हरू हुन् । कुनै पनि शैक्षिक कार्य योजनाको प्रभावकारिता समसामयिक शैक्षिक तथ्याङ्कमा निर्भर गर्दछ । राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा आयोजना गरिने महत्वपूर्ण सभा, सम्मेलन आदिमा तय गरिने शैक्षिक विकास लक्ष्यहरूको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्न पनि शैक्षिक तथ्याङ्कको आवश्यकता पर्दछ । यसै परिप्रेक्ष्यमा सन् २००१ को सहस्राब्दी विकासका लक्ष्यहरू र त्यसपश्चातको दिगो विकासका लक्ष्यहरूको सन्दर्भमा विचार गर्दा देशमा शैक्षिक विकासका लागि स्पष्टरूपमा जोड दिई यसको महत्वको विश्लेषण गरिएको छ । यसमा शैक्षिक तथ्याङ्कहरूको आवश्यकतालाई प्राथमिकता दिई यसको विकास र समयसापेक्ष उपलब्धतालाई विशेष जोड दिईएको छ । अतः शैक्षिक तथ्याङ्कको आवश्यकता तथा महत्वहरूलाई निम्नानुसार दर्साउन सकिन्छः-

शिक्षा क्षेत्रसँग सम्बन्धित नीति निर्माणको लागि ।

शिक्षा क्षेत्रसँग सम्बन्धित समस्याहरूको वास्तविक रूपमा पहिचान गरी सहि निराकरण गर्नको लागि ।

विभिन्न आर्थिक, सामाजिक एवं शैक्षिक विकासविचको अन्तरसम्बन्धको विश्लेषण गर्नका लागि ।

सामाजिक परिवर्तन तथा ऐतिहासिक विकासक्रमको विश्लेषण गर्नको लागि ।

शैक्षिक विषय वस्तुको सामान्य जानकारी राख्न तथा अध्ययन गर्नको लागि ।

शोधकर्ता, प्राज्ञिकहरू, अर्थशास्त्री, विद्यार्थी, सर्वासाधारण आदिको लागि ।

शैक्षिक विकास र यसले गरिबी निवारणमा पार्ने प्रभावको अन्तरसम्बन्धको विश्लेषण गर्नको लागि ।

राष्ट्रिय जनगणना २०५८ सम्म ६ वर्ष वा सो भन्दा माथिको जनसङ्ख्याबाट साक्षरता सम्बन्धि सूचकहरू निर्धारण गर्ने गरिन्थ्यो, अन्तराष्ट्रिय रूपमा तुलनायुक्त बनाउनको लागि राष्ट्रिय जनगणना २०६८ बाट साक्षरता सम्बन्धि सूचकहरू ५ वर्ष वा सो भन्दा माथिको जनसङ्ख्यालाई आधार बनाई सूचकहरू निर्माण गरिएको छ । दैलेख जिल्लाको शैक्षिक तथ्याङ्कहरू विभिन्न उपखण्डहरूमा विभाजन गरि यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ ।

क. जिल्लाका आधारभूत शैक्षिक सूचकहरू

तालिका नं. १.४१ : विद्यालयको तह अनुसार दैलेख जिल्लाका आधारभूत शैक्षिक सूचकहरू

क्र. स.	शैक्षिक सूचकहरू	कक्षा १			आधारभूत (कक्षा १-८)			माध्यमिक (कक्षा ९-१२)		
		छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
१.	वालविकास केन्द्रको अनुभव-सहित कक्षा १ मा भर्ना	४०.२	४४.७	४२.५	-	-	-	-	-	-

क्रमसः

क्र.स.	शैक्षिक सूचकहरू	कक्षा १			आधारभूत (कक्षा १-८)			माध्यमिक (कक्षा ९-१२)		
		छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
२.	खुद प्रवेश दर	९२	९४	९३	-	-	-	-	-	-
३.	सहजै देखिने भर्नादर (GER)	१५१	१३८	१४४.५	१४६.६	१३१.६	१३९	६८	७६	७२
४.	खुद भर्नादर (NER)	-	-	-	८८.७	८८.८	८८.८	३५.१	४०.९	३८
५.	कक्षा दोहोर्याउने दर (Repetition Rate)	-	-	-	१३.१	१३.५	१३.३	१.९*	२.१*	२.०*
६.	कक्षा छाड्ने दर (Dropout Rate)	-	-	-	११.९	१३.५८	१२.८	६.७*	७.६*	७.९*
७.	उत्तिर्ण दर (Promotion Rate)	-	-	-	८२.७	८१.९	८२.३	९७.७*	९७.३*	९७.५*
९.	सिकाई उपलब्धी	-	-	-	४४.७	४६.४	४५.६	४३.३*	४४.१*	४३.७*

* कक्षा ९ र १० को मात्र ।

स्रोत: शैक्षिक बुलेटिन २०७४ श्रावण, जिल्ला शिक्षा कार्यालय दैलेख ।

ख. शैक्षिक संस्था, शिक्षक तथा विद्यार्थी सङ्ख्या सम्बन्धि विवरण

तालिका नं. १.४२ : जिल्लामा रहेका विद्यालयहरूको तहगत विवरण

क्र.सं.	विवरण	सामुदायिक	निजी/संस्थागत	जम्मा
१.	आधारभूत तह (कक्षा १-५)	३२३	३४	३५७
२.	आधारभूत तह (कक्षा १-८)	८१	८	८९
३.	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०)	४३	०	४३
४.	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२)	४४	२	४६
	कुल विद्यालय	४९१	४४	५३५

स्रोत: शैक्षिक बुलेटिन २०७४ श्रावण, जिल्ला शिक्षा कार्यालय दैलेख ।

तालिका नं. १.४३ : विद्यार्थी सङ्ख्या विवरण (संस्थागत विद्यालय सहित)

क्र.सं.	तह	कुल विद्यार्थी सङ्ख्या			दलित विद्यार्थी सङ्ख्या			जनजाती विद्यार्थी सङ्ख्या		
		छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
१.	वाल विकास/पूर्व प्राथमिक	३,९२९	४,२६२	८,१९१	१,२४८	१,३१८	२,४६६	३७९	४१०	७८९
२.	आधारभूत तह (कक्षा १-५)	२४,५४९	२४,०१०	४८,५५९	८,९३९	९,००२	१७,९४१	२,३०५	२,२३१	४,५३६
३.	आधारभूत तह (कक्षा ६-८)	१,१६०७	१,०९७१	२,२५७८	३,००१	२,९८५	५,९८६	१,२०९	१,२०२	२,४११
४.	आधारभूत तह (कक्षा १-८)	४०,०८५	३९,२४३	७९,३२८	३,९८८	१३,३०५	२६,३८९	३,८८५	३,८४३	७,६८९
५.	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०)	६,३२०	५,२४३	११,५६३	१,१२७	८९६	२,०२३	६६१	५७६	१,२३७
६.	माध्यमिक तह (कक्षा ११-१२)	२,७८०	३,२३८	६,०१८	२४०	३८०	६२०	२८४	३०२	५८६
	कुल जम्मा	४९,१८५	४७,७२४	९६,९०९	१४,५५५	१४,५८१	२९,०३२	४,८३०	४,७२९	९,५०४

स्रोत: शैक्षिक बुलेटिन २०७४ श्रावण, जिल्ला शिक्षा कार्यालय दैलेख ।

तालिका नं. १.४४ : सामुदायिक विद्यालयहरूमा तहगत दरबन्दी तथा शिक्षक संख्या सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	विवरण	तह अनुसार शिक्षक सङ्ख्या				कुल जम्मा
		प्राथमिक	निम्न माध्यमिक	माध्यमिक	उच्च माध्यमिक	
१.	कुल शिक्षक संख्या	१,२४०	३०५	२१५	८२	१,८४२
	पुरुष	८१८	२६६	१९९	७१	१,३५८
	महिला	४२२	३९	१६	११	४८४
२.	कुल दरबन्दी विवरण	१,२५८	३०९	२२१	९०	१,८७८
	स्विकृत दरबन्दी	८४१	१०८	९१	२८	१,०६८
	राहत	४१३	२०१	१२६	५६	७९६
	परियोजना	४	-	-	-	४
३.	प्राविधिक धार तर्फ प्रशिक्षक	-	४	४	६	१४

स्रोत: शैक्षिक बुलेटिन २०७४ श्रावण, जिल्ला शिक्षा कार्यालय दैलेख।

तालिका नं. १.४५ : विद्यालय, शिक्षक र विद्यार्थी सम्बन्धी अनुपात

क्र.सं.	अनुपातहरू	वाल विकास केन्द्र	आधारभूत तह (कक्षा १-८)	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०)	माध्यमिक तह (कक्षा ११-१२)
१.	विद्यालय शिक्षक अनुपात	१:१.४	१:०.२	१:०.१	१:१.४
२.	विद्यालय विद्यार्थी अनुपात	२२.७५	१०८.८	१२९.९२	१३०.८२
३.	शिक्षक विद्यार्थी अनुपात	२२.७५	५५.८३	५३.२८	७१.६४
४.	महिला शिक्षक विद्यार्थी अनुपात	-	१७२.०८	७२२.६९	६०१.८०
५.	लैङ्गिक समता सूचक (GPI)	०.९२	१.०३	१.२	०.८५
६.	दलित विद्यार्थी प्रतिशत	३०.०५	३१.७५	१७.४९	१०.३
७.	जनजाती विद्यार्थी प्रतिशत	८.९६	१०.०	१०.६९	९.७६

स्रोत: शैक्षिक बुलेटिन २०७४ श्रावण, जिल्ला शिक्षा कार्यालय दैलेख।

ग. जिल्लामा सञ्चालित क्याम्पसहरूको विवरण

तालिका नं. १.४६ : दैलेख जिल्लामा सञ्चालित क्याम्पसहरूको विवरण

क्र.सं.	क्याम्पसको नाम	क्याम्पस रहेको स्थानीय तह
१.	नारायण क्याम्पस	नारायण नगरपालिका
२.	आठबिस शिक्षा क्याम्पस	आठबिस नगरपालिका (तिलेपाटा)
३.	चामुण्डा क्याम्पस	चामुण्डा विन्द्रासैनी नगरपालिका (चामुण्डा)
४.	दोर्णाचल क्याम्पस	दुल्लु नगरपालिका
५.	कोटदेवल बहुमुखी क्याम्पस	डुङ्गेश्वर गाँउपालिका (अवलपराजुल)
६.	दैलेख प्राविधिक शिक्षालय	नारायण नगरपालिका
७.	पञ्चकोशी प्राविधिक विद्यालय	नारायण नगरपालिका

स्रोत: शैक्षिक बुलेटिन २०७४ श्रावण, जिल्ला शिक्षा कार्यालय दैलेख।

घ. जिल्लाको साक्षरता सम्बन्धि विवरण

तालिका नं. १.४७ : दैलेख जिल्लाको साक्षरता तथा विद्यालयमा उपस्थिति

क्र.सं.	विवरण	एकाई	पुरुष	महिला	जम्मा
१.	पढ्न मात्र जान्ने	सङ्ख्या	७९,३७४	६२,१०५	१,४१,४७९
२.	पढ्न र लेख्न दुबै जान्ने	सङ्ख्या	३,४७२	३,९७४	७,४४६
३.	पढ्न र लेख्न दुबै नजान्ने	सङ्ख्या	२६,०९३	५१,३४५	७७,४३८
४.	साक्षरता दर (जनगणना २०६८)	प्रतिशत	७२.८	५२.९	६२.५
५.	साक्षरता दर (साक्षर नेपाल कार्यक्रम पश्चात)*	प्रतिशत	९५.९८	९५.२०	९५.६६
६.	५ देखि २५ वर्ष उमेरका हाल विद्यालय गईरहेका	प्रतिशत	७५.७२	६९.४१	७२.४१
७.	५ देखि २५ वर्ष उमेरका हाल विद्यालय नगएका	प्रतिशत	२१.९६	२७.७०	२४.९७

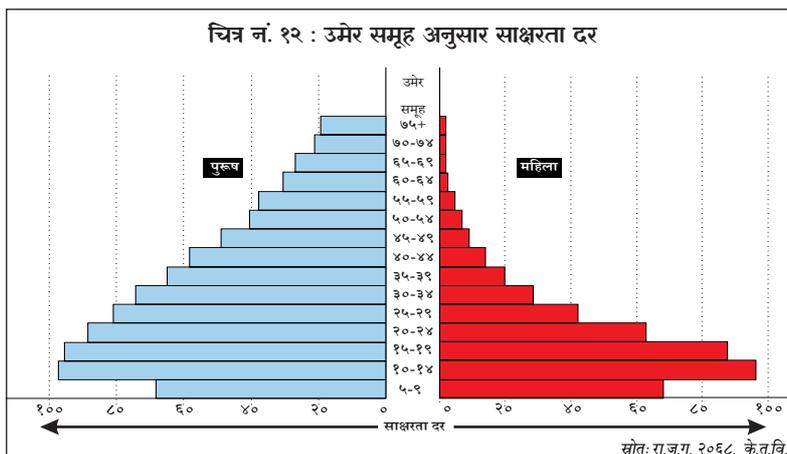
* स्रोत: शैक्षिक बुलेटिन २०७४ श्रावण, जिल्ला शिक्षा कार्यालय दैलेख।

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.

तालिका नं. १.४८ : उमेर समूह अनुसार दैलेख जिल्लाको साक्षरता दर

क्र.सं.	उमेर समुह	साक्षरता दर			क्र.सं.	उमेर समुह	साक्षरता दर		
		पुरुष	महिला	जम्मा			पुरुष	महिला	जम्मा
१.	सबै उमेर समूह	७२.८	५२.९	६२.५	९.	४०-४४ वर्ष	५८.४	१३.८	३४.९
२.	०५-०९ वर्ष	६८.३	६८.२	६८.३	१०.	४५-४९ वर्ष	४९.०	९.१	२८.६
३.	१०-१४ वर्ष	९७.२	९६.१	९६.७	११.	५०-५४ वर्ष	४०.४	७.०	२४.४
४.	१५-१९ वर्ष	९५.५	८७.६	९१.४	१२.	५५-५९ वर्ष	३७.८	४.६	२२.०
५.	२०-२४ वर्ष	८८.४	६२.८	७४.१	१३.	६०-६४ वर्ष	३०.६	२.७	१६.०
६.	२५-२९ वर्ष	८०.९	४२.१	५९.१	१४.	६५-७० वर्ष	२७.०	१.८	१४.४
७.	३०-३४ वर्ष	७४.२	२८.६	४९.२	१५.	७०-७५ वर्ष	२१.२	१.८	११.६
८.	३५-३९ वर्ष	६४.९	१९.९	४०.८	१६.	७५ र सो भन्दा माथी	१९.५	२.०	११.१

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.।



तालिका नं. १.४९ : शैक्षिक स्तर प्राप्ती वा उत्तिर्ण गरेको तह

क्र. स.	उत्तिर्ण गरेको तह	जम्मा		पुरुष		महिला	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१.	पुर्वप्राथमिक	६,०९२	४.२	३,११३	३.८	२,९७९	४.६
२.	प्राथमिक (१-५)	७०,२९८	४८.०	३७,४५२	४५.७	३२,८४६	५०.८
३.	निम्न माध्यमिक (६-८)	३१,४७९	२१.५	१८,१०७	२२.१	१३,३७२	२०.७
४.	माध्यमिक(९-१०)	१५,५५८	१०.६	९,४८८	११.६	६,०७०	९.४
५.	SLC र सो सरह	९,७३३	६.६	६,१४०	७.५	३,५९३	५.६
६.	प्रमाणपत्र तह र सो सरह	५,६३१	३.८	३,६३७	४.४	१,९९४	३.१
७.	स्नातह वा सो सरह	१,१७४	०.८	९२४	१.१	२५०	०.४
८.	स्नाकोत्तर वा सो सरह	३३०	०.२	२७७	०.३	५३	०.१
९.	अन्य	१०४	०.१	६२	०.१	४२	०.१
१०.	अनौपचारिक शिक्षा	५,५३९	३.८	२,४०२	२.९	३,१३७	४.९
११.	तह नखुलेको	५८२	०.४	२९९	०.४	२८३	०.४

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.।

तालिका नं. १.५० : एस.एल.सी. भन्दा माथिको अध्ययनको मुख्य क्षेत्र

क्र. स.	अध्ययनको मुख्य क्षेत्र	जम्मा		पुरुष		महिला	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१.	मानविकी तथा कला	१,२२२	१७.१३	८३२	१७.२०	३९०	१६.९८
२.	वाणिज्य	३०६	४.२९	२५२	५.२१	५४	२.३५
३.	शिक्षा	३,२३८	४५.३८	२,०८९	४३.१८	१,१४९	५०.०२
४.	विज्ञान	१७४	२.४४	१५०	३.१०	२४	१.०४
५.	स्वास्थ्य	४२७	५.९८	२२८	४.७१	१९९	८.६६
६.	इन्जिनियरिङ्ग	१७	०.२४	१५	०.३१	२	०.०९
७.	कानून	६०	०.८४	५६	१.१६	४	०.१७
८.	सामाजिक तथा व्यवसायिक विज्ञान	२९७	४.१६	२२३	४.६१	७४	३.२२
९.	गणित तथा तथ्याङ्क	१२०	१.६८	११४	२.३६	६	०.२६
१०.	कृषि तथा फरेष्टि	३४	०.४८	२७	०.५६	७	०.३०
११.	Computing	१७	०.२४	१७	०.३५	०	०.००
१२.	पत्रकारिता तथा सूचना	१	०.०१	०	०.००	१	०.०४
१३.	अन्य	०	०.००	०	०.००	०	०.००
१४.	उल्लेख नभएको	१,२२२	१७.१३	८३५	१७.२६	३८७	१६.८५

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.।

१.१४ स्वास्थ्य क्षेत्र

नेपालमा समय र आवश्यकता अनुसार विभिन्न किसिमका राष्ट्रिय स्तरका तथ्याङ्कहरूको सङ्कलन, प्रशोधन र विश्लेषण गर्ने कार्य केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागले लामो समयदेखि सम्पन्न गर्दै आईरहेको छ । स्वास्थ्य तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रशोधन र विश्लेषण एवं प्रचार प्रसार गर्ने कार्य केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग लगायत विभिन्न सरकारी तथा गैर सरकारी संघ एवं संस्थाहरूबाट हुँदै आएको पाईन्छ । स्वास्थ्य तथ्याङ्क भन्नाले जन्म, मृत्यू, अपाङ्गता, कुपोषण तथा स्वास्थ्य सेवाको पहुँच आदि सम्बन्धी तथ्याङ्कहरूलाई जनाउदछ (Health Statistics is defined as: "Numerical data that characterized the health of a population & the influences that affects it's health" these influences include the environment; genetic and other biological characteristics, health services and community attributes.) ।

केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागले सञ्चालन गर्ने जनगणना तथा स्वास्थ्यसम्बन्धी सर्वेक्षणहरू राष्ट्रिय स्तरका स्वास्थ्य तथ्याङ्कका मुख्य स्रोतहरू हुन् । यस बाहेक Ministry of Health, HMIS, BCHIMES, Demographic Health Survey (DHS), Family Planning Studies, Hospital Based Reports and Survey र जनसङ्ख्या तथा पञ्जिकरण व्यवस्थापन शाखा (स्थानिय विकास मन्त्रालय) एवं गृह मन्त्रालय आदि स्वास्थ्य तथ्याङ्कका स्रोतहरू हुन् ।

स्वास्थ्य सेवा विभागले UNFPA र केही अन्य संस्थाहरूको प्राविधिक तथा आर्थिक सहयोगमा एकिकृत स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको विकास गरेर सन् १९९४ देखि मुलुकभरी नै लागु गर्दै आएको छ । यस प्रणाली अन्तर्गत मुख्यतया सरकारी संस्थामार्फत प्रदान गरिने सबै प्रकारका स्वास्थ्य सेवाहरूको सूचनालाई एकिकृतरूपमा व्यावस्थापन गर्ने गरिन्छ ।

क. जिल्लाको स्वास्थ्य सम्बन्धी सूचकहरू

तालिका नं. १.५१ : दैलेख जिल्लाका स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी प्रमुख सूचकहरू

क्र.सं.	विवरण	इकाई	२०७१/७२	२०७२/७३	२०७३/७४
१.	विसीजी खोप लगाउने १ वर्ष मुनिका बालबालिकाहरू	प्रतिशत	९८.३२	९२.७२	९५.४
२.	डी पी हेप हेप वि तेश्रे मात्रा लगाउनेहरू १ वर्ष मुनिका बालबालिकाहरू	प्रतिशत	९५.३९	९१.९२	९४.८६
३.	दादुरा रुबेला खोप लगाउनेहरू १ वर्ष मुनिका बालबालिकाहरू	प्रतिशत	८८.३५	८५.६८	९७.५
४.	नया तौल लिएका मध्ये कुपोषण भएका बालबालिकाको प्रतिशत	प्रतिशत	२.९	१.६७	४.४
५.	पहिलो पटक गर्भ जांच गराउनेहरू	प्रतिशत	८३.७८	८६.४४	८६.०
६.	प्रोटोकल अनुसार चार पटक गर्भ जांच गराउनेहरू	प्रतिशत	५१.२२	५१.६८	४८.६
७.	भिटामिन ए पाएका सुत्केरी महिलाहरू	प्रतिशत	६१.७८	७०.५२	६८.५३
८.	स्वास्थ्य संस्थामा प्रसुति भएका महिला (अनुमानित जिवित जन्म मध्ये)	प्रतिशत	७१.६५	७०.०३	७१.४
९.	दक्ष प्रसुतीकर्मीबाट प्रसुति सेवा लिने (अनुमानित जिवित जन्म मध्ये)	प्रतिशत	४३.२५	४३.६१	४५.१२

क्रमसः

क्र.सं.	विवरण	इकाई	२०७१/७२	२०७२/७३	२०७३/७४
१०.	प्रसुती पश्चात PNC सेवा लिने आमा	प्रतिशत	६९.३७	६८.२८	६८.३
११.	सिजरिएन सेक्सनबाट प्रसुति गराएको कूल प्रसुति मध्ये	प्रतिशत	०.९६	१.६८	१.३
१२.	मातृ मृत्यू	सङ्ख्या	०	३	४
१३.	जवजात शिशु मृत्यू	सङ्ख्या	५२	२५	८
१४.	परिवार नियोजन प्रयोग दर	प्रतिशत	३७.७२	३९.९१	४२.४७
१५.	औलो रोगको रक्त नमूना परिक्षण	सङ्ख्या	४४६	६४८	४३२
१६.	वार्षिक औलो रोगको रक्त परिक्षण दर	प्रतिशत	०.६७	१.४५	०.१५
१७.	औलोको रक्त नमूना परिक्षणमा औलो देखिएको सङ्ख्या	प्रतिशत	०	०	२३
१८.	क्षयरोग केश नोटीसकेसन दर	प्रतिशत	८२.१	५९.२	९३.४
१९.	क्षयरोगका विरामीको निको हुने दर	प्रतिशत	७७.६७	८५.३७	८४.७८
२०.	आर्थिक वर्षको अन्त्यमा कुष्ठरोगीको सङ्ख्या	सङ्ख्या	१७	१०	७
२१.	नयाँ कुष्ठरोगीहरूको सङ्ख्या	सङ्ख्या	१६	७	४
२२.	कुष्ठरोगका रोग प्रकोप दर	प्रति दश हजार	०.६३	०.३२	०.२४
२३.	एच आई भी संक्रमित विरामीहरू	जना	१६९	१८६	२०६
२४.	एआरटी उपचारमा रहेका एच आई भी विरामी	जना	१	१	१
२५.	ओपिडिमा आएका नयाँ विरामीहरू	जना	२,२१,२६२	२,००,५८४	२,२७,३३८
२६.	ओपिडिमा आएका नयाँ विरामीहरूको प्रतिशत (कुल जनसङ्ख्याको)	प्रतिशत	८०.८६	७०.६७	७५.२
२७.	स्वास्थ्य संस्थामा सेवा लिन आएका मध्ये महिला	प्रतिशत	५७.७८	५२.६	९१.९७

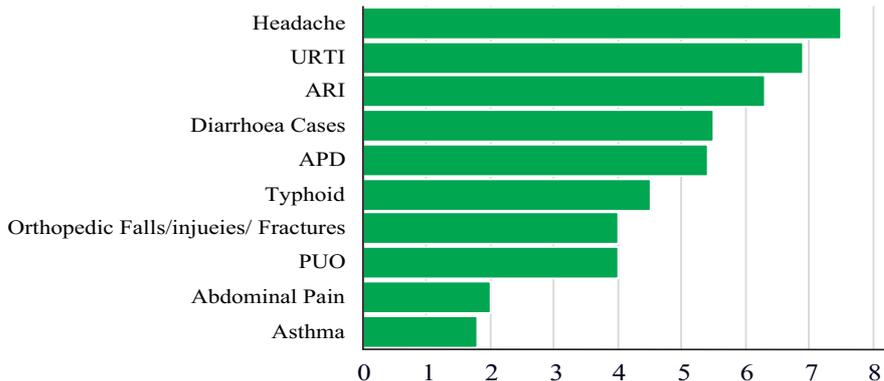
स्रोत : District Annual Health Report 2073/74 (2016/17), District Health Office, Dailekh.

तालिका नं. १.६२ : आ.व. २०७३/०७४ मा दैलेख जिल्लाका शिर्ष स्वास्थ्य समस्याहरू

क्र.सं.	प्रमुख स्वास्थ्य समस्या	प्रतिशत (ओपिडिमा आएका मध्ये)
१.	टाउको दुखाई सँग सम्बन्धीत (Headache)	७.५
२.	जुका सम्बन्धी समस्या (URTI)	६.९
३.	श्वासप्रश्वास सँग सम्बन्धीत (ARI)	६.३
४.	झाडा पखाला (Diarrhoea Cases)	५.५
५.	ग्याष्ट्रिक (APD)	५.४
६.	टाइफाइड (Typhoid)	४.५
७.	चोटपटक लागेको (PUO)	४.०
८.	हाडजोर्नी भाचिएको, फुटेको (Orthopedic Falls/injuries/ Fractures)	४.०
९.	पेट दुखाई सम्बन्धी (Abdominal Pain)	२.०
१०.	दम सम्बन्धी (Asthma)	१.८

स्रोत : District Annual Health Report 2073/74 (2016/17), District Health Office, Dailekh.

चित्र नं. १३ : आ.व. २०७३/०७४ मा दैलेख जिल्लाका शिर्ष स्वास्थ्य समस्याहरू (प्रतिशत)



स्रोत : District Annual Health Report 2073/74 (2016/17), District Health Office, Dailekh.

ख. जिल्लाको स्वास्थ्यकर्मी तथा जनसङ्ख्याको अनुपात

तालिका नं. १.५३ : आ.व. २०७३/०७४ मा दैलेख जिल्लाको स्वास्थ्यकर्मी तथा जनसङ्ख्याको अनुपात

क्र.सं.	समूह	जनशक्ति सङ्ख्या	प्रति स्वास्थ्यकर्मी जनसङ्ख्या
१.	चिकित्सक (Medical Doctors)	६	२५,८००
२.	पारामेडिकल (HA/Sr. AHW/AHW)	१६१	१,६९९
३.	नर्स (Nursing Staff)	१०८	१,५३४

स्रोत : District Annual Health Report 2073/74 (2016/17), District Health Office, Dailekh.

ग. जिल्लामा स्वास्थ्यका पुर्वाधार

तालिका नं. १.५४ : जिल्लाका स्वास्थ्य संस्थाहरूको विवरण

क्र.सं.	स्वास्थ्य संस्थाको प्रकार	सङ्ख्या
१.	अस्पताल	२
२.	आयुर्वेदिक अस्पताल	२
३.	आँखा उपचार केन्द्र	१
४.	प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र	२
५.	स्वास्थ्य चौकीहरू	५६
६.	शहरी स्वास्थ्य केन्द्र	३
७.	सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई	४
८.	गाउँघर क्लीनिक (PHCORC)	२०५
९.	खोप क्लिनिक	२४९

क्रमसः

क्र.सं.	स्वास्थ्य संस्थाको प्रकार	सङ्ख्या
१०.	प्रसुति केन्द्र (२४ घण्टे सेवा)	५४
११.	उप प्रसुति केन्द्र (Sub Birthing Center)	३
१२.	जटिल आकस्मिक प्रसुती तथा नवजात सेवा केन्द्र (CEONC)	१
१३.	सामान्य आकस्मिक प्रसुती तथा नवजात सेवा केन्द्र (BEONC)	३
१४.	HIV AIDS उपचार केन्द्र (ART Site/ ART Dispensing Site)	१२२
१५.	Microscopy Center	६
१६.	CD4 Center	१
१७.	महिला स्वास्थ्य स्वयंसेवीका (FCHV)	८१०

स्रोत : District Annual Health Report 2073/74 (2016/17), District Health Office, Dailekh.

१.१५ खानेपानी तथा सरसफाई

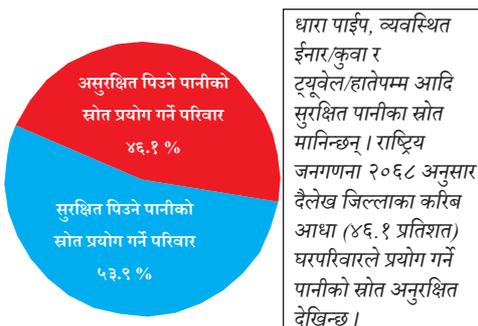
क. खानेपानीको स्रोत

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार पाइपबाट खानेपानी सेवा उपभोग गर्न पाउने घरधुरी दैलेखमा ५१.८ प्रतिशत छ। यसको राष्ट्रिय औषत भने जम्मा ४७.७ रहेको छ। जिल्लाको अधिकांश भागमा खानेपानीको सुविधा विस्तार गर्ने कार्य विभिन्न सरकारी तथा गैर सरकारी संस्थाहरूले निरन्तर अगाडि बढाइरहेका छन्। जिल्लाको मुख्य बजार क्षेत्र तथा इलाकाहरूमा खानेपानीको समस्या रहेको छ। जनगणना २०६८ अनुसार यस जिल्लामा विभिन्न किसिमका खानेपानीका स्रोतहरू प्रयोग गर्ने परिवारको आँकडा तलको तालिकामा देखाइएको छ।

तालिका नं. १.७५ : घरपरिवारले प्रयोग गर्ने पिउने पानीको मुख्य स्रोत

क्र.सं.	पिउने पानीको मुख्य स्रोत	प्रयोग गर्ने परिवार	
		सङ्ख्या	प्रतिशत
१.	धारा/पाईप	२५,३३७	५१.८
२.	मूलधारा/जरूवा	१६,०५९	३२.८
३.	असुरक्षित ईनार/कुवा	५,१३६	१०.५
४.	सुरक्षित ईनार/कुवा	९७८	२.०
५.	नदी/खोला	८५९	१.८
६.	नखुलेको	३२९	०.७
७.	अन्य	१७८	०.४
८.	ट्यूबेल/हातेपम्प	३९	०.१
	जम्मा	४८,९१५	१००.०

चित्र नं. १४ : परिवारले प्रयोग गर्ने पानीको स्रोतको अवस्था (प्रतिशत)



स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.।

ख. जिल्लामा शौचालयको अवस्था

जिल्लाको मुख्य बजार क्षेत्रहरूमा व्यवस्थित ढल निकास र फोहोरमैला व्यवस्थापनको समस्या रहेको छ । जिल्लाको सरसफाईको अवस्थालाई हेर्दा वि.स. २०६८ सालको जनगणना अनुसार करिब ५१ प्रतिशत शौचालय विहिन रहेको अवस्थामा वि.स. २०७२ सालसम्म आईपुग्दा यो प्रतिशत शुन्यमा झरी मिति २०७२ असार ७ गतेका दिन दैलेख जिल्ला खुला दिसा मुक्त घोषणा भै सकेको छ । वातावरणीय सरसफाईका दृष्टिकोण जिल्लाको सदुमुकाम नारायण नगरपालिकामा सरसफाईका केहि कार्यक्रमहरू सञ्चालनमा आएपनि जिल्लाका अन्य स्थानीय तहहरूको फोहोरमैला व्यवस्थापन दयनिय अवस्थामा रहेको छ ।

१.१६ मानव विकास सूचकाङ्क तथा गरिबी

क. मानव विकास सूचकाङ्क

मानव विकास सूचकाङ्कले अवसर र रोजाईको बिस्तारको प्रतिविम्ब गर्दछ । Neapl Human Development Report 2014 मा मानव विकास सूचकांक लाई प्रमुख रूपमा ३ वटा पक्षमा भएको औषत उष्पलब्धीको आधारमा मा निकालिन्छ । लामो र स्वस्थ जीवन जसलाई औषत आयु (Life Expectancy) र जन्मबाट मापन गर्न सकिन्छ । ज्ञान जसलाई युवा साक्षरता दर (Adult Literacy) र औषत स्कुल जाने वर्ष बाट मापन गर्न सकिन्छ । विगत १० वर्षमा जीवन स्तरमा भएको परिवर्तनलाई कुल राष्ट्रिय आय (GNI) बाट मापन गर्न सकिन्छ ।

मानव विकास सूचकाङ्क प्रतिबेदन २०१४ (सन्) मा मानव विकास सूचकाङ्क २ वटा विधीबाट निकालिएको छ । पहिलो अङ्कगणितीय विधी र दोस्रो ज्यामिती विधी । ज्यामितीय विधीलाई आधुनिक र अलि भरपर्दो विधी मानिन्छ, जस अनुसार नेपालको मानव विकास सूचकाङ्क (HDI) ०.४९ रहेको छ । अङ्क गणितीय विधीबाट हेर्दा यो सूचकाङ्क (HDI) ०.५४ छ । HDI को मान न्यूनतम ० देखी अधिकतम १ सम्म हुन्छ । विकसित र उच्च सामाजिक समृद्धि भएका मूलकहरूको HDI मान १ को नजिक हुन्छ । मानव विकास सूचकाङ्क प्रतिबेदन २०१४ अनुसार नेपालका ७५ जिल्लामा सवैभन्दा बढि HDI काठमाण्डौ जिल्लाको र सवैभन्दा कम बाजुरा जिल्लाको रहेको छ । उच्च HDI भएका जिल्लाहरूबाट क्रममिलाई हेर्दा दैलेख जिल्लाको स्थान ५८ औ नम्बरमा रहेको छ भने गरिबीको दर न्यून भएका जिल्लाहरूबाट क्रममिलाई हेर्दा नेपालका ७५ जिल्ला मध्ये दैलेख जिल्ला ५९ औ स्थानमा रहेको देखिन्छ । दैलेख जिल्लाका मानव विकास सूचकाङ्क र सो सम्बन्धीत अन्य सूचकहरूलाई तलको तालिकामा दिईएको छ ।

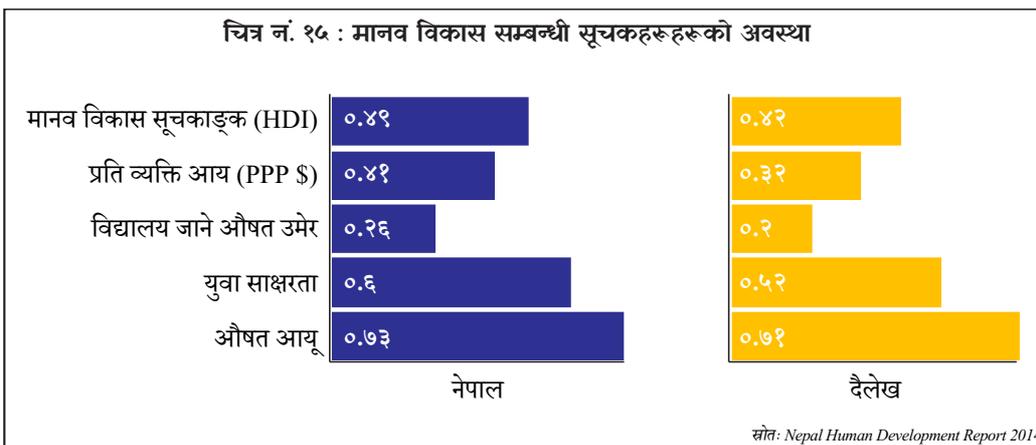
तालिका नं. १.५६ : मानव विकास सूचकाङ्क र सम्बन्धीत अन्य सूचकहरू

क्र.सं.	विवरण	दैलेख	नेपाल
१.	औषत आयू		
	मान	६८.०३	६८.८
	सूचक	०.७१७	०.७३

क्रमसः

क्र.सं.	विवरण	दैलेख	नेपाल
२.	युवा साक्षरता	मान सूचक	५२.३ ०.५२३
३.	विद्यालय जाने औषत उमेर	मान सूचक	३.०६ ०.२६
४.	प्रति व्यक्ति आय (PPP \$)	मान सूचक	६८४ ०.३२१
५.	मानव विकास सूचकाङ्क (HDI)	पुरानो विधि (अंकगणितिय) नयाँ विधि (ज्यामितीय)	०.४८५ ०.४२२
			५९.५७ ०.६० ३.९ ०.२६ ११६० ०.४१ ०.५४१ ०.४९०

स्रोत: Nepal Human Development Report 2014.



ख. मानव गरिबी सूचकाङ्क

मानव गरिबी सूचकांकले आमदानी र सो आमदानीबाट पूर्ति हुने अभाव विचको विचको दुरीलाई प्रतिविम्बित गर्दछ। National Human Development Report 2014 मा मानव गरिबी सूचकांकको निम्न पाँच वटा पक्षहरूमा आधारित रही निकालिएको छ।

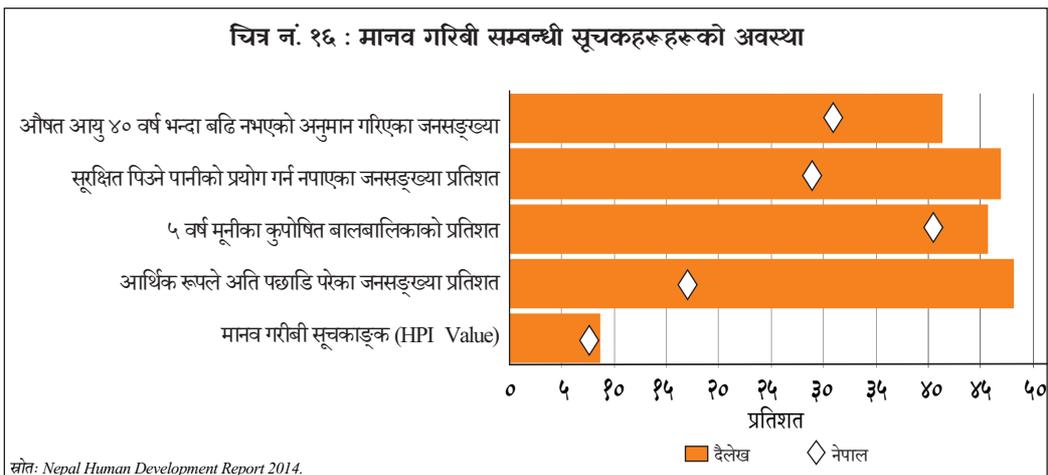
- Percentage of people of expected to survive to age 40,
- Adult illiteracy rate,
- Percentage without safe water,
- Percentage of children under age 5 who are mal nourished, and
- Deprivation in economic provisioning.

तालिका नं. १.७७ : मानव गरीबी सूचकाङ्क र सम्बन्धित अन्य सूचकहरू

क्र.सं.	विवरण	दैलेख	नेपाल
१.	औषत आयु ४० वर्ष भन्दा बढि नभएको अनुमान गरिएका जनसङ्ख्या (Percent of people not expected to survive to age 40)	८.६३	७.५२
२.	सुरक्षित पिउने पानीको प्रयोग गर्न नपाएका जनसङ्ख्या प्रतिशत (percentage without safe water)	४८.१२	१७.०९
३.	५ वर्ष मूनीका कुपोषित बालबालिकाको प्रतिशत (Percentage of children under age five who are malnourished)	४५.६	४०.५०
४.	आर्थिक रूपले अति पछाडि परेका जनसङ्ख्या प्रतिशत (Deprivation in economic provisioning)	४६.८६	२८.८०
५.	मानव गरीबी सूचकाङ्क (HPI Value)	४१.३५	३१.१२

स्रोत: Nepal Human Development Report 2014.

चित्र नं. १६ : मानव गरिबी सम्बन्धी सूचकहरूको अवस्था



स्रोत: Nepal Human Development Report 2014.

ग. गरिबीको दर

जिल्ला, इलाका, नगरपालिका वा गा.वि.स.स्तरमा हुने विभिन्न विषयका निर्णय प्रक्रियालाई अझ बढी प्रभावकारी बनाउनको लागि केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागले दोश्रोपटक विश्व बैंकको प्राविधिक सहयोगमा नेपाल जिवन स्तर सर्वेक्षण २०६६/६७ र राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को तथ्याङ्कको आधारमा नेपालमा गरिबीको लघुक्षेत्र अनुमान गरि प्रकाशन गरेको छ। लघुक्षेत्र अनुमान विधिबाट स्थानीयस्तरको गरिबीको दर, गरिबीको विषमता र गरिबीको गहनताको सूचकहरू निकालिएको छ। गरिबी न्यूनीकरणका कार्यक्रमहरूलाई भौगोलिक रूपमा लक्षित गर्नको लागि गरिबीको लघुक्षेत्र अनुमान (Small Area Estimation) लाई एउटा उपयोगी वस्तुगत आधार मानिएको मानिन्छ। यसले जीवनस्तर सर्वेक्षणका पारिवारिक आय-व्यय सम्बन्धी विस्तृत विवरणलाई जनगणनाले समेटेको

सम्पूर्ण जनसङ्ख्याको पारिवारिक विवरणसँग मिश्रण गरेर स्थानीयस्तरको गरिबी प्रक्षेपण गर्दछ । यो जिल्ला, इलाका, र गाउँ विकास समिति तथा नगरपालिकाहरूको गरिबीको दर, गरिबीको विषमता र गरिबीको गहनता अनुमान गर्ने अप्रत्यक्ष विधि हो । यसले नक्साका साथै अन्य भौगोलिक सूचना प्रयोग गरी स्थानीयस्तरको खण्डिकृत तथ्याङ्क प्रदान गर्ने हुनाले यसलाई गरिबीको नक्शाङ्कन पनि भन्ने प्रचलन छ । नेपालमा गरिबीको लघुक्षेत्र अनुमान २०६९ बाट प्राप्त दैलेख जिल्लाका गरिबी सम्बन्धी सूचकहरू तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १.५८ : दैलेख जिल्लाको गरिबीको दर सम्बन्धी सूचकहरू

क्र.सं.	विवरण	दैलेख	नेपाल
१.	गरिबीको दर (Poverty Rate) प्रतिशत	३५.८२	२५.१६
२.	गरिबीको विषमता (Poverty Gap) प्रतिशत	८.७७	५.४३
३.	गरिबीको गहनता (Square Poverty Gap) प्रतिशत	३.०८	१.८१

स्रोत: नेपालमा गरिबीको लघुक्षेत्र अनुमान २०६९, के.त.बी. ।

नोट: गरिबीको दर: खाद्य तथा गैर खाद्य उपभोगको आधारमा गरिबीको रेखा कायम गरि प्रति सय जनामा गरिबीको रेखामुनी रहेको जनसङ्ख्यालाई गरिबीको दर भनिन्छ ।

गरिबीको विषमता: गरिबीको विषमताले गरिबीको रेखामुनि रहेका जनसङ्ख्या मध्ये कति रेखा नजिक वा कति टाढा छन् भन्ने कुराको मापन गर्दछ ।

गरिबीको गहनता: गरिबीको गहनताले गरिब गरिबहरू विचको दुरी अर्थात गरिबहरूका विच के कति असमानता भन्ने कुराको मापन गर्दछ र यसलाई प्रतिशतमा व्यक्त गरिन्छ ।

१.१७ भौतिक पूर्वाधार

भौतिक पूर्वाधारलाई विकासका प्रमुख माध्यमको रूपमा लिईन्छ । भौतिक पूर्वाधार विकासको यस्तो साधन हो जसमा कुनैपनि स्थानको विकासको अवस्था मापन गर्न सकिन्छ । भौतिक तथा सामाजिक पूर्वाधार अन्तर्गत यातायात, सञ्चार, जलविद्युत, तथा वैकल्पिक उर्जा, सार्वजनिक स्थल, पार्क, भवन तथा आवास आदि पर्दछन् ।

क. सडक

पहाडि जिल्ला भएपनि दैलेख सडक सञ्जाल र यातायातको क्षेत्रमा राम्रो प्रगति गरेको देखिन्छ । जिल्लाको सडक घनत्व ४.३ किलोमिटर प्रतिहजार जनसङ्ख्या रहेको छ । जिल्लाका साविकका २ नगरपालिका र ४६ गा.वि.स. हरूलाई सडक सञ्जाल जोडेको छ भने बाँकि ३ वटा गाविसमा सडकको पहुँच पुगेको छैन । जिल्लामा कुल १,२०० कि.मि. सडक सञ्जाल विस्तार भएको देखिन्छ । जसमध्ये सर्वयामी (सबै मौसममा सञ्चालन हुने) सडकको लम्बाई जम्मा १६७ कि.मि. मात्र छ भने १३५ कि.मि. मात्र कालोपत्रे सडक रहेको छ (कर्णाली राजमार्ग बाहेक) । जिल्लाको सडक पूर्वाधार सम्बन्धी विवरणहरू तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १.५९ : दैलेख जिल्लाको सडक पूर्वाधार सम्बन्धी सूचकाङ्कहरू

क्र.सं.	विवरण	एकाई	अवस्था
१.	कुल सडक लम्बाई	कि.मि.	१,२००
२.	धुले सडक लम्बाई	कि.मि.	१,०३३
३.	कालो पत्रे सडक	कि.मि.	१३७
४.	ग्राभेल सडक	कि.मि.	३०
५.	झोलुङ्गे पुल	वटा	७८
६.	पक्की पुल	वटा	१४
७.	सडक घनत्व	कि.मि. प्रति हजार जनसङ्ख्या	४.३
८.	सर्वयाम यातायात चल्ने सडक लम्बाई	वटा	१६७

स्रोत: जिल्ला वस्तुस्थिति/पार्श्वचित्र विश्लेषण २०७२/७३, जिल्ला विकास समितिको कार्यालय, दैलेख ।

तालिका नं. १.६० : दैलेख जिल्लाका सडकहरूको विवरण

क्र.सं.	सडकका नाम	कि.सीम	लम्बाई(कि.मी.)	जोड्ने स्थान	कैफियत
१.	सुर्खेत -दैलेख	फिडर रोड	६७.५	सुर्खेत-दैलेख	कालोपत्रे
२.	सुर्खेत -जुम्ला	फिडर रोड	२३२	तल्लो डुङ्गेश्वर	कालोपत्रे
३.	तल्लो डुङ्गेश्वर-माथिल्लो डुङ्गेश्वर	फिडर रोड	८.३	दैलेख वजार	कालोपत्रे
४.	दैलेख -चौराठा	कृषि सडक	२२	ना.न.पा. - चौराठा	मौसमी कच्ची
५.	दैलेख -दुल्लु	कृषि सडक	२७	ना.न.पा.- डाँडिमाँडी	मौसमी कच्ची
६.	चुप्रा -लांकुरी	कृषि सडक	१०	चुप्रा - लांकुरी	मौसमी कच्ची
७.	चुप्रा -कालभैरव-सातखम्वा	कृषि सडक	८	चुप्रा -कालभैरव- सातखम्वा	कच्ची
८.	रातानाङ्गला -लोहोरे	कृषि सडक	४	शान्ती वजार	मौसमी कच्ची
९.	रातानाङ्गला -धरमपोखरा	ग्रामिण सडक	२२	रातानाङ्गला	मौसमी कच्ची
१०.	दुल्लु -वैक	ग्रामिण सडक	७.४	दुल्लु	मौसमी कच्ची
११.	चुप्रा -मेहेलतोली	ग्रामिण सडक	२५	चुप्रा	मौसमी कच्ची
१२.	तल्ला डुङ्गेश्वर-दुल्लु-कुसापानी	ग्रामिण सडक	२८	तल्लो डुङ्गेश्वर	मौसमी कच्ची
१३.	दैलेख -नौमुले	ग्रामिण सडक	१९.५	दैलेख वजार	मौसमी कच्ची
१४.	गुराँसे -पातीकान्ला	ग्रामिण सडक	१२.५	गुराँसे	मौसमी कच्ची
१५.	ना.न.पा -खरिगैरा	ग्रामिण सडक	७	दैलेख वजार	मौसमी कच्ची
१६.	लामादुवाला-भैरवी-चामुण्डा	ग्रामिण सडक	२५	कर्णाली राजमार्ग	मौसमी कच्ची
१७.	रामाघाट -सीगाँसैन	ग्रामिण सडक	५३	कर्णाली राजमार्ग	मौसमी कच्ची
१८.	दैलेख - महावु	ग्रामिण सडक	४८	दैलेख वजार	मौसमी कच्ची
१९.	पिपलघारी -दुल्लु - श्रीस्थान	ग्रामिण सडक	३०	कर्णाली राजमार्ग	मौसमी कच्ची

स्रोत: जिल्ला वस्तुगत विवरण दैलेख, २०७१, तथाङ्क कार्यालय सुर्खेत ।

यस जिल्लाको धेरै स्थानमा मोटर बाटो पुगेको छ तर नियमित र भरपर्दो छैन । विमानस्थल बनाउनको लागि उयूक्त स्थानको खोजी भई रहेको बेलाबेलामा चर्चा चलने गरेको छ । तरपनि आर्थिक स्रोतको अभावमा आवश्यक कामले निरन्तरता पाउन नसकेको सरोकारवालाको भनाई रहेको छ । जिल्लामा घोरेटो र गोरेटो बाटाहरू पनि डाँडाकाँडा र भीर पहराकव कारण निर्माण गर्न ज्यादै खर्चिलो छ । यस कारण सबै ठाँउमा घोरेटो बाटो बन्न सकेका छैनन् । गैह्र सरकारी संस्था, जि.वि.स. तथा नेपाल सरकारबाट प्राप्त अनुदानबाट घोरेटो र गोरेटेबाटाका मर्मत तथा निर्माण भैरहेका छन् । यस जिल्लाको अधिकाँश ठाँउमा यातायात सुविधा पुगिसकेको कारण यस्ता प्रकारका बाटाहरूको निर्माण कार्य प्राथमिकतामा पर्न छोडेका छन् ।

ख. सूचना तथा सञ्चार

यातायात तथा बजारको सुविधा जस्तै सञ्चारको क्षेत्रमा पनि यो जिल्ला अगाडि बढेको देखिन्छ । जिल्लामा सर्वसाधारणको पहुँच र प्रयोगमा आउन सक्ने गरी हुलाक, टेलिफोन, इन्टरनेट सेवा तथा एफ.एम. र टेलिभिजन सञ्चालनमा आउन थालेका छन् ।

तालिका नं. १.६१ : जिल्लामा सञ्चारका साधनहरूको वितरणको अवस्था

क्र.सं.	विवरण	सङ्ख्या
१.	नगर क्षेत्रमा ल्याण्ड लाइन टेलिफोन	८००
२.	मोवाइल सेवा नमस्ते प्रिपेड	३१,४९३
३.	मोवाइल सेवा नमस्ते पोष्टपेड	१३८
४.	स्काई प्रिपेड	८,८२७
५.	स्काई पोष्टपेड	४९८
६.	सि-फोन प्रिपेड	७३०
७.	सि-फोन पोष्टपेड	३५८
८.	ADSL इन्टरनेट	१०२
९.	केबुल च्यानल अपरेटर	२
१०.	केबुल च्यानल ग्राहक	९००

स्रोत: जिल्ला वस्तुस्थिति/पार्श्वचित्र विश्लेषण २०७२/७३, जिल्ला विकास समितिको कार्यालय, दैलेख ।

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार दैलेख जिल्लामा कुल ४८,९१५ घरपरिवार मध्ये २९,५०५ अर्थात ६० प्रतिशत परिवारसँग सञ्चारको कुनै न कुनै साधन भएको पाईन्छ भने १८,०४२ अर्थात ३७ प्रतिशत घरपरिवारहरूले सञ्चारका कुनै पनि साधन प्रयोग नगरेको देखिन्छ । जिल्लाका करिब ४८ प्रतिशत घरपरिवारले रेडियो, ३८ प्रतिशत घरपरिवारले मोवाइल प्रयोग गरेको देखिन्छ भने करिब १ प्रतिशत घरपरिवारले मात्र कम्प्यूटर प्रयोग गरेको जनगणनाको नतिजाले देखाउदछ । यसको विवरण तलको तालिकामा देखाइएको छ ।

तालिका नं. १.६२ : दैलेख जिल्लामा सञ्चारका सुविधा प्रयोग गर्ने परिवारहरू

क्र.सं.	विवरण	प्रयोग गर्ने परिवार	
		सङ्ख्या	प्रतिशत
१.	रेडियो	२३,३४१	४७.७
२.	मोवाइल फोन	१८,४७८	३७.८
३.	टेलिभिजन	१,३८८	२.८
४.	केबुल सुविधा	८४२	१.७
५.	टेलिफोन	५८५	१.२
६.	कम्प्यूटर	२७०	०.६
७.	इन्टरनेट	१११	०.२
	कुल घरपरिवार	४८,९१५	१००.०

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.।

दैलेख जिल्लामा जिल्ला हुलाक कार्यालय तथा मातहतका कार्यालय मार्फत सेवा प्रदान भैरहेको छ। यस जिल्लामा जिल्ला, इलाका र अतिरिक्त गरी तीन प्रकारका हुलाक सेवा उपलब्ध छन्। सदरमुकाम दैलेख बजारमा जिल्ला हुलाक कार्यालय रहेको छ। ८ वटा इलाका हुलाक कार्यालय, ४७ वटा अतिरिक्त र ४ वटा टेलिसेन्टरको माध्यमबाट सेवा प्रवाह भैरहेको छ। जिल्लामा चिठिपत्र पुर्‍याउन औषतमा तीन दिन लाग्ने जिल्ला हुलाक कार्यालयको अनुमान छ। जिल्लाका हुलाक कार्यालयहरूको सङ्ख्या, स्थान र तिनिहरू दिने सेवाको विवरण तलको तालिका मा देखाइएको छ।

तालिका नं. १.६३ : जिल्लामा हुलाक कार्यालयहरूको वितरण

क्र.सं.	हुलाक कार्यालय	सङ्ख्या	रहेको स्थान (साविकको गा.वि.स. वा न.पा.)	प्रदान गरिने सेवाहरू
१.	जिल्ला हुलाक कार्यालय	१	नारायण नगरपालिका	डाँक, वचत बैक र धनदेश
२.	इलाका हुलाक कार्यालय	८	डाँडापराजुल, राकमकर्णाली, मालिका, दुल्लु न.पा.,	डाँक सेवा
३.	अतिरिक्त हुलाक कार्यालय	४२	जम्बुकाँध, रानीवन, नौमुले, रूम,पिपलबोट, सिंगासैन,	डाँक सेवा
४.	टेलिसेन्टर	४	तिलेपाटा, सिंगौडी, तोलिजैसी, सात्तला, लकान्द्र, विसल्ला, चामुण्डा, भैरीकालिकाथुम, काशिकाँध, बालुवाटार, बाँसी, रावतकोट, वडाखोला, गमौडी, कालभैरव, खड्कावाडा, सेरी, गोगनपानी, पिलाडी, लालिकाँडा, अवलपराजुल, कट्टी, जगनाथ,मेहेलतोली, कालिका, द्वारी, सल्लेरी, तोली, भवानी,चौराठा, विनध्यावासिनी, पगनाथ, वडाभैरव, लाकुरी,वेलपाटा, गौरी, लयाटीविन्द्रासैनी, कुसापानी, खरिगैरा, बराह दुल्लु न.पा., नौमुले, राकमकर्णाली, डाँडापराजुल	फोटोकपी, प्रिन्ट,कम्प्यूटर कक्षा, इन्टरनेट

स्रोत: जिल्ला वस्तुस्थिति/पार्श्वचित्र विश्लेषण २०७२/७३, जिल्ला विकास समितिको कार्यालय, दैलेख।

यातायातको सुविधा बढेसँगै जिल्लामा राष्ट्रियस्तरका पत्रपत्रिकाहरूको पहुँच पनि बढेको छ । तर प्रमुख बजार केन्द्र भन्दा टाढाका बस्तीमा भने अझै सहज पहुँच पुग्न सकेको छैन । स्थानीयस्तरमा दर्ता भई प्रकाशनको अनुमति प्राप्त गरेका सबै पत्र पत्रिकाहरू नियमित प्रकाशन हुन सकेका छैनन् । दैलेख जिल्लामा दैनिक, साप्ताहिक, अर्ध साप्ताहिक र मासिक सबै गरि १९ वटा समाचार पत्र तथा पत्रपत्रिकाहरूले प्रकाशन अनुमति लिएका छन् ।

तालिका नं. १.६४ : दैलेख जिल्लामा प्रकाशन अनुमति लिएका पत्रपत्रिकाहरू

क्र.सं.	पत्रपत्रिकाको नाम	किसिम	सम्पादक/प्रकाशकको नाम
१.	धमाका	दैनिक	विष्णुप्रसाद शर्मा
२.	दोर्णाञ्चल	साप्ताहिक	घनश्याम भण्डारी
३.	खोजपत्र	साप्ताहिक	किसन बहादुर बुढा
४.	दैलेखी आवाज	साप्ताहिक	हेमराज सुवेदी
५.	दैलेख पोष्ट	अर्ध साप्ताहिक	विष्णुकुमार शाही
६.	दैलेख एक्सप्रेस	साप्ताहिक	जनक प्रसाद न्यौपाने
७.	बेलासपुर	साप्ताहिक	विसाल सुनार
८.	द्वारी झरना	साप्ताहिक	मिना वि.क.
९.	दैलेख दर्पण	दैनिक	जगत बहादुर कटुवाल
१०.	अर्जुन द्वारी	साप्ताहिक	वालकृष्ण के.सी.
११.	साझा प्रतिविम्ब	साप्ताहिक	भविराज खत्री
१२.	तेस्रो आँखा	दैनिक	याम बहादुर श्रेष्ठ
१३.	हाप्रो तेस्रो आँखा	दैनिक	गोविन्द के.सी.
१४.	ज्वाला दर्शन	दैनिक	दिलकुमारी शाही
१५.	रैवार	साप्ताहिक	पुष्पा कुमारी विष्ट
१६.	धुर्वतारा एक्सप्रेस	साप्ताहिक	याम बहादुर खत्री
१७.	दैलेख टाईम्स	अर्ध साप्ताहिक	पृथ बहादुर बयलकोटी
१८.	तीनचुले	साप्ताहिक	यामराज कटुवाल
१९.	मध्य पहाडी	मासिक	तेज बहादुर शाही

स्रोत: जिल्ला वस्तुगत विवरण दैलेख, २०७१, तथ्याङ्क कार्यालय सुर्खेत ।

पत्रपत्रिका जस्तै जिल्लामा कुल पाँच वटा स्थानीय सामुदायिक एफ एम रेडियोहरू दर्ता भएको देखिन्छ । तर तीनवटा मात्र नियमित रूपमा सञ्चालनमा रहेका छन् । जिल्लामा रहेका एफ एम रेडियोहरूको विवरण तलको तालिकामा देखाइएको छ ।

तालिका नं. १.६६ : दैलेख जिल्लामा प्रशारण अनुमति लिएका एफ.एम. रेडियोहरू

क्र.सं.	नाम	फ्रिक्वेन्सी	प्रशारण क्षमता (मे.ह.)	प्रशारण सुरु वर्ष	प्रशारण समय
१.	धुव्रतारा एफ.एम.	८९.८	१०००	२०६७	विहान ५ बजे देखि साँझ ११ बजेसम्म
२.	ज्वाला एफ.एम.	१००.४	५००	२०७१	विहान ५ बजे देखि साँझ ११ बजेसम्म
३.	पञ्चकोशी एफ.एम.	-	-	२०६४	-
४.	दुल्लु एफ.एम.	-	-	-	-
५.	मध्यपहाड एफ.एम.	-	-	-	-

स्रोत: जिल्ला वस्तुगत विवरण दैलेख, २०७१, तथ्याङ्क कार्यालय सुर्खेत।

ग. विद्युतिकरण

जिल्लामा रहेको जलस्रोतबाट ठूलो मात्रामा विद्युत उत्पादन गर्ने क्षमता रहेतापनि यहाँका खोला तथा नदीको उपयोग गरि जलविद्युत निकाल्न नसक्दा वा उचित उपयोगमा ल्याउन नसक्दा दैलेखबासीले बत्ती वाल्न पाएका छैनन्। साविकका २ नगरपालिका र १३ गाविस गरि जम्मा ५,००७ अर्थात करिब १० प्रतिशतले मात्रब लाइनबाट वत्ती बाल्ने सुविधा पाएका छन्। ग्रामिण भेगका बासिन्दाहरूको अझैपनि वत्ती वाल्नको लागि अन्य वैकल्पिक उपाय अवलम्बन गर्नुपर्ने अवस्था छ। अवको केही वर्षमा जिल्लामा निर्माणधिन जलविद्युत आयोजनाहरूबाट विद्युत उत्पादन भई जिल्लावासिले यसको उपभोग गर्न पाउनेछन्। निर्माणधिन मुख्य जलविद्युत आयोजनाहरूमा नौमुले जलविद्युत आयोजना र माथिल्लो कर्णाली जलविद्युत आयोजना रहेका छन्।

तालिका नं. १.६६ : दैलेख जिल्लामा नेपाल विद्युत प्राधिकरण शाखाबाट वितरण भएको ग्राहक सङ्ख्या

क्र.सं.	साविकका गा.वि.स. तथा न.पा.	ग्राहक घरधुरी सङ्ख्या	क्र.सं.	साविकका गा.वि.स. तथा न.पा.	ग्राहक घरधुरी सङ्ख्या
१.	गोगनपानी	१७६	९.	गौरी	१११
२.	सेरी	१३८	१०.	कालभैरव	२६६
३.	बराह	१०६	११.	गमौडी	१०५
४.	डाँडापराजुल	३५२	१२.	खरीगैरा	१४०
५.	अवलपराजुल	१५२	१३.	बडाखोला	३२
६.	बेलपाटा	४४९	१४.	नारायण न.पा.	२,३१७
७.	लाकुरी	७९	१५.	दुल्लु न.पा.	५०९
८.	मालिका	७५		कुल जम्मा	५,००७

स्रोत: जिल्ला वस्तुस्थिति/पार्श्वचित्र विश्लेषण २०७२/७३, जिल्ला विकास समितिको कार्यालय, दैलेख।

दैलेख जिल्लामा वत्ती वाल्नको प्रयोग गरिने मुख्य स्रोत मूलतः सोलार रहेको छ। जिल्लाका कुल घरपरिवार मध्ये ३७.५ प्रतिशत परिवारले वत्ती बाल्ने मुख्य स्रोतको रूपमा सोलारलाई प्रयोग गरेका छन् भने १३.४ प्रतिशत परिवारले विद्युतलाई मुख्य उज्यालोको मुख्य स्रोतको रूपमा प्रयोग गरेका छन्। जिल्लामा घरपरिवारले वत्ती वाल्नको लागि प्रयोग गर्ने मुख्य स्रोतको अवस्था तलको तालिकामा देखाईएको छ।

तालिका नं. १.६७ : घरपरिवारले वत्ती वाल्नेको लागि प्रयोग गर्ने उर्जाको मुख्य स्रोत

क्र.सं.	वत्ती वाल्ने मुख्य स्रोत	प्रयोग गर्ने परिवार	
		सङ्ख्या	प्रतिशत
१.	सोलार	१८,३३९	३७.५
२.	विद्युत	६,६३८	१३.६
३.	मट्टितेल	२,०२२	४.१
४.	गोवरग्यास	५१	०.१
५.	अन्य	२१,५३२	४४.०
६.	नखुलेको	३३३	०.७
	कुल जम्मा	४८,९१५	१००.०

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.।

दैलेख जिल्लामा भएका साना खोलानालाको उपयोग गरि करिब ३४० किलोवाट जलविद्युत उत्पादन भएको छ । जसबाट ३,०२९ घरपरिवारले वत्ती बाल्ने अवसर पाएका छन् ।

घ. भवन तथा आवास

जिल्लामा रहेका घरपरिवार तथा जनसङ्ख्याले प्रयोग गर्ने भवन तथा आवासको स्थितीले जिल्लाको आर्थिक तथा सामाजिक समृद्धि मापन गर्नमा ठुलो भूमिका खेलेको हुन्छ । सरकारी तथा गैरसरकारी तहबाट भौतिक पूर्वाधार निर्माणका योजनाहरू निर्माण गर्दा परिवारले प्रयोग गरिरहेका घर, भवन तथा सुविधाहरूको विश्लेषण गर्न अति जरूरी हुन्छ । तसर्थ राष्ट्रिय जनगणना २०६८ बाट प्राप्त नतिजाहरूका आधारमा दैलेख जिल्लाका घरपरिवारहरूको अवस्था सम्बन्धी विभिन्न तालिकाहरू तल प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १.६८ : परिवारले प्रयोग गरेको घरको स्वामित्व

क्र.सं.	घरको स्वामित्व	प्रयोग गर्ने परिवार	
		सङ्ख्या	प्रतिशत
१.	आफ्नै	४६,८९९	९५.९
२.	भाँडामा	१,६०४	३.३
३.	संस्थागत	७९	०.२
४.	अन्य	३३३	०.७
	जम्मा	४८,९१५	१००.०

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.।

तालिका नं. १.६९ : परिवारले प्रयोग गरेको घरको जगको बनावट

क्र.सं.	घरको जगको बनावट	प्रयोग गर्ने परिवार	
		सङ्ख्या	प्रतिशत
१.	माटोको जोडाई	४७,२७६	९६.६
२.	सिमेण्टको जोडाई	५३७	१.१
३.	RCC पिलर	३७०	०.८
४.	काठको पिलर	३०३	०.६
५.	अन्य	२५	०.१
६.	नखुलेको	४०४	०.८
	जम्मा	४८,९१५	१००.०

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.।

तालिका नं. १.७० : परिवारले प्रयोग गरेको घरको बाहिरी गारोको बनावट

क्र.सं.	घरको बाहिरी गारोको बनावट	प्रयोग गर्ने परिवार	
		सङ्ख्या	प्रतिशत
१.	माटोको जोडाई	४६,६८२	९५.४
२.	सिमेण्टको जोडाई	१,१९२	२.४
३.	काठ/फल्याक	५०५	१.०
४.	बाँस	६५	०.१
५.	काँचो इट्टा	७	०.०
६.	अन्य	३२	०.१
७.	नखुलेको	४३२	०.९
	कुल जम्मा	४८,९१५	१००.०

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.।

तालिका नं. १.७१ : परिवारले प्रयोग गरेको घरको छानोको बनावट

क्र.सं.	घरको छानोको बनावट	प्रयोग गर्ने परिवार	
		सङ्ख्या	प्रतिशत
१.	खर/पराल/छवाली	१४,०८३	२८.७९
२.	जस्ता/टिन	४,१७४	८.५३
३.	टायल/दुङ्गा/खपडा	२५,९५५	५३.०६
४.	सिमेण्ट/ढलान	९५६	१.९५
५.	काठ/फ्याक	७०	०.१४
६.	माटो	२,७६७	५.६६
७.	अन्य	४६८	०.९६
८.	नखुलेको	४४२	०.९०
	कुल जम्मा	४८,९१५	१००.०

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.।

तालिका नं. १.७२ : परिवारले प्रयोग गरेको घरको तला अनुसार परिवार सङ्ख्या

क्र.सं.	परिवारले प्रयोग गरेको घरको तला	प्रयोग गर्ने परिवार	
		सङ्ख्या	प्रतिशत
१.	१ तले	७,७०६	१५.७५
२.	२ तले	२९,१७६	५९.६५
३.	३ तले	११,८२४	२४.१७
४.	४-५ तले	२०६	०.४२
५.	६-७ तले	३	०.०१
६.	८ र सो भन्दा बढि	०	०.००
	जम्मा	४८,९१५	१००.००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.।

तालिका नं. १.७३ : परिवारले प्रयोग गरेको घर निर्माण भएको अवधी

क्र.सं.	निर्माण भएको अवधी	प्रयोग गर्ने परिवार	
		सङ्ख्या	प्रतिशत
१.	५ वर्ष भन्दा कम	१०,७०३	२१.८८
२.	६-१० वर्ष	१०,८१०	२२.१०
३.	११-२० वर्ष	१४,४०२	२९.४४
४.	२१-५० वर्ष	८,९०६	१८.२१
५.	५१-१०० वर्ष	७१७	१.४७
६.	१०१-१५० वर्ष	४६	०.०९
७.	१५१-५०० वर्ष	६७	०.१४
८.	५ वर्ष भन्दा बढि	१२	०.०२
९.	नखुलेको	३,२५२	६.६५
	जम्मा	४८,९१५	१००.००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.।

तालिका नं. १.७४ : परिवारले खाना पकाउन अक्सर प्रयोग गर्ने इन्धन

क्र.सं.	खाना पकाउने इन्धन	प्रयोग गर्ने परिवार	
		सङ्ख्या	प्रतिशत
१.	दाउरा	४७,५२३	९७.१५
२.	मट्टितेल	६०	०.१२
३.	LP ग्यास	७५०	१.५३
४.	गुईठा	७२	०.१५
५.	गोबर ग्यास	१२२	०.२५
६.	विद्युत	२	०.००
७.	अन्य	५१	०.१०

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.।

तालिका नं. १.७५ : परिवारले प्रयोग गरेका सुविधा सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	परिवारले प्रयोग गरेको घरको तला	प्रयोग गर्ने परिवार	
		सङ्ख्या	प्रतिशत
१.	कुनै पनि सुविधा प्रयोग नगर्ने	१८,०४२	३६.८८
२.	कम्तिमा एउटा सुविधा प्रयोग गर्ने	२९,५०५	६०.३२
३.	रेडियो	२३,३४१	४७.७२
४.	टेलिभिजन	१,३८८	२.८४
५.	केबुल सेवा	८४२	१.७२
६.	कम्प्युटर	२७०	०.५५
७.	इन्टरनेट	१११	०.२३
८.	टेलिफोन	५८५	१.२०
९.	मोवाइल फोन	१८,४७८	३७.७८
१०.	मोटर	२२	०.०४
११.	मोटरसाइकल	२१३	०.४४
१२.	साइकल	८४	०.१७
१३.	अन्य सवारी साधन	२२	०.०४
१४.	फ्रिज	१६४	०.३४
१५.	उल्लेख नभएको	१,३६८	२.८०
	जम्मा	४८,९१५	१००.००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.।

१.१८ कृषि तथा पशुपंक्षी

क. कृषि

यस जिल्लाको माटोको उर्वराशक्तीको स्थितीलाई नाइट्रोजन मध्यम, फस्फोरस र पोटास अधिक, प्रारङ्गिक पदार्थ मध्यम रहेको छ। धेरैजसो जग्गाको माटो अम्लिय रहेको छ। माटोको उर्वराशक्ती अनुसार धान, गहुँ, फलफूल, मकै, कोदो, भटमास लगायत बदाम जस्ता कोसेवालीका साथै चिया खेतीका लागि पनि यहाँको माटो उपयुक्त मानिन्छ।

जिल्ला कृषि विकास कार्यालयले भौगोलिक तथा जलवाला अनुसार प्रमुख खाद्यानेन वाली र तरकारी फलफूल पकेट क्षेत्र छुट्याएर उत्पादनलाई व्यवसायिक बनाउन उन्नत विउ, प्रविधि र प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराउदै आएको छ।

तालिका नं. १.७६ : कृषि पकेट क्षेत्रको विवरण

क्र.सं.	प्रमुख वाली	पकेट क्षेत्र अन्तर्गतका साविकका गा.वि.स.हरू
१.	तरकारी	ना.न.पा. दुल्लु न.पा., चौराठा, राकम कर्णाली, जम्बुकाँध, पगनाथ, गोगनपानी, सेरी र कालभैरव
२.	सुन्तला र कागती	गमौडी, दुल्लु, लाकुरी र जम्बुकाँध
३.	आलु	गोगनपानी, सल्लेरी, भवानी र चामुण्डा
४.	मसला वाली	पगनाथ, रूम, कट्टी, दुल्लु न.पा. र मालिका
५.	सधन वाली	डाँडापराजुल, वडाखोडा, बाँसी, रावतकोट, तिलेपाटा र नौमुले

स्रोत : जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, दैलेख ।

जिल्लामा मुख्य गरेर सुन्तला, जुनार, आँप, लिची, कागती, केरा, नास्पती र ओखर जस्ता फलफूलको उत्पादन हुन्छ । भौगोलिक विशेषता अनुसार अनुसार जिल्लाको अधिकांश क्षेत्र फलफूल तथा तरकारी खेतीको सम्भावना यूक्त देखिन्छ । विभिन्न जातका फलफूल उत्पादन हुन सक्ने सम्भावित क्षेत्र तलको तालिकामा देखाइएको छ ।

तालिका नं. १.७७ : जिल्लामा फलफूल उत्पादन हुन सक्ने सम्भावित क्षेत्र

क्र.सं.	फलफूल जात	उत्पादन हुन सक्ने सम्भावित क्षेत्रहरू
१.	सुन्तला	दुल्लु न.पा., लाँकुरी, गोगनपानी, चामुण्डा, विसल्ला, तोलिजैसी, सिंहासैन, तिलेपाटा, ना.न.पा., अवलपराजुल, डाँडापराजुल, सेरी, वराह, खड्कावाडा
२.	जुनार	दुल्लु न.पा., लाँकुरी, गोगनपानी, चामुण्डा, विसल्ला, तोलीजैसी, सिंहासैन, तिलेपाटा, ना.न.पा., अवलपराजुल, डाँडापराजुल, सेरी, वराह, खड्कावाडा
३.	आँप, लिची	दुल्लु न.पा., ना.न.पा., राकमकर्णाली, रावतकोट, वेलपाटा, अवलपराजुल, डाँडापराजुल
४.	कागती	जिल्लाभरी
५.	केरा	जिल्लाभरी
६.	नास्पती	जिल्लाभरी
७.	ओखर	भवानी, कालिका, जगनाथ, खरीगैरा, कुसापानी, तोलिजैसी, सेरी, वराह, गोगनपानी, रानीवन, पिपलवोट

स्रोत : जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, दैलेख ।

तालिका नं. १.७८ : दैलेख जिल्लाको खाद्य वासलात

क्र.सं.	विवरण	ईकाइ	परिमाण
१.	खुद उपभोग्य खाद्यान्न उत्पादन	मेट्रिक टन	४७,७६८
२.	जिल्लाको कुल जनसङ्ख्या	जना	२,६१,७७०
३.	प्रति व्यक्ति आवश्यक खाद्यान्न	के.जी. वार्षिक	२०१
४.	जिल्लालाई चाहिने आवश्यक खाद्यान्न (जनसङ्ख्या X २०१/१०००)	मेट्रिक टन	५२,६१५
५.	नपुग खाद्यान्न परिमाण	मेट्रिक टन	४,८४८

स्रोत : जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, दैलेख ।

तालिका नं. १.७९ : कृषक परिवार र कृषि उत्पादनको प्रयाप्तता सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	विवरण	ईकाइ	परिमाण	कैफियत
१.	कुल कृषक परिवार	सङ्ख्या	४५,०७९	जिल्लाको कुल परिवारको ९२.२%
२.	कृषक परिवारको कुल जमिन	हेक्टर	२१,३२९.३०	
३.	कृषक परिवारमा कुल जनसङ्ख्या	सङ्ख्या	२,५४,१८३	जिल्लाको कुल जनसङ्ख्याको ९७.९%
४.	कृषक परिवारको औषत आकार	जना प्रति कृषक परिवार	५.६	
५.	मूख्य आयको श्रोत कृषि भएका कृषक परिवार	सङ्ख्या	४२,०२१	कुल कृषक परिवारको ९३.२%
६.	मूख्य आयको श्रोत गैरकृषि भएका कृषक परिवार	सङ्ख्या	३,०५८	कुल कृषक परिवारको ६.८ प्रतिशत
७.	आफ्नै उत्पादनले वर्षभरी खान पुग्ने कृषक परिवार	सङ्ख्या	६,९१०	कुल कृषक परिवारको १५.३%
८.	आफ्नै उत्पादनले वर्षभरी खान नपुग्ने कृषक परिवार	सङ्ख्या	३८,१६९	कुल कृषक परिवारको ८४.७%

स्रोत: राष्ट्रिय कृषि गणना २०६८, के.त.वि.।

तालिका नं. १.८० : कृषि उत्पादनको अप्रयाप्तताको अवधी र पूर्तिको माध्यम

क्र.सं.	अप्रयाप्तताको अवधी	कृषक परिवार		क्र.सं.	अप्रयाप्तता पूर्ति गर्ने माध्यम सङ्ख्या	कृषक परिवार	
		सङ्ख्या	प्रतिशत			सङ्ख्या	प्रतिशत
१.	१-३ महिना नपुग्ने	४,९४०	१२.९४	१.	आफ्नै गैर कृषि व्यावसाय	५८८	१.५४
२.	४-६ महिना नपुग्ने	२२,९९५	६०.२५	२.	जिल्ला भित्रै आय आर्जन	२५,०२४	६५.५६
३.	७-९ महिना नपुग्ने	९,५२७	२४.९६	३.	जिल्ला बाहिर आय आर्जन	२,५५८	६.७०
४.	१०-१२ महिना नपुग्ने	७०७	१.८५२	४.	नेपाल बाहिरको आय आर्जन	८,३८१	२१.९६
	जम्मा	३८,१६९	१००	५.	पेन्सन	२९४	०.७७
				६.	सापटी	५५९	१.४६
				७.	अन्य आय	७६५	२.००
				जम्मा	३८,१६९	१००.००	

स्रोत: राष्ट्रिय कृषि गणना २०६८, के.त.वि.

तालिका नं. १.८१ : कृषक परिवारको सङ्ख्या र चलन गरेको क्षेत्रफल

क्र.सं.	विवरण	कृषि गणना वर्ष			
		२०५८		२०६८	
		सङ्ख्या	क्षेत्रफल	सङ्ख्या	क्षेत्रफल
१.	कृषि चलनको जम्मा सङ्ख्या	३८,८३०	१००	४५,०७९	१००
	कृषि चलन (जग्गा भएका)	३८,४७१	९९.०८	४४,७२६	९९.२
	कृषि चलन (पशुपंक्षी मात्र भएका)*	३५९	०.९२५	३५३	०.८
२.	कृषि चलनको जम्मा क्षेत्रफल (हेक्टरमा)	२२,९७८	१००	२१,३२९	१००
	खेत	८,४०४.१०	३६.५७	६,७०८.८०	३१.५
	पाखो	१४,५७३.९०	६३.४३	१४,६२०.५०	६८.५

*नोट: कृषि चलन पशुपंक्षी मात्र भएका भन्नाले ८ धुर (०.०१३५५ हेक्टर) भन्दा कम जग्गा भएका तर कृषि गणनाको परिभाषाको माषदण्ड पुरा हुने गरि पशुपंक्षी वा चौपाया पालेका परिवारलाई बुझिन्छ। स्रोत: राष्ट्रिय कृषि गणना २०५८ र २०६८, के.त.वि.।

तालिका नं. १.८२ : कृषि चलन अन्तर्गत क्षेत्रफल तथा कित्ता सङ्ख्या सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	विवरण	कृषि गणना वर्ष	
		२०५८	२०६८
१.	कृषि चलनको (जग्गा भएका) सङ्ख्या	३८,४७१	४४,७२६
२.	कृषि चलनको जग्गा क्षेत्रफल (हेक्टरमा)	२२,९७८	२१,३२९
३.	प्रति कृषि चलन सरदर क्षेत्रफल (हेक्टरमा)	०.६	०.५
४.	जग्गा कित्ता सङ्ख्या	९०,८७९	१,२४,४४५
५.	प्रति कृषि चलन सरदर कित्ता सङ्ख्या	२.४	२.८
६.	प्रति कित्ता सरदर क्षेत्रफल (हेक्टरमा)	०.३	०.२

स्रोत: राष्ट्रिय कृषि गणना २०५८ र २०६८, के.त.वि.।

तालिका नं. १.८३ : जग्गाको क्षेत्रफल अनुसार कृषिचलन सङ्ख्या, क्षेत्रफल तथा कित्ता सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	कृषि चलनको क्षेत्रफल	कृषि चलन सङ्ख्या	क्षेत्रफल (हे.)	जग्गा कित्ता सङ्ख्या	औषत कित्ता सङ्ख्या
१.	कृषि चलन (पशुपंक्षी मात्र भएका)	३५३	६.५	४४१	१.३
२.	कृषि चलन (जग्गा भएका)	४४,७२६	२१,३२२.९	१,२४,००४	२.८
	०.१ हेक्टर भन्दा कम	४,५८७	२८८.२	७,४९८	१.६
	०.१ - ०.२ हे. सम्म	६,२६३	९२८.१	१२,४६८	२
	०.२ - ०.५ हे. सम्म	१८,३७९	६,०३८.००	४७,२५५	२.६
	०.५ - १ हे. सम्म	११,१७४	७,५७१.३०	३८,५२२	३.४
	१ - २ हे. सम्म	३,८५२	४,९६६.८०	१५,८५०	४.१
	२ - ३ हे. सम्म	२९४	७०७	१,५८८	५.४
	३ - ४ हे. सम्म	५९	२०८.२	४१२	७
	४ - ५ हे. सम्म	५९	२७०.७	२९४	५
	५ - १० हे. सम्म	५९	३४४.६	११८	२
	जग्गा	४५,०७९	२१,३२९.३०	१,२४,४४५	२.८

स्रोत: राष्ट्रिय कृषि गणना २०६८, के.त.वि.।

तालिका नं. १.८४ : भु-उपयोगको स्थिती

क्र.सं.	विवरण	कृषि गणना वर्ष			
		२०५८		२०६८	
		सङ्ख्या	क्षेत्रफल(हेक्टर)	सङ्ख्या	क्षेत्रफल(हेक्टर)
१.	कृषि जग्गा	२१,९२३.१	९५.४	२०,२७३.०	९५.०
	१.१ खेतीयोग्य जग्गा	२१,५७८.१	९३.९	१८,९७७.७	८९.०
	-अस्थायी बाली लागेको जग्गा	२१,३५९.५	९३.०	१८,७८०.१	८८.०
	-अन्य खेती योग्य जग्गा	२१८.५	१.०	१९७.७	०.९

क्रमसः

क्र.सं.	विवरण	कृषि गणना वर्ष			
		२०५८		२०६८	
		सङ्ख्या	क्षेत्रफल(हेक्टर)	सङ्ख्या	क्षेत्रफल(हेक्टर)
२.	१.२ स्थाई बाली लागेको जग्गा	३२३.६	१.४	७०२.४	३.३
	१.३ स्थाई चौर चरन भएको जग्गा	२१.४	०.१	५९२.९	२.८
	गैर कृषि जग्गा	१,०५४.९	४.६	१,०५६.३	५.०
	२.१ निजी बन बनेलो	३३.७	०.१	६२.१	०.३
	२.२ अन्य जग्गा	१,०२१.२	४.४	९९४.२	४.७

स्रोत: राष्ट्रिय कृषि गणना २०६८, के.त.वि.

तालिका नं. १.८६ : जग्गाको स्वामित्व अनुसार कृषक परिवार (कृषि चलन) विवरण

क्र.सं.	विवरण	कृषि गणना वर्ष			
		२०५८		२०६८	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१.	एकल स्वामित्व भएका कृषक परिवार	३७,८९२	९७.६	४४,३४४	९८.४
	आफ्नै जग्गामा खेतीपाती गर्ने	३७,८९२	१००.०	४४,३१५	९९.९
	जग्गा भाँडामा लिएर खेतीपाती गर्ने	०	०.०	२९	०.१
२.	एक भन्दा बढि प्रकारको स्वामित्व	५८०	१.५	७३५	१.६

स्रोत: राष्ट्रिय कृषि गणना २०५८ र २०६८, के.त.वि. ।

तालिका नं. १.८६ : कृषि चलनमा सिंचाईको स्थिती र सिंचित क्षेत्रफल

क्र.सं.	विवरण	कृषक परिवार सङ्ख्या			
		२०५८	प्रतिशत	२०६८	प्रतिशत
१.	जग्गा सिंचाई गरेका कृषि परिवार सङ्ख्या	२८,९५०	७४.५६	२७,६७१	६१.३८
२.	सिंचित क्षेत्रफल	७,९३२.२	३४.५२	५,३३६.४०	२५.०२

स्रोत: राष्ट्रिय कृषि गणना २०५८ र २०६८, के.त.वि. ।

तालिका नं. १.८७ : सिंचाईको श्रोत

क्र.सं.	विवरण	कृषक परिवार सङ्ख्या		क्षेत्रफल (हेक्टर)	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१.	नदि/तलाउ (स्वतः वहाब, कुलेसो)	२६,०५३	९४.२	४,९६४.४०	९३.०३
२.	बाँध/रिजर्भ्यार	८२३	३.०	१५०.६	२.८२
	अन्य	१,०२९	३.७	२२१.३	४.१५
	जम्मा सिंचित	२७,६७१	१००.०	५,३३६.४	१००

स्रोत: राष्ट्रिय कृषि गणना २०५८ र २०६८, के.त.वि. ।

तालिका नं. १.८८ : अस्थायी बाली लगाएक कृषक परिवार तथा बाली लगाएको क्षेत्रफल

क्र.सं.	अस्थायी बाली	कृषक परिवार सङ्ख्या		क्षेत्रफल (हेक्टर)	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१.	खाद्यान्न बाली	४४,५७९	९८.९	३२१३९.२	१५०.६८
	धान	३२,४३५	७२.०	६,९५२	३२.५९
	मकै	४३,५५०	९६.६	१०,८९३	५१.०७
	गहु	४४,०५०	९७.७	१३,९११	६५.२२
	जौ	७६५	१.७	७६	०.३६
	कोदो	२,६४७	५.९	३०१	१.४१
	फापर	५९	०.१	७	०.०३
२.	कोशेबाली	२,५२९	५.६	१२५.६	०.५९
	मुसुरो	१,५२९	३.४	५८	०.२७
	चना	६४७	१.४	१९	०.०९
	केराउ	१४७	०.३	६	०.०३
	बोडि	११८	०.३	३	०.०१
	गहत	२९	०.१	४	०.०२
	भटमास	१,०८८	२.४	३२	०.१५
	अन्य कोसेबाली	२९	०.१	०	०.००
३.	कन्दमूल बाली	१२,७९१	२८.४	६४०.५	३.००
	आलु	१२,६७४	२८.१	६१२	२.८७
	पिडालु	६७६	१.५	२९	०.१३
४.	तेलहन बाली	३,०८८	६.९	१८०.३	०.८५
	तोरी/सस्यूरू	२,९९९	६.७	१६४	०.७७
	बदाम	२९	०.१	६	०.०३
	आलस	२९	०.१	०	०.००
	तील	५९	०.१	१०	०.०४
५.	नगदे बाली	२९	०.१	१.७	०.०१
६.	मसला बाली	१,८८२	४.२	५५.२	०.२६
	प्याज	८८२	२.०	२१	०.१०
	बेसार	८८	०.२	४	०.०२
	अदुवा	५९	०.१	१	०.००
	लसुन	५५९	१.२	१५	०.०७
	खुर्सानी	५००	१.१	९	०.०४
	अन्य मसला बाली	२९	०.१	६	०.०३

क्रमसः

क्र.सं.	अस्थायी बाली	कृषक परिवार सङ्ख्या		क्षेत्रफल (हेक्टर)	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
७.	तरकारी बाली	५,४६९	१२.१	४२७	२.००
	फूलगोपी (काउली)	७०६	१.६	६८	०.३२
	बन्दागोपी	५८८	१.३	८०	०.३७
	टमाटर/गोलभेडा	१४७	०.३	११	०.०५
	अन्य तरकारी	४,७९३	१०.६	२६८	१.२६

स्रोत: राष्ट्रिय कृषि गणना २०६८, के.त.वि.

तालिका नं. १.८९ : स्थायी बाली लगाएका कृषक परिवारको सङ्ख्या तथा बाली लागेको क्षेत्रफल

क्र.सं.	स्थायी बाली	कृषक परिवार सङ्ख्या		क्षेत्रफल (हेक्टर)		छरिएका रूख सङ्ख्या
		२०५८	२०६८	२०५८	२०६८	
१.	सुन्तला	१०,५४२	४,८२३	२५.६	४३०.९	३२,२८८
२.	आँप	१०,७९१	२,४७०	२	१०२.१	११,०२७
३.	केरा	१९,१५३	३,६७६	१.४	२.१	६३,८९८
४.	कागती	९,४६६	३,३५२	०.७	-	८,७९२
	कुल जम्मा	३३,१४५	१५,४३८	५८.५	७०२.४	२,००,०१८

स्रोत: राष्ट्रिय कृषि गणना २०५८ र २०६८, के.त.वि.।

तालिका नं. १.९० : उन्नत विउ र विषादीको प्रयोगको अवस्था

क्र.सं.	प्रमुख वाली	उन्नत विउ प्रयोगगरेका परिवार सङ्ख्या		विषादि प्रयोग गरेका परिवार	
		२०५८	२०६८	२०५८	२०६८
१.	धान	१६६	३,७६४	१,५७३	४,२०५
२.	गहुँ	५२४	३,९७०	६९०	६,६१६
३.	मकै	१६६	४,९११	४१४	६,१४६
४.	आलु	१९३	१,७९४	१,२१४	१,९११
५.	तरकारी बाली	२७६	१,४७०	७४५	५८८

स्रोत: राष्ट्रिय कृषि गणना २०५८ र २०६८, के.त.वि.।

तालिका नं. १.९१ : वाली अनुसार रसायनिक मलको प्रयोग, क्षेत्रफल र परिमाण

क्र.सं.	प्रमुख वाली	रसायनिक मल प्रयोग गरिएको क्षेत्रफल (हेक्टर)		मलको परिमाण (क्विन्टल)	
		२०५८	२०६८	२०५८	२०६८
१.	धान	१,४०७.०	१,२३२.५	१,०६७.८	१,३२६.०
२.	गहुँ	१२५.४	१,१५७.८	१२६.४	८८९.०
३.	मकै	१६८.६	१,६६०.६	१५९.०	१,५७४.०
४.	आलु	४.१	७७.८	३.९	५३८.०
५.	तरकारी बाली	१०.९	५३.६	७.५	१७४.०

स्रोत: राष्ट्रिय कृषि गणना २०५८ र २०६८, के.त.वि.।

तालिका नं. १.१२ : कृषि ऋण सम्बन्धी

क्र.सं.	विवरण	कृषि गणना वर्ष	
		२०५८	२०६८
१.	कृषि प्रयोजनको लागि ऋण नलिएका कृषक परिवार	३१,७६५	३३,१४०
२.	कृषि प्रयोजनको लागि ऋण लिएका कृषक परिवार	७,०६५	११,९३९
	नातेदार बाट	११०	५,५८७
	कृषि विकास बैक बाट लिएका	८००	३२३
	महिला समूहबाट	-	७६५
	वाणिज्य बैक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट	२८	८८
	सहकारीहरूबाट लिएका	१६६	२,८८२
	कृषक समूहबाट	-	१,२९४
	अन्य बाट	५,९६१	१,०००
३.	कृषि ऋण वा थप कृषि ऋण लिन इच्छुक कृषक परिवार	६,५९६	२३,०५४
	बिऊ तथा मलको लागि	५५	१,८५३
	सिंचाईको लागि	२८	७,४१०
	कृषि औजारको लागि	०	१४७
	पशुपंक्षि पालनको लागि	५,०५०	११,५२७
	माछा पालनको लागि	२८	५९
	अन्य कृषि कार्यका लागि	१,४३५	२,०५८

स्रोत: राष्ट्रिय कृषि गणना २०५८ र २०६८, के.त.वि.।

तालिका नं. १.१३ : कृषक परिवारमूलीको शैक्षिक अवस्था

क्र.सं.	शैक्षिक योग्यता	पुरुष कृषक परिवारमूली		महिला कृषक परिवारमूली		कुल कृषक परिवारमूली	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१.	कुल कृषक परिवारमूली	४५,०७९		३९,०८०		५,९९९	
२.	असाक्षर	१७,४३७	३८.६८	१३,३५०	३४.१६	४,०८७	६८.१३
३.	साक्षर	२७,६४२	६१.३२	२५,७३०	६५.८४	१,९१२	३१.८७
	५ कक्षा सम्म	५,९११	२१.३८	५,५५८	२१.६०	३५३	१८.४६
	६-१० कक्षा	८,१७५	२९.५७	७,७९३	३०.२९	३८२	१९.९८
	एस.एल.सी.	१,५८८	५.७४	१,५००	५.८३	८८	४.६०
	प्रमाणपत्र/१०+२	१,२०५	४.३६	१,१७६	४.५७	२९	१.५२
	स्नातक	१७६	०.६४	१७६	०.६८	०	०.००
	स्नातकोत्तर	२६५	०.९६	२६५	१.०३	०	०.००
	अनौपचारिक शिक्षा	१०,३२२	३७.३४	९,२६३	३६.००	१,०५९	५५.३९

स्रोत: राष्ट्रिय कृषि गणना २०६८, के.त.वि.

तालिका नं. १.१४ : कृषिबजार सम्मको पहुँच

क्र.सं.	घरदेखि नजिकको कृषि बजार सम्म पुग्न लाग्ने समय	कृषक परिवारको सङ्ख्या	
		सङ्ख्या	प्रतिशत
१.	घर नजिक	२,९११	६.४६
२.	१० देखि ३० मिनेट	८,९३९	१९.८३
३.	३० मिनेट देखि १ घण्टा	८,६१६	१९.११
४.	१ घण्टा देखि २ घण्टा	१०,४१०	२३.०९
५.	२ घण्टा देखि ३ घण्टा	६,७३४	१४.९४
६.	३ घण्टा भन्दा बढी	७,४६९	१६.५७
	जम्मा	४५,०७९	१००.००

स्रोत: राष्ट्रिय कृषि गणना २०५८ र २०६८, के.त.वि।

ख. पशुपंक्षि पालन

दैलेख पशुपालनको लागि पनि उपयुक्त वातावरण भएको जिल्ला मानिन्छ। पशु सेवा कार्यालयले पशुपालनको पकेट क्षेत्र छुट्टाई सम्बन्धीत क्षेत्रमा व्यवसायको लागि प्रविधि तथा प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराइरहेको छ। मुख्यतया: बाख्रा, भेडा र भैसी पकेट क्षेत्र छुट्टाएर यो व्यवसायलाई अगाडी वढाएको देखिन्छ।

तालिका नं. १.१५ : जिल्लामा पशुपालनका पकेट क्षेत्रहरू

क्र.सं.	पशुपंक्षिको जात	पकेट क्षेत्रमा पर्ने साविकका गाविसहरू
१.	बाख्रा	लालीकाँडा, पिलाडी, गोगनपानी, बराह, सेरी, मालिका, पगनाथ, विन्ध्यावासिनी, दुल्लु न.पा., तोली, डाँडापराजुल, अवलपराजुल, जम्बुकाँध, काशिकाँध, कुसापानी, रानीवन, गमोडी
२.	भेडा	भवानी, वालुवाटार, कासीकाँध
३.	भैसी	दुल्लु न.पा., रावतकोट, कालभैरव, लाँकुरी, वडाभैरव

स्रोत: जिल्ला वस्तुस्थिति/पार्श्वचित्र विश्लेषण २०७२/७३, जिल्ला विकास समितिको कार्यालय, दैलेख।

जिल्लामा पशुपालन व्यवसायलाई व्यवस्थित तथा उत्पादनमूलक बनाउनको लागि विभिन्न किसिमका पशुपालन कृषक समूहहरू गठन भएका छन्। जिल्ला पशु सेवा कार्यालयबाट गठन भएका पशु समूहहरूको स्थिति हेर्दा समूह तथा सदस्य सङ्ख्या दुबैमा महिलाहरूको स्थिति राम्रो देखिन्छ। जिल्ला पशुसेवा कार्यालयबाट गठन भएका पशुपालन सम्बन्धी कृषक समूहहरूको विस्तृत विवरण यसप्रकार रहेको छ।

तालिका नं. १.१६ : पशुसेवा कार्यालयबाट गठन भएका पशुपालन कृषक समूहहरूको विवरण

क्र.सं.	विवरण	समूहहरूको किसिम र सङ्ख्या				सदस्य सङ्ख्या		
		महिला	पुरुष	मिश्रित	कुल जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा
१.	भैसी पालन	२०	०	१५	३५	१,२८०	७४०	१,७५०
२.	बाख्रापालन	०	७	१५	२२	३८५	७१५	१,१००
३.	बड्गुर पालन	०	०	२	२	५३	४७	१००
	कुखुरापालन	०	०	५	५	७५	२५	१००
	जम्मा	२०	७	३७	६४	१,७९३	१,५२७	३,०५०

स्रोत: जिल्ला वस्तुस्थिति/पार्श्वचित्र विश्लेषण २०७२/७३, जिल्ला विकास समितिको कार्यालय, दैलेख।

तालिका नं. १.१७ : पशुपक्षि पालन गर्ने कृषक र पशुपक्षिको सङ्ख्या

क्र.सं.	पशुपक्षी	कृषक परिवारको सङ्ख्या	पशुपक्षिको सङ्ख्या
१.	गाई/गोरू	३६,४१०	१०७,१८५
२.	भैसी/राँगा	२४,३८९	३९,५७४
३.	खसी/बाख्रा	२९,६०४	१६२,२७०
४.	भेडा/भेडी	९११	६,५६०
५.	बङ्गुर/सुङ्गुर	१,७०४	३,८६९
६.	घोडा	२९	२९
७.	अन्य चौपाया	८८	८८
८.	कुखुरा	२१,३१९	१२०,१८१
९.	हंस	१४७	३८२
१०.	परेवा	१४७	१,०००
११.	अन्य पक्षी	२९	२९

स्रोत: राष्ट्रिय कृषि गणना २०६८, के.त.वि.।

तालिका नं. १.१८ : जिल्लामा पालन गरिएका पशुपक्षीहरूको जात अनुसारको सङ्ख्या

क्र.सं.	विवरण	कृषि गणना २०५८			कृषि गणना २०६८		
		स्थानीय	उन्नत	कुल जम्मा	स्थानीय	उन्नत	कुल जम्मा
१.	गाई/गोरू	१,०५,९७५	२८	१,०६,००३	१०६,८००	३८५	१०७,१८५
२.	भैसी/राँगा	४०,९५५	२२१	४१,१७६	३९,१०९	४६५	३९,५७४
३.	खसी/बाख्रा	-	.	७५,३४२	१,६०,५८५	१,६८५	१,६२,२७०
४.	भेडा/भेडी	११०	.	११०	६,५६०	०	६,५६०
५.	बङ्गुर/सुङ्गुर	३,४७७	.	३,४७७	३,८६९	०	३,८६९
६.	कुखुरा	१,८९,८१७	१,२१४	१,९१,०३१	१,०८,८८९	११,२९२	१,२०,१८१

स्रोत: राष्ट्रिय कृषि गणना २०६८, के.त.वि.।

१.१९ महिला तथा बालबालिका

कुल जनसङ्ख्याको आधा भन्दा बढि भाग ओगटेको नेपाली महिलाको स्थिती अझै पनि धेरैजसो ठाँऊमा उपेक्षित अवस्थामा रहेको पाईन्छ। महिलाहरूको विषय संवेदनशिल विषय भएको कुरालाई हाम्रो देशमा मात्र नभएर विश्वमा नै गहन रूपमा लिन थालिएको छ। महिलाहरूको विकासको लागि सयूक्त राष्ट्रसंघले सन् १९८१ मा एउटा सन्धिपत्र जारी गरेको थियो। जसमा महिला अधिकार: राजनैतिक, आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, शैक्षिक, स्वास्थ्य तथा खेलकुद सम्बन्धी उल्लेख गरिएको छ। यस विषयमा नेपालले पनि प्रतिबद्धता जनाएको छ। यिनै विषयमा तथ्याङ्कहरूको अध्ययन र विश्लेषण गरी समस्याहरूको पहिचान गर्नु पर्ने देखिन्छ। जवसम्म महिलाहरू उत्पादनमूलक

कार्यमा संलग्न रहदैनन् तवसम्म देशको आर्थिक अवस्था बढ्दैन भन्ने कुरामा दुईमत छैन। केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग तथा जिल्लास्तरका सरोकारवाला निकायहरूबाट उत्पादित महिला तथा बालबालिका सँग प्रत्यक्ष सम्बन्ध राख्ने तथ्याङ्कहरू यस खण्ड अन्तर्गत समावेश गरिएको छ।

क. घरजग्गाको स्वामित्व तथा परिवारमूलीमा महिलाको अवस्था

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ का अनुसार जिल्लाका कुल घरधुरीहरू मध्ये महिलाकै नाममा घर र जमिन भएका घरधुरीहरूको सङ्ख्या १,८१९ (३.७२ प्रतिशत) रहेको छ। त्यस्तै जमिनमात्र भएका घरधुरी १,०६० (२.७१ प्रतिशत) रहेको छ। घरमूलीको सन्दर्भमा राष्ट्रिय जनगणना २०६८ प्रयोग गरिएका शब्दावलीहरूको परिभाषा अनुसार "१० वर्ष उमेर पुरा गरेको महिला वा पुरुष जो अक्सर परिवारमा उपस्थित रहने र परिवारमा परि आएका दैनिक कामकाज खर्च र व्यवहार चलाउन चाँजोपाँजो (व्यवस्था) मिलाउने मुख्य व्यक्ति लाई घरमूली वा परिवारमूली भनिएको छ।" जनगणना २०६८ को नतिजा अनुसार दैलेख जिल्लामा १२,३०३ (कुल घर परिवारको २५.१५ प्रतिशत) परिवारमा महिला घरमूली रहेका छन्।

तालिका नं. १.१९ : घरजग्गामा महिलाको स्वामित्व

क्र.सं.	विवरण	परिवार सङ्ख्या	प्रतिशत
१.	घर जग्गा दुवै महिलाको नाममा रहेको	१,८१९	३.७२
२.	जग्गा मात्र महिलाको नाममा रहेको	१,०६०	२.१७
३.	घरजग्गा दुवै महिलाको नाममा नभएको	४५,५९६	९३.२१
४.	उल्लेख नभएको (अनुत्तरित)	४४०	०.९०
जम्मा		४८,९१५	१००.००

श्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.।

तालिका नं. १.१०० : परिवारको परिवारमूलीमा लैङ्गिक अवस्था

क्र.सं.	उमेर समूह	कुल परिवारमूली		महिला परिवारमूली भएका परिवार	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१.	१०-१४ वर्ष	४१	०.०८	११	०.०९
२.	१५-१९ वर्ष	४८७	१.००	१९९	१.६२
३.	२०-२९ वर्ष	८,२३३	१६.८३	२,९१७	२३.७१
४.	३०-३९ वर्ष	११,८२१	२४.१६	३,०७५	२४.९९
५.	४०-४९ वर्ष	१०,८०२	२२.०८	२,२१७	१८.०२
६.	५०-५९ वर्ष	८,५११	१७.४०	१,५१६	१२.३२
७.	६०-६९ वर्ष	६,५४६	१३.३८	१,७४५	१४.१८
८.	७० वर्ष र माथी	२,४७८	५.०७	६२३	५.०६
जम्मा		४८,९१९	१००.००	१२,३०३	१००.००

श्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.।

ख. महिलाहरूको वैवाहिक स्थिती तथा पहिलो विवाह गर्दाको उमेर

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ मा देशका हरेक परिवारमा अक्सर बसोबास गर्ने १० वर्ष वा सो भन्दा माथिल्लो उमेरका व्यक्तिहरूको वैवाहिक स्थिती को आँकडा प्राप्त गर्नको लागि प्रश्न समावेश गरिएको थियो जसमा ७ वटा विकल्पहरू समावेश गरिएको थियो । दैलेख जिल्लामा रहेका महिलाहरूको वैवाहिक स्थिती तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । त्यसैगरी १० वा सो भन्दा माथिको उमेरका व्यक्तिहरूको पहिलो पल्ट विवाह हुँदा पुरा भएको उमेरको आधारमा पुरुष र महिलाको पहिलो विवाह गर्दाको औषत उमेर गणना गरिन्छ । यो सूचक जनसङ्ख्याको प्रयोजनयोग्य व्यवहारसँग पनि प्रत्यक्ष सम्बन्धित रहेको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को नतिजाअनुसार दैलेख जिल्लामा १० वा सो भन्दा बढि उमेरका जम्मा महिलाहरू मध्ये ६७.८ प्रतिशत महिलाहरूको कम्तिमा एकपटक विवाह भैसकेको देखिएको छ भने विवाहित महिलाहरूको जम्मा जनसङ्ख्या मध्ये सबैभन्दा बढि ६५.२२ प्रतिशत महिलाहरूको विवाह १५-१९ वर्षको उमेर भएको देखिएको छ ।

तालिका नं. १.१०१ : महिलाहरूको वैवाहिक स्थिती तथा पहिलो विवाह गर्दाको उमेर सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	महिलाहरूको वैवाहिक स्थिती	सङ्ख्या	प्रतिशत	क्र.सं.	पहिलो विवाह गर्दाको उमेर	सङ्ख्या	प्रतिशत
१.	विवाह नभएको	३१,५७४	३२.२	१.	१० वर्ष भन्दा कम	७३१	१.१०
२.	एक विवाह	५४,५३६	५५.६	२.	१०-१४	१०,५५३	१५.८६
३.	बहुविवाह	७६९	०.८	३.	१५-१९	४३,४०६	६५.२२
४.	पुनर्विवाह	६,२७१	६.४	४.	२०-२४	१०,१८८	१५.३१
५.	एकल (विधवा)	४,५२४	४.६	५.	२५-२९	१,३१६	१.९८
६.	पारपाचुके भएको	१५५	०.२	६.	३०-३४	२५०	०.३८
७.	छुट्टिएर बसेका	२९९	०.३	७.	३५-३९	७३	०.११
८.	जम्मा*	९८,१२८	१००.०	८.	४०-४४	२४	०.०४
				९.	४५-४९	१०	०.०२
				१०.	५० वर्ष भन्दा माथी	३	०.००
					जम्मा**	६६,५५४	१००

* १० वा सो भन्दा बढि उमेरका जम्मा महिलाको सङ्ख्या ।

** विवाहित महिलाको जम्मा सङ्ख्या ।

श्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.बी. ।

ग. विवाहित महिला र जन्माएका बालबच्चा सम्बन्धी विवरण

राष्ट्रिय जनगणनामा १५ देखि ४९ वर्ष उमेर समूहका विवाहित महिलाई हालसम्म कति वटा जिवित सन्तान जन्माउनु भएको छ भनि प्रश्न सोधिएको थियो । यो प्रश्नबाट प्राप्त आँकडाहरू Lifetime fertility निकाल्नको लागि प्रयोग गरिन्छ । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ बाट प्राप्त १५ देखि ४९ वर्ष भित्रका विवाहित महिला र उनिहरूले जन्माएका बालबालिकाहरूको विवरण तलको तालिका मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १.१०२ : जन्माएका बच्चाहरूको आधारमा १५-४९ वर्ष भित्रका विवाहित महिलाहरूको विवरण

क्र.सं.	विवरण	जम्मा	आमाहरूको उमेर						
			१५-१९	२०-२४	२५-२९	३०-३४	३४-३९	४०-४४	४५-४९
१.	बच्चा नभएका	७,६५१	३,६४८	२,१८६	५९६	२९३	२६३	३२८	३३७
२.	१ बच्चा भएका	६,२६१	१,००७	३,४२३	१,००७	३३७	२०२	१२०	१६५
३.	२ बच्चा भएका	८,३६७	२२०	२,६८३	२,८९९	१,१४२	७१६	४४०	२६७
४.	३ बच्चा भएका	८,५०६	४२	९३६	२,७५७	१,९३८	१,३६९	८५०	६१४
५.	४ बच्चा भएका	६,५७७	०	२४७	१,३७४	१,६६८	१,५३५	१,०४२	७११
६.	५ बच्चा भएका	४,५०१	८	४९	५०४	१,१०७	१,१२६	९४६	७६०
७.	६ बच्चा भएका	२,९२४	०	२५	२२६	४८०	८४३	७८०	५७०
८.	७ बच्चा भएका	१,६००	०	०	५६	१८७	४७८	४७०	४०९
९.	८ बच्चा भएका	१,२९८	०	०	२५	८१	२८९	४६६	४३८
१०.	९ र बढि	१,३२४	०	०	०	१६	२१३	४९७	५९९
११.	नखुलेको	१,४३६	०	६६०	२५६	१३९	१४४	८९	१४८
	जम्मा विवाहित महिला	५०,४४५	४,९२५	१०,२०९	९,७००	७,३८८	७,१७७	६,०२८	५,०१८

श्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.।

तालिका नं. १.१०३ : आमाहरूको उमेर अनुसार जन्माएका कुल बच्चा, हालसम्म जिवित तथा मृत्यू भएका बच्चाको विवरण

क्र.सं.	आमाको उमेर	कुल जन्मीएका बच्चा			जिवित बच्चा			मृत्यू भएका बच्चा		
		जम्मा	छोरा	छोरी	जम्मा	छोरा	छोरी	जम्मा	छोरा	छोरी
१.	१५-१९ वर्ष	७४६	८६६	१,५५८	७०३	८५५	५५	४४	११	७४६
२.	२०-२४ वर्ष	६,६८८	६,२९५	१२,३०८	६,२९३	६,०१५	६७५	३९५	२८०	६,६८८
३.	२५-२९ वर्ष	१३,०२३	१२,०१७	२३,४४९	११,९८७	११,४६३	१,५९१	१,०३७	५५४	१३,०२३
४.	३०-३४ वर्ष	१३,०१०	१२,६२०	२३,६८१	११,८३६	११,८४५	१,९४९	१,१७४	७७५	१३,०१०
५.	३५-३९ वर्ष	१५,५२०	१४,७५०	२७,२७६	१३,९३३	१३,३४३	२,९९४	१,५८६	१,४०७	१५,५२०
६.	४०-४४ वर्ष	१५,२६७	१३,८६७	२५,२८४	१३,०५५	१२,२२९	३,८५१	२,२१२	१,६३९	१५,२६७
७.	४५-४९ वर्ष	१३,४१९	११,५५६	२१,१२३	११,२६६	९,८५७	३,८५२	२,१५३	१,६९९	१३,४१९
	जम्मा	७७,६७३	७१,९७१	१,३४,६७९	६९,०७३	६५,६०७	१४,९६७	८,६०१	६,३६५	७७,६७३

श्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.।

तालिका नं. १.१०४ : एक वर्षको अवधिमा बच्चा जन्माउने विवाहित महिलाहरूको विवरण

क्र.सं.	उमेर समूह	जम्मा विवाहित महिला	बच्चा नभएका	१ बच्चा भएका	२ बच्चा भएका
१.	१५-१९ वर्ष	४,९२५	४,४२१	५०४	०
२.	२०-२४ वर्ष	१०,२०९	७,२७०	१,७१०	८

क्रमसः

क्र.सं.	उमेर समूह	जम्मा विवाहित महिला	बच्चा नभएका	१ वच्चा भएका	२ वच्चा भएका
३.	२५-२९ वर्ष	९,७००	७,३०३	१,४७६	०
४.	३०-३४ वर्ष	७,३८८	५,८७८	७१९	८
५.	३५-३९ वर्ष	७,१७७	६,२१४	३७४	०
६.	४०-४४ वर्ष	६,०२८	५,२९३	१८५	०
७.	४५-४९ वर्ष	५,०१८	४,४६५	४९	०
	जम्मा	५०,४४५	४०,८४४	५,०१७	१६

(नोट: यस तालिकामा १ वर्ष भन्नाले जनगणना दिन भन्दा १२ महिना अगाडि अर्थात वि.स.२०६७ असार ८ देखि वि.स. २०६८ असार ८ गते सम्मको अवधिलाई जनाउँदछ।) श्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.बी.।

तालिका नं. १.१०५ : एक वर्षको अवधिमा जिवित जन्मेका शिशुहरूको विवरण (विवाहित महिलाको उमेर समूह अनुसार)

क्र.सं.	आमाको उमेर समूह	छोरा		छोरी		कुल जम्मा		लिङ्ग नखुलेको
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१.	१५-१९ वर्ष	१९३	८.१२	१९३	१०.४५	५०४	९.९८	६८
२.	२०-२५ वर्ष	८४४	३५.४९	८४४	३१.४३	१,७२६	३४.१९	१५१
३.	२५-२९ वर्ष	६८४	२८.७६	६८४	३१.३८	१,४७६	२९.२४	६३
४.	३०-३४ वर्ष	३७०	१५.५६	३७०	१४.९२	७३४	१४.५४	१८
५.	३५-३९ वर्ष	१७६	७.४०	१७६	७.३१	३७४	७.४१	२७
६.	४०-४४ वर्ष	७९	३.३२	७९	३.७४	१८५	३.६६	१९
७.	४५-४९ वर्ष	३२	१.३५	३२	०.७७	४९	०.९७	०
	जम्मा	२,३७८	१००	२,३७८	१००	५,०४८	१००	३४६

(नोट: यस तालिकामा १ वर्ष भन्नाले जनगणना दिन भन्दा १२ महिना अगाडि अर्थात वि.स.२०६७ असार ८ देखि वि.स. २०६८ असार ८ गते सम्मको अवधिलाई जनाउँदछ।) श्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.बी.।

घ. बालबालिकाहरूको बसोबासको स्थिती

तालिका नं. १.१०६ : १६ बर्ष भन्दा कम उमेरका बालबालिकाहरूको बसोबासको स्थिती

क्र.सं.	बसोबासको स्थिती	छोरा		छोरी		कुल जम्मा	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१.	आफ्नै परिवार सँग	५३,८७०	९०.५७	५३,७५२	९१.०६	१,०७,६२२	९०.८१
२.	आमासँग	४,१७७	७.०२	३,८१७	६.४७	७,९९४	६.७५
३.	बुबासँग	३४७	०.५८	१७५	०.३०	५२२	०.४४
४.	बुबा र सौतेनी अमासँग	१२२	०.२१	१०१	०.१७	२२४	०.१९
५.	अमा र सौतेला बुवासँग	३०	०.०५	६०	०.१०	९१	०.०८
६.	अन्य नातेदारसँग	२३१	०.३९	१८७	०.३२	४१९	०.३५

क्रमसः

१.२० जिल्लाको जनसङ्ख्या प्रक्षेपण

तालिका नं. १.१०७ : दैलेख जिल्लाको वि.स. २०६९ देखि वि.स. २०७७ सम्मको जनसङ्ख्या प्रक्षेपण

क्र.सं.	वर्ष (वि.स.)	प्रक्षेपित जनसङ्ख्या*		
		जम्मा	पुरुष	महिला
१.	२०६९	२,६१,७७०	१,२६,९९०	१,३४,७८०
२.	२०७०	२,६५,७२६	१,२८,९०९	१,३६,८१७
३.	२०७१	२,६९,७४२	१,३०,८५७	१,३८,८८५
४.	२०७२	२,७३,८१९	१,३२,८३५	१,४०,९८४
५.	२०७३	२,७७,९५७	१,३४,८४३	१,४३,११४
६.	२०७४	२,८२,१५८	१,३६,८८१	१,४५,२७७
७.	२०७५	२,८६,४२२	१,३८,९४९	१,४७,४७३
८.	२०६६	२,९०,७५१	१,४१,०४९	१,४९,७०२
९.	२०७७	२,९५,१४५	१,४३,१८१	१,५१,९६४

(*नोट: राष्ट्रिय जनगणना २०६८ बाट प्राप्त सल्यान जिल्लाको प्रतिवर्ष सरदर जनसङ्ख्या बृद्धिदर १.५% को आधारमा वि.स. २०६८ को दैलेख जिल्लाको जनसङ्ख्यालाई आधारवर्षको जनसङ्ख्या मानि घाताङ्किय जनसङ्ख्या बृद्धिदर (Exponential Population Growth) को आधारमा जनसङ्ख्या प्रक्षेपण गरिएको छ।) श्रोत: तथ्याङ्क कार्यालय, सुर्खेत।

१.२१ निर्वाचन तथा राजनीतिक प्रतिनिधित्व

क. मतदाता सङ्ख्या सम्बन्धी विवरण

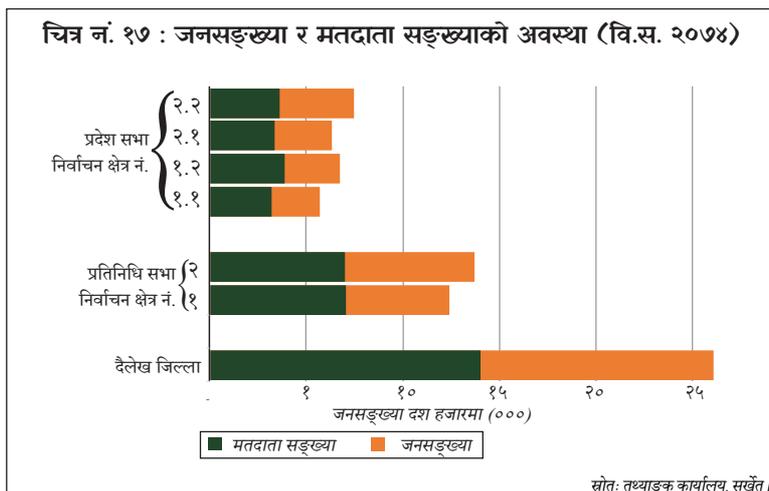
तालिका नं. १.१०८ : प्रतिनिधि तथा प्रदेश सभा निर्वाचन २०७४ मा निर्वाचन क्षेत्र अनुसार मतदाता सङ्ख्या

क्र.सं.	निर्वाचन क्षेत्र	मतदाता सङ्ख्या			कुल जनसङ्ख्या*	कुल मतदाताको प्रतिशत
		जम्मा	पुरुष	महिला		
१.	प्रतिनिधि सभा निर्वाचन क्षेत्र नं १	७०,१९०	३४,८३४	३५,३५६	१,२३,८१०	५६.७
२.	प्रदेश सभा १.१	३१,८३५	१५,९२३	१५,९१२	५६,६९४	५६.२
३.	प्रदेश सभा १.२	३८,३५५	१८,९११	१९,४४४	६७,११६	५७.१
४.	प्रतिनिधि सभा निर्वाचन क्षेत्र नं २	६९,७५४	३४,६६५	३५,०८९	१,३७,०४५	५०.९
५.	प्रदेश सभा २.१	३३,६०३	१६,५५४	१७,०४९	६२,७७३	५३.५
६.	प्रदेश सभा २.२	३६,१५१	१८,१११	१८,०४०	७४,२७२	४८.७
	जिल्लाको कुल	१,३९,९४४	६९,४९९	७०,४४५	२,६०,८५५	५३.६

श्रोत - मतदाता सङ्ख्या : जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, दैलेख।

जनसङ्ख्या : तथ्याङ्क कार्यालय, सुर्खेत।

*नोट : संस्थागत जनसङ्ख्या वाहेकको कुल जनसङ्ख्या।



ख. जिल्लाको निर्वाचन परिणाम (वि.स. २०७४)

तालिका नं. १.१०९ : प्रतिनिधि तथा प्रदेश सभा निर्वाचन २०७४ को दैलेख जिल्लाको मत परिणाम (प्रत्यक्ष निर्वाचन प्रणाली)

निर्वाचन क्षेत्र	निर्वाचित जनप्रतिनिधि		
	नाम, थर	राजनीतिक दल	प्राप्त मत
प्रतिनिधि सभा - १	श्री रविन्द्रराज शर्मा	ने.क.पा. (एमाले)	२३,७७३
प्रदेश सभा - १.१	श्री धर्मराज रेग्मी	ने.क.पा. माओवादी केन्द्र)	१०,३६१
प्रदेश सभा - १.२	श्री अम्मर ब. थापा	ने.क.पा. (एमाले)	१२,५६७
प्रतिनिधि सभा - २	श्री राजबहादुर बुढाक्षेत्री	ने.क.पा. (एमाले)	२३,३२३
प्रदेश सभा - २.१	श्री सुनिल कुमार थापा	ने.क.पा. (एमाले)	११,८१९
प्रदेश सभा - २.२	श्री राजबहादुर शाही	ने.क.पा. (एमाले)	११,४४५

श्रोत: जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, दैलेख, २०७४।

जिल्ला अन्तर्गतका स्थानीय तहहरूको वडा विभाजन

साविकमा दुई नगरपालिका र ४९ वटा गाविस सहित २ वटा निर्वाचन क्षेत्र र ११ वटा ईलाकामा विभाजित रहेको दैलेख जिल्लालाई नेपालमा वि.स. २०७२ सालमा नयाँ संविधान लागु भए सँगै गठित गाउँपालिका, नगरपालिका तथा विशेष, संरक्षित वा स्वायत्त क्षेत्रको सङ्ख्या तथा सीमाना निर्धारण आयोगको प्रतिवेदन अनुरूप नेपाल सरकारको मिति २०७३ फाल्गुण ९ गतेको निर्णय अनुसार ४ नगरपालिकाहरू र ७ गाउँपालिकाहरू गरि कुल ११ वटा स्थानीय तहहरू तथा ९० वटा वडाहरूमा विभाजन गरिएको छ। जिल्लाका स्थानीय तहहरूको वडा विभाजन र उपलब्ध वडागत तथ्याङ्कहरू यस खण्ड अन्तर्गत समावेश गरिएको छ।

तालिका नं. २.१ : दैलेख जिल्लाका स्थानीय तहहरूको वडा विभाजन

स्थानीय तह कोड	स्थानीय तहको नाम	वडा नं.	समावेश भएका		केन्द्र
			गा.वि.स./न.पा.	वडा नं.	
६०६०१	नौमुले गाउँपालिका	१	तोली	१-९	नौमुले
		२	वालुवाटार	१-९	
		३	द्वारी	१-९	
		४	कालिका	१-९	
		५	नौमूले	१-९	
		६	सल्लेरी	१ ५	
		७	सल्लेरी	६ ९	
		८	चौराठा	१-९	
६०६०२	महाबु गाउँपालिका	१	खरिगैरा	१ ७	गौडावाज
		२	वडाखोला	१-९	
		३	वाँसी	१-९	
		४	रानीवन	५-९	
		५	कासिकाँध	२,४,६,७,९	
		६	{ कासिकाँध रानीवन	१, ३, ५ १-४	
६०६०३	भैरवी गाउँपालिका	१	रावतकोट	५ ९	सिलङ्गी
		२	रावतकोट	१-४	
		३	दुल्लू न.पा.	१०	

क्रमसः

स्थानीय तह कोड	स्थानीय तहको नाम	वडा नं.	समावेश भएका		केन्द्र
			गा.वि.स./न.पा.	वडा नं.	
६०६०३	भैरवी गाउँपालिका	४	भैरीकालिकाथुम	१, २, ४ ६	सिलङ्गी
		५	भैरीकालिकाथुम	३, ७ ९	
		६	{ कुसापानी कासिकाँध	१-४ ८	
		७	कुसापानी	५-९	
६०६०४	ठाँटीकाँध गाउँपालिका	१	लकान्द्र	६-९	ठाँटीकाँध
		२	लकान्द्र	१-५	
		३	विसाला	१-५	
		४	विसाला	६-९	
		५	तोलीजैसी	१-६	
		६	तोलीजैसी	७-९	
६०६०५	आठबीस नगरपालिका	१	सात्तला	१-८	राकम कर्णाली
		२	{ सात्तला सिंगौडी	९ १-५	
		३	सिंगौडी	६-९	
		४	राकमकर्णाली	१-९	
		५	पिपलकोट	१-९	
		६	सिंहासैन	५-९	
		७	{ तिलेपाटा सिंहासैन	१-३, ६ ३	
		८	तिलेपाटा	४, ५, ७ ९	
		९	सिंहासैन	१, २, ४	
६०६०६	चामुण्डा बिन्द्रासैनी नगरपालिका	१	चामुण्डा	१ र ९	जम्बुकाँध
		२	चामुण्डा	२, ३, ८	
		३	चामुण्डा	६ र ७	
		४	चामुण्डा	४ र ५	
		५	जम्बुकाँध	५-९	
		६	जम्बुकाँध	१-४	
		७	लयाटिविन्द्रासैनी	१, ३, ७	
		८	लयाटिविन्द्रासैनी	२, ४, ८	
		९	लयाटिविन्द्रासैनी	५, ६, ९	

क्रमसः

स्थानीय तह कोड	स्थानीय तहको नाम	वडा नं.	समावेश भएका		केन्द्र
			गा.वि.स./न.पा.	वडा नं.	
६०६०७	दुल्लु नगरपालिका	१	दुल्लू न.पा.	१	दुल्लु
		२	दुल्लू न.पा.	२	
		३	दुल्लू न.पा.	३	
		४	दुल्लू न.पा.	४	
		५	दुल्लू न.पा.	५	
		६	{दुल्लू न.पा. मालिका	६ ७,८	
		७	दुल्लू न.पा.	७	
		८	दुल्लू न.पा.	८	
		९	दुल्लू न.पा.	९	
		१०	गमौडी	१-९	
		११	कालभैरव	१-९	
		१२	गौरी	१-९	
		१३	मालिका	१-६, ९	
६०६०८	नारायण नगरपालिका	१	ना.न.पा.	१	दैलेख बजार
		२	ना.न.पा.	२	
		३	ना.न.पा.	३	
		४	{ना.न.पा. खरिगौरा	४ ८, ९	
		५	ना.न.पा.	५	
		६	ना.न.पा.	६	
		७	ना.न.पा.	७	
		८	ना.न.पा.	८	
		९	ना.न.पा.	९	
		१०	भवानी	१-९	
		११	विन्ध्यावासिनी	१-९	
६०६०९	भगवतीमाई गाउँपालिका	१	पगनाथ	१-९	बेस्तडा
		२	रूम	१-९	
		३	मेहेलतेली	१-९	
		४	जगनाथ	१-९	
		५	कट्टी	१, ५, ६, ९	
		६	कट्टी	२, ४, ७, ८	
		७	वडाभैरव	१-९	

क्रमसः

स्थानीय तह कोड	स्थानीय तहको नाम	वडा नं.	समावेश भएका		केन्द्र
			गा.वि.स./न.पा.	वडा नं.	
६०६१०	डुङ्गेश्वर गाउँपालिका	१	वेलपाटा	१-९	डाँडापराजुल
		२	लाँकुरी	१-९	
		३	अवलपराजुल	१-४	
		४	अवलपराजुल	५-९	
		५	डाडापराजुल	१-३, ५, ६	
		६	डाडापराजुल	४, ७-९	
६०६११	गुराँस गाउँपालिका	१	खड्कावाडा	४, ७-९	भटुकेनी चौर बराह
		२	खड्कावाडा	१, २, ३	
			वराह	८, ९	
		३	वराह	६, ७	
			खड्कावाडा	५, ६	
		४	सेरी	१-५	
			वराह	६-९	
		५	गोगनपानी	१-९	
६	पिलाडी	१-९			
७	लालिकाँडा	५-९			
८	लालिकाँडा	१-४			

स्रोत : गाउँपालिका, नगरपालिका तथा विशेष, संरक्षित वा स्वायत्त क्षेत्रको सङ्ख्या तथा सीमाना निर्धारण आयोगको प्रतिवेदन, २०७३

तालिका नं. २.२ : वडा अनुसार तथ्याङ्क तालिका

स्थानीय तह कोड	स्थानीय तहको नाम	वडा नं.	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	परिवार सङ्ख्या	जनसङ्ख्या		
					कुल	पुरुष	महिला
६०६०१	नौमुले गाउँपालिका	१	२०.२३	६६३	३,४८०	१,६६२	१,८१८
		२	६०.०४	६०२	३,५२४	१,७३६	१,७८८
		३	३६.०१	४७८	२,६८१	१,३७०	१,३११
		४	५९.६८	४१६	२,४६०	१,२११	१,२४९
		५	११.५१	३३४	१,७८०	८५२	९२८
		६	१३.८	३९३	२,१९७	१,००६	१,१९१
		७	११.२६	२९६	१,८११	८९२	९१९
		८	१६.०६	५२६	२,८६९	१,३१६	१,५५३

क्रमसः

स्थानीय तह कोड	स्थानीय तहको नाम	वडा नं.	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	परिवार सङ्ख्या	जनसङ्ख्या		
					कुल	पुरुष	महिला
६०६०२	महाबु गाउँपालिका	१	१३.३६	६८३	३,१९३	१,३७२	१,८२१
		२	११.५९	५८८	२,७७५	१,२४९	१,५२६
		३	१३.८	७८५	४,००५	१,८१३	२,१९२
		४	१२.८८	४५५	२,६५७	१,२३१	१,४२६
		५	२२.५९	५०७	३,१२०	१,५५६	१,५६४
		६	३६.५८	५३५	३,५२७	१,७१२	१,८१५
६०६०३	भैरवी गाउँपालिका	१	१३.७५	५८०	२,७६४	१,२९२	१,४७२
		२	७.३७	४६५	२,४७९	१,२०६	१,२७३
		३	१४.११	८५०	४,६५५	२,२५८	२,३९७
		४	८.९५	५२३	२,९०९	१,४५५	१,४५४
		५	११.४८	५३१	२,९८३	१,४६१	१,५२२
		६	९.०५	४५९	२,४३९	१,२१४	१,२२५
		७	४५.७५	५६८	३,००४	१,५५४	१,४५०
६०६०४	ठाँटीकाँध गाउँपालिका	१	११.१४	५६२	३,१४९	१,५७९	१,५७०
		२	९.७३	४८७	२,७४५	१,३८७	१,३५८
		३	२५	७२१	३,९६९	१,९५२	२,०१७
		४	२२.३६	४७४	२,७३८	१,३४६	१,३९२
		५	११.१२	५४२	३,१६८	१,५५०	१,६१८
		६	८.८७	५४१	३,१२७	१,५७५	१,५५२
६०६०५	आठबीस नगरपालिका	१	३२.३८	८३३	४,४८६	२,२११	२,२७५
		२	१८.६९	५११	२,८७९	१,४८२	१,३९७
		३	२३.६१	६५५	३,५३२	१,६९९	१,८३३
		४	१२.०६	५५६	२,८१४	१,३४४	१,४७०
		५	३३.८९	५४४	३,२१३	१,५८४	१,६२९
		६	२१.०८	६३६	३,५००	१,६८०	१,८२०
		७	६.७१	५९१	३,३७५	१,७०२	१,६७३
		८	११.३८	५७४	३,३४१	१,७२१	१,६२०
		९	८.२	३६३	२,०८७	१,०६१	१,०२६
६०६०६	चामुण्डा बिन्द्रासैनी नगरपालिका	१	११.०१	५२५	३,०१९	१,५१८	१,५०१
		२	१२.९	५९५	३,१९१	१,५७४	१,६१७
		३	९.२८	४३४	२,४६४	१,१९६	१,२६८
		४	१०.८२	५१०	३,१०९	१,६०१	१,५०८

क्रमसः

स्थानीय तह कोड	स्थानीय तहको नाम	वडा नं.	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	परिवार सङ्ख्या	जनसङ्ख्या		
					कुल	पुरुष	महिला
६०६०६	चामुण्डा बिन्द्रासैनी नगरपालिका	५	८.४५	६३२	३,४८२	१,७३३	१,७४९
		६	११.६८	५६३	३,२४२	१,५७५	१,६६७
		७	१४.६२	४७७	२,७३६	१,३८२	१,३५४
		८	५.९९	४७२	२,५८३	१,३०१	१,२८२
		९	५.८४	४२६	२,३२३	१,१८०	१,१४३
६०६०७	दुल्लु नगरपालिका	१	१३.१५	४४४	२,२९४	१,०९६	१,१९८
		२	१०.६३	५५४	२,९४२	१,४५९	१,४८३
		३	१५.९१	६४६	३,२९५	१,५७५	१,७२०
		४	७.१७	५१९	२,६९३	१,३४८	१,३४५
		५	११.९५	६०७	३,२७८	१,६४५	१,६३३
		६	१६.७५	७५९	३,९९१	१,९५१	२,०४०
		७	३.७८	३५३	१,५६१	७२३	८३८
		८	१०.७७	७८७	३,९५०	१,८८६	२,०६४
		९	१३.५६	५९१	३,१६१	१,५३७	१,६२४
		१०	१३.०६	६६८	३,२०३	१,४५२	१,७५१
		११	१३.५१	८७९	४,३३६	२,०५४	२,२८२
		१२	१०.४६	५४५	२,६३५	१,१७७	१,४५८
		१३	१६.०७	८१२	४,२०१	१,९७८	२,२२३
६०६०८	नारायण नगरपालिका	१	६.९८	८९०	३,५८०	१,८०६	१,७७४
		२	८.७९	५०३	२,३४५	१,०६७	१,२७८
		३	६.५४	४००	२,००९	९३६	१,०७३
		४	१८.६९	५५८	२,८७२	१,३१३	१,५५९
		५	७.५१	३९९	२,०५८	९६५	१,०९३
		६	३.६३	६४९	२,७३९	१,२५७	१,४८२
		७	७.६३	५११	२,२९७	१,०५३	१,२४४
		८	४.५	४०१	१,७०४	७८२	९२२
		९	८.७५	५१०	२,२९१	१,०४४	१,२४७
		१०	१३.२७	३९३	२,१९७	१,०७९	१,११८
		११	२४.३४	५७७	२,९४५	१,३४३	१,६०२
६०६०९	भगवतीमाई गाउँपालिका	१	१६.२२	५०५	२,६९७	१,२७९	१,४१८
		२	११.९५	४५३	२,४४४	१,१६५	१,२७९
		३	३१.८४	४५९	२,५८६	१,२३२	१,३५४

क्रमसः

स्थानीय तह कोड	स्थानीय तहको नाम	वडा नं.	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	परिवार सङ्ख्या	जनसङ्ख्या		
					कुल	पुरुष	महिला
६०६०९	भगवतीमाई गाउँपालिका	४	२९.०७	५०४	२,८०३	१,३६२	१,४४१
		५	१४.४८	४०४	२,२७५	१,१०६	१,१६९
		६	२७.८३	५१५	२,९७८	१,४४०	१,५३८
		७	२०.१३	५१९	२,९९५	१,४१२	१,५८३
६०६१०	डुङ्गेश्वर गाउँपालिका	१	१०.०८	५७०	२,७२१	१,३०३	१,४१८
		२	२४.४७	७०७	३,८४०	१,८५९	१,९८१
		३	२८.१२	३५५	१,९७९	९४५	१,०३४
		४	८.७३	४११	२,२३४	१,०९४	१,१४०
		५	१५.२४	४५१	२,१९१	१,०१५	१,१७६
		६	१८.५६	५५०	२,९१८	१,३३७	१,५८१
६०६११	गुराँस गाउँपालिका	१	१७.७५	४३६	२,३४९	१,१४३	१,२०६
		२	१०.३५	५१७	२,६५४	१,२२८	१,४२६
		३	१३.९७	५२८	२,६०१	१,२०५	१,३९६
		४	२२.६७	६८४	३,४४१	१,६७३	१,७६८
		५	३०.३७	६५७	३,२२०	१,५४३	१,६७७
		६	२२.५५	५०४	३,११५	१,५५२	१,५६३
		७	३२.७८	३८७	२,३१६	१,१६८	१,१४८
		८	१४.३४	३८३	२,३३७	१,१६३	१,१७४

स्रोत: तथ्याङ्क कार्यालय सुर्खेत, २०७४।

तालिका नं. २.३ : प्रतिनिधि तथा प्रदेश सभा निर्वाचन २०७४ मा वडा अनुसार मतदाता सङ्ख्या

स्थानीय तह कोड	स्थानीय तहको नाम	वडा नं.	मतदाता सङ्ख्या		
			पुरुष	महिला	कुल जम्मा
६०६०१	नौमुले गाउँपालिका	१	८१२	८७४	१,६८६
		२	९३७	८९६	१,८३३
		३	८२३	७६०	१,५८३
		४	६८७	६१६	१,३०३
		५	६१३	५६४	१,१७७
		६	७१२	७१३	१,४२५
		७	४५१	४१६	८६७
६०६०२	महावु गाउँपालिका	१	८४७	१,०४३	१,८९०
		२	८३०	९२३	१,७५३
		३	१,१३४	१,२०२	२,३३६
		४	७१३	७०२	१,४१५
		५	७८२	७३३	१,५१५
		६	९४६	८६०	१,८०६
६०६०३	भैरवी गाउँपालिका	१	७६७	८०२	१,५६९
		२	६८७	६९८	१,३८५
		३	१,११४	१,१९१	२,३०५
		४	७३६	७२४	१,४६०
		५	७०२	६८८	१,३९०
		६	६१२	६१३	१,२२५
		७	७५४	७२२	१,४७६
६०६०४	ठाँटीकाँध गाउँपालिका	१	७१७	७१३	१,४३०
		२	६३३	६३७	१,२७०
		३	९५५	८६५	१,८२०
		४	६३१	६०५	१,२३६
		५	७०८	७४९	१,४५७
		६	७३१	७७४	१,५०५
६०६०५	आठबीस नगरपालिका	१	१,०६७	१,०६४	२,१३१
		२	६६९	७१९	१,३८८
		३	८७१	९०४	१,७७५
		४	६९०	८११	१,५०१

क्रमसः

स्थानीय तह कोड	स्थानीय तहको नाम	वडा नं.	मतदाता सङ्ख्या		
			पुरुष	महिला	कुल जम्मा
६०६०५	आठबीस नगरपालिका	५	८२९	८२२	१,६५१
		६	८९२	९६८	१,८६०
		७	८७४	८८६	१,७६०
		८	९०२	९१३	१,८१५
		९	५५३	५४२	१,०९५
६०६०६	चामुण्डा विन्द्रासैनी नगरपालिका	१	६९१	६५०	१,३४१
		२	७९१	७२८	१,५१९
		३	५२४	५४८	१,०७२
		४	७२२	६४९	१,३७१
		५	८६१	८२२	१,६८३
		६	८४७	८०८	१,६५५
		७	७३४	६७६	१,४१०
		८	६२३	६०८	१,२३१
६०६०७	दुल्लु नगरपालिका	१	६२३	६३८	१,२६१
		२	८०४	७६५	१,५६९
		३	७९२	८११	१,६०३
		४	६८५	७६१	१,४४६
		५	८६४	८७४	१,७३८
		६	१,०२७	१,०६३	२,०९०
		७	४३४	४७६	९१०
		८	१,००७	१,१०२	२,१०९
		९	७८२	७६६	१,५४८
		१०	९९९	१,०५३	२,०५२
		११	१,२५६	१,३६५	२,६२१
६०६०८	नारायण नगरपालिका	१	८११	९१२	१,७२३
		२	८२५	८८६	१,७११
		३	५९४	६४०	१,२३४
		४	८५७	८८०	१,७३७

क्रमसः

स्थानीय तह कोड	स्थानीय तहको नाम	वडा नं.	मतदाता सङ्ख्या		
			पुरुष	महिला	कुल जम्मा
६०६०८	नारायण नगरपालिका	६	६२९	७१२	१,३४१
		७	६७५	७७३	१,४४८
		८	५९०	६७४	१,२६४
		९	७७५	७८३	१,५५८
		१०	५९६	६२९	१,२२५
		११	८३१	८५५	१,६८६
६०६०९	भगवतीमाई गापा	१	७७८	७८७	१,५६५
		२	५८४	५७६	१,१६०
		३	७३०	६६७	१,३९७
		४	८२९	७८७	१,६१६
		५	७७३	६८६	१,४५९
		६	८१९	८२४	१,६४३
		७	७७५	७९५	१,५७०
६०६१०	डुंगेश्वर गाउँपालिका	१	७४९	७८७	१,५३६
		२	१,११५	१,१८४	२,२९९
		३	५६५	५२५	१,०९०
		४	६२४	६२५	१,२४९
		५	७५८	७४७	१,५०५
		६	७३०	७७१	१,५०१
६०६११	गुराँस गाउँपालिका	१	५८१	६०१	१,१८२
		२	५९४	६६०	१,२५४
		३	८०३	८२०	१,६२३
		४	१,०१८	१,०४८	२,०६६
		५	९५६	९१७	१,८७३
		६	८८०	८९१	१,७७१
		७	६०९	५७६	१,१८५
		८	६५३	६३८	१,२९१

स्रोत : जिल्ला निर्वाचन कार्यालय, दैलेख, २०७४।

स्थानीय तह अनुसार तथ्याङ्क तालिकाहरू

राज्यको पुनर्संरचना पश्चात परिवर्तित राज्य व्यवस्था अनुरूप स्थानीय तहहरूका अधिकारहरूको समूचित प्रयोग र प्रभावकारी कार्य सम्पादनका लागि स्थानीय तह अनुसारका खण्डित तथ्याङ्कहरू अपरिहार्य रहन्छन्। तथ्य र वास्तविकतामा आधारित योजना निर्माण तथा अनुगमन र मूल्याङ्कन साथै स्थानीय तहहरूको वर्तमान अवस्था लाई मापन गर्नका लागि आवश्यक पर्ने तथ्याङ्कहरूको परिपुर्तीका लागि राष्ट्रिय जनगणनाबाट उपलब्ध भएका गा.वि.स./न.पा. तथा वडा तहका तथ्याङ्कहरू तथा जिल्ला स्थित अन्य विषयगत कार्यालयबाट प्राप्त तथ्याङ्कहरू परिमार्जन गरि दैलेख जिल्लाको नयाँ संरचना अनुरूप बनेका स्थानीय तह (गाउँपालिका तथा नगरपालिकाहरू) का केहि महत्त्वपूर्ण तथ्याङ्क तालिकाहरू तुलनात्मक रूपमा यस खण्ड अन्तर्गत प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ३.१ : स्थानीय तहहरूको भौगोलिक अवस्थिती

स्थानीय तह	सिमाना	अक्षांस*	देशान्तर*
नौमुले गाउँपालिका	पूर्व : जाजरकोट जिल्ला	२८° ४९' ५३" देखि	८१° ४३' २०" देखि
	पश्चिम : महाबु गा.पा. र नारायण न.पा.	२९° १' ९" सम्म	८१° ५५' ४३" सम्म
	उत्तर : कालिकोट जिल्ला		
	दक्षिण : नारायण न.पा. र भगवतीमाई गा.पा.		
महाबु गाउँपालिका	पूर्व : नौमुले गा.पा.	२८° ५१' १०" देखि	८१° ३९' ३" देखि
	पश्चिम : भैरवी गा.पा.	२९° १' ५४" सम्म	८१° ४४' ४८" सम्म
	उत्तर : कालिकोट जिल्ला		
	दक्षिण : नारायण न.पा.		
भैरवी गाउँपालिका	पूर्व : महाबु गा.पा.	२८° ५०' २३" देखि	८१° ३४' ५८" देखि
	पश्चिम : ठाँटीकाँध गा.पा. र चामुण्डा विन्द्रासैनी न.पा.	२९° २' ५९" सम्म	८१° ४२' २०" सम्म
	उत्तर : कालिकोट जिल्ला		
	दक्षिण : दुल्लु न.पा.		
ठाँटीकाँध गाउँपालिका	पूर्व : भैरवी गा.पा.	२८° ५५' ५६" देखि	८१° २९' ०" देखि
	पश्चिम : आठबिस न.पा.	२९° ३' १३" सम्म	८१° ३७' २३" सम्म
	उत्तर : कालिकोट जिल्ला		
	दक्षिण : चामुण्डा विन्द्रासैनी न.पा.		
आठबिस नगरपालिका	पूर्व : ठाँटीकाँध गा.पा.	२८° ५४' ४३" देखि	८१° २४' ४३" देखि
	पश्चिम : अछाम जिल्ला	२९° ८' ९" सम्म	८१° ३५' २" सम्म
	उत्तर : अछाम र कालिकोट जिल्ला		
	दक्षिण : चामुण्डा विन्द्रासैनी न.पा. र अछाम जिल्ला		

क्रमसः

स्थानीय तह	सिमाना	अक्षांस*	देशान्तर*
चामुण्डा बिन्द्रासैनी नगरपालिका	पूर्व : भैरवी गा.पा. पश्चिम : आठविस न.पा. र ठाँटिकाँध गा.पा. उत्तर : ठाँटिकाँध गा.पा. दक्षिण : दुल्लु न.पा. र अछाम जिल्ला	२८° ५२' ६" देखि २९° ०' ८" सम्म	८१° २८' ४७" देखि ८१° ३७' ४२" सम्म
दुल्लु नगरपालिका	पूर्व : नारायण न.पा. र डुङ्गेश्वर गा.पा. पश्चिम : चामुण्डा बिन्द्रासैनी न.पा. उत्तर : भैरवी गा.पा. दक्षिण : गुराँस गा.पा. र अछाम जिल्ला	२८° ४५' ३५" देखि २८° ५४' २२" सम्म	८१° ३१' २८" देखि ८१° ४१' २६" सम्म
नारायण नगरपालिका	पूर्व : नौमुले गा.पा. पश्चिम : महाबु, भैरवी गा.पा. र दुल्लु न.पा. उत्तर : नौमुले गा.पा. दक्षिण : भगवतीमाई र डुङ्गेश्वर गा.पा.	२८° ४८' ४' देखि २८° ५७' १३" सम्म	८१° ४०' ३९" देखि ८१° ४९' २२" सम्म
भगवतीमाई गाउँपालिका	पूर्व : जाजरकोट जिल्ला पश्चिम : डुङ्गेश्वर गा.पा. र नारायण न.पा. उत्तर : नौमुले गा.पा. दक्षिण : गुराँस गा.पा. र जाजरकोट जिल्ला	२८° ४३' ७" देखि २८° ५२' ५६" सम्म	८१° ४३' ४८" देखि ८१° ५४' ५१" सम्म
डुङ्गेश्वर गाउँपालिका	पूर्व : भगवतीमाई गा.पा. पश्चिम : दुल्लु न.पा. उत्तर : नारायण न.पा. दक्षिण : गुराँस गा.पा.	२८° ४१' ५२" देखि २८° ४८' ३५" सम्म	८१° ३८' ५५" देखि ८१° ४७' ४५" सम्म
गुराँस गाउँपालिका	पूर्व : सुर्खेत जिल्ला पश्चिम : अछाम जिल्ला उत्तर : दुल्लु न.पा., डुङ्गेश्वर र भगवतीमाई गा.पा. दक्षिण : सुर्खेत जिल्ला	२८° ३७' ६०" देखि २८° ४७' ११" सम्म	८१° ३२' ५४" देखि ८१° ४८' ५९" सम्म

स्रोत : गाउँपालिका, नगरपालिका तथा विशेष, संरक्षित वा स्वायत्त क्षेत्रको सङ्ख्या तथा सीमाना निर्धारण आयोगको प्रतिवेदन, २०७४

*GCS_Everest_Bangladesh, Geographic Coordinate System अनुसार

तालिका नं. ३.२ : स्थानीय तहहरूको जनसङ्ख्या विवरण

स्थानीय तह कोड	स्थानीय तह	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	परिवार सङ्ख्या	जनसङ्ख्या			परिवारको औषत आकार	लैङ्गिक अनुपात
				कुल	पुरुष	महिला		
६०६०१	नौमुले गाउँपालिका	२२८.६	३,७०८	२०,८०२	१०,०४५	१०,७५७	५.६	९३.४
६०६०२	महाबु गाउँपालिका	११०.८	३,५५३	१९,२७७	८,९३३	१०,३४४	५.४	८६.४
६०६०३	भैरवी गाउँपालिका	११०.५	३,९७६	२१,२३३	१०,४४०	१०,७९३	५.३	९६.७
६०६०४	ठाँटीकाँध गाउँपालिका	८८.२	३,३२७	१८,८९६	९,३८९	९,५०७	५.७	९८.८
६०६०५	आठबीस नगरपालिका	१६८.०	५,२६३	२९,२२७	१४,४८४	१४,७४३	५.६	९८.२
६०६०६	चामुण्डा बिन्द्रासैनी नगरपालिका	९०.६	४,६३४	२६,१४९	१३,०६०	१३,०८९	५.६	९९.८
६०६०७	दुल्लु नगरपालिका	१५६.८	८,१६४	४१,५४०	१९,८८१	२१,६५९	५.१	९१.८
६०६०८	नारायण नगरपालिका	११०.६	५,७९१	२७,०३७	१२,६४५	१४,३९२	४.७	८७.९
६०६०९	भगवतीमाई गाउँपालिका	१५१.५	३,३५९	१८,७७८	८,९९६	९,७८२	५.६	९२.०
६०६१०	डुङ्गेश्वर गाउँपालिका	१०५.२	३,०४४	१५,८८३	७,५५३	८,३३०	५.२	९०.७
६०६११	गुराँस गाउँपालिका	१६४.८	४,०९६	२२,०३३	१०,६७५	११,३५८	५.४	९४.०
	संस्थागत	-	४	९१५	८८९	२६	-	-
	कुल जम्मा	१,५०२	४८,९९९	२,६१,७७०	१,२६,९९०	१,३४,७८०	५.४	९४.२

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.।

तालिका नं. ३.३ : उमेर समूह अनुसार जनसङ्ख्या विवरण

स्थानीय तह कोड	स्थानीय तह	लिङ्ग	उमेर समूह															
			००-०४	०५-०९	१०-१४	१५-१९	२०-२४	२५-२९	३०-३४	३५-३९	४०-४४	४५-४९	५०-५४	५५-५९	६०-६४	६५-६९	७०-७४	७५+
६०६०१	नौमुले गाउँपालिका	जम्मा	२,७७२	३,११६	३,०५०	२,५३८	१,६५९	१,२८४	१,०००	१,०२६	९५६	८३८	७१६	५३०	५५१	३४३	२००	२२३
		पुरुष	१,३६५	१,५६८	१,५४०	१,२२६	७०६	५१३	४४१	४५५	४४४	४३०	४०१	२७७	२७५	१७४	१०३	१२७
		महिला	१,४०७	१,५४८	१,५१०	१,३१२	९५३	७७१	५५९	५७१	५१२	४०८	३१५	२५३	२७६	१६९	९७	९६
६०६०२	महाबु गाउँपालिका	जम्मा	२,५६४	२,९५०	२,९२८	२,१९५	१,४९६	१,१३३	९७६	९०१	८२४	७९६	६१७	५१६	५६७	३९०	२२४	२००
		पुरुष	१,२८८	१,४८७	१,४३७	९८३	५९८	४१५	३६०	३९०	३६५	३६५	३३४	२४७	२५९	१९६	१०६	१०३
		महिला	१,२७६	१,४६३	१,४९१	१,२१२	८९८	७१८	६१६	५११	४५९	४३१	२८३	२६९	३०८	१९४	११८	९७
६०६०३	भैरवी गाउँपालिका	जम्मा	२,९४९	३,१५४	३,०२९	२,३४०	१,७४४	१,४६५	१,२०६	१,०६१	९३४	७७८	६६३	५६३	५६१	३७२	२१३	२०१
		पुरुष	१,५४१	१,५५६	१,४६६	१,१६६	८२२	६५५	५८५	५००	४४४	३९१	३५५	२९६	२७१	१८३	१०७	१०२
		महिला	१,४०८	१,५९८	१,५६३	१,१७४	९२२	८१०	६२१	५६१	४९०	३८७	३०८	२६७	२९०	१८९	१०६	९९
६०६०४	ठाँटीकाँध गाउँपालिका	जम्मा	२,८४७	३,२२२	२,६६९	१,९०३	१,५७७	१,२८१	९७५	९२५	७६६	६८४	५२७	३६३	४७३	३१६	२१२	१५६
		पुरुष	१,४१९	१,६०६	१,३५९	९४०	७३७	५९१	४६८	४५७	३५३	३६३	३०१	१९७	२३७	१७१	९९	९१
		महिला	१,४२८	१,६१६	१,३१०	९६३	८४०	६९०	५०७	४६८	४१३	३२१	२२६	१६६	२३६	१४५	११३	६५
६०६०५	आठबीस नगरपालिका	जम्मा	४,५६५	४,६८६	४,०४१	३,०४३	२,४१२	२,०४०	१,५५७	१,४८५	१,२३३	९८६	८२०	७२७	६८६	४४०	२७८	२२८
		पुरुष	२,३५०	२,३८६	२,०५६	१,४९२	१,१४०	९१७	७२६	७१६	६०१	४८३	४२६	३८५	३२०	२२०	१४९	११७
		महिला	२,२१५	२,३००	१,९८५	१,५५१	१,२७२	१,१२३	८३१	७६९	६३२	५०३	३९४	३४२	३६६	२२०	१२९	१११
६०६०६	चामुण्डा बिन्द्रासैनी नगरपालिका	जम्मा	३,८३६	४,०४५	३,८१०	२,८२४	२,०३८	१,७८८	१,३७३	१,३६१	१,१४९	८८१	७४३	६९५	६४८	४३९	२८६	२३३
		पुरुष	१,९३९	२,०३७	१,९२९	१,४३२	९७६	८५२	६५५	६६२	५६२	४५२	३८०	३८९	३०९	२१९	१३७	१३०
		महिला	१,८९७	२,००८	१,८८१	१,३९२	१,०६२	९३६	७१८	६९९	५८७	४२९	३६३	३०६	३३९	२२०	१४९	१०३
६०६०७	दुल्लु नगरपालिका	जम्मा	५,४२४	५,९४४	६,१५७	४,५९४	३,२६५	२,६७३	२,१६०	२,१४०	१,८२८	१,५३२	१,५४०	१,१५७	१,३६१	८४७	४८१	४३७
		पुरुष	२,७८३	२,९८०	३,०३८	२,१७६	१,४१९	१,११२	९७१	९८४	८४१	६९८	७८९	६१२	६२४	३९२	२४७	२१५
		महिला	२,६४१	२,९६४	३,११९	२,४१८	१,८४६	१,५६३	१,१८९	१,१५६	९८७	८३४	७५१	५४५	७३७	४५५	२३४	२२२

क्रमसः

स्थानीय तह कोड	स्थानीय तह	लिङ्ग	उमेर समूह																
			००-०४	०५-०९	१०-१४	१५-१९	२०-२४	२५-२९	३०-३४	३५-३९	४०-४४	४५-४९	५०-५४	५५-५९	६०-६४	६५-६९	७०-७४	७५+	
६०६०८	नारायण नगरपालिका	जम्मा	३,०६१	३,५२७	३,९९२	३,१३७	२,२७८	१,७८४	१,४९३	१,६५३	१,३६२	१,१४३	९६७	७२५	८१४	५०१	२९४	३०६	
		पुरुष	१,५७३	१,७८४	२,०१०	१,४०९	८६०	६४४	६३१	७२७	६७८	५५५	४६३	३७१	३९६	२४६	१४५	१६१	
		महिला	१,४८८	१,७४३	१,९८२	१,७३६	१,४१८	१,१४०	८६२	९२६	६८४	५८८	५०४	३५४	४१८	२५५	१४९	१४५	
६०६०९	भगवतीमाई गाउँपालिका	जम्मा	२,६०४	२,९८५	२,९१९	२,२९६	१,५०१	१,११९	७९६	८११	७६४	७१४	६१२	४८१	५३६	२८८	१७९	१७३	
		पुरुष	१,३९४	१,४५५	१,४२५	१,०७८	६४२	४४०	३३३	३६८	३५४	३५८	३२१	२५५	२५८	१४९	८१	८५	
		महिला	१,२१०	१,५३०	१,४९४	१,२१८	८५९	६७९	४६३	४४३	४१०	३५६	२९१	२२६	२७८	१३९	९८	८८	
६०६१०	डुङ्गेश्वर गाउँपालिका	जम्मा	१,८११	२,१२२	२,२९४	१,९७०	१,३९०	१,०४०	७९२	८९९	७७२	६७६	५२९	४२१	४१९	३११	२२२	२१५	
		पुरुष	८९७	१,०७१	१,१४०	९३१	६०५	४०७	३२६	४२५	३५७	३२२	२७३	२१६	२०१	१४९	१२२	१११	
		महिला	९१४	१,०५१	१,१५४	१,०३९	७८५	६३३	४६६	४७४	४१५	३५४	२५६	२०५	२१८	१६२	१००	१०४	
६०६११	गुराँस गाउँपालिका	जम्मा	२,८७०	३,०७०	३,०३०	२,५५२	१,९३५	१,५७२	१,१९९	१,१७१	९३१	८३७	७३७	६६९	६०५	४१६	२१८	२२१	
		पुरुष	१,४६७	१,५३४	१,५२०	१,२३१	८५८	६७५	५४६	५२२	४४६	४०२	३७०	३५४	२९०	२३२	१२३	१०५	
		महिला	१,४०३	१,५३६	१,५१०	१,३२१	१,०७७	८९७	६५३	६४९	४८५	४३५	३६७	३१५	३१५	१८४	९५	११६	
	संस्थागत	जम्मा	१	१४	१३	१	१००	५६७	१३९	४६	२३	७	४	०	०	०	०	०	
		पुरुष	१	६	१०	०	९६	५५८	१३८	४६	२३	७	४	०	०	०	०	०	
		महिला	०	८	३	१	४	९	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	
कुल जम्मा	जम्मा	३५,३०४	३८,८३५	३७,९३२	२९,३९३	२१,३९५	१७,७४६	१३,६६६	१३,४७९	११,५४२	९,८७२	८,४७५	६,८४७	७,२२१	४,६६३	२,८०७	२,५९३		
	पुरुष	१८,०१७	१९,४७०	१८,९३०	१४,०५६	९,४५९	७,७७९	६,१८०	६,२५२	५,४६८	४,८२६	४,४१७	३,५९९	३,४४०	२,३३१	१,४१९	१,३४७		
	महिला	१७,२८७	१९,३६५	१९,००२	१५,३३७	११,९३६	९,९६७	७,४८६	७,२२७	६,०७४	५,०४६	४,०५८	३,२४८	३,७८१	२,३३२	१,३८८	१,२४६		

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.।

तालिका नं. ३.४ : जातजातीगत जनसङ्ख्या

स्थानीय तह कोड र नाम	जातजाती	जनसङ्ख्या					
		कुल	प्रतिशत	पुरुष	प्रतिशत	महिला	प्रतिशत
६०६०१ नौमुले गाउँपालिका	कुल जम्मा	२०,८०२	१००.०	१०,०४५	१००.०	१०,७५७	१००.०
	क्षेत्री	३,१७०	१५.२	१,५३४	१५.३	१,६३६	१५.२
	ब्राह्मण(पहाडी)	१,२१०	५.८	५७६	५.७	६३४	५.९
	मगर	८,२८६	३९.८	४,०४१	४०.२	४,२४५	३९.५
	मुसलमान	१५	०.१	७	०.१	८	०.१
	कामी	३,२६८	१५.७	१,५९२	१५.८	१,६७६	१५.६
	गुरूड	४६५	२.२	२२१	२.२	२४४	२.३
	दमाई/ढोली	७५६	३.६	३५४	३.५	४०२	३.७
	ठकुरी	२,८८८	१३.९	१,३३८	१३.३	१,५५०	१४.४
	सार्की	४१३	२.०	२०४	२.०	२०९	१.९
	सन्यासी/दशनामी	२८३	१.४	१४८	१.५	१३५	१.३
बादी	२५	०.१	१४	०.१	११	०.१	
अन्य	२३	०.१	१६	०.२	७	०.१	
६०६०२ महाबु गाउँपालिका	कुल जम्मा	१९,२७७	१००.०	८,९३३	१००.०	१०,३४४	१००.०
	क्षेत्री	४,७७०	२४.७	२,१७०	२४.३	२,६००	२५.१
	ब्राह्मण(पहाडी)	१,५६३	८.१	७२०	८.१	८४३	८.१
	मगर	३,०४२	१५.८	१,४८६	१६.६	१,५५६	१५.०
	कामी	२,९१८	१५.१	१,३५९	१५.२	१,५५९	१५.१
	गुरूड	७३५	३.८	३२१	३.६	४१४	४.०
	दमाई/ढोली	६४०	३.३	२८८	३.२	३५२	३.४
	ठकुरी	३,९२०	२०.३	१,८२७	२०.५	२,०९३	२०.२
	सार्की	८१६	४.२	३५९	४.०	४५७	४.४
	सन्यासी/दशनामी	४२८	२.२	२११	२.४	२१७	२.१
	मारवाडी	११	०.१	३	०.०	८	०.१
बादी	१६३	०.८	७६	०.९	८७	०.८	
अन्य	३४	०.२	१२	०.१	२२	०.२	
अन्य दलित	२३७	१.२	१०१	१.१	१३६	१.३	
६०६०३ भैरवी गाउँपालिका	कुल जम्मा	२१,२३३	१००.०	१०,४४०	१००.०	१०,७९३	१००.०
	क्षेत्री	६,८५४	३२.३	३,३२९	३१.९	३,५२५	३२.७
	ब्राह्मण(पहाडी)	५,१६३	२४.३	२,५६८	२४.६	२,५९५	२४.०
	मगर	१,०५९	५.०	५३३	५.१	५२६	४.९
	मुसलमान	२९१	१.४	१४८	१.४	१४३	१.३
	कामी	३,१८५	१५.०	१,५६२	१५.०	१,६२३	१५.०
	गुरूड	४८०	२.३	२५४	२.४	२२६	२.१
	दमाई/ढोली	८०७	३.८	४१४	४.०	३९३	३.६
	ठकुरी	१,७०२	८.०	८१५	७.८	८८७	८.२
	सार्की	१,००४	४.७	४७४	४.५	५३०	४.९
सन्यासी/दशनामी	५२७	२.५	२५७	२.५	२७०	२.५	

क्रमसः

स्थानीय तह कोड र नाम	जातजाती	जनसङ्ख्या					
		कुल	प्रतिशत	पुरुष	प्रतिशत	महिला	प्रतिशत
	कुमाल	७५	०.४	४१	०.४	३४	०.३
	बादी	६५	०.३	३५	०.३	३०	०.३
	अन्य	२१	०.१	१०	०.१	११	०.१
६०६०४ ठाँटीकाँध गाउँपालिका	कुल जम्मा	१८,८९६	१००.०	९,३८९	१००.०	९,५०७	१००.०
	क्षेत्री	६,७३०	३५.६	३,३४९	३५.७	३,३८१	३५.६
	ब्राह्मण(पहाडी)	८१५	४.३	४०७	४.३	४०८	४.३
	मगर	७७६	४.१	३७२	४.०	४०४	४.२
	कामी	४,५१०	२३.९	२,२६६	२४.१	२,२४४	२३.६
	दमाई/ढोली	७२०	३.८	३६७	३.९	३५३	३.७
	ठकुरी	५,२९१	२८.०	२,५९९	२७.७	२,६९२	२८.३
	लौहार	२३	०.१	१५	०.२	८	०.१
अन्य	३१	०.२	१४	०.१	१७	०.२	
६०६०५ आठबीस नगरपालिका	कुल जम्मा	२९,२२७	१००.०	१४,४८४	१००.०	१४,७४३	१००.०
	क्षेत्री	९,५८३	३२.८	४,६९५	३२.४	४,८८८	३३.२
	ब्राह्मण(पहाडी)	४,२८६	१४.७	२,१०४	१४.५	२,१८२	१४.८
	मगर	१,२४४	४.३	६४०	४.४	६०४	४.१
	थारू	१४	०.०	७	०.०	७	०.०
	मुसलमान	६०	०.२	२९	०.२	३१	०.२
	कामी	७,२४९	२४.८	३,६२७	२५.०	३,६२२	२४.६
	गुरुङ	१५	०.१	१०	०.१	५	०.०
	दमाई/ढोली	२,०६९	७.१	१,०३४	७.१	१,०३५	७.०
	ठकुरी	४,००२	१३.७	१,९९०	१३.७	२,०१२	१३.६
	सार्की	१०६	०.४	५७	०.४	४९	०.३
	तेली	२२	०.१	१०	०.१	१२	०.१
	सन्यासी/दशनामी	४१८	१.४	२०४	१.४	२१४	१.५
	माझी	११	०.०	५	०.०	६	०.०
बादी	३३	०.१	१४	०.१	१९	०.१	
अन्य	२९	०.१	१०	०.१	१९	०.१	
अन्य दलित	८६	०.३	४८	०.३	३८	०.३	
६०६०६ चामुण्डा बिन्द्रासैनी नगरपालिका	कुल जम्मा	२६,१४९	१००.०	१३,०६०	१००.०	१३,०८९	१००.०
	क्षेत्री	५,२०५	१९.९	२,५७३	१९.७	२,६३२	२०.१
	ब्राह्मण(पहाडी)	५,३२८	२०.४	२,६६६	२०.४	२,६६२	२०.३
	मगर	१,२०६	४.६	५८६	४.५	६२०	४.७
	तामाङ	२७५	१.१	१४६	१.१	१२९	१.०
	कामी	५,३५९	२०.५	२,६९४	२०.६	२,६६५	२०.४
	गुरुङ	७४	०.३	४०	०.३	३४	०.३
दमाई/ढोली	१,६२४	६.२	८२०	६.३	८०४	६.१	
ठकुरी	६,२७७	२४.०	३,१३७	२४.०	३,१४०	२४.०	

क्रमसः

स्थानीय तह कोड र नाम	जातजाती	जनसङ्ख्या					
		कुल	प्रतिशत	पुरुष	प्रतिशत	महिला	प्रतिशत
	सार्की	५५३	२.१	२८१	२.२	२७२	२.१
	सन्यासी/दशनामी	१५१	०.६	७५	०.६	७६	०.६
	लोहार	१८	०.१	१०	०.१	८	०.१
	बादी	६१	०.२	२५	०.२	३६	०.३
	अन्य	१८	०.१	७	०.१	११	०.१
६०६०७ दुल्लु नगरपालिका	कुल जम्मा	४१,५४०	१००.०	१९,८८१	१००.०	२१,६५९	१००.०
	क्षेत्री	१८,९७०	४५.७	९,१५५	४६.०	९,८१५	४५.३
	ब्राह्मण(पहाडी)	३,६५४	८.८	१,७५९	८.८	१,८९५	८.७
	मगर	४८२	१.२	२३३	१.२	२४९	१.१
	नेवार	५१	०.१	२२	०.१	२९	०.१
	कामी	६,९४३	१६.७	३,३३६	१६.८	३,६०७	१६.७
	गुरूड	१५७	०.४	६९	०.३	८८	०.४
	दमाई/ढोली	२,०८०	५.०	९८६	५.०	१,०९४	५.१
	ठकुरी	४,०९०	९.८	१,९५१	९.८	२,१३९	९.९
	सार्की	२,७८५	६.७	१,२८०	६.४	१,५०५	६.९
	सन्यासी/दशनामी	१,७१६	४.१	७८८	४.०	९२८	४.३
	कुमाल	२०७	०.५	१००	०.५	१०७	०.५
	माझी	७१	०.२	३८	०.२	३३	०.२
	बादी	१३४	०.३	६५	०.३	६९	०.३
	अन्य	४५	०.१	२२	०.१	२३	०.१
अन्य दलित	११४	०.३	५८	०.३	५६	०.३	
अन्य तराई	४१	०.१	१९	०.१	२२	०.१	
६०६०८ नारायण नगरपालिका	कुल जम्मा	२७,०३७	१००.०	१२,६४५	१००.०	१४,३९२	१००.०
	क्षेत्री	१०,६०४	३९.२	४,९७९	३९.४	५,६२५	३९.१
	ब्राह्मण(पहाडी)	३,०८६	११.४	१,४५३	११.५	१,६३३	११.३
	मगर	२,८६८	१०.६	१,३२६	१०.५	१,५४२	१०.७
	थारू	४१	०.२	१९	०.२	२२	०.२
	तामाङ	१६	०.१	८	०.१	८	०.१
	नेवार	६९४	२.६	३४५	२.७	३४९	२.४
	मुसलमान	१८	०.१	११	०.१	७	०.०
	कामी	३,६३५	१३.४	१,६६०	१३.१	१,९७५	१३.७
	यादव	१४	०.१	१०	०.१	४	०.०
	गुरूड	३५८	१.३	१६३	१.३	१९५	१.४
	दमाई/ढोली	१,२३१	४.६	५७९	४.६	६५२	४.५
	ठकुरी	२,१०७	७.८	१,०१७	८.०	१,०९०	७.६
	सार्की	१,९१३	७.१	८४६	६.७	१,०६७	७.४
	सन्यासी/दशनामी	२३३	०.९	११२	०.९	१२१	०.८
घर्ती/भुजेल	१६	०.१	५	०.०	११	०.१	

क्रमसः

स्थानीय तह कोड र नाम	जातजाती	जनसङ्ख्या					
		कुल	प्रतिशत	पुरुष	प्रतिशत	महिला	प्रतिशत
	बादी	११३	०.४	५७	०.५	५६	०.४
	अन्य	७६	०.३	४७	०.४	२९	०.२
	अन्य तराई	१४	०.१	८	०.१	६	०.०
६०६०९ भगवतीमाई गाउँपालिका	कुल जम्मा	१८,७७८	१००.०	८,९९६	१००.०	९,७८२	१००.०
	क्षेत्री	७,९६५	४२.४	३,८०२	४२.३	४,१६३	४२.६
	ब्राह्मण(पहाडी)	१,४७०	७.८	६९८	७.८	७७२	७.९
	मगर	३९९	२.१	२०५	२.३	१९४	२.०
	कामी	४,९८७	२६.६	२,४१७	२६.९	२,५७०	२६.३
	दमाई/ढोली	८१३	४.३	४०६	४.५	४०७	४.२
	ठकुरी	२,९५७	१५.७	१,३७२	१५.३	१,५८५	१६.२
	सार्की	९८	०.५	५३	०.६	४५	०.५
	अन्य	२७	०.१	१०	०.१	१७	०.२
६०६१० डुङ्गेश्वर गाउँपालिका	कुल जम्मा	१५,८८३	१००.०	७,५५३	१००.०	८,३३०	१००.०
	क्षेत्री	६,४६९	४०.७	३,०५६	४०.५	३,४१३	४१.०
	ब्राह्मण(पहाडी)	१,१४७	७.२	५५४	७.३	५९३	७.१
	मगर	२,५३१	१५.९	१,२३३	१६.३	१,२९८	१५.६
	तामाङ	११	०.१	२	०.०	९	०.१
	नेवार	१४	०.१	८	०.१	६	०.१
	मुसलमान	५६	०.४	२६	०.३	३०	०.४
	कामी	२,४२४	१५.३	१,१५४	१५.३	१,२७०	१५.२
	राई	२०	०.१	१०	०.१	१०	०.१
	गुरूङ	५६३	३.५	२८१	३.७	२८२	३.४
	दमाई/ढोली	८११	५.१	३८५	५.१	४२६	५.१
	ठकुरी	१,१८६	७.५	५३८	७.१	६४८	७.८
	सार्की	४४९	२.८	२०२	२.७	२४७	३.०
	सन्यासी/दशनामी	८४	०.५	४३	०.६	४१	०.५
बरई	२०	०.१	१२	०.२	८	०.१	
गाईने	४१	०.३	२३	०.३	१८	०.२	
बादी	२३	०.१	१०	०.१	१३	०.२	
अन्य	३४	०.२	१६	०.२	१८	०.२	
६०६११ गुराँस गाउँपालिका	कुल जम्मा	२२,०३३	१००.०	१०,६७५	१००.०	११,३५८	१००.०
	क्षेत्री	१०,५८७	४८.१	५,२१७	४८.९	५,३७०	४७.३
	ब्राह्मण(पहाडी)	६८५	३.१	३१०	२.९	३७५	३.३
	मगर	२,२१६	१०.१	१,०६२	९.९	१,१५४	१०.२
	तामाङ	१९	०.१	९	०.१	१०	०.१
	कामी	३,९३१	१७.८	१,८८३	१७.६	२,०४८	१८.०
गुरूङ	४८६	२.२	२४५	२.३	२४१	२.१	

क्रमसः

स्थानीय तह कोड र नाम	जातजाती	जनसङ्ख्या					
		कुल	प्रतिशत	पुरुष	प्रतिशत	महिला	प्रतिशत
६०६११ गुराँस गाउँपालिका	दमाई/ढोली	१,४१२	६.४	६४७	६.१	७६५	६.७
	ठकुरी	२,३२२	१०.५	१,१२५	१०.५	१,१९७	१०.५
	सार्की	३२	०.१	१४	०.१	१८	०.२
	सन्यासी/दशनामी	१७४	०.८	८३	०.८	९१	०.८
	बादी	१०९	०.५	५६	०.५	५३	०.५
	अन्य	२७	०.१	९	०.१	१८	०.२
	अन्य दलित	२२	०.१	१०	०.१	१२	०.१
	अन्य तराई	११	०.०	५	०.०	६	०.१
संस्थागत	कुल जम्मा	९१५	१००.०	८८९	१००.०	२६	१००.०
	क्षेत्री	३७३	४०.८	३६३	४०.८	१०	३८.५
	ब्राह्मण(पहाडी)	८०	८.७	८०	९.०	०	०.०
	मगर	१०४	११.४	९९	११.१	५	१९.२
	थारू	५८	६.३	५७	६.४	१	३.८
	तामाङ	४१	४.५	४१	४.६	०	०.०
	नेवार	४३	४.७	४३	४.८	०	०.०
	कामी	४२	४.६	४०	४.५	२	७.७
	राई	१३	१.४	१३	१.५	०	०.०
	गुरुङ	१६	१.७	१६	१.८	०	०.०
	दमाई/ढोली	१७	१.९	१७	१.९	०	०.०
	ठकुरी	७४	८.१	६९	७.८	५	१९.२
	सन्यासी/दशनामी	२१	२.३	२०	२.२	१	३.८
अन्य	३३	३.६	३१	३.५	२	७.७	

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.।

तालिका नं. ३.५ : धर्म अनुसार जनसङ्ख्या

स्थानीय तह कोड र नाम	धर्म	जनसङ्ख्या					
		कुल	प्रतिशत	पुरुष	प्रतिशत	महिला	प्रतिशत
६०६०१ नौमुले गाउँपालिका	कुल जम्मा	२०,८०२	१००.०	१०,०४५	१००.०	१०,७५७	१००.०
	नेपाली	१९,२०७	९२.३	९,३०१	९२.६	९,९०६	९२.१
	मगर	१,५२८	७.३	७११	७.१	८१७	७.६
	गुरुङ	४६	०.२	१८	०.२	२८	०.३
	उर्दु	११	०.१	६	०.१	५	०.०
	अन्य	१०	०.०	९	०.१	१	०.०
६०६०२ महाबु गाउँपालिका	कुल जम्मा	१९,२७७	१००.०	८,९३३	१००.०	१०,३४४	१००.०
	नेपाली	१८,८१७	९७.६	८,७२०	९७.६	१०,०९७	९७.६
	मगर	१७०	०.९	८२	०.९	८८	०.९
	गुरुङ	२८८	१.५	१३०	१.५	१५८	१.५
	अन्य	२	०.०	१	०.०	१	०.०
६०६०३ भैरवी गाउँपालिका	कुल जम्मा	२१,२३३	१००.०	१०,४४०	१००.०	१०,७९३	१००.०
	नेपाली	२०,९३२	९८.६	१०,२८७	९८.५	१०,६४५	९८.६
	गुरुङ	२३०	१.१	१२२	१.२	१०८	१.०
	अन्य	१८	०.१	११	०.१	७	०.१
	नखुलेको	५३	०.२	२०	०.२	३३	०.३
६०६०४ ठाँटीकाँध गाउँपालिका	कुल जम्मा	१८,८९६	१००.०	९,३८९	१००.०	९,५०७	१००.०
	नेपाली	१८,७६७	९९.३	९,३२६	९९.३	९,४४१	९९.३
	मगर	११०	०.६	५३	०.६	५७	०.६
	खाम	१३	०.१	६	०.१	७	०.१
	अन्य	६	०.०	४	०.०	२	०.०
६०६०५ आठबीस नगरपालिका	कुल जम्मा	२९,२२७	१००.०	१४,४८४	१००.०	१४,७४३	१००.०
	नेपाली	२८,५७७	९७.८	१४,१५५	९७.७	१४,४२२	९७.८
	मैथली	२७	०.१	१७	०.१	१०	०.१
	मगर	३८८	१.३	१९७	१.४	१९१	१.३
	उर्दु	२४	०.१	१३	०.१	११	०.१
	खाम	१८७	०.६	८८	०.६	९९	०.७
	अन्य	२४	०.१	१४	०.१	१०	०.१
६०६०६ चामुण्डा बिन्द्रासैनी नगरपालिका	कुल जम्मा	२६,१४९	१००.०	१३,०६०	१००.०	१३,०८९	१००.०
	नेपाली	२५,८८३	९९.०	१२,९२०	९८.९	१२,९६३	९९.०
	तामाङ	२३४	०.९	१२५	१.०	१०९	०.८
	अन्य	३२	०.१	१५	०.१	१७	०.१
६०६०७ दुल्लु नगरपालिका	कुल जम्मा	४१,५४०	१००.०	१९,८८१	१००.०	२१,६५९	१००.०
	नेपाली	४१,३९८	९९.७	१९,८१५	९९.७	२१,५८३	९९.६
	मगर	१११	०.३	४९	०.२	६२	०.३
	अन्य	३१	०.१	१७	०.१	१४	०.१

क्रमसः

स्थानीय तह कोड र नाम	धर्म	जनसङ्ख्या					
		कुल	प्रतिशत	पुरुष	प्रतिशत	महिला	प्रतिशत
६०६०८ नारायण नगरपालिका	कुल जम्मा	२७,०३७	१००.०	१२,६४५	१००.०	१४,३९२	१००.०
	नेपाली	२६,०२८	९६.३	१२,१४७	९६.१	१३,८८१	९६.४
	मैथली	४२	०.२	३३	०.३	९	०.१
	थारू	१३	०.०	८	०.१	५	०.०
	नेवार	११	०.०	६	०.०	५	०.०
	मगर	८९९	३.३	४२६	३.४	४७३	३.३
	अन्य	४४	०.२	२५	०.२	१९	०.१
६०६०९ भगवतीमाई गाउँपालिका	कुल जम्मा	१८,७७८	१००.०	८,९९६	१००.०	९,७८२	१००.०
	नेपाली	१८,७६४	९९.९	८,९८६	९९.९	९,७७८	१००.०
	अन्य	१४	०.१	१०	०.१	४	०.०
६०६१० डुङ्गेश्वर गाउँपालिका	कुल जम्मा	१५,८८३	१००.०	७,५५३	१००.०	८,३३०	१००.०
	नेपाली	१५,०२४	९४.६	७,१३९	९४.५	७,८८५	९४.७
	मैथली	१२	०.१	७	०.१	५	०.१
	मगर	७८६	४.९	३७८	५.०	४०८	४.९
	गुरुङ	१९	०.१	११	०.१	८	०.१
	उर्दु	१९	०.१	९	०.१	१०	०.१
	अन्य	२३	०.१	९	०.१	१४	०.२
६०६११ गुराँस गाउँपालिका	कुल जम्मा	२२,०३३	१००.०	१०,६७५	१००.०	११,३५८	१००.०
	नेपाली	२१,९६३	९९.७	१०,६४३	९९.७	११,३२०	९९.७
	गुरुङ	४५	०.२	१९	०.२	२६	०.२
	अन्य	२५	०.१	१३	०.१	१२	०.१
संस्थागत	कुल जम्मा	९१५	१००.०	८८९	१००.०	२६	१००.०
	नेपाली	९०९	९९.३	८८७	९९.८	२२	८४.६
	अन्य	६	०.७	२	०.२	४	१५.४

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.।

तालिका नं. ३.६ : जनसङ्ख्याको अपाङ्गता सम्बन्धी स्थिती

स्थानीय तह	लिङ्ग	कुल जनसङ्ख्या	कुल अपाङ्ग जनसङ्ख्या	अपाङ्गताको प्रकार							
				शारीरिक	दृष्टि सम्बन्धी	सुनाई सम्बन्धी	श्रवण-दृष्टि विहिन	स्वर बोलाई सम्बन्धी	मानसिक	बौद्धिक	बहु अपाङ्गता
नौमुले गाउँपालिका	जम्मा	२०,८०२	५६७	२३९	८६	८८	७	५८	२३	६	६०
	पुरुष	१०,०४५	३२६	१४२	५२	५०	३	३२	१६	२	२९
	महिला	१०,७५७	२४१	९७	३४	३८	४	२६	७	४	३१
महाबु गाउँपालिका	जम्मा	१९,२७७	५५२	२३५	१००	९५	१२	५६	११	१३	३०
	पुरुष	८,९३३	३२२	१४९	४२	५३	६	४०	८	८	१६
	महिला	१०,३४४	२३०	८६	५८	४२	६	१६	३	५	१४
भैरवी गाउँपालिका	जम्मा	२१,२३३	७४७	३२८	१४१	१२७	१९	६४	१८	११	३९
	पुरुष	१०,४४०	४१३	१८७	७६	६७	१०	३४	८	८	२३
	महिला	१०,७९३	३३४	१४१	६५	६०	९	३०	१०	३	१६
ठाँटीकाँध गाउँपालिका	जम्मा	१८,८९६	७४२	३४५	१५३	११७	११	४९	२४	९	३४
	पुरुष	९,३८९	४३४	२०१	८५	६९	६	३२	१२	६	२३
	महिला	९,५०७	३०८	१४४	६८	४८	५	१७	१२	३	११
आठबीस नगरपालिका	जम्मा	२९,२२७	७९२	३७१	१४९	११९	७	७०	३१	१५	३०
	पुरुष	१४,४८४	४२३	२०२	६५	६६	२	४३	१७	८	२०
	महिला	१४,७४३	३६९	१६९	८४	५३	५	२७	१४	७	१०
चामुण्डा बिन्द्रासैनी	जम्मा	२६,१४९	७३३	३२९	१३९	१०८	१५	६९	२९	६	३८
	पुरुष	१३,०६०	४१३	१९४	६६	६२	८	४५	१६	१	२१
	महिला	१३,०८९	३२०	१३५	७३	४६	७	२४	१३	५	१७
दुल्लु नगरपालिका	जम्मा	४१,५४०	१,३९३	६४१	२४३	१९१	२४	१३५	४८	२५	८६
	पुरुष	१९,८८१	७०८	३४३	१०५	९४	१५	७२	२८	११	४०
	महिला	२१,६५९	६८५	२९८	१३८	९७	९	६३	२०	१४	४६

क्रमसः

स्थानीय तह	लिङ्ग	कुल जनसङ्ख्या	कुल अपाङ्ग जनसङ्ख्या	अपाङ्गताको प्रकार							
				शारीरिक	दृष्टि सम्बन्धी	सुनाई सम्बन्धी	श्रवण-दृष्टि विहिन	स्वर बोलाई सम्बन्धी	मानसिक	बौद्धिक	बहु अपाङ्गता
नारायण नगरपालिका	जम्मा	२७,०३७	५५९	१९७	११०	१०५	३	८४	२७	९	२४
	पुरुष	१२,६४५	२९७	११९	५९	४९	०	४४	१०	६	१०
	महिला	१४,३९२	२६२	७८	५१	५६	३	४०	१७	३	१४
भगवतीमाई गाउँपालिका	जम्मा	१८,७७८	५३०	२२३	१३०	९६	६	३१	३	१५	२६
	पुरुष	८,९९६	२८२	१२३	६१	४७	४	१९	२	१२	१४
	महिला	९,७८२	२४८	१००	६९	४९	२	१२	१	३	१२
डुङ्गेश्वर गाउँपालिका	जम्मा	१५,८८३	४७७	२२०	९२	६२	४	३५	१४	१५	३५
	पुरुष	७,५५३	२८३	१३५	५७	२६	३	२४	६	११	२१
	महिला	८,३३०	१९४	८५	३५	३६	१	११	८	४	१४
गुराँस गाउँपालिका	जम्मा	२२,०३३	५१४	२१९	९८	८१	५	४४	२०	१६	३१
	पुरुष	१०,६७५	२७७	१२२	४८	४१	३	२३	१२	८	२०
	महिला	११,३५८	२३७	९७	५०	४०	२	२१	८	८	११
संस्थागत	जम्मा	९१५	१	१	०	०	०	०	०	०	०
	पुरुष	८८९	१	१	०	०	०	०	०	०	०
	महिला	२६	०	०	०	०	०	०	०	०	०

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.।

तालिका नं. ३.७ : ५ वर्ष भन्दा माथिको जनसङ्ख्याको साक्षरता अवस्था

स्थानीय तह कोड	स्थानीय तह	साक्षरता अवस्था			साक्षरता दर	
		लेख्न र पढ्न सक्ने	पढ्न मात्र सक्ने	दुबै नसक्ने		
६०६०१	नौमुले गाउँपालिका	जम्मा	११,६५५	७०७	५,६६६	६४.६४
		पुरुष	६,३४८	३५२	१,९७८	७३.१३
		महिला	५,३०७	३५५	३,६८८	५६.७६
६०६०२	महाबु गाउँपालिका	जम्मा	१०,८००	४४१	५,४७०	६४.६२
		पुरुष	५,८५९	२०९	१,५७७	७६.६४
		महिला	४,९४१	२३२	३,८९३	५४.४९
६०६०३	भैरवी गाउँपालिका	जम्मा	११,०८३	७७२	६,४२१	६०.६२
		पुरुष	६,२७९	३६५	२,२५२	७०.५६
		महिला	४,८०४	४०७	४,१६९	५१.१९
६०६०४	ठाँटीकाँध गाउँपालिका	जम्मा	८,७८५	५८५	६,६६६	५४.७४
		पुरुष	५,१४६	२७१	२,५५०	६४.५७
		महिला	३,६३९	३१४	४,११६	४५.०४
६०६०५	आठबीस नगरपालिका	जम्मा	१२,९५४	८३३	१०,८६०	५२.५३
		पुरुष	७,८३१	४२५	३,८७४	६४.५४
		महिला	५,१२३	४०८	६,९८६	४०.८९
६०६०६	चामुण्डा बिन्द्रासैनी नगरपालिका	जम्मा	१२,७०२	८०१	८,८०२	५६.९३
		पुरुष	७,४०१	४०६	३,३११	६६.५५
		महिला	५,३०१	३९५	५,४९१	४७.३६
६०६०७	दुल्लु नगरपालिका	जम्मा	२३,०५८	१,०७५	११,९७८	६३.८४
		पुरुष	१२,७४७	५३३	३,८१६	७४.५५
		महिला	१०,३११	५४२	८,१६२	५४.२२
६०६०८	नारायण नगरपालिका	जम्मा	१७,०४३	६९४	६,२२९	७१.०८
		पुरुष	९,०९३	२५१	१,७२४	८२.१३
		महिला	७,९५०	४४३	४,५०५	६१.६१
६०६०९	भगवतीमाई गाउँपालिका	जम्मा	९,९६२	४६८	५,७४१	६१.५९
		पुरुष	५,३८२	२१२	२,००७	७०.८०
		महिला	४,५८०	२५६	३,७३४	५३.४३
६०६१०	डुङ्गेश्वर गाउँपालिका	जम्मा	९,५९३	५६९	३,८८७	६८.१७
		पुरुष	५,२६०	२३१	१,१६१	७९.०३
		महिला	४,३३३	३३८	२,७२६	५८.४३
६०६११	गुराँस गाउँपालिका	जम्मा	१२,९३०	५०१	५,७१८	६७.४७
		पुरुष	७,१४०	२१७	१,८४३	७७.५४
		महिला	५,७९०	२८४	३,८७५	५८.१६
	संस्थागत	जम्मा	९१४	०	०	१००.००
		पुरुष	८८८	०	०	१००.००
		महिला	२६	०	०	१००.००

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.।

तालिका नं. ३.८ : साक्षर जनसङ्ख्याले उत्तिर्ण गरेको शैक्षिक तह

स्थानीय तह	लिङ्ग	कुल साक्षर जनसङ्ख्या	उत्तिर्ण गरेको शैक्षिक तह									
			पूर्व प्राथमिक	प्राथमिक (१-५ कक्षा)	निम्न माध्यमिक (६-८ कक्षा)	माध्यमिक (९-१० कक्षा)	SLC वा सो सरह	प्रमाणपत्र वा १०+२	स्नातक वा सो सरह	स्नातकोत्तर वा सो सरह	अन्य	अनौपचारिक शिक्षा
नौमुले गाउँपालिका	जम्मा	११,९७०	५३०	६,७६८	२,५५७	८६७	४६०	२५६	५८	१९	६	३९४
	पुरुष	६,५१३	२७२	३,६०५	१,४५३	५१९	२६९	१५६	४७	११	४	१४७
	महिला	५,४५७	२५८	३,१६३	१,१०४	३४८	१९१	१००	११	८	२	२४७
महाबु गाउँपालिका	जम्मा	१०,९९२	२६४	५,७८१	२,४२१	१,१५७	७६४	१९४	६४	७	१६	२९५
	पुरुष	५,९६२	१२९	३,१५१	१,२६६	६५१	४४५	१२३	५२	६	११	११०
	महिला	५,०३०	१३५	२,६३०	१,१५५	५०६	३१९	७१	१२	१	५	१८५
भैरवी गाउँपालिका	जम्मा	११,६१२	५८०	५,५३४	२,५८८	१,१०१	८५२	३७१	७४	११	७	४४१
	पुरुष	६,५४१	२८८	२,९४२	१,४७७	६८१	५४७	२४२	६३	१०	३	२५२
	महिला	५,०७१	२९२	२,५९२	१,१११	४२०	३०५	१२९	११	१	४	१८९
ठाँटीकाँध गाउँपालिका	जम्मा	९,२३९	४३४	५,०२८	१,७६१	६७७	४८५	३५४	३९	१४	२	४३९
	पुरुष	५,३६२	२२३	२,६७६	१,१०८	४६१	३६१	२६४	३३	१३	२	२१८
	महिला	३,८७७	२११	२,३५२	६५३	२१६	१२४	९०	६	१	०	२२१
आठबीस नगरपालिका	जम्मा	१४,१२६	१,३८८	७,२८७	२,६३३	९५४	७६८	५३२	१०३	१५	७	३९१
	पुरुष	८,४०७	६८७	३,९९२	१,७०२	६८९	५९१	४१९	९२	१५	५	१९३
	महिला	५,७१९	७०१	३,२९५	९३१	२६५	१७७	११३	११	०	२	१९८
चामुण्डा बिन्द्रासैनी	जम्मा	१३,२५१	५४६	६,२४५	२,८८१	१,३८९	९०३	६००	७०	११	१	५५८
	पुरुष	७,६८९	२९८	३,३०६	१,७३४	८८३	६२०	४४७	६३	१०	०	३०६
	महिला	५,५६२	२४८	२,९३९	१,१४७	५०६	२८३	१५३	७	१	१	२५२
दुल्लु नगरपालिका	जम्मा	२३,६८५	७४५	११,०७४	५,२२५	२,८२५	१,१७७	९५८	१७७	५५	१९	१,३५८
	पुरुष	१३,०६३	३७३	५,९११	२,९६८	१,७१०	७०५	५८६	१४१	५२	१०	५७१
	महिला	१०,६२२	३७२	५,१६३	२,२५७	१,११५	४७२	३७२	३६	३	९	७८७

क्रमसः

स्थानीय तह	लिङ्ग	कुल साक्षर जनसङ्ख्या	उत्तिर्ण गरेको शैक्षिक तह									
			पूर्व प्राथमिक	प्राथमिक (१-५ कक्षा)	निम्न माध्यमिक (६-८ कक्षा)	माध्यमिक (९-१० कक्षा)	SLC वा सो सरह	प्रमाणपत्र वा १०+२	स्नातक वा सो सरह	स्नातकोत्तर वा सो सरह	अन्य	अनौपचारिक शिक्षा
नारायण नगरपालिका	जम्मा	१७,३५६	४६८	६,८४१	३,६७६	२,४१६	१,५४२	१,१०८	३६८	१२६	१२	६७७
	पुरुष	९,२४४	२३४	३,६३७	१,९९५	१,३०७	८३१	५९७	२५७	९६	६	२२०
	महिला	८,११२	२३४	३,२०४	१,६८१	१,१०९	७११	५११	१११	३०	६	४५७
भगवतीमाई गाउँपालिका	जम्मा	१०,३२०	३५४	५,३३५	२,२८४	९५२	६४९	३८१	७६	२३	२३	२१४
	पुरुष	५,५५०	१८३	२,७३२	१,२८०	५८१	३७३	२३६	६०	१९	१४	५९
	महिला	४,७७०	१७१	२,६०३	१,००४	३७१	२७६	१४५	१६	४	९	१५५
डुङ्गेश्वर गाउँपालिका	जम्मा	९,७५५	२९३	४,३१६	२,२८३	१,२५९	७८९	४२३	७२	२५	५	२१६
	पुरुष	५,३४४	१७५	२,२९९	१,२२६	७१६	४८४	२५९	५८	२३	४	७५
	महिला	४,४११	११८	२,०१७	१,०५७	५४३	३०५	१६४	१४	२	१	१४१
गुराँस गाउँपालिका	जम्मा	१३,३००	४८८	६,०२७	२,८३९	१,७४५	१,११०	४२२	५८	२२	६	५३७
	पुरुष	७,३३८	२५१	३,१४९	१,५७४	१,०७७	६८४	२७६	४३	२०	३	२३२
	महिला	५,९६२	२३७	२,८७८	१,२६५	६६८	४२६	१४६	१५	२	३	३०५
संस्थागत	जम्मा	९१४	२	६२	३३१	२१६	२३४	३२	१५	२	०	१९
	पुरुष	८८८	०	५२	३२४	२१३	२३०	३२	१५	२	०	१९
	महिला	२६	२	१०	७	३	४	०	०	०	०	०

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.।

तालिका नं. ३.९ : ५ देखी २५ वर्ष भित्रका जनसङ्ख्याको विद्यालयमा उपस्थिती

स्थानीय तह कोड	स्थानीय तह	५-२५ वर्षका जनसङ्ख्या		हाल विद्यालय गईरहेका		हाल विद्यालय नगएका	
		पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला
६०६०१	नौमुले गाउँपालिका	४,८९४	५,२८७	३,५९८	३,५६८	१,२९८	१,६४०
६०६०२	महाबु गाउँपालिका	४,२३०	४,९२५	३,३४२	३,५६५	८०४	१,२७५
६०६०३	भैरवी गाउँपालिका	४,७४५	५,१२४	३,५५८	३,७७९	१,०८५	१,२३१
६०६०४	ठाँटीकाँध गाउँपालिका	४,३८१	४,७७४	३,२९९	३,१३६	१,०००	१,५२८
६०६०५	आठबीस नगरपालिका	६,६२६	७,१९७	५,०२१	४,६६८	१,४८०	२,३६२
६०६०६	चामुण्डा बिन्द्रासैनी	५,९५७	६,२७७	४,४५६	४,२९१	१,१७८	१,४९०
६०६०७	दुल्लु नगरपालिका	९,०९८	१०,०८८	६,८५१	७,१५०	२,११४	२,७४६
६०६०८	नारायण नगरपालिका	५,४६७	६,२५१	४,२८८	४,४४७	१,०३४	१,६३३
६०६०९	भगवतीमाई गाउँपालिका	४,२६४	४,९३८	३,१७६	३,३९७	१,०२४	१,४४१
६०६१०	डुङ्गेश्वर गाउँपालिका	३,३८०	३,८१३	२,६७९	२,७४४	६१६	९०६
६०६११	गुराँस गाउँपालिका	४,७२९	५,२३९	३,५६३	३,६१९	१,०४१	१,४४९
	संस्थागत	१३९	१५	१६	११	१२३	४
	जिल्लाको कुल	५७,९१०	६३,९२८	४३,८४७	४४,३७५	१२,७१७	१७,७०५

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.।

तालिका नं. ३.१० : परिवारले प्रयोग गरिरहेको घरको स्वामित्व

स्थानीय तह कोड	स्थानीय तह	कुल परिवार सङ्ख्या	घरको स्वामित्व अनुसार परिवार							
			आफ्नै	%	भाँडामा	%	संस्थागत	%	अन्य	%
६०६०१	नौमुले गाउँपालिका	३,७०८	३,५४८	९५.७	१३४	३.६	२	०.१	२४	०.६
६०६०२	महाबु गाउँपालिका	३,५५३	३,४८१	९८.०	३४	१.०	१	०.०	३७	१.०
६०६०३	भैरवी गाउँपालिका	३,९७६	३,८६९	९७.३	७२	१.८	१	०.०	३४	०.९
६०६०४	ठाँटीकाँध गाउँपालिका	३,३२७	३,२७४	९८.४	३७	१.१	१	०.०	१५	०.५
६०६०५	आठबीस नगरपालिका	५,२६३	५,०७०	९६.३	१५०	२.९	०	०.०	४३	०.८
६०६०६	चामुण्डा बिन्द्रासैनी	४,६३४	४,५७२	९८.७	५३	१.१	०	०.०	९	०.२
६०६०७	दुल्लु नगरपालिका	८,१६४	८,०११	९८.१	१०१	१.२	२	०.०	५०	०.६
६०६०८	नारायण नगरपालिका	५,७९१	४,९७२	८५.९	६९३	१२.०	६५	१.१	६१	१.१
६०६०९	भगवतीमाई गाउँपालिका	३,३५९	३,२४२	९६.५	९०	२.७	१	०.०	२६	०.८
६०६१०	डुङ्गेश्वर गाउँपालिका	३,०४४	२,८७३	९४.४	१५५	५.१	४	०.१	१२	०.४
६०६११	गुराँस गाउँपालिका	४,०९६	३,९८७	९७.३	८५	२.१	२	०.०	२२	०.५
	जिल्लाको कुल	४८,९१५	४६,८९९	९५.९	१,६०४	३.३	७९	०.२	३३३	०.७

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.।

तालिका नं. ३.११ : परिवाले प्रयोग गरिरहेको घरको जगको बनावट

स्थानीय तह कोड	स्थानीय तह	कुल परिवार सङ्ख्या	घरको जगको वनावट										
			माटोको जोडाई भएको	%	सिमेण्ट जोडाई भएको	%	RCC पिलर	%	काठको पिलर	%	अन्य	नखुलेको	%
६०६०१	नौमुले गाउँपालिका	३,७०८	३,६२९	९७.९	३३	०.९	०	०.०	७	०.२	१	३८	१.०
६०६०२	महाबु गाउँपालिका	३,५५३	३,४९६	९८.४	७	०.२	०	०.०	१४	०.४	३	३३	०.९
६०६०३	भैरवी गाउँपालिका	३,९७६	३,९३५	९९.०	७	०.२	२	०.१	४	०.१	३	२५	०.६
६०६०४	ठाँटीकाँध गाउँपालिका	३,३२७	३,२७८	९८.५	१	०.०	०	०.०	१	०.०	२	४५	१.४
६०६०५	आठबीस नगरपालिका	५,२६३	५,१८४	९८.५	५	०.१	०	०.०	४०	०.८	०	३४	०.६
६०६०६	चामुण्डा बिन्द्रासैनी	४,६३४	४,६००	९९.३	०	०.०	०	०.०	९	०.२	०	२५	०.५
६०६०७	दुल्लु नगरपालिका	८,१६४	८,०४६	९८.६	२०	०.२	१०	०.१	१८	०.२	२	६८	०.८
६०६०८	नारायण नगरपालिका	५,७९१	५,०८१	८७.७	३३३	५.८	२७८	४.८	२६	०.४	९	६४	१.१
६०६०९	भगवतीमाई गाउँपालिका	३,३५९	३,२९५	९८.१	३१	०.९	१६	०.५	०	०.०	१	१६	०.५
६०६१०	डुङ्गेश्वर गाउँपालिका	३,०४४	२,८६८	९४.२	७३	२.४	६३	२.१	९	०.३	०	३१	१.०
६०६११	गुराँस गाउँपालिका	४,०९६	३,८६४	९४.३	२७	०.७	१	०.०	१७५	४.३	४	२५	०.६
	कुल जम्मा	४८,९१५	४७,२७६	९६.६	५३७	१.१	३७०	०.८	३०३	०.६	२५	४०४	०.८

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.।

तालिका नं. ३.१२ : परिवाले प्रयोग गरिरहेको घरको बाहिरी गारोको बनावट

स्थानीय तह कोड	स्थानीय तह	कुल परिवार सङ्ख्या	घरको बाहिरी गारोको बनावट											
			माटोको जोडाई भएको	%	सिमेण्ट जोडाई भएको	%	काठ/ फल्याक	%	बास	%	काचो इटा	%	अन्य	%
६०६०१	नौमुले गाउँपालिका	३,७०८	३,६१३	९७.४	३८	१.०	१४	०.४	३	०.१	०	०.०	४०	१.१
६०६०२	महाबु गाउँपालिका	३,५५३	३,४४४	९६.९	२८	०.८	३१	०.९	६	०.२	०	०.०	४४	१.२
६०६०३	भैरवी गाउँपालिका	३,९७६	३,८९२	९७.९	४०	१.०	९	०.२	३	०.१	०	०.०	३२	०.८
६०६०४	ठाँटीकाँध गाउँपालिका	३,३२७	३,२५४	९७.८	१७	०.५	८	०.२	०	०.०	१	०.०	४७	१.४
६०६०५	आठबीस नगरपालिका	५,२६३	५,१४२	९७.७	१८	०.३	६३	१.२	३	०.१	१	०.०	३६	०.७
६०६०६	चामुण्डा बिन्द्रासैनी	४,६३४	४,५६८	९८.६	१४	०.३	२४	०.५	०	०.०	०	०.०	२८	०.६
६०६०७	दुल्लु नगरपालिका	८,१६४	७,९८२	९७.८	७०	०.९	२५	०.३	९	०.१	१	०.०	७७	०.९
६०६०८	नारायण नगरपालिका	५,७९१	४,९८२	८६.०	६९८	१२.१	२२	०.४	९	०.२	१	०.०	७९	१.४
६०६०९	भगवतीमाई गाउँपालिका	३,३५९	३,१९८	९५.२	७६	२.३	६०	१.८	४	०.१	१	०.०	२०	०.६
६०६१०	डुङ्गेश्वर गाउँपालिका	३,०४४	२,८४९	९३.६	१४९	४.९	९	०.३	५	०.२	०	०.०	३२	१.१
६०६११	गुराँस गाउँपालिका	४,०९६	३,७५८	९१.७	४४	१.१	२४०	५.९	२३	०.६	२	०.०	२९	०.७
	कुल जम्मा	४८,९१५	४६,६८२	९५.४	१,९९२	२.४	५०५	१.०	६५	०.१	७	०.०	४६४	०.९

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.।

तालिका नं. ३.१३ : परिवारले प्रयोग गरिरहेको घरको छानोको बनावट

स्थानीय तह कोड	स्थानीय तह	कुल परिवार सङ्ख्या	घरको छानोको बनावट													
			खर/पराल/छवाली	%	जस्ता/टिन	%	टायल/ढुंगा/खपडा	%	सिमेण्ट ढलान	%	काठ/फल्याक	%	माटो	%	अन्य	%
६०६०१	नौमुले गाउँपालिका	३,७०८	१,६८३	४५.४	१३३	३.६	१,७७०	४७.७	२९	०.८	१	०.०	०	०.०	९२	२.५
६०६०२	महाबु गाउँपालिका	३,५५३	४७१	१३.३	१२८	३.६	२,८४९	८०.२	७	०.२	५	०.१	४७	१.३	४६	१.३
६०६०३	भैरवी गाउँपालिका	३,९७६	५२९	१३.३	१२१	३.०	२,८१२	७०.७	१३	०.३	०	०.०	३८९	९.८	११२	२.८
६०६०४	ठाँटीकाँध गाउँपालिका	३,३२७	७०४	२१.२	२८	०.८	२,२७५	६८.४	८	०.२	१९	०.६	२२८	६.९	६५	२.०
६०६०५	आठबीस नगरपालिका	५,२६३	१,४१७	२६.९	१९९	३.८	३,०८७	५८.७	३५	०.७	५	०.१	४६१	८.८	५९	१.१
६०६०६	चामुण्डा बिन्द्रासैनी	४,६३४	७०९	१५.३	२१८	४.७	३,०१७	६५.१	२	०.०	६	०.१	५५६	१२.०	१२६	२.७
६०६०७	दुल्लु नगरपालिका	८,१६४	३,८१८	४६.८	१,३३२	१६.३	२,१०५	२५.८	३५	०.४	९	०.१	६४१	७.९	२२४	२.७
६०६०८	नारायण नगरपालिका	५,७९१	१,६४७	२८.४	१,१९८	२०.७	२,०८६	३६.०	६४९	११.२	३	०.१	११०	१.९	९८	१.७
६०६०९	भगवतीमाई गाउँपालिका	३,३५९	२६०	७.७	९६	२.९	२,९५७	८८.०	१५	०.४	२	०.१	७	०.२	२२	०.७
६०६१०	डुङ्गेश्वर गाउँपालिका	३,०४४	६२९	२०.७	१३९	४.६	२,०२२	६६.४	१२१	४.०	११	०.४	९२	३.०	३०	१.०
६०६११	गुराँस गाउँपालिका	४,०९६	२,२१६	५४.१	५८२	१४.२	९७५	२३.८	४२	१.०	९	०.२	२३६	५.८	३६	०.९
	कुल जम्मा	४८,९१५	१४,०८३	२८.८	४,१७४	८.५	२५,९५५	५३.१	९५६	२.०	७०	०.१	२,७६७	५.७	९१०	१.९

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.।

तालिका नं. ३.१४ : परिवारले प्रयोग गर्ने पिउने पानीको मुख्य स्रोत

स्थानीय तह कोड	स्थानीय तह	कुल परिवार सङ्ख्या	पिउने पानीको मुख्य स्रोत													
			धारा/पाइप	%	ट्युबेल	%	व्यवस्थित ईनार	%	अव्यवस्थित ईनार	%	मूलधारा	%	नदी/कुवा	%	अन्य	%
६०६०१	नौमुले गाउँपालिका	३,७०८	२,७२३	७३.४	३	०.१	४१	१.१	२०५	५.५	५८४	१५.७	११६	३.१	३६	१.०
६०६०२	महाबु गाउँपालिका	३,५५३	१,५३१	४३.१	१	०.०	११३	३.२	६२१	१७.५	१,१७४	३३.०	८८	२.५	२५	०.७
६०६०३	भैरवी गाउँपालिका	३,९७६	६८३	१७.२	४	०.१	२८४	७.१	१,०९२	२७.५	१,८३९	४६.३	५५	१.४	१९	०.५
६०६०४	ठाँटीकाँध गाउँपालिका	३,३२७	१,९२५	५७.९	२	०.१	२	०.१	७४	२.२	१,२७४	३८.३	९	०.३	४१	१.२
६०६०५	आठबीस नगरपालिका	५,२६३	२,८८१	५४.७	२	०.०	२६	०.५	४०४	७.७	१,६३४	३१.०	२८९	५.५	२७	०.५
६०६०६	चामुण्डा बिन्द्रासैनी	४,६३४	१,६१३	३४.८	३	०.१	३०८	६.६	८४३	१८.२	१,८०१	३८.९	४३	०.९	२३	०.५
६०६०७	दुल्लु नगरपालिका	८,१६४	२,८१०	३४.४	६	०.१	१९	०.२	८४०	१०.३	४,३३३	५३.१	८७	१.१	६९	०.८
६०६०८	नारायण नगरपालिका	५,७९१	३,७९८	६५.६	३	०.१	९७	१.७	५८४	१०.१	१,२३६	२१.३	२७	०.५	४६	०.८
६०६०९	भगवतीमाई गाउँपालिका	३,३५९	२,४४१	७२.७	३	०.१	२०	०.६	१५६	४.६	६९६	२०.७	२८	०.८	१५	०.४
६०६१०	डुङ्गेश्वर गाउँपालिका	३,०४४	१,९०२	६२.५	८	०.३	६४	२.१	१६१	५.३	८६९	२८.५	१४	०.५	२६	०.९
६०६११	गुराँस गाउँपालिका	४,०९६	३,०३०	७४.०	४	०.१	४	०.१	१५६	३.८	६१९	१५.१	१०३	२.५	१८०	४.४
	कुल जम्मा	४८,९१५	२५,३३७	५१.८	३९	०.१	९७८	२.०	५,१३६	१०.५	१६,०५९	३२.८	८५९	१.८	५०७	१.०

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.।

तालिका नं. ३.१५ : परिवाले खाना पकाउनको लागि प्रयोग गर्ने मुख्य इन्धन

स्थानीय तह कोड	स्थानीय तह	कुल परिवार सङ्ख्या	खाना पकाउनको लागि प्रयोग गर्ने मुख्य इन्धन													
			काठ/दाउरा	%	मट्टितेल	%	LP ग्यास	%	गुईठा	%	गोबर ग्यास	%	विद्युत	%	अन्य	%
६०६०१	नौमुले गाउँपालिका	३,७०८	३,६४९	९८.४	२	०.१	३	०.१	६	०.२	१४	०.४	०	०.०	३४	०.९
६०६०२	महाबु गाउँपालिका	३,५५३	३,४८८	९८.२	८	०.२	९	०.३	५	०.१	१८	०.५	०	०.०	२५	०.७
६०६०३	भैरवी गाउँपालिका	३,९७६	३,९३८	९९.०	४	०.१	५	०.१	२	०.१	८	०.२	०	०.०	१९	०.५
६०६०४	ठाँटीकाँध गाउँपालिका	३,३२७	३,२८२	९८.६	०	०.०	०	०.०	१	०.०	३	०.१	०	०.०	४१	१.२
६०६०५	आठबीस नगरपालिका	५,२६३	५,२०४	९८.९	१	०.०	२०	०.४	२	०.०	९	०.२	०	०.०	२७	०.५
६०६०६	चामुण्डा बिन्द्रासैनी	४,६३४	४,५८०	९८.८	७	०.२	०	०.०	१२	०.३	१२	०.३	०	०.०	२३	०.५
६०६०७	दुल्लु नगरपालिका	८,१६४	८,०१५	९८.२	१२	०.१	२४	०.३	१८	०.२	२७	०.३	०	०.०	६८	०.८
६०६०८	नारायण नगरपालिका	५,७९१	५,०१९	८६.७	१९	०.३	६५७	११.३	०	०.०	१२	०.२	२	०.०३	८३	१.४
६०६०९	भगवतीमाई गाउँपालिका	३,३५९	३,३१५	९८.७	२	०.१	९	०.३	१५	०.४	४	०.१	०	०.०	१३	०.४
६०६१०	डुङ्गेश्वर गाउँपालिका	३,०४४	२,९८२	९८.०	३	०.१	२२	०.७	३	०.१	७	०.२	०	०.०	२७	०.९
६०६११	गुराँस गाउँपालिका	४,०९६	४,०५१	९८.९	२	०.०	१	०.०	८	०.२	८	०.२	०	०.०	२६	०.६
	कुल जम्मा	४८,९१५	४७,५२३	९७.२	६०	०.१	७५०	१.५	७२	०.१	१२२	०.२	२	०.०	३८६	०.८

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.।

तालिका नं. ३.१६ : परिवाले बत्ती बाल्नको लागि प्रयोग गर्ने मुख्य इन्धन

स्थानीय तह कोड	स्थानीय तह	कुल परिवार सङ्ख्या	बत्ती बाल्नको लागि प्रयोग गर्ने मुख्य इन्धन											
			विद्युत	%	मट्टितेल	%	गोबर ग्यास	%	सोलार	%	अन्य	%	नखुलेको	%
६०६०१	नौमुले गाउँपालिका	३,७०८	३६३	९.८	११५	३.१	३	०.१	१,५९०	४२.९	१,६०३	४३.२	३४	०.९
६०६०२	महाबु गाउँपालिका	३,५५३	२५३	७.१	१३६	३.८	५	०.१	१,६८४	४७.४	१,४५२	४०.९	२३	०.६
६०६०३	भैरवी गाउँपालिका	३,९७६	७	०.२	१०२	२.६	१	०.०	१,८१७	४५.७	२,०३४	५१.२	१५	०.४
६०६०४	ठाँटीकाँध गाउँपालिका	३,३२७	६	०.२	२	०.१	३	०.१	९६४	२९.०	२,३११	६९.५	४१	१.२
६०६०५	आठबीस नगरपालिका	५,२६३	३०४	५.८	४	०.१	२	०.०	२,०५१	३९.०	२,८७५	५४.६	२७	०.५
६०६०६	चामुण्डा बिन्द्रासैनी	४,६३४	१६	०.३	२२५	४.९	१२	०.३	१,८०९	३९.०	२,५४९	५५.०	२३	०.५
६०६०७	दुल्लु नगरपालिका	८,१६४	१,०१४	१२.४	४०४	४.९	७	०.१	२,६७०	३२.७	४,००८	४९.१	६१	०.७
६०६०८	नारायण नगरपालिका	५,७९१	२,७६९	४७.८	७५४	१३.०	२	०.०	९१७	१५.८	१,३०६	२२.६	४३	०.७
६०६०९	भगवतीमाई गाउँपालिका	३,३५९	५०९	१५.२	५७	१.७	८	०.२	१,९५७	५८.३	८१४	२४.२	१४	०.४
६०६१०	डुङ्गेश्वर गाउँपालिका	३,०४४	१,१५४	३७.९	९८	३.२	३	०.१	८३२	२७.३	९३१	३०.६	२६	०.९
६०६११	गुराँस गाउँपालिका	४,०९६	२४३	५.९	१२५	३.१	५	०.१	२,०४८	५०.०	१,६४९	४०.३	२६	०.६
	कुल जम्मा	४८,९१५	६,६३८	१३.६	२,०२२	४.१	५१	०.१	१८,३३९	३७.५	२१,५३२	४४.०	३३३	०.७

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.।

तालिका नं. ३.१७ : घरपरिवारमा शौचालय प्रयोगको अवस्था

स्थानीय तह कोड	स्थानीय तह	कुल परिवार सङ्ख्या	शौचालय नभएका		व्यवस्थित शौचालयको प्रयोग गर्ने		साधारण शौचालयको प्रयोग गर्ने		शौचालयको अवस्था नखुलेको	
			परिवार	प्रतिशत	परिवार	प्रतिशत	परिवार	प्रतिशत	परिवार	प्रतिशत
६०६०१	नौमुले गाउँपालिका	३,७०८	२,६६६	७१.९	६१२	१६.५	३९६	१०.७	३४	०.९
६०६०२	महाबु गाउँपालिका	३,५५३	१,९९१	५६.०	१,०४५	२९.४	४९३	१३.९	२४	०.७
६०६०३	भैरवी गाउँपालिका	३,९७६	२,२९१	५७.६	९९२	२४.९	६७८	१७.१	१५	०.४
६०६०४	ठाँटीकाँध गाउँपालिका	३,३२७	१,४०६	४२.३	१,५८३	४७.६	२९७	८.९	४१	१.२
६०६०५	आठबीस नगरपालिका	५,२६३	३,०२०	५७.४	१,५०२	२८.५	७१४	१३.६	२७	०.५
६०६०६	चामुण्डा बिन्द्रासैनी	४,६३४	३,४८१	७५.१	३९१	८.४	७४०	१६.०	२२	०.५
६०६०७	दुल्लु नगरपालिका	८,१६४	५,०९९	६२.५	१,९०९	२३.४	१,०९३	१३.४	६३	०.८
६०६०८	नारायण नगरपालिका	५,७९१	२,३१६	४०.०	२,३६४	४०.८	१,०६९	१८.५	४२	०.७
६०६०९	भगवतीमाई गाउँपालिका	३,३५९	६२२	१८.५	२,३७९	७०.८	३४५	१०.३	१३	०.४
६०६१०	डुङ्गेश्वर गाउँपालिका	३,०४४	७६२	२५.०	१,८२०	५९.८	४३६	१४.३	२६	०.९
६०६११	गुराँस गाउँपालिका	४,०९६	१,३०८	३१.९	२,०८२	५०.८	६८०	१६.६	२६	०.६
	कुल जम्मा	४८,९१५	२४,९६२	५१.०	१६,६७९	३४.१	६,९४१	१४.२	३३३	०.७

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.।

तालिका नं. ३.१८ : घरपरिवारले प्रयोग गरेका सुविधाका साधनहरू

स्थानीय तह कोड	स्थानीय तह	कुल परिवार सङ्ख्या	कुनै पनि सुविधा नभएका	कम्तीमा एउटा सुविधा भएका	परिवारले प्रयोग गर्ने सुविधाहरू											
					रेडियो	टिभि	केबुल	कम्प्यूटर	इन्टर नेट	टेलि फोन	मोवाइल	मोटर	मोटर साइकल	साइकल	अन्य सवारी साधन	फ्रिज
६०६०१	नौमुले गाउँपालिका	३,७०८	१,२१०	२,३५७	१,९९१	१८	२४	११	१	२४	१,११२	०	२	०	०	१
६०६०२	महाबु गाउँपालिका	३,५५३	१,४७८	१,९१७	१,३७९	१४	८	५	०	८	१,१९६	०	१	०	०	१
६०६०३	भैरवी गाउँपालिका	३,९७६	१,७९४	२,१५७	१,५७१	८	६	७	२	११	१,६०३	०	७	३	२	१
६०६०४	ठाँटीकाँध गाउँपालिका	३,३२७	१,७९२	१,४५९	१,१८९	२	०	३	३	१०	७२८	०	९	१	०	०
६०६०५	आठबीस नगरपालिका	५,२६३	२,२४२	२,८४१	२,१५१	३५	४	३	६	३३	१,७६२	०	९	१२	०	३
६०६०६	चामुण्डा बिन्द्रासैनी	४,६३४	२,०८८	२,४७५	२,१२३	१३	०	५	०	१३	१,१८८	०	६	२	१	१
६०६०७	दुल्लु नगरपालिका	८,१६४	३,३०३	४,५७०	३,५०५	११८	६७	३५	९	२६	३,०१८	२	२४	१९	५	५
६०६०८	नारायण नगरपालिका	५,७९१	१,३६६	४,२८१	३,२०९	८२४	६३९	१७३	८६	२७७	३,२०१	१६	११६	३४	१२	१२२
६०६०९	भगवतीमाई गाउँपालिका	३,३५९	१,११५	२,१६५	१,७५१	३४	०	१	०	३७	१,१७७	१	६	१	०	४
६०६१०	डुङ्गेश्वर गाउँपालिका	३,०४४	४७९	२,४१४	२,०४१	२६२	८६	२०	४	१०९	१,७२९	२	२२	५	०	२१
६०६११	गुराँस गाउँपालिका	४,०९६	१,१७५	२,८६९	२,४३१	६०	८	७	०	३७	१,७६४	१	११	७	२	५
	कुल जम्मा	४८,९१५	१८,०४२	२९,५०५	२३,३३१	१,३८८	८४२	२७०	१११	५८५	१८,४७८	२२	२१३	८४	२२	१६४

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.।

तालिका नं. ३.१९ : अनुपस्थित (विदेश गएका) जनसङ्ख्या सम्बन्धी विवरण

स्थानीय तह कोड	स्थानीय तह	कुल परिवार सङ्ख्या	सदस्य अनुपस्थित रहेका परिवार	अनुपस्थित (विदेश गएका) जनसङ्ख्या		
				पुरुष	महिला	कुल जम्मा
६०६०१	नौमुले गाउँपालिका	३,७०८	४२०	५२३	८९	६१२
६०६०२	महाबु गाउँपालिका	३,५५३	१,०४१	१,३४५	१६८	१,५१३
६०६०३	भैरवी गाउँपालिका	३,९७६	४६१	६०५	११५	७२०
६०६०४	ठाँटीकाँध गाउँपालिका	३,३२७	३०६	३८४	४०	४२४
६०६०५	आठबीस नगरपालिका	५,२६३	७१६	८९१	१२४	१,०१५
६०६०६	चामुण्डा बिन्द्रासैनी	४,६३४	३७६	४८१	७४	५५५
६०६०७	दुल्लु नगरपालिका	८,१६४	१,४९७	१,९४०	३२८	२,२६८
६०६०८	नारायण नगरपालिका	५,७९१	१,११९	१,३३०	१२४	१,४५४
६०६०९	भगवतीमाई गाउँपालिका	३,३५९	५१९	६५०	१७८	८२८
६०६१०	डुङ्गेश्वर गाउँपालिका	३,०४४	५००	६७३	१३३	८०६
६०६११	गुराँस गाउँपालिका	४,०९६	६८३	८७५	१५१	१,०२६
	जिल्लाको कुल	४८,९१५	७,६३८	९,६९७	१,५२४	११,२२१

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.।

तालिका नं. ३.२० : वित्तिय संस्था, सहकारी तथा व्यापारीक प्रतिष्ठानहरूको सङ्ख्या

स्थानीय तह कोड	स्थानीय तह	वैक तथा वित्तिय संस्थाको सङ्ख्या	उद्योग वाणिज्य संघमा दर्ता भएका व्यावार व्यवसाय सङ्ख्या
६०६०१	नौमुले गाउँपालिका	०	२४१
६०६०२	महाबु गाउँपालिका	०	२८
६०६०३	भैरवी गाउँपालिका	०	७८
६०६०४	ठाँटीकाँध गाउँपालिका	०	-
६०६०५	आठबीस नगरपालिका	२	२८८
६०६०६	चामुण्डा बिन्द्रासैनी नगरपालिका	०	७२
६०६०७	दुल्लु नगरपालिका	२	१४४
६०६०८	नारायण नगरपालिका	११	१,०५२
६०६०९	भगवतीमाई गाउँपालिका	०	१०६
६०६१०	डुङ्गेश्वर गाउँपालिका	१	२५६
६०६११	गुराँस गाउँपालिका	०	२४५
	जिल्लाको कुल	१६	२,५१०

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८, के.त.वि.।

तालिका नं. ३.२१ : स्थानीय तह अनुसार मतदाता सङ्ख्या

स्थानीय तह कोड	स्थानीय तह	स्थानीय तह निर्वाचन २०७४			प्रदेश तथा प्रतिनिधि सभा निर्वाचन २०७४		
		पुरुष	महिला	कुल जम्मा	पुरुष	महिला	कुल जम्मा
६०६०१	नौमुले गाउँपालिका	५,७३१	५,५७०	११,३०१	५,८९३	५,६६१	११,५५४
६०६०२	महाबु गाउँपालिका	५,०३३	५,२८३	१०,३१६	५,२५२	५,४६३	१०,७१५
६०६०३	भैरवी गाउँपालिका	५,०६५	५,१८९	१०,२५४	५,३७२	५,४३८	१०,८१०
६०६०४	ठाँटीकाँध गाउँपालिका	४,११५	४,०९९	८,२१४	४,३७५	४,३४३	८,७१८
६०६०५	आठबीस नगरपालिका	६,८९७	७,२४६	१४,१४३	७,३४७	७,६२९	१४,९७६
६०६०६	चामुण्डा बिन्द्रासैनी न.पा.	५,६६७	५,५४५	११,२१२	६,३८९	६,०६८	१२,४५७
६०६०७	दुल्लु नगरपालिका	१०,४३४	११,०६८	२१,५०२	११,१८२	११,६११	२२,७९३
६०६०८	नारायण नगरपालिका	७,३४१	७,८८५	१५,२२६	७,७६६	८,३२०	१६,०८६
६०६०९	भगवतीमाई गाउँपालिका	५,१६१	४,९९०	१०,१५१	५,२८८	५,१२२	१०,४१०
६०६१०	डुङ्गेश्वर गाउँपालिका	४,२९३	४,४८९	८,७८२	४,५४१	४,६३९	९,१८०
६०६११	गुराँस गाउँपालिका	५,८४९	६,०१५	११,८६४	६,०९४	६,१५१	१२,२४५
	जिल्लाको कुल	६५,५८६	६७,३७९	१,३२,९६५	६९,४९९	७०,४४५	१,३९,९४४

स्रोत : जिल्ला निर्वाचन कार्यालय दैलेख, २०७४।

तालिका नं. ३.२२ : स्थानीय तहका निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूको विवरण

स्थानीय तह कोड	स्थानीय तहको नाम	जनप्रतिनिधि			
		पद	नाम, थर	सँलग्न दल	सम्पर्क नं.
६०६०१	नौमुले गाउँपालिका	अध्यक्ष	भदे बुढामगर	नेपाली काँग्रेस	९८२१५१६६१०
		उपाध्यक्ष	अमृता सिंह	नेपाली काँग्रेस	९८१९५१९५०१
		वडा नं. १ वडा अध्यक्ष	भवानी प्रसाद जैसी	ने.क.पा.एमाले	९८१२४४४५९७
		वडा नं. २ वडा अध्यक्ष	मोतिलाल खत्री	नेपाली काँग्रेस	९८१४५४९४४९
		वडा नं. ३ वडा अध्यक्ष	गगन बहादुर रोकामगर	नेपाली काँग्रेस	९८२२४०९०२५
		वडा नं. ४ वडा अध्यक्ष	गान बहादुर ढिगामगर	ने.क.पा.एमाले	९८१२५२९८६३
		वडा नं. ५ वडा अध्यक्ष	भबिराम बुढा	नेपाली काँग्रेस	९८१४५८४७९५
		वडा नं. ६ वडा अध्यक्ष	दल बहादुर गुरुङ्ग	नेपाली काँग्रेस	९८१५५६८५४७
		वडा नं. ७ वडा अध्यक्ष	मोतिलाल बस्नेत	नेपाली काँग्रेस	९८६८३५३४०४
		वडा नं. ८ वडा अध्यक्ष	मोहन कुमार राना मगर	ने.क.पा.एमाले	९८४८०६२८२१
		कार्य पालिका सदस्य	सुमित्रा कुमारी सलामी	नेपाली काँग्रेस	९८००५८९८४१
		कार्य पालिका सदस्य	पबित्रा मगर्नी	नेपाली काँग्रेस	९८१६५७१३०९
		कार्य पालिका सदस्य	प्रेमा बस्नेत	नेपाली काँग्रेस	९८१२५५००४०
		कार्य पालिका सदस्य	सिता बस्नेत	नेपाली काँग्रेस	९८१४५९४६३५
दलित महिला सदस्य	पर्मिला कुमारी बि.क	नेपाली काँग्रेस	९८२२४५०५१७		
दलित महिला सदस्य	सम्झना गहतराज	नेपाली काँग्रेस	९८१४५२२६५०		

क्रमसः

स्थानीय तह कोड	स्थानीय तहको नाम	जनप्रतिनिधि			
		पद	नाम, थर	सँलग्न दल	सम्पर्क नं.
६०६०२	महाबु गाँउपालिका	अध्यक्ष	जंग बहादुर शाही	ने.क.पा एमाले	९८४८२४२२७३
		उपाध्यक्ष	प्रेम कुमारी बुढा	ने.क.पा एमाले	९८४८२८४५२३
		वडान.१ वडाअध्यक्ष	हरी प्रसाद उपाध्याय	ने.क.पा एमाले	९८४८०६४१९४
		वडान.२ वडाअध्यक्ष	राम कृष्णगुरुड	नेपाली काँग्रेस	९८२२४६४६४८
		वडान.३ वडाअध्यक्ष	हिरा सिंह बडुवाल	नेपाली काँग्रेस	९७४८०२८८३८
		वडान.४ वडाअध्यक्ष	देब बहादुर शाही	ने.क.पा एमाले	९८६६७४७३०४
		वडान.५ वडाअध्यक्ष	जगत बहादुर हमाल	ने.क.पा एमाले	९८१८९५७९५२
		वडान.६ वडाअध्यक्ष	डम्बर बहादुर थापामगर	ने.क.पा एमाले	९८१५५१६०८४
		दलित सदस्य	बाटुली कुमारी सुनार	ने.क.पा एमाले	९८४८००७९८७
		महिला सदस्य	कविता कुमारी गिरी	ने.क.पा एमाले	
		महिला सदस्य	जैसरामगर्नी	ने.क.पा एमाले	९८६८१४६५०९
		महिला सदस्य	भगवति कुमारी शाही	ने.क.पा एमाले	९८२४५२९४००
		खुल्ला दलित सदस्य	ईन्द्र बहादुर सुनार	ने.क.पा एमाले	
		खुल्ला दलित सदस्य	भिम सिंह सार्की	ने.क.पा एमाले	
६०६०३	भैरवी गाउँपालिका	अध्यक्ष	प्रेम बुढा	ने.क.पा एमाले	९७४८०३४६७८
		उपाध्यक्ष	पदमा कुमारी बिष्ट	ने.क.पा एमाले	९८४१३१२४२२
		वडा न.१ वडा अध्यक्ष	काशिराम कार्की	ने.क.पा एमाले	९८४८२७७२५०
		वडा न.२ वडा अध्यक्ष	हरी बहादुर थापा	ने.क.पा एमाले	९८२४६०६८२
		वडा न.३ वडा अध्यक्ष	देबी भण्डारी	नेपाली काँग्रेस	९७४८०३०४४५
		वडा न.४ वडा अध्यक्ष	बिरेन्द्र शाही	ने.क.पा.एमाले	९८६८०६४३१८
		वडा न.५ वडा अध्यक्ष	हेमलाल जैसी	नेपाली काँग्रेस	९८४८०६८९६४
		वडा न.६ वडा अध्यक्ष	डिल्लीराम पुरी	नेपाली काँग्रेस	९७४८०७७३८०
		वडा नं.७ वडा अध्यक्ष	छविराम आचार्य	एमाले	९७४८०२०६१९
		कार्यपालिका सदस्य	मनिषा सोनी	नेपाली काँग्रेस	९७४८०९६०२४
		कार्यपालिका सदस्य	लक्ष्मी बि.क.	नेपाली काँग्रेस	९८२२५५७१८४
		कार्यपालिका सदस्य	सिता कुमारी थापा	नेपाली काँग्रेस	९८२४५००३०६
		कार्यपालिका सदस्य	सिता बि.क.	नेपाली काँग्रेस	९८१२५५८३०८
		कार्यपालिका सदस्य	खड्के नेपाली	नेपाली काँग्रेस	९८४८०५३९९६
दलित तथा अल्पशंख्य	प्रेम सार्की	नेपाली काँग्रेस	९८१४५०१४५५		

क्रमसः

स्थानीय तह कोड	स्थानीय तहको नाम	जनप्रतिनिधि			
		पद	नाम, थर	सँलग्न दल	सम्पर्क नं.
६०६०४	ठाँटीकाँध गाँउपालिका	अध्यक्ष	धिर बहादुर शाही	ने.क.पा एमाले	९७५१०११२४०
		उपाध्यक्ष	सुस्मिता सिंह	ने.क.पा एमाले	९७४८०२०४३२
		वडा न. १ वडा अध्यक्ष	नरतम बहादुर बुढा	ने.क.पा एमाले	९८४८१४१५७८
		वडा न. २ वडा अध्यक्ष	रुप विश्व कर्मा	ने.क.पा एमाले	९८५८०२४५२०
		वडा न. ३ वडा अध्यक्ष	कर्ण बहादुर शाही	ने.क.पा एमाले	९७४८०१४७८५
		वडा न. ४ वडा अध्यक्ष	रेशम बहादुर सिजापति	ने.क.पा एमाले	९७४८०९३१११
		वडा न. ५ वडा अध्यक्ष	पंख बहादुर शाही	नेपाली काँग्रेस	९८६८३९६६३५
		वडा न. ६ वडा अध्यक्ष	मान बहादुर सिजापति	ने.क.पा एमाले	९८५८०५०२५६
		दलित महिला सदस्य	तकमत कुमार बि.क	ने.क.पा एमाले	९८६८३१७०२६
		कार्यपालिका सदस्य	दल बहादुर सुनार	ने.क.पा एमाले	
		कार्यपालिका सदस्य	पदम बहादुर बि.क	ने.क.पा एमाले	
		कार्यपालिका सदस्य	खगी तिमिल्सैना	ने.क.पा एमाले	९८४८२२५४००
		कार्यपालिका सदस्य	जैशरा कुमी विश्व कर्मा	ने.क.पा एमाले	९८६७८७१९७२
		दलित तथा अल्प शंख्यक	निर्मला बि.क	ने.क.पा एमाले	९८६८१००१४२
६०६०५	आठबिस नगरपालिका	प्रमुख	खडक राज उपाध्याय	ने.क.पा एमाले	९८५८०५०६९९
		उप प्रमुख	दिपा बोहरा	ने.क.पा एमाले	९८४८०६६६३५
		वडा न. १ वडा अध्यक्ष	पर्व सिंह बि.क	ने.क.पा एमाले	९८४८१७३३०८
		वडा न. २ वडा अध्यक्ष	पुर्ण प्रसाद खनाल	नेपाली काँग्रेस	९८६५६७२४६१
		वडा न. ३ वडा अध्यक्ष	प्रयाग बहादुर शाही	ने.क.पा एमाले	९८६८३४७१६४
		वडा न. ४ वडा अध्यक्ष	रण बहादुर माझी	ने.क.पा एमाले	९८४८१९९३४८
		वडा न. ५ वडा अध्यक्ष	कर्ण बहादुर मगर	ने.क.पा एमाले	९८४८३९८३१०
		वडा न. ६ वडा अध्यक्ष	धीर बहादुर शाही	नेपाली काँग्रेस	९८१९४२२७६४
		वडा न. ७ वडा अध्यक्ष	चक्र बहादुर शाही	नेपाली काँग्रेस	९८४८२७२७१५
		वडा न. ८ वडा अध्यक्ष	मुक्ति प्रसाद उपाध्याय	नेपाली काँग्रेस	९८६०९१७४८६
		वडा न. ९ वडा अध्यक्ष	धन बहादुर सिजापति	ने.म.कि.पा	९८४८०१४७१३
		सदस्य	कलम बि.क	ने.क.पा एमाले	९८६८२६०५४९
		सदस्य	गम्भिर कामी	ने.म.कि.पा	९८६८०८७७७०
		सदस्य	डब्बल सुनार	ने.म.कि.पा	९८६८६५०४७१
सदस्य	कमला थापा	ने.क.पा एमाले	९८४४८७१०३६		
दलित महिला सदस्य	जौकला कामी	ने.क.पा एमाले			
महिला सदस्य	लालसरी थापा	ने.क.पा एमाले			
दलित महिला सदस्य	देउधरी कामी	ने.म.कि.पा			
सदस्य	नन्दरुप बडुवाल	ने.म.कि.पा	९६१९७६०१६६		

क्रमसः

स्थानीय तह कोड	स्थानीय तहको नाम	जनप्रतिनिधि			
		पद	नाम, थर	सँलग्न दल	सम्पर्क नं.
६०६०६	चामुण्डा बिन्द्रासैनी नगरपालिका	प्रमुख	सुर्य बहादुर शाही	ने.क.पा एमाले	९८४८११७०८८
		उप प्रमुख	तारा कमारी साही (खत्री)	ने.क.पा एमाले	९८४८२७७६४०
		वडा न. १ वडा अध्यक्ष	रंग बहादुर तामाङ	ने.क.पा एमाले	९७४८०३३९८२
		वडा न. २ वडा अध्यक्ष	जंग बहादुर बिष्ट	ने.क.पा एमाले	९७४१२५१९०३
		वडा न. ३ वडा अध्यक्ष	निरक बहादुर शाही	ने.म.कि.पा	९७६६८३१९०५
		वडा न. ४ वडा अध्यक्ष	टिकाराम शाही	ने.क.पा एमाले	९८१५५७९१११
		वडा न. ५ वडा अध्यक्ष	नारायण प्रसाद रेग्मी	नेपाली काँग्रेस	९८५८०३८३८०
		वडा न. ६ वडा अध्यक्ष	बखत बहादुर बोहरा	ने.क.पा एमाले	९८६७७३२५७९
		वडा न. ७ वडा अध्यक्ष	ईन्द्र प्रसाद चौलागाई	ने.म.कि.पा	९८६८१०९३९६
		वडा न. ८ वडा अध्यक्ष	बिर बहादुर शाही	ने.क.पा एमाले	९८४४८४३१६८
		वडा न. ९ वडा अध्यक्ष	नन्द प्रसाद न्यौपाने	ने.क.पा एमाले	
		महिला दलित सदस्य	कौशिला बि.क	ने.क.पा एमाले	९७४८५९९८०३
		दलित खुल्ला सदस्य	दिनेश बि.क	ने.क.पा एमाले	९८४८१३९३६४
		दलित खुल्ला सदस्य	धिरेन्द्र बि.क	ने.क.पा एमाले	९८६८७५९४६९
		दलित खुल्ला सदस्य	दिल बहादुर सार्की	ने.क.पा एमाले	९८४८०६८५२६
		महिलासदस्य	धन कुमारी शाहि	ने.म.कि.पा	९८६८३९६६७७
		दलित खुल्ला सदस्य	खजुरा नेपाली	ने.क.पा एमाले	९८१०६६५०८७
महिला सदस्य	नन्दा कुमारी सावद	ने.क.पा एमाले	९८१९५९४४१८		
दलित खुल्ला सदस्य	मन कुमारी बि.क	ने.क.पा एमाले	९७४८९३९०९३		
६०६०७	दुल्लु नगरपालिका	प्रमुख	घनश्याम भण्डारी	नेपाली काँग्रेस	९८४८०४००४६
		उप प्रमुख	बिष्णु कुमारी थापा	ने.क.पा एमाले	
		वडा न. १ वडा अध्यक्ष	नयाँ राम थापा	नेपाली काँग्रेस	९८४८२७७५५६
		वडा न. २ वडा अध्यक्ष	लक्ष्मी राम थापा	ने.क.पा एमाले	९७४८०२०४९३
		वडा न. ३ वडा अध्यक्ष	कलम बहादुर खनाल	ने.क.पा एमाले	९७४८०२०३८४
		वडा न. ४ वडा अध्यक्ष	भरत प्रसाद उपाध्याय	नेपाली काँग्रेस	९८४८१३९९९८
		वडा न. ५ वडा अध्यक्ष	प्रेम बहादुर थापा	नेपाली काँग्रेस	९७४८०२०२७७
		वडा न. ६ वडा अध्यक्ष	बखत बहादुर खडका	ने.क.पा एमाले	९८१५५५५०५४
		वडा न. ७ वडा अध्यक्ष	लाल बहादुर रावत	नेपाली काँग्रेस	९८४४८१२३१५
		वडा न. ८ वडा अध्यक्ष	टिकाराम थापा	नेपाली काँग्रेस	
		वडा न. ९ वडा अध्यक्ष	रण बहादुर बोहरा	ने.क.पा.एमाले	९८४८११६७५७
		वडा न. १० वडा अध्यक्ष	हर्क बहादुर खडका	ने.क.पा.एमाले	९८४८०६९०१४
वडा न. ११ वडा अध्यक्ष	खगेन्द्र थापा	ने.क.पा. एमाले	९८५८०५०१०१		

क्रमसः

स्थानीय तह कोड	स्थानीय तहको नाम	जनप्रतिनिधि			
		पद	नाम, थर	सँलग्न दल	सम्पर्क नं.
६०६०७	दुल्लु नगरपालिका	वडा न. १२ वडा अध्यक्ष	भुपाराम लम्साल	ने.क.पा.एमाले	९७४८००१७०१
		वडा न. १३ वडा अध्यक्ष	सुर्य बहादुर शाही	ने.क.पा.एमाले	९८४८२७७३८२
		दलित सदस्य	डिल बहादुर सुनार	ने.क.पा.एमाले	९८५८०५०५४५
		दलित सदस्य	तकमाने कामी	ने.क.पा.एमाले	९८६८०८७९७५
		दलित सदस्य	पशुराम कामी	ने.क.पा.एमाले	९८०४५३७८७८
		महिला सदस्य	अमृता कुमारी शाही	ने.क.पा.एमाले	९८१२४६६२२६
		दलित महिला सदस्य	खजुरा सुजी	ने.क.पा.एमाले	९८१२५६३९५५
		दलित वा अल्पसंख्य सदस्य	मिना गुरुड	ने.क.पा.एमाले	९८१२५४०१३९
		दलित वा अल्पसंख्य सदस्य	सबित्रा कुमारी खडका	ने.क.पा.एमाले	९८४४८७२७७४
		दलित महिला सदस्य	नन्दकला नेपाली	ने.क.पा.एमाले	९८१४५२८६४४
६०६०८	नारायण नगरपालिका	प्रमुख	रत्न बहादुर खडका	ने.क.पा.एमाले	९८६८०२७१११
		उप प्रमुख	सावित्री मल्ल	ने.क.पा.एमाले	९८४८००४१३४
		वडा न. १ वडा अध्यक्ष	तिर्थ नायाण श्रेष्ठ	ने.क.पा.एमाले	९८४८०४२३३३
		वडा न. २ वडा अध्यक्ष	शेर बहादुर थापा	ने.क.पा.एमाले	९७४८०२१९२६
		कार्य पालिका सदस्य	रत्ना कुमारी थाप	ने.क.पा.एमाले	९८४८११६७९३
		वडा न. ३ वडा अध्यक्ष	चन्द्र प्रसाद उपाध्याय	ने.क.पा.एमाले	९८४८१००१४३
		कार्य पालिका सदस्य	बिष्णु देवी पाण्डे	ने.क.पा.एमाले	९८४४८४३७१७
		वडा न. ४ वडा अध्यक्ष	बिर बहादुर कटुवाल	ने.क.पा.एमाले	९८४८२०८९०१
		कार्य पालिका सदस्य	मनिसरा थापा मगर	ने.क.पा.एमाले	९८४८११२४९८
		वडा न. ५ वडा अध्यक्ष	लाल बहादुर बस्नेत	ने.क.पा.एमाले	९८४८०१६४२४
		वडा न. ६ वडा अध्यक्ष	प्रकास न्यौपाने	नेपाली काँग्रेस	९८५८०५१२४०
		वडा न. ७ वडा अध्यक्ष	पुर्ण बहादुर मल्ल	नेपाली काँग्रेस	९८४४८०७५२८
		वडा न. ८ वडा अध्यक्ष	दल बहादुर खत्री	नेपाली काँग्रेस	९८४८०४३३७५
		वडा न. ९ वडा अध्यक्ष	ढाल बहादुर थापा	ने.क.पा.एमाले	९८४८१४१९०२
		कार्य पालिका सदस्य	द्रोपति थापा	ने.क.पा.एमाले	९८२२४१६०२७
		वडा न. १० वडा अध्यक्ष	लोक बहादुर थापा	ने.क.पा.एमाले	९८१६५२७९३६
वडा न. ११ वडा अध्यक्ष	टंक बहादुर बिष्ट	ने.क.पा.एमाले	९८४८०६३०७४		
कार्य पालिका सदस्य	मन कुमारी सुनार	ने.क.पा.एमाले	९८४८०९७९२७		
कार्य पालिका सदस्य	प्रेम बहादुर बादी	ने.क.पा.एमाले			
कार्य पालिका सदस्य	संकर बयलकोटी	ने.क.पा.एमाले	९८४४८५७६३६		
कार्य पालिका सदस्य	जगत बहादुर सार्की	ने.क.पा.एमाले	९८१४५३७५०६		

क्रमसः

स्थानीय तह कोड	स्थानीय तहको नाम	जनप्रतिनिधि			
		पद	नाम,थर	सँलग्न दल	सम्पर्क नं.
६०६०९	भगवतिमाई गाउँपालिका	अध्यक्ष	दान बहादुर थापा मगर	ने.क.पा एमाले	९८५८०५०७६५
		उपाध्यक्ष	चन्द्रा रेग्मी	ने.क.पा एमाले	९८००५६९५१४
		वडा न. १ वडा अध्यक्ष	मान बहादुर बुढा	ने.क.पा.एमाले	९८६८९०४३८६
		वडा न. २ वडा अध्यक्ष	कर्ण बहादुर शाही	ने.क.पा.एमाले	९८०४५५६६०१
		वडा न. ३ वडा अध्यक्ष	दान बहादुर खड्का	नेपाली काँग्रेस	९८१९५०२७०२
		वडा न. ४ वडा अध्यक्ष	कृष्ण बहादुर थापा	ने.क.पा एमाले	९८१२४४२६९५
		वडा न. ५ वडा अध्यक्ष	कृष्ण बहादुर शाही	ने.क.पा एमाले	९८१५५९५५८६
		वडा न. ६ वडा अध्यक्ष	बिर शंकर रोकाय	स्वतन्त्र	९८०९८९४७५९
		वडा न. ७ वडा अध्यक्ष	रत्न बहादुर शाही	रा.प्र.पा	९८४८००७०७२
		महिला सदस्य	कल्पना मगर	ने.क.पा एमाले	९८२४५८४५८८
		महिला सदस्य	सेतु खड्का	ने.क.पा एमाले	९८१९५९६१५४
		महिला सदस्य	सिता के.शी	ने.क.पा एमाले	९८०४५३०५३९
		महिला सदस्य	पवित्रा नेपाली	ने.क.पा एमाले	९८१४५००७७१
		दलित वा अल्पसंख्य सदस्य	मान बहादुर नेपाली	ने.क.पा एमाले	९८४८०४७१३४
		दलित वा अल्पसंख्य सदस्य	डम्बर बहादुर कामी	ने.क.पा एमाले	९८२२४९१४१९
		६०६१०	डुङ्गेश्वर गाउँपालिका	अध्यक्ष	नगेन्द्र बहादुर मल्ल
उपाध्यक्ष	सिता ज्ञवाली			नेपाली काँग्रेस	९८६८०७२४३५
वडा न. १ वडा अध्यक्ष	लोक बहादुर डांगी			ने.क.पा एमाले	९८४८०५३९७५
वडा न. २ वडा अध्यक्ष	राज कुमार खत्री			ने.क.पा एमाले	९८५११९३७५६
वडा न. ३ वडा अध्यक्ष	उदय न्यौपाने			नेपाली काँग्रेस	९८१९५६५१४०
वडा न. ४ वडा अध्यक्ष	खगेन्द्र बहादुर थापा			नेपाली काँग्रेस	९८४८२८५३७७
वडा न. ५ वडा अध्यक्ष	टेक बहादुर भण्डारी			नेपाली काँग्रेस	९७४८०९७३४४
वडा न. ६ वडा अध्यक्ष	बम बहादुर बि.सी			नेपाली काँग्रेस	९८६८१२००५५
महिला सदस्य	खगिसरा थापामगर			नेपाली काँग्रेस	९८६८०६३३१०
महिला सदस्य	खगिसरा नेपाली			नेपाली काँग्रेस	९८०४५६४२८४
महिला सदस्य	भिमा सिंह			नेपाली काँग्रेस	९८४८२३१२५१
महिला सदस्य	शान्ति वली			नेपाली काँग्रेस	९८६२२६९२४८
दलित वा अल्पसंख्य सदस्य	दुर्गा बि.क			नेपाली काँग्रेस	९८६८०६३३१०
दलित वा अल्पसंख्य सदस्य	रंजिता बि.क			नेपाली काँग्रेस	९८४८३९९०६०

क्रमसः

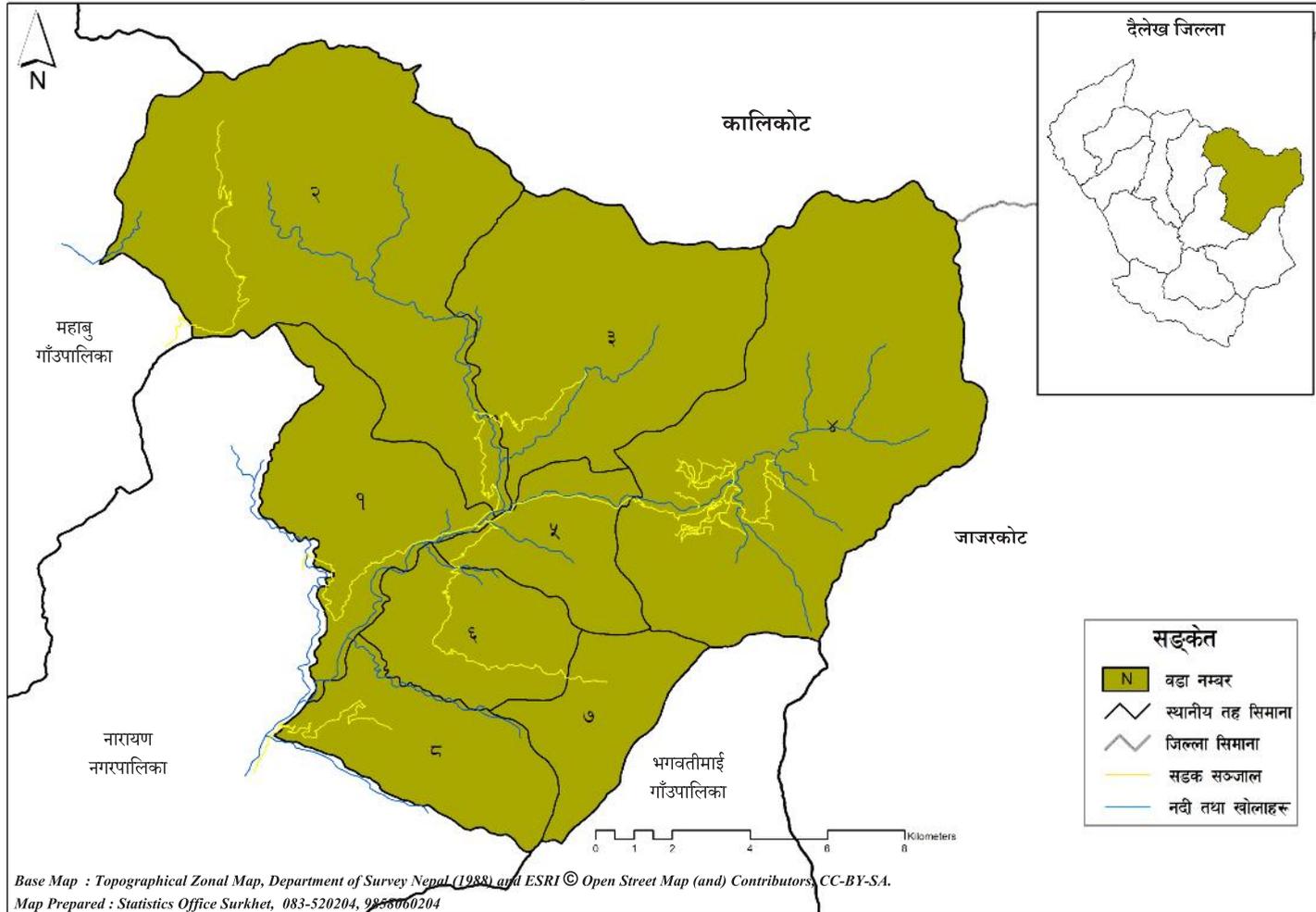
स्थानीय तह कोड	स्थानीय तहको नाम	जनप्रतिनिधि			
		पद	नाम, थर	सँलग्न दल	सम्पर्क नं.
६०६११	गुँरास गाँउपालिका	अध्यक्ष	खेमराज वली	नेपाली काँग्रेस	९८५८०६६०२१
		उपाध्यक्ष	दिपा कुमारी वि.सी रावल	नेपाली काँग्रेस	९८२४५६८१८९
		वडा न. १ वडा अध्यक्ष	नर बहादुर रामजाली	ने.क.पा एमाले	९८०४५६३२३६
		वडा न. २ वडा अध्यक्ष	रत्न बहादुर रावल	नेपाली काँग्रेस	
		वडा न. ३ वडा अध्यक्ष	गंगाराम खत्री	नेपाली काँग्रेस	९८६८६५६३६३
		वडा न. ४ वडा अध्यक्ष	खडक बहादुर शाही	ने.क.पा एमाले	९८१५५८४६२३
		वडा न. ५ वडा अध्यक्ष	सुरेन्द्र महतरा	नेपाली काँग्रेस	९८४८१२१०५५
		वडा न. ६ वडा अध्यक्ष	हिम बहादुर वली	ने.क.पा एमाले	९८४८११७४२१
		वडा न. ७ वडा अध्यक्ष	हुकुम बहादुर खत्री	नेपाली काँग्रेस	९८५८०५६१९०
		वडा न. ८ वडा अध्यक्ष	पुर्ण बहादुर वली	ने.क.पा एमाले	९८४४८१४५९८
		महिला सदस्य	यमुना कुमारी डांगी	नेपाली काँग्रेस	९८६८१२३२९२
		महिला सदस्य	रत्ना बि.क	नेपाली काँग्रेस	
		महिला सदस्य	ललिता बि.क	नेपाली काँग्रेस	९८१५५९४१९०
		महिला सदस्य	सिता श्रीस मगर	नेपाली काँग्रेस	
		दलित वा अल्पसंख्य सदस्य	पुर्ण बहादुर नेपाली	नेपाली काँग्रेस	
		दलित वा अल्पसंख्य सदस्य	लछी राम कामी	नेपाली काँग्रेस	

स्रोत : जिल्ला निर्वाचन कार्यालय दैलेख, २०७४।

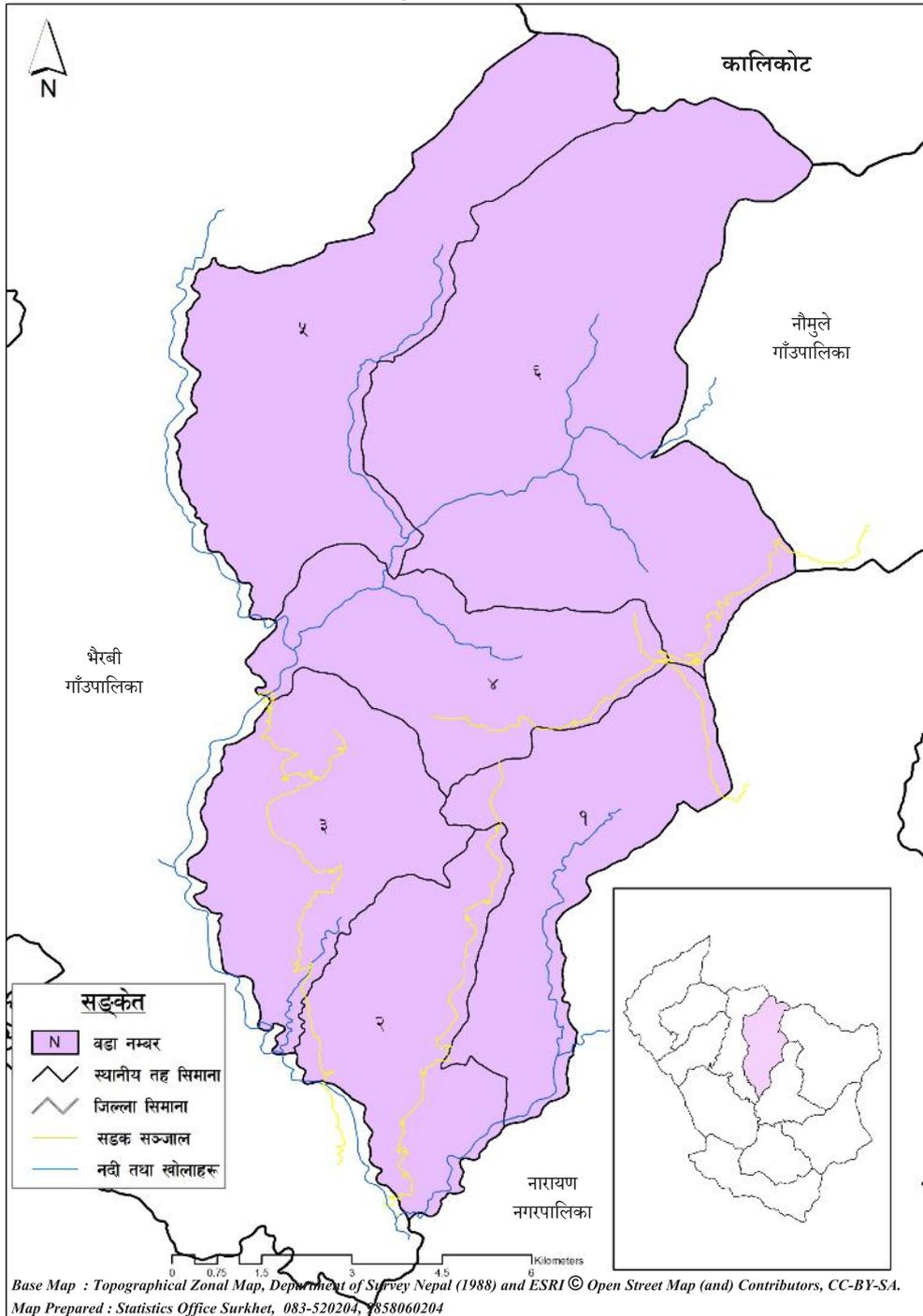
खण्ड - चार

स्थानीय तहहरूको नक्शा

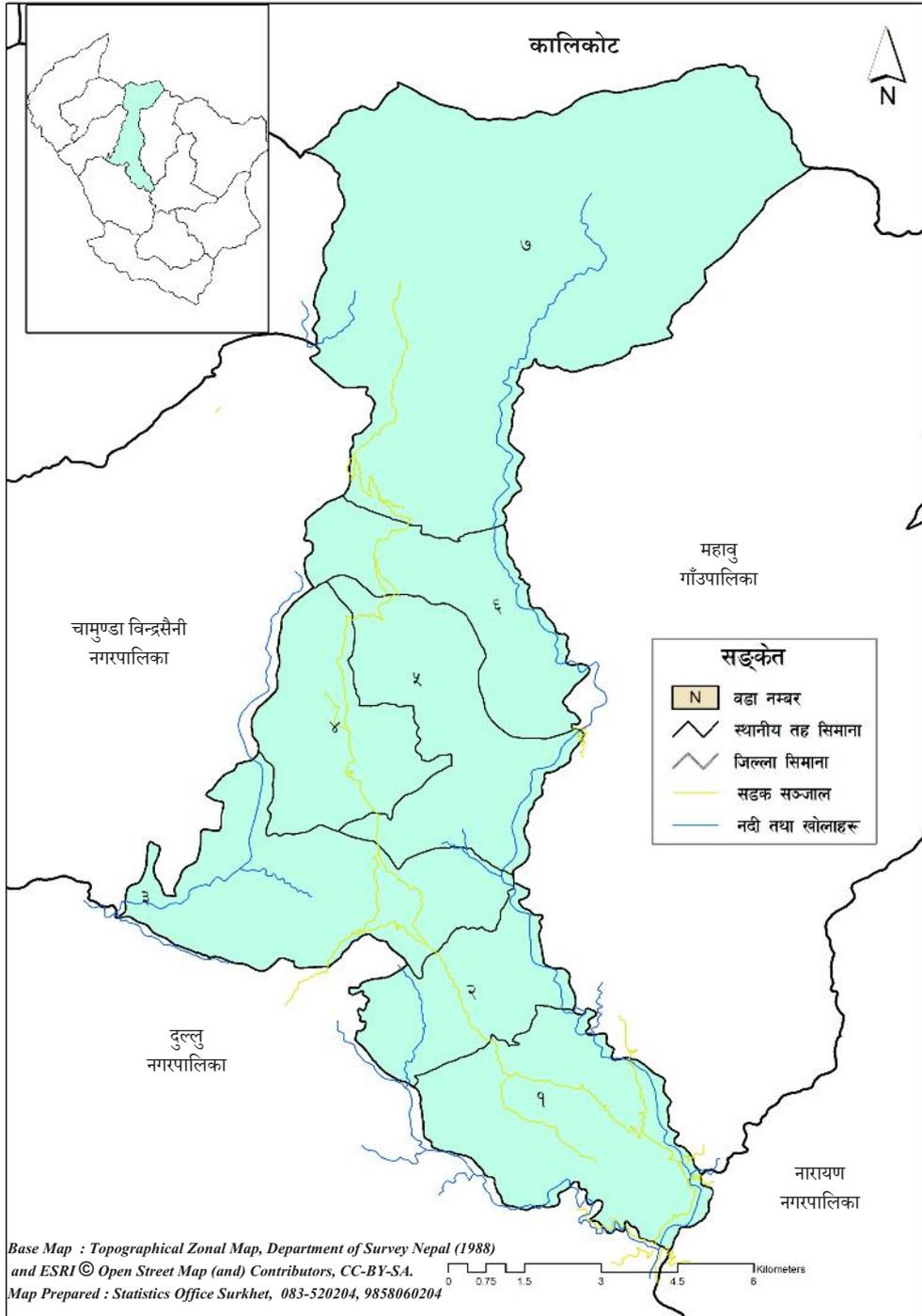
नौमुले गाँउपालिका



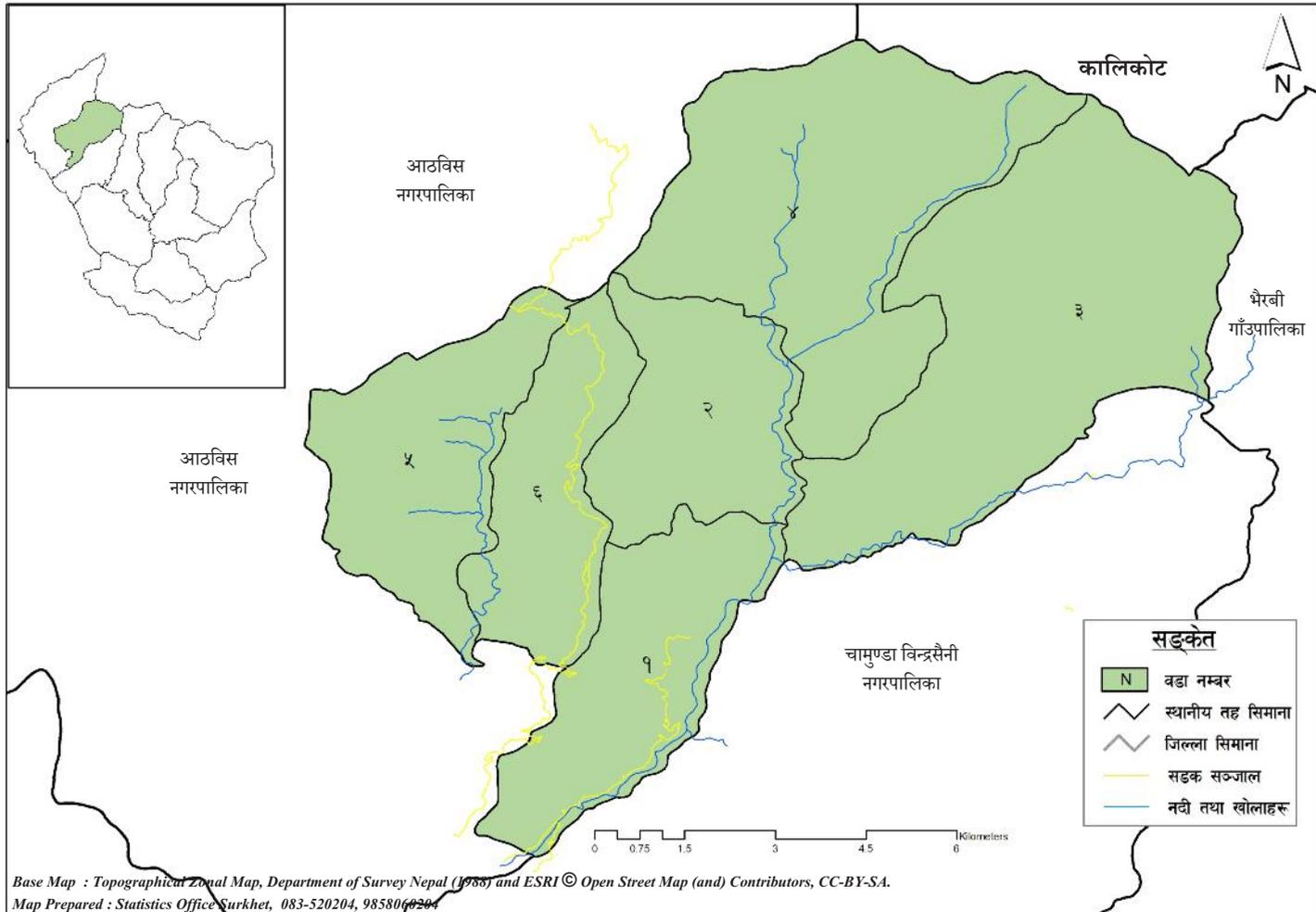
महाबु गाउँपालिका



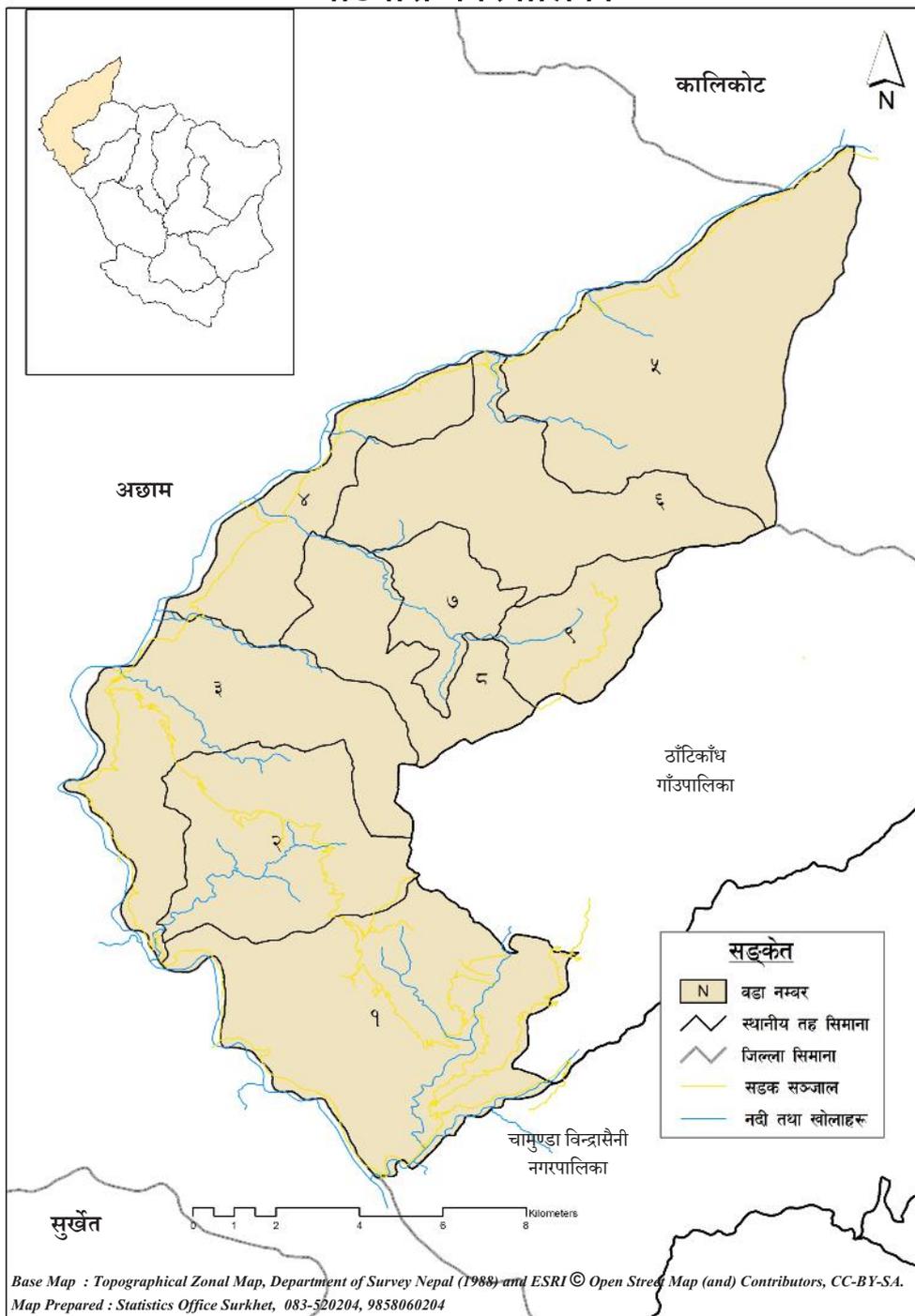
भैरवी गाउँपालिका



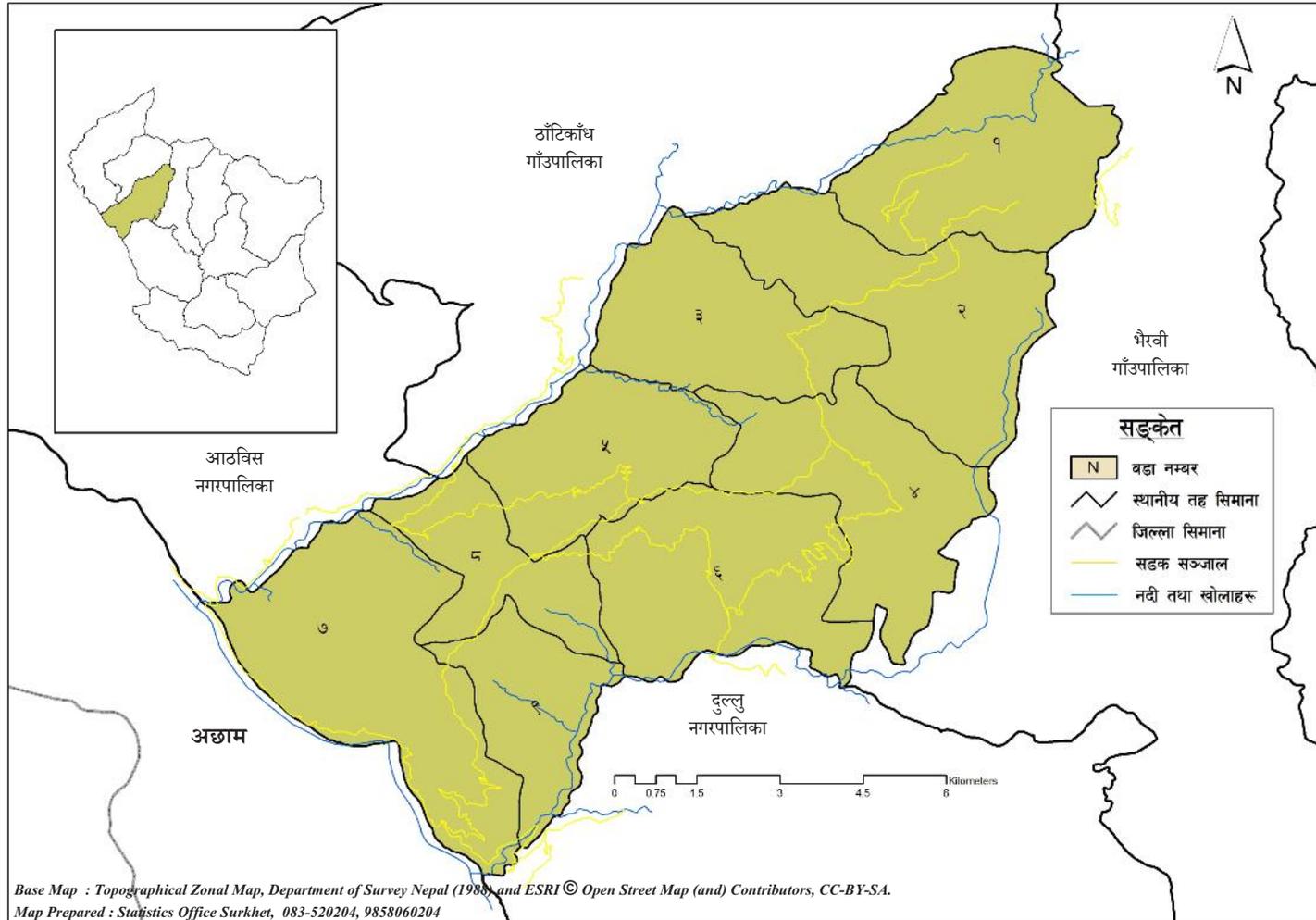
ठाँटीकाँध गाउँपालिका



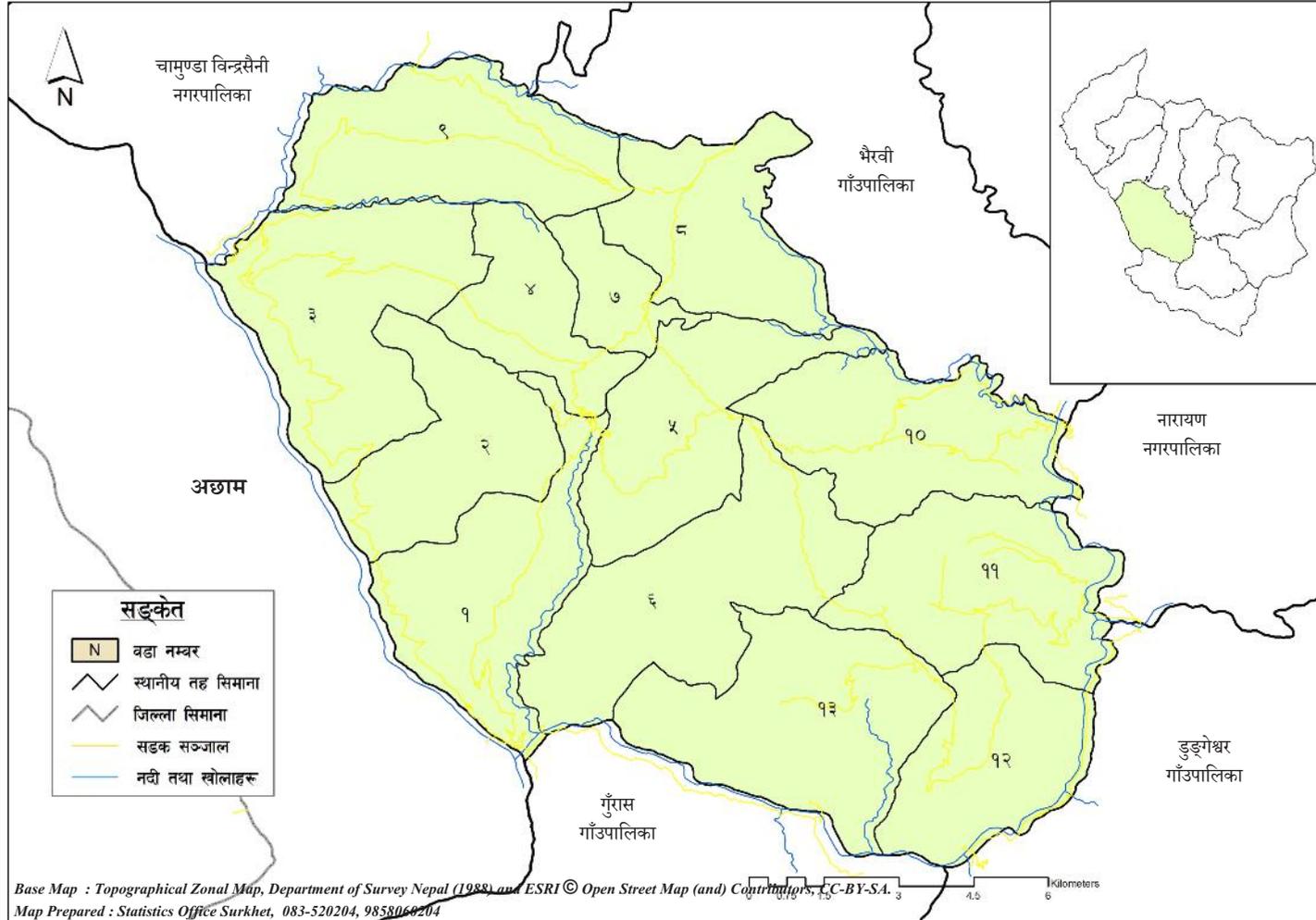
आठबीस नगरपालिका



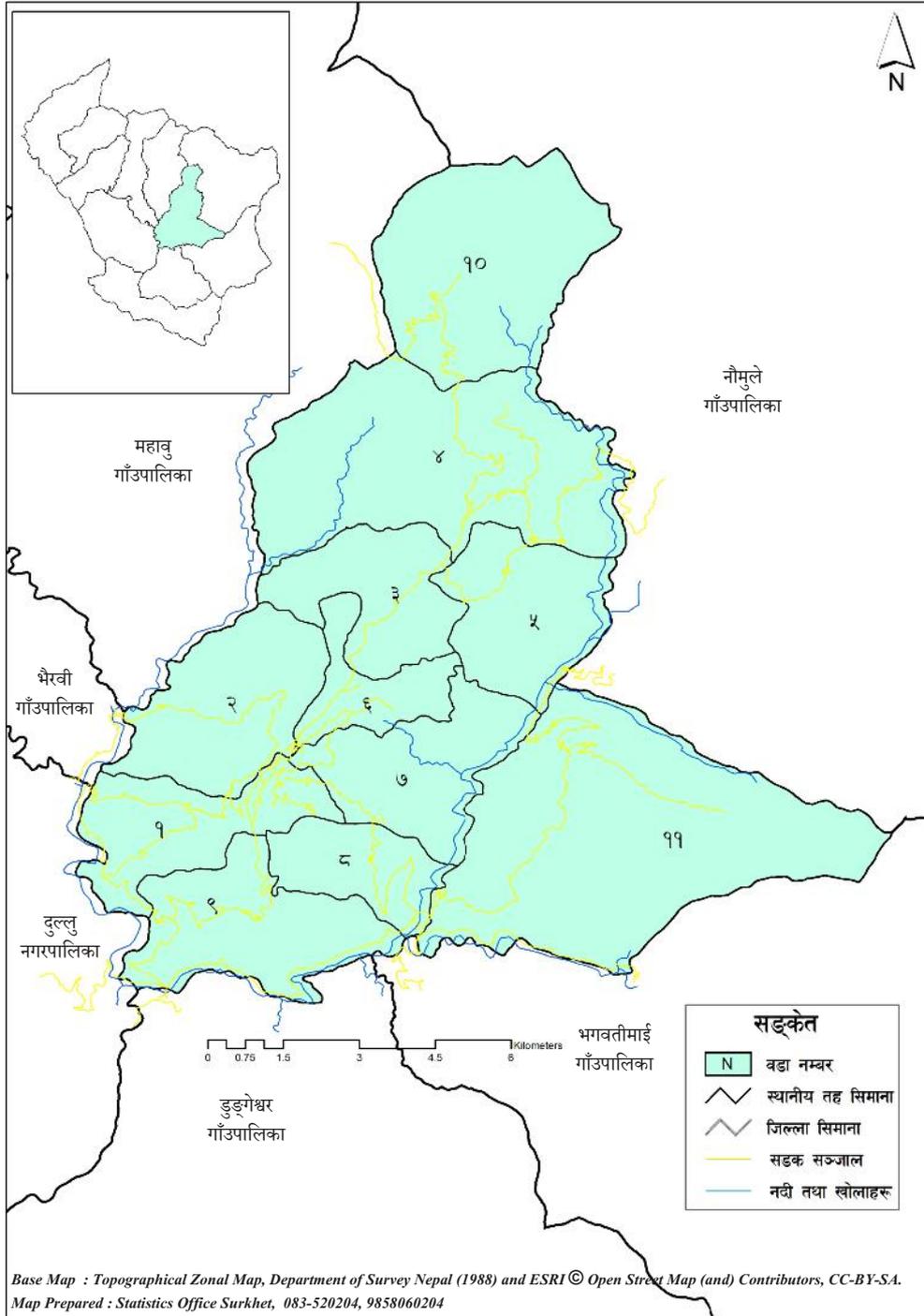
चामुण्डा बिन्द्रासैनी नगरपालिका



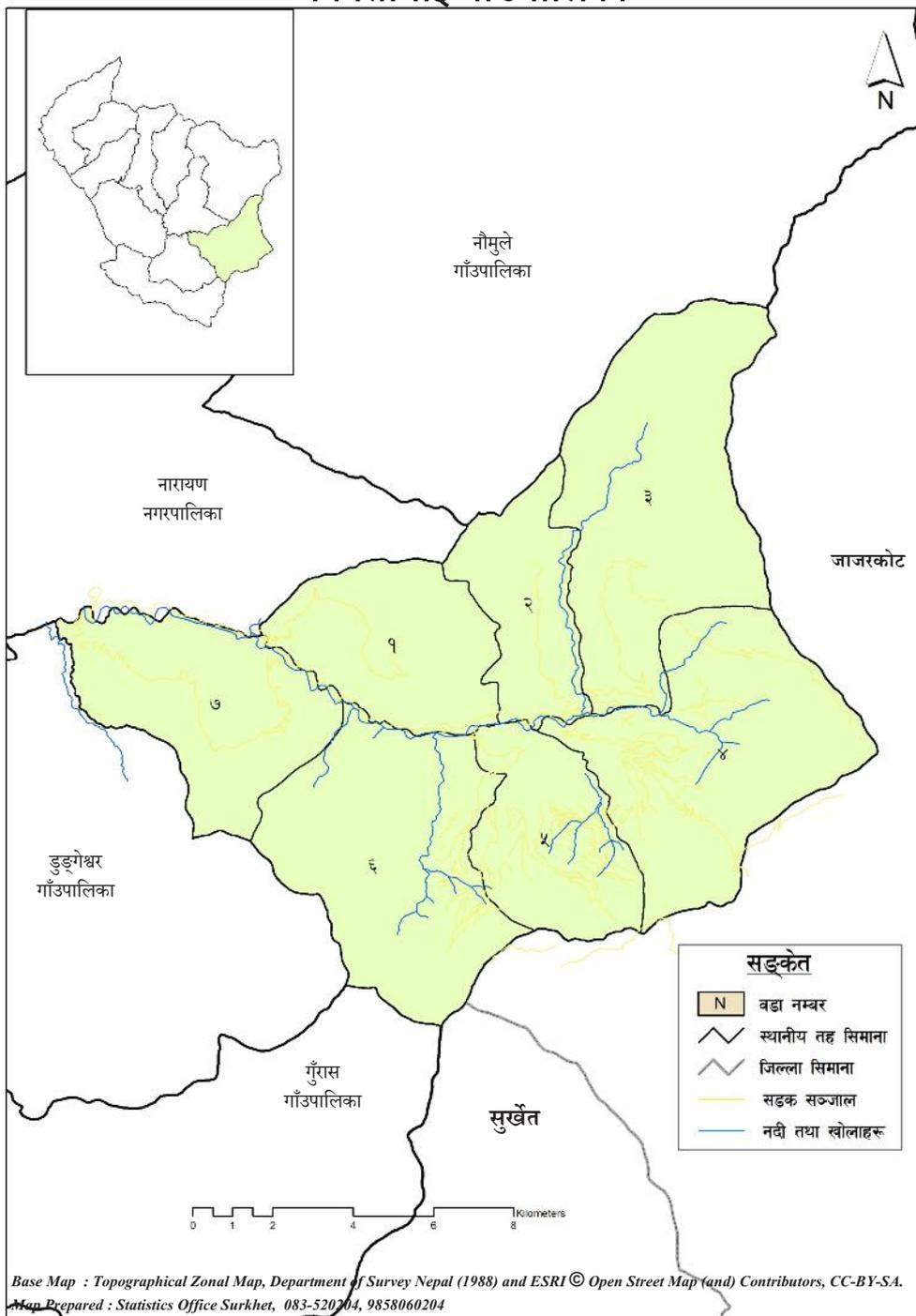
दुल्लु नगरपालिका



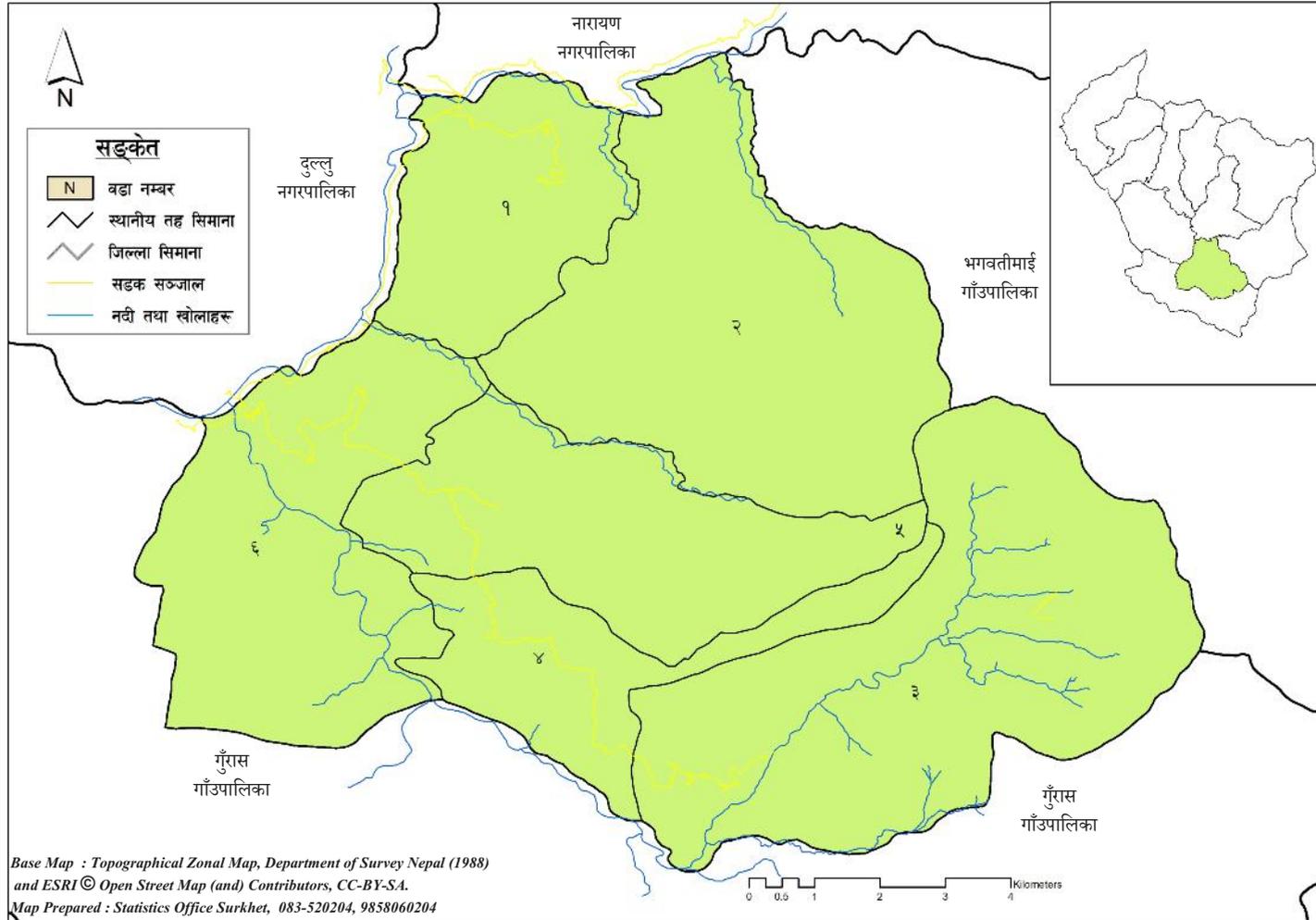
नारायण नगरपालिका



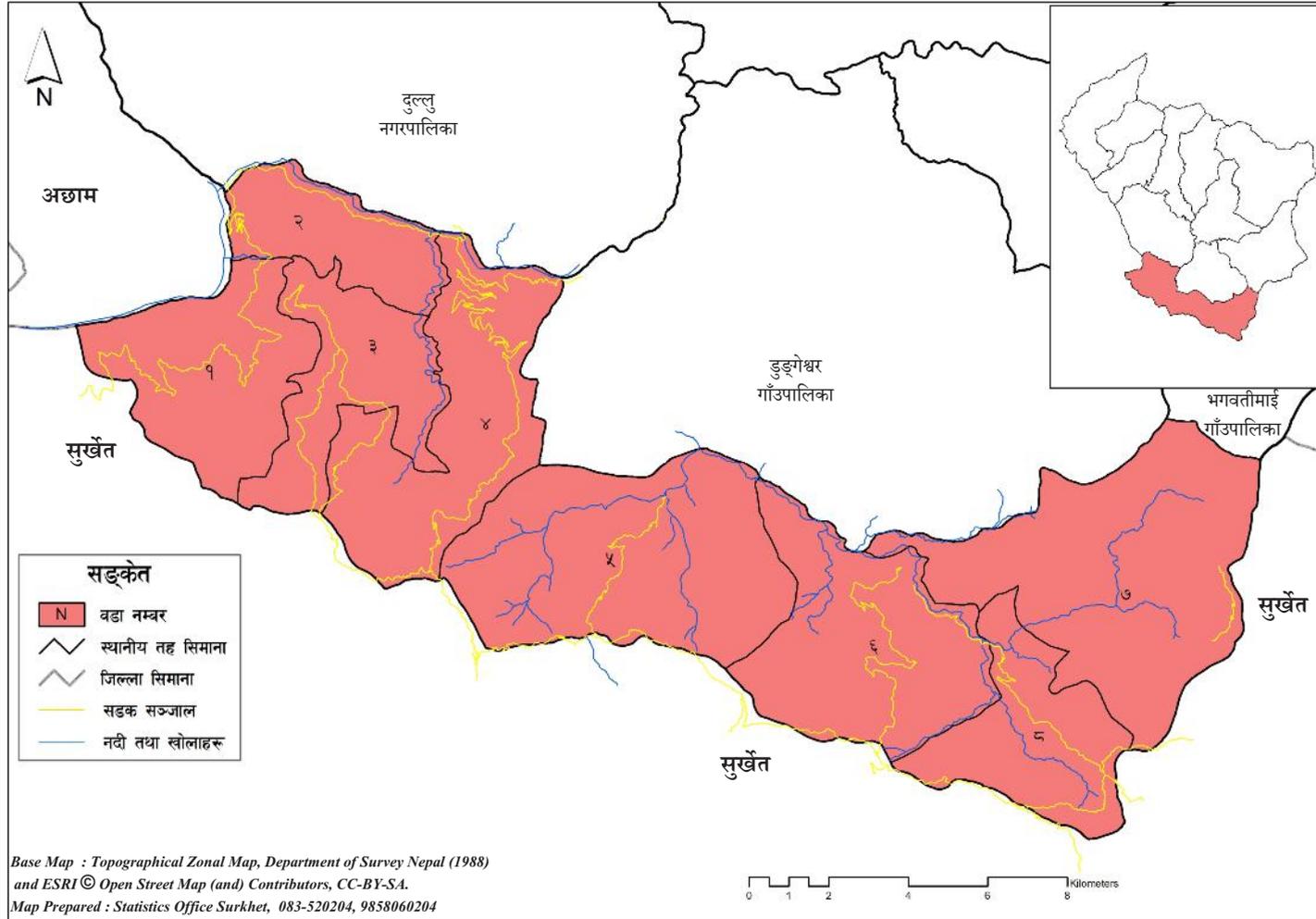
भगवतीमाई गाउँपालिका



डुङ्गेश्वर गाउँपालिका



गुराँस गाउँपालिका



अनुसूचीहरू

अनुसूची १: कर्णाली प्रदेशको संक्षिप्त तथ्याङ्कीय झलक

क्र.स.	विवरण	इकाई	कर्णाली प्रदेश	नेपाल
१.	कुल परिवार सङ्ख्या	सङ्ख्या	२,९८,३५९	५४,२७,३०२
२.	कुल जनसङ्ख्या	सङ्ख्या	१५,७०,४१८	२,६४,९४,५०४
३.	पुरुष जनसङ्ख्या	सङ्ख्या	७,६७,९२३	१,२८,४९,०४१
४.	महिला जनसङ्ख्या	सङ्ख्या	८,०२,४९५	१,३६,४५,४६३
५.	क्षेत्रफल	वर्ग कि.मि.	३०,२०९	१,४७,१८१
६.	परिवारको औषत आकार	अनुपात	५.२६	४.८८
७.	लैङ्गिक अनुपात	प्रतिशत	९५.६९	९४.१६
८.	साक्षरता दर	प्रतिशत	५८.२०	६५.९४
९.	पुरुष साक्षरता दर	प्रतिशत	६९.७३	७५.१४
१०.	महिला साक्षरता दर	प्रतिशत	४६.६०	५७.३९
११.	आर्थिक रूपले सक्रिय उमेरका जनसङ्ख्या	प्रतिशत	४०.३०	३९.९०
१२.	कुल ग्राहस्थ उत्पादन(GDP)	रु. दशलखा	४८,३१३.८०	१२,४८,४८१.६०
१३.	प्रतिव्यक्ति आय	नेपाली रुपैया	३६,०४०.६०	५१,८७९.००
१४.	औषत आयु	वर्ष	६५.६२	६८.८०
१५.	युवा साक्षरता दर	प्रतिशत	४७.६५	५९.५७
१६.	मानव विकास सूचकाङ्क (HDI)	ज्यामितिय विधि	०.४१	०.४९
१७.	४० वर्ष भन्दा बढि नबाच्चे अनुमान गरिएको जनसङ्ख्या	वर्ष	१०.२७	७.५२
१८.	सुरक्षित खानेपानीको पहुँच नभएका जनसङ्ख्या	प्रतिशत	३३.७५	१७.०९
१९.	५ वर्ष मुनीका कुपोषित बालबालिकाको	प्रतिशत	५३.६२	४०.५०
२०.	आर्थिक रूपले अति पछाडि परेका जनसङ्ख्याको	प्रतिशत	४४.१७	२८.८०
२१.	मानव गरिबी सूचकाङ्क (HPI)		४२.६४	३१.१२
२२.	गरिबीको दर	प्रतिशत	३९.८०	२५.१६
२३.	बहुआयामिक गरिबीको मापन	प्रतिशत	५१.२०	२८.६२
२४.	कुल प्रजनन दर (प्रति महिला औषत वच्चाको सङ्ख्या)	सङ्ख्या	२.८०	२.३०
२५.	विवाहित महिलाले पहिलो बच्चा जन्माउने औषत उमेर	वर्ष	१९.८०	२०.४०
२६.	स्वास्थ्य संस्थामा प्रसूती हुने महिला	प्रतिशत	३६.००	५७.००
२७.	घरमै वच्चा जन्माउने महिलाको	प्रतिशत	६२.८०	४१.४०
२८.	पूर्णखोपको मात्रा लिएका बालबालिकाको	प्रतिशत	७५.००	७८.००
२९.	Neonatal mortality	प्रतिहजार	२९.००	२१.००
३०.	Infant mortality	प्रतिहजार	४७.००	३२.००
३१.	Under-five mortality	प्रतिहजार	५८.००	३९.००

स्रोत : तथ्याङ्क कार्यालय सुर्खेत, २०७४।

अनुसूची २: राष्ट्रिय जनगणना २०६८ परिचय

राष्ट्रिय जनगणनाको परिचय

कुनै पनि राष्ट्रको भौगोलिक सिमाभित्र कुनै निश्चित समय र परिधिभित्र रहेर त्यस क्षेत्रको बसोबास गर्ने सम्पूर्ण नागरिकहरूको गणना गर्ने प्रकृत्यालाई राष्ट्रिय जनगणना भनिन्छ। अर्थात् कुनै देश वा ठाँउका जनताहरूको सम्पूर्ण विवरण सहितको तथ्याङ्क सङ्कलनलाई जनगणना भनिन्छ। जनगणना गर्नुको मुख्य उद्देश्य त्यस क्षेत्रमा रहने मानिसको निश्चित सङ्ख्याको एकिन गर्नु हो। यसको लागि कुनै क्षेत्र विशेषमा रहेको निश्चित घरहरूको सङ्ख्यालाई लिईन्छ र उक्त घरमा रहेका परिवार सङ्ख्या, महिला/पुरुष, रहन सहनको स्तर, बसाई-सराई, शिक्षाको अवस्था तथा जन्म र मृत्यूको सम्पूर्ण बनौट आदिलाई समावेश गरी तथ्याङ्क सङ्कलन गरिन्छ।

जनगणनाबाट सङ्कलन भएको तथ्याङ्क देशको सामाजिक तथा आर्थिक विकासको लागि योना तर्जुमा, अध्ययन एवं अनुसन्धान गर्न प्रयोग गरिने आधाभूत तथ्याङ्क भएकाले कुनै पनि देशमा राष्ट्रिय जनगणनालाई एक महत्त्वपूर्ण राष्ट्रव्यापी कार्यको रूपमा लिईन्छ। यस्तो आयोजना सञ्चालन गर्नको लागि आर्थिक स्रोत, जनशक्ती र साधन जुटाउनु पर्ने तथा तयारीको लागि पनि लामो समय लाग्ने भएकाले सबै जसो मूलूकहरूमा जनगणना सामान्यतया १०/१० वर्षमा जनगणना सञ्चालन गर्ने चलन छ। नेपालमा वि.स. १९६८ (सन् १९९१) देखी जनगणना सञ्चालन हुदै आएको छ। वि.स. १९९८ सम्म सञ्चालन भएका जनगणनाहरू सामान्य व्यक्ति गणना (Head Count) का रूपमा मात्र सिमीत थिए भने वि.स. २००९/११ (सन् १९५२/५४) देखी सञ्चालन भएका जनगणनाहरू अन्तरराष्ट्रियरूपमा तुलनायोग्य आधुनिक (बैज्ञानिक) जनगणनाहरू मानिन्छन्। शुरुका जनगणनाहरू तात्कालिन मौजुदा जनसङ्ख्या गोश्वाराबाट सञ्चालन गरिन्थे भने वि.स. २००९/११ को जनगणना तात्कालिन सङ्ख्या विभागबाट सञ्चालन गरिएको थियो। वि.स. २०१८ सालपछिका सबै जनगणनाहरू केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागले सञ्चालन गर्दै आएको छ। नेपालमा वि.स. २०२८ सालमा सञ्चालित सातौँ जनगणनाको लगत प्रशोधनका लागि पहिलो पटक कम्प्युटर (IBM 1401) को प्रयोग गरिएको थियो।

वि.स. २०६८ (सन् २०११) को जनगणना नेपालको जनगणनाको इतिहासको ११ औँ जनगणना हो। यसको स्थलगत विवरण सङ्कलनको कार्य वि.स. २०६८ साल ज्येष्ठ र असार महिनामा सम्पन्न गरिएको थियो। बैज्ञानिक तबरले तयार गरिएको प्रश्नावली, शहरी क्षेत्रका लागि गणना क्षेत्र नक्सा र ग्रामिण क्षेत्रमा गाँऊ विकास समितीको नक्शाको प्रयोग, हालसम्मकै समावेशी फिल्ड स्टाफको परिचालन, गहन प्रचारप्रसार, नागरिक समाजबाट स्वतन्त्र पर्यवेक्षण, स्वदेशी वित्तिय साधनको मितव्ययी प्रयोग र भरपर्दो प्रशोधन आदि यस जनगणना २०६८ का प्रमूख विशेषताहरू हुन्।

जनगणनामा प्रयोग गरिएका केही महत्त्वपूर्ण तथ्याङ्कीय परिभाषाहरू

कुनै पनि विषयको तथ्याङ्क सङ्कलन गर्दा सो को परिभाषा स्पष्ट उल्लेख हुन आवश्यक हुन्छ। सङ्कलन गरिएको तथ्याङ्कहरू परिभाषामा एकरूपता भएमा मात्र तथ्याङ्कलाई तुलनात्मक रूपमा अध्ययन गर्न सकिने भएकोले यहाँ उल्लेख गरिएको हो। नेपालमा महत्त्वपूर्ण तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने जिम्मेवारी केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको

भएकोले जनसाङ्ख्यिक तथ्याङ्क आदि सङ्कलन गर्दा यस निकायले प्रयोग गर्ने परिभाषाहरूमा एकरूपता पाउन सकिन्छ । केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागद्वारा सञ्चालन गरिने राष्ट्रिय जनगणनामा प्रयोग गरिएका केही महत्त्वपूर्ण परिभाषाहरू यहाँ उल्लेख गरिएको छ ।

क. जनगणना विधी र अक्सर बसोबास

जनगणना गर्दाको मुख्य उद्देश्य भनेको गणनामा कोहि व्यक्ति नछुटुउन तथा कोहि व्यक्ति नदोहोरिउन भन्ने हो । जनगणना गर्ने मुख्य २ वटा विधिहरू छन् : वास्तविक उपस्थिती विधी (De-Facto Method) र स्थाई बसोबास गणना विधी (De-Jure Method) । वास्तविक उपस्थिती विधी (De-Facto Method) बाट तथ्याङ्क सङ्कलन गर्दा निश्चित समयमा जो जहाँ छ त्यहीबाट तथ्याङ्क सङ्कलन गर्नु पर्दछ । यो पद्धतिमा प्रायः निश्चित रातको समयलृय सन्दर्भ समय मानि त्यस रात जो जहाँ छ त्यहिबाट तथ्याङ्क सङ्कलन गरिन्छ । अर्को विधी स्थाई बसोबास गणना विधी (De-Jure Method) बाट तथ्याङ्क सङ्कलन गर्दा कानुनी रूपमा बसोबास गरेको ठाँउ (Legal Place of Residence) बाट तथ्याङ्क सङ्कलन गर्न सकिन्छ ।

नेपालमा वि.स. २००९/११ देखी सञ्चालन हुदै आएका प्रत्येक जनगणनाहरूमा परिमार्जित स्थाई बसोबास गणना विधी (Modified De-Jure) को आधारमा गणना हुदै आएको छ । यस विधी अनुसार व्यक्तिको गणना गर्दा व्यक्ति प्रायजसो (अक्सर) जुन ठाँउमा बसोबास गर्छन् त्यो व्यक्ति/परिवारको त्यही ठाँउबाट गणना गरिन्छ । गणनाको अवधीमा कुनै व्यक्ति छोटो समयको लागि औषधोपचार वा तीर्थयात्रा वा पर्यटनका लागि आफ्नो अक्सर बसोबासको स्थान छोडी अन्यत्र गएको भएतापनि त्यस्ता व्यक्तिको गणना अक्सर बसोबासको आधारमा सम्बन्धित स्थानको भएको मानि सो स्थानबाटै गणना गरिन्छ । यस्तै यस विधिमा कामगर्ने मान्छे वा भान्से पनि एउटै परिवारमा खाने र बसोबास गर्ने गरेको भए तिनीहरूलाई त्यही परिवारमा सामेल गरी गणना गर्नु पर्दछ ।

सामान्यतया व्यक्तिको गणना गर्दा अक्सर बसोबासको अवधारणाबाट नै गणना गर्नुपर्दछ । तर अक्सर बसोबासको एकिन गर्न नसकिएको अवस्थामा कुनै पनि व्यक्ति ६ महिना वा सो भन्दा बढी समयको लागि स्वदेशकै अन्यत्र वा विदेशबाट आई यस क्षेत्रमा बसोबास गरिरहेको रहेछ भने त्यस्ता व्यक्तिलाई गणना गरिएकत्र क्षेत्र वा स्थानमा समावेश गरिन्छ ।

ख. घर परिवार

सामान्यतया एउटै आम्दानी तथा खर्चले व्यवहार चलाई एकै भान्सामा खानपान गरी बसेका व्यक्तिहरूको समूहलाई परिवार भनिन्छ । परिवारमा एकमात्र वा धेरै व्यक्तिहरू हुन सक्दछन् । तिनीहरू नातेदार पनि हुन सक्दछन्, नहुन पनि सक्दछन् वा कोही असम्बन्धित व्यक्ति (जस्तै: कृषि काम गर्ने स्थायी कामदार, स्थाई रूपमा काम गर्ने कामदार आदि) मिलेर पनि परिवार बन्न सक्दछ । एउटा घरमा एक वा एकभन्दा बढि परिवार पनि बसोबास गरेका हुन सक्दछन् ।

ग. परिवारमूली

परिवारमा अक्सर उपस्थित रहने वा बसोबास गर्ने १० वर्ष उमेर पुरा गरेको महिला वा पुरुष, परिवारमा परि आएका दैनिक काममकाज खर्च र व्यवहार चलाउने व्यवस्था मिलाउने परिवारको मुख्य व्यक्तिलाई परिवारमूली भनिन्छ ।

घ. अपाङ्गता

अपाङ्गता भन्नाले शरिरको कुनै एक वा एकभन्दा बढि अङ्गहरूले सामान्यरूपमा काम गर्न नसकेर दैनिक कार्यहरू सरलतापूर्वक गर्न अष्टयारो पर्ने अवस्था हो। यस प्रकारको अवस्था स्थायी वा अस्थायी हुनसक्दछ। विभिन्न कानुनी दस्तावेजहरू तथा अन्य सर्वेक्षणले अपनाएका परिभाषा अनुसार बुँदागत रूपमा अपाङ्गता भन्नाले:

- हातखुट्टा कमजोर, लुलो भई कुनै कामकाज गर्न समस्या, हिडडुल गर्न समस्या भए,
- आँखाले देख्नमा समस्या भए,
- बोल्नमा र कानले सुन्नमा समस्या भए,
- उमेर अनुसार व्यवहार गर्न नसक्ने र सिक्नमा वा पढ्नमा ढिलाई वा गाह्रो हुनु,
- एकोहोरो भएर बस्ने, दिक्दार भई एकान्तमा बस्ने, अनौठो व्यवहार गर्ने र आत्महत्या बारे भन्ने वा आत्महत्या गर्न कोशिस गर्नु जस्तो व्यवहार,
- छारेरोग वा छान्ने रोग/व्यथाले ग्रसित भए,
- कुनै दिर्घ समस्या वा रोग भएको भएमा।

ङ. साक्षर जनसङ्ख्या

५ वर्ष उमेर पुरा गरेको लेख्न र पढ्न दुबै कार्य गर्न सक्ने जनसङ्ख्यालाई साक्षर जनसङ्ख्या भनिन्छ।

अनुसूची ३: कृषि गणना २०६८ परिचय

कृषि गणनाको परिचय

नेपालका हरेक जिल्लास्तर सम्मका कृषि क्रियाकलाप, कृषि उत्पादन तथा संरचनागत विवरण सङ्कलन गर्ने उद्देश्यले केन्द्रिय तथ्याङ्क विभागले राष्ट्रिय स्तरमा कृषि गणना सञ्चालन गर्दै आएको छ। वि.स. २०१८ सालमा पहिलो पटक कृषिगणना भएको थियो भने त्यसपछि प्रत्येक दश-दश वर्षमा कृषिगणना हुदै आएको छ। राष्ट्रिय कृषि गणना २०६८ नेपालको छैटौँ कृषि गणना हो। राष्ट्रिय कृषि गणनामा देहाय बमोजिमका परिभाषा भित्र परेका कृषक परिवारलाई समेटि तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको थियो।

कृषि गणनामा प्रयोग गरिएका केही महत्त्वपूर्ण तथ्याङ्कीय परिभाषाहरू

कुनै पनि विषयको तथ्याङ्क सङ्कलन गर्दा सो को परिभाषा स्पष्ट उल्लेख हुन आवश्यक हुन्छ। सङ्कलन गरिएको तथ्याङ्कहरू परिभाषामा एकरूपता भएमा मात्र तथ्याङ्कलाई तुलनात्मक रूपमा अध्ययन गर्न सकिने भएकोले यहाँ उल्लेख गरिएको हो। नेपालमा महत्त्वपूर्ण तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने जिम्मेवारी केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको भएकोले जनसाङ्ख्यिक तथ्याङ्क आदि सङ्कलन गर्दा यस निकायले प्रयोग गर्ने परिभाषाहरूमा एकरूपता पाउन सकिन्छ। केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागद्वारा सञ्चालन गरिने राष्ट्रिय जनगणनामा प्रयोग गरिएका केही महत्त्वपूर्ण परिभाषाहरू यहाँ उल्लेख गरिएको छ।

कृषि चलन (Agricultural Holdings):

एउटै व्यक्तिले रेखदेख (व्यवस्थापन) गरेको कृषि उत्पादनको एक इकाइलाई कृषि चलन भनिन्छ। यस्तो कृषि चलनभित्र आफ्नो हकको वा अर्काको हकको भएपनि जुनसुकै शर्तमा लिई आंशिक वा पूर्णरूपमा कृषिको उत्पादनको हेतुले उपभोग गरिएको सम्पूर्ण जग्गा वा कृषि उत्पादनकै हेतुले पालिएका सम्पूर्ण पशुपंक्षि आदि पर्दछन्। साधारण भाषामा भन्नु पर्दा एक परिवारको रेखदेखमा रहेको एउटा जिल्ला भित्रको सम्पूर्ण कृषि कार्यलाई कृषि चलन भनिन्छ। राष्ट्रिय कृषि गणना २०६८ मा जग्गाको क्षेत्रफल वा पशुपंक्षीको सङ्ख्या तल उल्लेख गरिएको बमोजिम भएमा मात्र कृषि चलन मानिएको छ।

क. हिमाल र पहाडका जिल्लामा कम्तिमा ४ आना (०.०१२७२ हेक्टर) र तराईका जिल्लामा कम्तिमा ८ धुर (०.०१३५५ हेक्टर) क्षेत्रफलमा बाली लगाएको भएमा वा

ख. जुनसुकै उमेरका कम्तिमा १ वटा गाई/भैसी जस्ता ठूला चौपाया पालेको भएमा वा,

ग. कम्तिमा ५ वटा भेडा-बाख्रा जस्ता साना चौपाया पालेको भएमा वा,

घ. माउ चल्ला गरी कम्तिमा २० वटासम्म पाल्नु चराचुरूङ्गी (कुखुरा, हाँस आदि) पालेको भएमा।

माथि उल्लेखित कम्तिमा कुनै एक शर्त पुरा गर्ने जिल्लाभित्रका कृषक परिवारलाई कृषि चलन भनिन्छ।

कृषि गणनाको उद्देश्य

- कृषि विकासका लागि जिल्ला, क्षेत्रिय तथा राष्ट्रिय स्तरका योजना तर्जुमा एवं निती निर्माण, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्न आवश्यक पर्ने तथ्याङ्कको खाँचो पुरा गरी योजनाविद् र निती निर्माताहरूलाई सघाउ पुर्याउने।

- जग्गाको उपभोग र उपयोग तथा बाली लागेको जग्गाको क्षेत्रफल तथा उत्पादन विवरण प्राप्त गर्ने।
- उमेर र जात अनुसार विभिन्न पशुपंक्षीहरूको सङ्ख्याको विवरण प्राप्त गर्ने।
- बनबनेलो तथा सहायक कृषि क्रियाकलाप सम्बन्धी विवरण प्राप्त गर्ने।
- कृषि औजार तथा कृषिका साधनहरू, गैरआवासिय भवन, कृषि ऋण, खाद्यान्नको प्रयाप्तता र कृषि बजार सुविधा सम्बन्धी विवरण प्राप्त गर्ने।
- कृषि सम्बन्धी अन्य सर्वेक्षणको लागि आधार तयार गर्ने।

कृषि गणनाको महत्व एवं उपयोगिता

- सरकारी तथा गैर सरकारी क्षेत्रकालागि कृषि क्षेत्रको बनौट तथा कृषि कार्य सम्बन्धी विवरण उपयोगी हुने।
- कृषि गणनाबाट कृषकको अवस्था तथा आवश्यकताको पहिचान हुने भएकाले सरकारको कृषि क्षेत्रको विकासको लागि योजना तर्जुमा तथा नीति निर्माण गर्न सहयोग हुने।
- कृषि विकास नीति एवं योजनाको प्रभावकारीतको अनुगमन एवं मूल्याङ्कन गर्न सघाउ पुग्ने।
- सरकारले सञ्चालन गरिरहेको गरिवी निवारण एवं खाद्य सुरक्षाकार्यक्रम तथा सहस्राब्दी विकास लक्ष्य अनुगमन गर्न सघाउ पुग्ने।
- कृषक, व्यापारी, लेखक एवं अनुसन्धानकर्ताको लागि कृषि तथ्याङ्क ज्यादा उपयोगी हुने।

गणना विधि

नेपालका ७५ वटै जिल्लाबाट कृषक परिवारको प्रतिनिधित्व हुनेगरी छानिएका कृषक परिवारहरूसँग अन्तरवार्ता लिई गणना कार्य सञ्चालन गरिएको थियो। नमुना छनौट दुई चरणमा गरिएको थियो। छनौटको पहिलो चरणमा कृषि विकास मन्त्रालयबाट प्राप्त प्रमुख नौ वटा बालीहरू (धान, मकै, गहुँ, कोदो, जौ, तेलहन, आलु, उखु र तरकारी) को तीन वर्षको औषत क्षेत्रफलको आधारमा ७५ जिल्लाबाट ५२०० गणना क्षेत्र (Enumeration Area) छनौट गरिएको थियो। तर मनाङ्ग जिल्लामा भने पूर्ण गणना गरिएको थियो। गणना प्रयोजनको लागि गणना क्षेत्र भन्नाले साधारणतया वडालाई मानिएको थियो। कतिपय अवस्थामा ठूला वडालाई वडा खण्डमा र साना वडालाई दुई वा दुई भन्दा बढी वडाहरू गाभेर गणना क्षेत्र निर्धारण गरिएको थियो।

छनौटको दोस्रो चरणमा छानिएका प्रत्येक गणना क्षेत्रबाट सम्पूर्ण कृषक परिवारको लगत सङ्कलन गरि Systematic Random Sampling विधिबाट २५ परिवार छनौट गरिएको थियो। यसरी छनौटमा परेका ५२०० गणना क्षेत्रबाट १,२४,१४४ कृषक परिवारमा गई प्रत्यक्ष अन्तरवार्ता विधिबाट तथ्याङ्क सङ्कलन कार्य सम्पन्न गरिएको थियो। तथ्याङ्क सङ्कलन कार्य अन्तर्गत कृषकहरूले गरेका कृषि कृयाकलाप सम्बन्धी विवरण सङ्कलन गरिएको थियो।

कृषि गणना २०६८ को सन्दर्भ अवधी

- सन्दर्भ वर्ष: २०६७ पौष १७ देखि २०६८ पौष १६ सम्मको १२ महिनाको अवधिलाई सन्दर्भ अवधी मानिएको थियो
- सन्दर्भ दिन: गणना भएको दिनलाई सन्दर्भ दिन मानिएको छ।

अनुसूची ४: अवधारणा तथा परिभाषा

यस प्रकाशनमा उल्लेखित केही महत्वपूर्ण शब्दावलीहरूको अवधारणा तथा परिभाषाहरू यस प्रकार रहेका छन्।

क. जनगणनाको विधी

जनगणनामा व्यक्ती गणना गर्दा अक्सर बसोबास (Usual Place of Residence) को आधारमा गरिन्छ। यस आधारमा कुनै व्यक्ती प्रायजसो जुन स्थानमा बस्दछ त्यसको त्यहीबाट गणना गर्ने गरिन्छ। यदि अक्सर बसोबास छुट्टाउन सकिएन भने ६ महिना वा सो भन्दा बढि समय जहाँ बसोबास गरेको छ त्यहीबाट गणना गरिन्छ।

ख. परिवार सङ्ख्या

जनगणना २०५८ मा नाता पर्ने वा नपर्ने तर प्रायः एउटै भान्सामा खानपिन गर्ने व्यक्तिहरूको समूहलाई परिवार भनेर परिभाषित गरिएको छ। एउटा परिवारमा एक मात्र वा दुई वा दुईभन्दा धेरै व्यक्तीहरू हुनसक्दछन्। त्यस्तो परिवार एउटा घरधुरीमा एकभन्दा बढि पनि हुन सक्दछन्।

ग. औषत परिवार सङ्ख्या

प्रतिपरिवार एकाईमा रहेको औषत सदस्य सङ्ख्या देखाउने सुचक नै औषत परिवार सङ्ख्या वा परिवारको औषत आकार हो। कुनै स्थान विशेषको कुल जनसङ्ख्यालाई त्यस स्थानको कुल परिवार सङ्ख्याले भाग गर्दा आउने मानलाई औषत परिवार सङ्ख्या भनिन्छ।

घ. उमेर

कुनै पनि व्यक्तिले जन्मेपछि पार गरेको वर्ष वा समय नै उसको उमेर हो। उमेरलाई पुरा गरेको समयलाई वर्षमा व्यक्त गरिन्छ। जन्मेपछि एक वर्ष पुरा नहुन्जेलसम्मको उमेरलाई शून्य (०) वर्ष मानि उनिहरूलाई शिशु (Infant) भनिन्छ।

ङ. शहरी जनसङ्ख्या

आवश्यक पूर्वाधारहरूको विकास भएको ठाँउ तथा शहरी क्षेत्र भनि परिभाषित गरिएको भु-भागलाई शहरी क्षेत्र भनिन्छ। नेपालमा नगरपालिकाले ओगटेको भु-भागलाई शहरी क्षेत्र मानिएको छ। त्यही क्षेत्रमा बसोबास गर्ने जनसङ्ख्यालाई शहरी जनसङ्ख्या भनिन्छ।

च. जनसङ्ख्या बृद्धिदर

प्रतिशय जनसङ्ख्यामा प्रतिवर्ष बृद्धिहुनेहरूको सङ्ख्यालाई जनसङ्ख्या बृद्धिदर भनिन्छ। २०६८ को जनगणनामा नेपालको वार्षिक बृद्धिदर १.३५ छ भन्नुको अर्थ २०५८ र २०६८ को दशकमा नेपालको जनसङ्ख्या वार्षिक १.३५ प्रतिशतका दरले बृद्धि भएको देखिन्छ।

छ. जनसङ्ख्या दोब्बर हुने समय

वर्तमान जनसङ्ख्या बृद्धिदर आगामी वर्षहरूमा पनि कायम रहदा जति वर्षमा वर्तमान जनसङ्ख्या दोब्बर हुन्छ त्यो नै जनसङ्ख्या दोब्बर हुने समय हो।

ज. आश्रित अनुपात

१५ वर्ष भन्दा कम (०-१४ वर्ष) र ६० वर्ष भन्दा माथिल्लो उमेर समूहको जनसङ्ख्यालाई जोडेर १५-५९ वर्ष उमेर समूहको जनसङ्ख्याले भाग गर्दा प्राप्त अनुपात जसले काम गर्ने उमेरको जनसङ्ख्यामा काम गर्न नसक्ने र अरूमा आश्रय लिनुपर्ने जनसङ्ख्याको अनुपात देखाउछ।

झ. आर्थिक रूपमा सक्रिय जनसङ्ख्या (Economically Active Population)

दश वा सो भन्दा माथिल्लो उमेरका कुल जनसङ्ख्या मध्ये जनगणनाको दिन भन्दा विगत १२ महिना अगाडि देखी कम्तिमा एक महिना आर्थिक काम (कृषि/आफ्नै खेतीपाती, तलब/ज्याला, आफ्नै गैहकृषी व्यावसाय, विस्तारित आर्थिक काम र कामको खोजी र कामको खोजी) मा संलग्न जनसङ्ख्या नै आर्थिक रूपले सक्रिय जनसङ्ख्या हो।

ञ. अक्सर आर्थिक रूपमा सक्रिय जनसङ्ख्या (Usual Economically Active Population)

दश वा सो भन्दा माथिल्लो उमेरका आर्थिक रूपमा सक्रिय मा कुल जनसङ्ख्या मध्ये विगत १२ महिना (गणनाको दिनको) मा कम्तिमा ६ महिना वा सो भन्दा बढि अवधि आर्थिक काम (कृषि/आफ्नै खेतीपाती, तलब/ज्याला, आफ्नै गैहकृषी व्यावसाय, विस्तारित आर्थिक काम र कामको खोजी र कामको खोजी) मा संलग्न जनसङ्ख्या नै अक्सर आर्थिक रूपले सक्रिय जनसङ्ख्या हो।

ट. आर्थिक सक्रियता दर

१० वर्ष वा सो भन्दा माथिल्लो उमेर समूहको आर्थिक रूपमा सक्रिय जनसङ्ख्यालाई सोहि उमेर समूहको जम्मा जनसङ्ख्याले भागगरी १०० ले गुणाना गर्दा प्राप्त हुने प्रतिशत नै आर्थिक सक्रियता दर हो। यसमा रोजगार र बेरोजगार दुबै जनसङ्ख्यालाई समावेश गरिन्छ।

ठ. कुल रोजगारी दर

आर्थिक रूपमा सक्रिय कुल जनसङ्ख्यामा जम्मा रोजगार (१ हप्तामा कम्तिमा १ घण्टा कुनै आर्थिक काम गरेको) जनसङ्ख्याको प्रतिशत नै कुल रोजगारी दर हो।

ड. कुल प्रजनन् दर

प्रजननयोग्य उमेर (१५-४९) का प्रति विवाहित महिलाहरूले आफ्नो कुल प्रजनन् उमेरमा जन्माउने जिउदो बच्चाहरूको सङ्ख्या बताउने सूचक नै कुल प्रजनन् दर हो।

ढ. कृषि चलन वा कृषक परिवार

हिमाल र पहाडमा कम्तिमा चार आनार तराईमा कम्तिमा ८ धुर वा सो भन्दा वढि कृषि प्रयोजनको जमिन उपयोग गर्ने वा कम्तिमा १ वटा ठुला चौपाया वा कम्तिमा ५ वटा साना चौपाया वा कम्तिमा २० वटा चराचुरुङ्गी वा साना ठुला गरी कम्तिमा ५ वटा चौपाया पालन गर्ने परिवारलाई कृषि चलन वा कृषक परिवारमा समावेश गरिन्छ ।

ण. जनघनत्व

प्रति एकाई क्षेत्रफलमा रहेको कुल जनसङ्ख्यामा व्यक्त गर्न जनघनत्वको प्रयोग गरिन्छ । यसले कुनै स्थानको क्षेत्रफल र त्यस स्थानको जनसङ्ख्या विचको सम्बन्ध देखाउदछ । यसलाई प्रायः जनसङ्ख्या प्रति वर्ग किलोमिटरमा व्यक्त गरिन्छ ।

त. परिवार नियोजनको साधन प्रयोग कर्तादर

१० वर्ष भन्दा माथिल्लो उमेरका विवाहित सङ्ख्यामा परिवार नियोजनका स्थाई वा अस्थायी उपाय अवलम्बन गर्ने जनसङ्ख्याको प्रतिशत मूल्य नै परिवार नियोजनको साधन प्रयोगकर्तादर हो ।

थ. लैङ्गिक अनुपात

प्राय प्रतिशत जना महिलामा पुरुषको सङ्ख्या व्यक्त गर्ने इकाई नै लैङ्गिक अनुपात हो । कुनै स्थान विशेषको कुल पुरुषको सङ्ख्यालाई महिलाको सङ्ख्याले भागगरी १०० ले गुणा गर्दा लैङ्गिक अनुपात प्राप्त हुन्छ ।

द. साक्षरता दर

५ वर्ष वा सो भन्दा माथिल्लो उमेर समूहको साक्षर (पढ्न र लेख्न दुबै जान्ने) जनसङ्ख्यालाई सोहि उमेर समूहको जम्मा जनसङ्ख्याले भाग गरी १०० ले गुणा गर्दा प्राप्त हुने प्रतिशत नै साक्षरता दर हो । जनगणनामा प्रयोग गरिएको परिभाषा अनुसार पढ्न लेख्न र सामान्य हरहिसाब गर्न सक्ने व्यक्तिलाई साक्षर भनिन्छ ।

ध. शिक्षक विद्यालय अनुपात

यसले प्रति विद्यालयमा रहेको औषत शिक्षक सङ्ख्या जनाउछ । कुल शिक्षक सङ्ख्यालाई कुल विद्यालय सङ्ख्याले भाग गर्दा यो अनुपात प्राप्त हुन्छ ।

न. शिक्षक विद्यार्थी अनुपात

यसले प्रति विद्यालयमा रहेको औषत शिक्षक सङ्ख्यालाई जनाउदछ । कुल शिक्षक सङ्ख्यालाई कुल विद्यालयल सङ्ख्याले भागगर्दा यो अनुपात प्राप्त हुन्छ ।

प. उद्योगको कुल लगानी

औद्योगिक प्रतिष्ठानले प्रयोग गरेको कच्चा पदार्थको लागत, विद्युत तथा ईन्धनको खर्च, औद्योगिक सेवा वाफतको

खर्च र गत आर्थिक वर्षको मौज्दातको परिवर्तन समेत समावेश गरिएको कुल लागत नै उद्योग प्रतिष्ठानको कुल लगानी हो।

फ. उद्योगको कुल प्रतिफल

औद्योगिक प्रतिष्ठानको विक्री, औद्योगिक सेवावाफत प्राप्त रकम, आफन्त लागि गरेको उत्पादन, तयारी र अर्धतयारी बस्तुमा भएको मौज्दातमा भएको मूल्य परिवर्तन समेत समावेश गरी आएको कुल मूल्यलाई उद्योग प्रतिष्ठानको कुल प्रतिफल (Gross Out Put) भनिन्छ।

ब. मूल्य अभिवृद्धि

औद्योगिक प्रतिष्ठानको कुल प्रतिफल र कुल लगानीको फरकलाई कुल मूल्य अभिवृद्धि (Gross Value Added) भनिन्छ।

भ. मानव विकास सूचकाङ्क

जन्मेदेखीको औषत आयु, शैक्षिक स्तर र समायोजित वास्तविक प्रतिव्यक्ति आयका आधारमा तयार पारिएको राष्ट्रको समग्र सामाजिक र आर्थिक विकासको स्तर मापन गर्ने सूचकाङ्कलाई मानव विकास सूचकाङ्क (Human Development Index, HDI) भनिन्छ।

म. कुल गार्हस्थ उत्पादन

कुनै देशको अर्थ व्यवस्थाले आवासिय र गैर आवासिय दुबै खाले श्रमिकको प्रयोगद्वारा एक आर्थिक वर्षमा उत्पादन र प्रयोगमा आएका जम्माजम्मी बस्तु र सेवाहरूको मूल्यलाई कुल गार्हस्थ उत्पादन भनिन्छ।

य. जनसङ्ख्या प्रक्षेपण

विगत र वर्तमानको प्रजनन दर, मृत्युदर र बसाई सराईको स्वरूप र केहि निश्चित मान्यताका आधारमा भविष्यका निमित्त जनसङ्ख्याको आकार र स्वरूपको तथ्याङ्किय वा गणितिय तरिकाले अनुमान गर्ने कार्यलाई नै जनसङ्ख्या प्रक्षेपण भनिन्छ। यस पुस्तकमा सल्यान जिल्लाको र गा.वि.स. तथा नगरपालिकाहरूको जनसङ्ख्या प्रक्षेपण घाताङ्किय (Exponential Method) को आधारमा गरिएको छ।

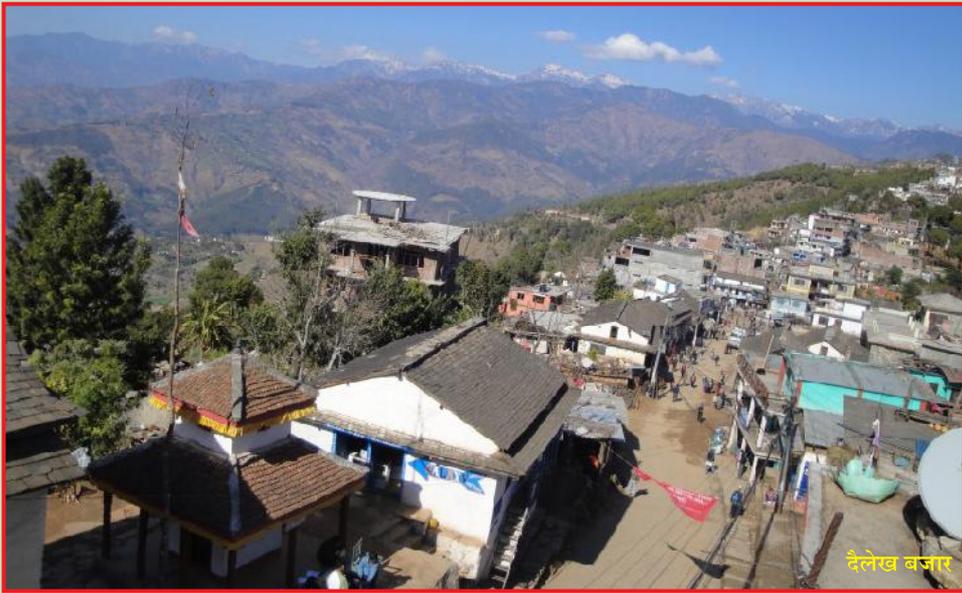
र. संस्थागत जनसङ्ख्या

यदि कुनै परिवार भाँडा नतिरी कुनै संगठित संस्था वा कार्यालयको स्वामित्वमा रहेको घरमा बसोबास गरेको छ अथवा कुनै संस्था वा कार्यालयले भाँडा तिर्ने गरी निःशुल्क उपलब्ध गराएको घरमा बसोबास गर्ने गरेको छ भने त्यस्तो परिवारको जनसङ्ख्यालाई संस्थागत जनसङ्ख्या भनिन्छ। जस्तै: ब्यारेकका सेना, प्रहरी, जेलमा रहेका कैदी/बन्दीहरू, कर्मचारी क्वाटरमा बस्ने कर्मचारीहरू तथा बृद्धाश्रममा बसेका बृद्ध बृद्धाहरू आदि।

सन्दर्भ सामग्रीहरू

१. जिल्ला वस्तुगत विवरण दैलेख, २०६३, तथ्याङ्क कार्यालय सुर्खेत।
२. जिल्ला वस्तुगत विवरण दैलेख, २०७१, तथ्याङ्क कार्यालय सुर्खेत।
३. जिल्ला वस्तुस्थिति/पार्श्वचित्र विश्लेषण २०७२/७३, जिल्ला विकास समितिको कार्यालय, दैलेख।
४. स्थानीय तह पुनर्संरचना प्राविधिक समिति दैलेखको प्रतिवेदन, २०७३।
५. शैक्षिक बुलेटिन (श्रावण २०७४), जिल्ला शिक्षा कार्यालय दैलेख।
६. जल तथा मौसम विज्ञान विभाग क्षेत्रीय कार्यालय सुर्खेतको एक झलक (बैशाख २०७३), मध्य तथा सुदुर क्षेत्रिय हावापनी कार्यालय, सुर्खेत।
७. District Annual Health Report 2073/74, District Health Office Dailekh.
८. National Sample Census of Agriculture Nepal, 2001/2002, Dailekh District, Central Bureau of Statistics.
९. National Sample Census of Agriculture Nepal 2011/12, Dailekh District, Central Bureau of Statistics.
१०. Nepal Human Development Index Report 2014, UNDP.
११. Nepal Census of Manufacturing Establishments 2011, District Level Report, Central Bureau of Statistics.
१२. वार्षिक प्रतिवेदन २०७२/७३, जिल्ला वन कार्यालय दैलेख।
१३. आवधिक जिल्ला विकास योजना (दोस्रो)आ.व. २०७२/०७३ - २०७६/०७७, जिल्ला विकास समिति दैलेख।
१४. मध्यपश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रको साङ्ख्यिकीय झलक २०४७, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग।
१५. www.cbs.gov.np
१६. Nepal Multidimensional Poverty Index 2018, Government of Nepal, National Planning Commission.
१७. Nepal Demographic and Health Survey 2016, Ministry of Health.
१८. निर्वाचन क्षेत्र निर्धारण आयोग २०७४ को प्रतिवेदन।





दलेख बजार



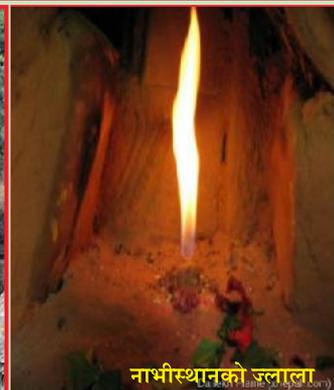
महावु मेला



दामुपालको शिलालेख



किर्ती खम्बा



नाभीस्थानको जलाला

तथ्याङ्क कार्यालय, सुर्खेत : परिचय

जनतालाई अधिक मात्रामा हित हुने नीति निर्धारण गर्न, सरकारी विभागहरूको प्रसारकिय निपुणता बढाउन र मुलुकको आर्थिक गतिविधिवारे यथार्थ ज्ञान प्राप्त गर्न तत्कालिन नेपाल सरकारलाई यथार्थ आधार चाहिएको र त्यस्तो आधार जुटाउन तथ्याङ्क सम्बन्धि कामको निमित्त एक केन्द्रीय विभागको स्थापना गर्न वाञ्छनीय भएकोले २०१५ साल मार्ग १८ गतेका दिन नेपालमा तथ्याङ्क ऐन २०१५ लागु भयो । यहि ऐनको आधारमा साविक सङ्ख्या विभाग खारेज भई वि.सं. २०१५ साल पौष १७ गते राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय अन्तर्गत रहने गरी केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको स्थापना भयो । केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको स्थापना पश्चात तथ्याङ्क ऐन २०१५ र नियमावली २०४१ मा भएको व्यवस्था बमोजिम केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको कार्य सम्पादनमा सहयोग पुऱ्याउने, स्थानिय स्तरमा सङ्कलन गरिने तथ्याङ्कहरूलाई बढि भन्दा बढि विश्वसनिय बनाउने तथा स्थानिय स्तरमा तथ्याङ्क सम्बन्धि गतिविधिहरूको समन्वय गर्ने उद्देश्यले वि.सं. २०५० सालमा नेपालका ३३ वटा जिल्लाहरूमा शाखा तथ्याङ्क कार्यालयहरूको स्थापना भएको थियो, जसमध्येको एक हो हालको तथ्याङ्क कार्यालय सुर्खेत ।

स्थापनाकालमा यस कार्यालयको नाम शाखा तथ्याङ्क कार्यालय सुर्खेत रहेकोमा आ.व. २०७०/०७१ देखि नाम परिमार्जन भई तथ्याङ्क कार्यालय सुर्खेत भएको हो । यस कार्यालयको कार्यक्षेत्र सुर्खेत, दैलेख र कालिकोट गरि ३ जिल्ला रहेका छन् । यस कार्यालयले केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको आदेशानुसार तथ्याङ्क सङ्कलन कार्य गर्दछ र केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागबाट अन्तिम नतिजा स्वरूप प्राप्त हुन आएका विविध विषयका तथ्याङ्कहरू प्रयोगकर्ता तथा सरोकारवालाहरूलाई निःशुल्क रूपमा उपलब्ध गराउदै आएको छ ।



हाम्रो अनुरोध :

केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागबाट समय-समयमा हुने विभिन्न सर्वेक्षण/गणना तथा तथ्याङ्क कार्यालयको वार्षिक कार्यक्रम अन्तर्गत तथ्याङ्क सङ्कलन कार्यमा झटिई आउने कर्मचारीहरूलाई समयमै सत्य-तथ्य विवरण उपलब्ध गराई सहयोग गरिदिन हुन सम्बन्धित सबैमा हार्दिक अनुरोध छ । उपलब्ध गराईएका तथ्याङ्कहरू तथ्याङ्क ऐन २०१५ बमोजिम गोप्य रहन्छन् । सामुहिक रूपमा तथ्याङ्कीय प्रयोजनका लागि मात्र प्रकाशनमा ल्याइन्छ ।

दिगो विकासको मेरुदण्ड : तथ्याङ्क

“तथ्याङ्क विकासका लागि, विकास जनताका लागि”